

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HAABETS MÆND

50 LEVNEDSSKILDRINGER

UDGIVET VED

H. LAUSTEN THOMSEN

OG

NICOLAI SVENDSEN

SLESVIGSK FORLAG FLENSBORG

HOVEDKOMMISSIONÆR FOR DANMARK OG NORGE:

H. ASCHEHOUG & Co., KØBENHAVN

1923

Haabets Mænd

Haabets Mænd

ved

H. Lausten Thomsen

og

Nicolai Svendsen

Slesvigsk Forlag S. m. b. H., Flensborg
Hovedkommissionær for Danmark og Norge:
H. Aschehoug & Co., København

Alle Kæmper falde sejerløse.

(P. Laale.)

FORORD.

Efter at Alsace og Lorraine igen var knyttet til Frankrig, holdtes der en Række Fester for det befriede Land i Paris. Ved en af dem fremsagde en ung Skuespillerinde et Digt, hvor der fortaltes om de franske Soldaters Indmarch i en af de genvundne Byer. Hele Byens Befolkning var paa Benene for at tage mod dem; kun den gamle Hornblæser, der før 1870 havde tjent i Frankrigs Hær, savnedes. Han var med sit Instrument gaaet ud paa Kirkegaarden, og her blæste han alle de nationale Melodier ud over Gravene; han syntes, at de, der var gaaet til Hvile uden at se Sejrens Dag, nu skulde have at vide, at det atter var fransk Jord, de hvilede i.

Vi forstaar hans Tanker, naar vi tænker paa dem, der hos os holdt fast ved Haabets Fane i de lange Aar, men døde, inden Befrielsesdagen kom. Det er Mindet om nogle af dem, vi her nu fremdrager, nogle af de Mænd, hvis Tilværelse fik det dybeste Indhold ved det Haab, vi, men ikke de, ser opfyldt. En saadan Samling Levnedstegninger maa blive lidt tilfældig. Der vilde have kunnet fremdrages mange Navne, der med lige saa stor Stolthed kunde nævnes ved Siden af disse her; men vi er forvisse om, at ingen af de Mænd, der her fortælles om, ikke med Rette bør nævnes i første Linie, naar der tales om dem, der i Udlandighedsaarene usvigeligt holdt fast ved Haabet om bedre Tider og Troen paa den Genforeningsdag, der er bleven vort Livs store Lykke.

H. L a u s t e n T h o m s e n.

HANS KRÜGER.

Der stod Lys og Glans om Hans Krügers Navn, da han blev gammel. Folket saa op til ham som til en Konge; men for Ungdommen stod han som Helten med ti Mands Styrke og tolv Mands Forstand. Det var som talt ud af dens Hjerte, da Karsten Thomsen ved hans Død sang:

En kæmpes livstråj er brøt af,
Nordslesvigs helt har funden,
af arbejd træet og mat, sin grav,
vor kraftigst støtt er svunden.

Der laa Glans af Eventyr over Krügers Livshistorie; »Hans Krügers Saga« kaldte Morten Eskesen, hans Borns Lærer, den med et heldigt Ordtag. Han havde staaet ene og kraftfuld i en fjendtlig Forsamling i Rendsborg; han havde oppe i Berlin baaret hele Folkets Sag paa sine brede Skuldre, selv baaret af sit Folks Tillid som ingen for ham. Der var Sorg ved Krügers Død som senere ved Jessens; men Sorgen var bitrere, da Krüger gik bort. Man stod over for splittende Kiv, ingen syntes at være stor

og stærk nok til at løfte hans Arv. »De fylder for lidt i Grimen«, hed det med et vinget Ord. Man saa ikke, som da Jessen var død, Ungskoven skyde frem, hvor Egen havde staaet.

Af Ydre var Hans Andersen Krüger bred og stor, en typisk jysk Bonde; som Dreng kunde han allerede bære en Tønde Rug, som Mand gik der Ry af hans Legemskræfter.

Han var født den 6. April 1816 i Bevtoft Kro som anden Søn af Andreas Krüger, der døde, da Sønnen kun var 7 Aar gammel. Hans ældre Broder var Rasmus Krüger, der blev en anset og afholdt Læge paa Sønderjyllands Vestkyst og der som Broderen altid var en god dansk Mand. Desuden var der en 3 Aar yngre Søster Ingeborg, der især i Treaarskrigen blev sin Broder en god og klog Stotte og kendt under Navnet »Pigen fra Bevtoft«.

Skolegangen var i Hans Krügers første Skoleaar ikke ret meget værd. Han lærte mere af Morfaderen, den gamle, kloge Gaardmand Hans Andersen i Rurup, og han udvikledes nok bedre legemligt end aandeligt, blev Mester i at svømme i Aaen og løbe paa Skøjter, i Ridning og alskens Idræt, men havde ikke Broderen Rasmus's lette Nemme til boglig Syssel. Det var for dennes Skyld, at der kom Huslærer i Bevtoft Kro; men begge Brødre fik godt af hans Undervisning.

Hans Andersen Krüger blev, som de unge Bøndersønner i Nordslesvig i den Tid og næsten helt op til vor Tid sædvanligt blev det, sendt syd paa for at lære Tysk og Landbrug; hans senere Hustru Bolette Thomsen fra Skodborg blev paa samme Maade sendt til Brødremenigheden i Kristiansfeld, der den Gang var et Centrum af største Betydning for kristeligt Aandsliv i Sønderjylland, pietistisk og tyskfarvet, men uden bevidste Fortyskningstendenser.

Fru Bolette Krüger kendte, da hun kom til Bevtoft, næppe noget til Danskhedsfølelse. Den betød noget ganske nyt og fremmed for hende, men Rasmus Krüger havde Sans for sin Danskhed, og Ingeborg Krüger var under et Ophold i Haderslev kommen i Samkvem med de ledende Mænd inden for den vaagende danske Sindelagsbevægelse i Nordslesvig. Hans Krüger var naturligvis ogsaa dansk; hvad skulde en Mand fra Bevtoft være andet! Men han havde saa mange praktiske Ting at tage Vare paa, han var Brændevinsbrænder, og han var Kromand og Møller, og der hørte en stor Gaard til Møllen. Det var Af-

vanding og Grundforbedring, der optog hans Sind; men det varede ikke længe, inden den Bølge af dansk Følelse, der gik over Landet, løftede ham frem i første Række. Farbroderen Lorenz Krüger i Jels blev allerede i Juli 1843 Medlem af »Den slesvigske Forening«, og i Januar 1846 blev Hans Krüger Kredsforstander i den.

I første Linje følte H. A. Krüger sig den Gang endnu som »Slesviger«. Der var ikke saa lidt af den Slags Særfølelse i Landet; man holdt en Deling af Landsdelen for det værste, der kunde times den; det vilde ikke blot være en himmelraabende Uretfærdighed mod dem, der ikke kom med til Danmark; ogsaa de, der gik imod Nord, vilde føle det, som om der blev skaaret i deres eget Kød, naar de skulde skilles fra de slesvigske Brødre mod Syd. Ingen har udtrykt det skarpere end Krüger, og det har jublet i hans Bryst, da han hørte om Kongens Ord paa Lerbæk Mark: Det skal ej ske! Der var noget af det samme retlinede i Krügers Tankegang som noget senere i »Klosterbrødrenes«, selv om han kom til at optræde som deres udprægede Modstander.

Det var ganske sikkert Krügers Anseelse fra hans store praktiske Virksomhed, der var Grund til, at det kom paa Tale at vælge ham til Stænderdeputeret; han havde ikke stor Lyst til det, men hans Søkende raadede til, baade Rasmus og Ingeborg. Han lod sig opstille og valgtes den 30. Januar 1847. Han var godt 30 Aar gammel, da han første Gang traadte ind i det offentlige Liv i Sonderjylland, som han fra den Tid af og til sin Død kom til at præge som ingen anden. Krüger var næppe veltalende, men han var Samtalernes og den personlige Paavirknings Mand, paalidelig i al sin offentlige Færd, ærlig og trofast.

Krüger kom kun til at holde een Tale i Stændersalen. Det var den 18. Marts 1848 i Rensborg for 70 Medlemmer af den slesvigske og den holstenske Stænderforsamling, der holdt et fælles Møde. Jernbanedirektør Olshausen havde holdt en Tale, hvori han kaldte de Danske »et dovent, dorsk og usammenhængende Folk« og havde opfordret til »Venskab med Frankrig, Had til Rusland, Krig med Danmark«. Det var Oprøret, der stod paa Tærskelen, og Krüger havde kun een Meningsfælle i Forsamlingen, Agent Jensen fra Flensborg; men han rejser sig uforfærdet og taler Dansk, og han slynger de uforglemmelige Ord ind i Forhandlingen: »Det er klart af alt, hvad her er sket, at de Herrer

helt overser, at langt over Halvdelen af Slesvigs Indbyggere er dansktalende og dansksindede og vil ikke ind i det tyske Forbund, men fremdeles blive ved og knyttes fastere til Moderlandet Danmark.« Det er H. A. Krügers stolteste Øjeblik, da han paa sit Modersmaal midt i Fjendernes Raad vidner om sin og sit Lands Danskhed, sammen med Jensen baner sig Vej ud af Forsamlingen og skynder sig hjem til Nordslesvig, til sine egne. Han har staaet som sit Folks stovteste Talsmand og er fra dette Øjeblik af dets Yndling.

I Treaarskrigen organiserede H. A. Krüger en Spejdertjeneste for den danske Hær. Sammen med Mænd som Chresten Laurtrup og H. Clemmensen Refslund fra Gestrup lykkedes det ham at yde sit Land værdifulde Tjenester. Der gaar endnu paa hans Hjemegn Sagn om hans snilde Færd, og i sin Skildring af »Læssoes Levned« skriver Otto Vaupell:

»Hans Krüger, Sonderjydernes uforsagte Forkæmper og største Mand, modtog Læssoe i Haderslev og tilbød at rejse en Folkevæbning paa 3000 Slesvigere til Hærens Forstærkning. Han sørgede for Befordring og Levnedsmidler til Soldaterne og skaffede os uden at ænse Livsfaren de nojagtigste Efterretninger om Fjendens Stilling og Styrke. Under hele Krigen og til sin Dod virkede han utrættelig for at fri sine Landsmænd fra Tyskernes Aag.«

I Aarene imellem Krigene deltog Krüger ivrigt i det offentlige Arbejde. Han kom i Forbindelse baade med Grundtvig og med Rødning Højskole. Den unge ildfulde Morten Eskesen blev Huslærer for hans og Naboens Born og vandt ham som Taler ved den første Folkefest i Mandbjerg Skov. Det var det nationale Arbejde, Krüger var med i, og det var allerede dengang; om end ikke saa udpræget som senere, for en stor Del kulturelt Arbejde, Stræben efter dansk Oplysning. Det var dog mest den rent politiske Gerning, Krüger blev ledende i. I Stænderforsamlingen var det Laurids Skau, der var Fører; men i Rigsraadet af 1854 blev det Krüger, der kom i Forgrunden. Da havde Forfatningskampen vundet hans Hu, og med Rette. Han forelagde den 24. Marts 1862 et Forslag til en ny Forfatning for Kongeriget og Sønderjylland, et Forslag, der i alle Hovedtrækkene svarede til Grundloven af 5. Juni 1849, men som indeholdt alle de Forandringer, der blev nødvendige ved, at Loven ogsaa skulde omfatte Sønderjylland.

Forslaget blev skarpt afvist af Hall og vandt kun 9 Stemmer for sig, deriblandt dog Laurids Skaus og Chr. Flors. Næste Aar stillede Krüger atter sit Forslag, men heller ikke da lykkedes det ham at sætte det igennem, og saa fulgte Ulykkesaaret.

Krüger var kommen mere og mere bort fra sine sær-slesvigske Tanker. Han skriver kort for Krigen:

»Der har været en Tid, da jeg og mange Slesvigere med mig ikke ønskede Slesvig indlemmet i Danmark. Vi ønskede vel en nøje Tilslutning dertil, men troede, det maatte holde paa en vis provinsiel Selvstændighed. Vi gjorde det, fordi der ved Siden af meget forældet og meget, som virker hemmende for den aandelige og materielle Udvikling, gives Indretninger og Forhold, som er nødvendige for os, og hvorpaa vi satte Pris. Vi gjorde det, fordi vi af Naturen er et konservativt Folk, der gerne vil gaa de vante Veje, og fordi vi troede, at et brat Brud med Fortiden vilde slaa Saar, som det vilde være vanskeligt igen at læge. Men nu er jeg og de Folk, der følger min Fane, og deres Tal er, som De ved, mine Herrer, ikke ringe, kommen til en bedre Erkendelse. Vi indser nu, at der kun er Frelse at søge for os i en inderlig og nøje Tilslutning til Kongeriget under Danmarks Riges Grundlov.«

Saaledes staar Hans Krüger saa, da Krigen kommer, han er dansk uden at have andre Særønsker end rent danske. Han er samtidig vokset fra at være Deputeret for en enkelt Kreds til at være et Samlingsmærke for hele sin Landsdel.

Krüger havde, som nævnt, i Trearskrigen staaet i den danske Hærs Efterretningstjeneste; det var ikke underligt, at Fjenderne i 1864 nærrede Mistanke til ham om noget lignede. Den 28. Marts 1864 blev han fængslet i sit Hjem og sad tre Uger i Kolding men fik saa Lov til at komme tilbage til Bevtoft, hvor han levede under skarpt Tilsyn indtil Fredsslutningen.

Under Fremmedherredømmet var Krüger den selvskrevne Fører for Sønderjyllands Danskhed. Man var kommen ind under helt nye Forhold, stod over for ganske nye Opgaver. Der var Plads til Arbejde for en Mand med Krügers ædruelige, bondesikre Syn. I 1865 deltog han i Forhandlingerne om en Fællesoptræden over for Prøjsere og Østerrigere med den slesvig-holstenske Fører Andreas Hansen af Grumby i Angel; men ad den Vej opnaaedes der intet. Det er først i 1867, at Krügers Virke atter faar sin store Betydning. Østerrig var besejret, der foretoges Valg til det nord-

tyske Forbunds grundlovgivende Rigsforsamling, Krüger var naturligtvis Valgkandidaten og valgtes den 12. Februar 1867 af første Valgkreds, det vil sige Haderslev, Aabenraa og Løgumkloster Amt med Slogsherred, til Medlem af denne Rigsforsamling med 15,023 Stemmer imod 3702 tyske Stemmer, der afgaves paa Amtmand Kier i Haderslev. Den 31. August 1867 vælges han atter, denne Gang til det nordtyske Forbunds eneste ordinære Rigsdag; men i Mellemtiden havde han sammen med N. Ahlmann formet de Ord, der blev Nordslesvigs Program i Udlændighedstiden. Han udslynger dem ikke i nogen stor Tale; sammen med Ahlmann afgiver han dem i en stilfærdig Erklæring af 15. April 1867, som det synes at staa fast, at disse Sønderjyllands to første danske Tingmænd i Berlin i Fællesskab havde formet:

»Vi føler os som Danske; traktatmæssig Ret opfordrer os til at udtrykke vort nationale Sindelag med fuld Aabenhed; vi ville behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter.«

Lidt anderledes er dog den Form, de begge brugte under deres Billeder:

»Vi er Danske; vi ville forblive Danske; vi ville behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter.«

Ogsaa til den præjsiske Landdag sendte de danske Sønderjyder Krüger og Ahlmann som deres Repræsentanter; men da de kun vilde aflægge den Ed paa Forfatningen, der afkrævedes dem, »under Forbehold af den ved Pragfreden Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter tilsikrede Ret til fri Afstemning og Valg af deres undersaatlige Stilling«, kom de ikke til at deltage i Landdagens Forhandlinger. Krüger var sikkert den egentlige Ophavsmand til den Edsnægtelsespolitik, der var den bestemmende for Sønderjyllands danske Politik i en lang Aarrække og som mange danske Sønderjyder i deres Hjerter holdt fast ved under al Fremmedherredømmets Tid.

Den 23. Juli 1870 blev Krüger fængslet; først sad han i Flensborg, derfra førtes han over Hannover til Berlin og Dagen efter til Königsberg for til sidst at havne paa den lille Fæstning Løtzen, hvor han sad sammen med blandt andre Sigfred Ley, C. A. Willemoes og August Beck fra Visby til den 26. Oktober samme Aar.

Den 3. Marts 1871 vælges Krüger til Medlem af det tyske Riges Rigsdag. Denne Gang stemte ogsaa de danske Vælgere i

2. Valgekreds paa ham; thi, som Ahlmann sagde, »den der stemmer paa Krüger, stemmer paa Danmark«. Der afgaves paa ham 21,563 Stemmer, medens de tyske Kandidater i hele Hertugdømmet kun samlede 21,193 Stemmer. Smukkere kunde det vist ikke siges, hvad Krüger i sit sidste Leveaar udtrykte med Ordene: »Mit Navn er et Program.«

Som Krüger gik i Berlin, først i det nordtyske Forbunds, siden i den tyske Rigsdag, var han en Legemliggørelse af Sønderjyllands Danskhed, altid rede til »at minde det tyske Folk om at opfylde sin Pligt«. Derfor alene var han i Berlin, skrev han i 1871 i et Brev til sin gode Ven Hiort-Lorenzen. Krüger var langt fra at overvurdere, hvad der kunde udrettes i Tyskernes Hovedstad; men han troede usvigeligt paa sin Sag og var altid rede til at føre den frem.

Man faar af Hans Krügers Breve et stærkt Indtryk af hans Redebonhed. Han sidder i Rigsdagssalen paa yderste Venstre ganske alene bag ved Socialisten Bebel. Der staar Respekt af ham; han synes utrættelig, og han tvivler aldrig. »Det er mit Haab og min Trøst, at en Tid vil komme, der ikke ligger os fjern, da et vaagent Forsyn ved Krigslykkens Omskiftelser vil føre en trofast Befolkning til Maalet for dets kæreste Livsønske.« Man vil forstaa, hvilken Sorg Frankrigs Nederlag var for ham og hans Folkefæller under tysk Styrelse! — Hans Krügers Sag var ren, hans Vej var lige, han forstod ikke altid Rigsdagsmændene fra Polen, fra Alsace og Lorraine, naar de ikke udtalte sig saa aabent og saa frit som han; men han var rede til at støtte deres Sag, hvor han kunde. Deres Sag var hans Sag. Allerede i Maj 1871 tog han Ordet i den tyske Rigsdag for at støtte Alsace, og Gang efter Gang fik han Støtte af Polakkerne og hjalp dem efter bedste Evne. »En halt og en blind kan gensidig hjælpe hinanden frem. I en saadan Situation staar jeg til Polakkerne.« Krüger saa sin Sag som et Led i den fælles Kamp, de undertrykte Folkeslag inden for det tyske Riges Grænser maatte føre.

Krügers Standpunkt er Protest i Tilknytning til Pragfredens § 5. Saa længe den ikke er opfyldt, saa længe, argumenterer Krüger, er Nordslesvig ikke nogen endelig Bestanddel af Projsen eller af Tyskland. Han stiller Forslag om § 5's Udførelse (19. April 1877):

»Rigskansleren opfordres og bemyndiges til straks at træffe

Foranstaltninger til, at den Ret til fri Afstemning, der ved Pragfredens § 5 er tilstaaet de nordlige Distrikter af Slesvig om deres statsretlige Forbindelse, snarest muligt træder i Kraft.«

Han kunde trygt gøre det. I 1867 troede Befolkningen, at det Valg, den foretog, vilde blive regnet for Afstemning om Grænsen, og da var der dansk Flertal fra sonden om Flensborg til Hanved og Medelby. Fortyskningen var næppe kommen til Virkning længere nordpaa. Over Halvdelen af Sønderjyllands Befolkning var dansksindet. Midlet var sikkert og givet. Ad den Vej kunde Maalet naas: det danske Sønderjyllands Tilknytning til Moderlandet. Det var det, Krüger og hans Venner vilde; § 5 var kun Midlet dertil. Naturligvis blev Krügers Forslag forkastet; men han talte varmt for det, og hans Vælgere var stolte af ham. I Berlin virkede hans Tale mindre, hans Tysk var langt fra fuldkomment, og han havde kun een Streng paa sin Bue. Han talte kun om »den danske Sag«.

Man undres nu bagefter over Krügers stadige Friskhed, over hans Utrættelighed i Forhandlingerne med prøjsiske Embedsmænd, som han er og bliver saa inderlig fremmed for, med selveste Bismarck, om det skal være, man beundrer atter og atter hans Aarvaagenhed, naar det gælder om at fremdrage det danske Sønderjyllands Sag i det tyske Ting. Han bliver ufortrødent ved at stille Ændringsforslag til tyske Love om, at de ikke skal gælde i Sønderjyllands nordlige Distrikter, da det ikke er endeligt afgjort, at de skal høre til Prøjsen og Tyskland. »Han bliver,« som N. J. Termansen udtrykte det, »til sin Død, hvad han var født til at være, en sønderjysk Bonde.« Der er ikke Tale om, at han paavirkes af tyske Synsmaader eller tysk Tankegang. — »Han var helstøbt, Hans Krüger.«

I Krügers senere Aar kom der stærke Brydninger frem imellem dem, der holdt paa den Edsnægtelsespolitik, der var Krügers, og den Retning, der holdt det for opportunt at lade Landdagsmændene aflægge Ed paa den prøjsiske Forfatning. Krügers Stæde var og blev, at man ikke frivillig skulde sværge Tyskerne en Ed, der ikke var een paatvungen. Han var Protestmand til sin Død.

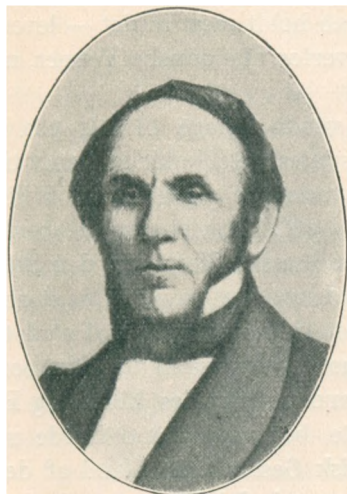
De sidste Aar tog Hans Krügers aandelige og legemlige Kræfter af. Han kunde ikke mere rejse til Berlin. Man forhandlede om, hvem der skulde være hans Efterfølger, og man

ængstedes for, hvad der skulde komme, naar han gik bort. De danske Bønder kom kørende ad lange Veje igennem Landet for ved hans Dør at spørge til ham eller hilse paa ham og tale med ham for sidste Gang. Han havde været som en Konge i Landet, beundret og elsket som ingen Slesviger forinden.

Og Sorgen blev dyb og tung, da han døde den 27. August 1881; men hans Minde er stort og stolt, som kun de aller bedste efterlader sig det.

H. L a u s t e n T h o m s e n.

NICOLAI AHLMANN.

Han er en Skikkelse fra Skuffelsernes og Nederlagenes Tid. En stille, faamælt Mand, renblødet Alsinger, men uden det Lyskær, der klinger i de østlige Øboers Maal og Sind. Kort blev hans Indsats som Forer i den aldrig hvilende Strid, og dog er hans Navn uforgængelig knyttet til Arbejdet for Rettens Anerkendelse.

H. P. Hanssen, der er saa fortrolig med Als' og Sundeveds nationalpolitiske Historie, har oplyst*), at Navnet Ahlmann i det alsingske Maal udtales Aalmand, og at det bæres af tre gamle alsingske Slægter, der nedstammer fra en Fisker ved en Vig af Augustenborg Fjord, hvis Bestilling det var at forsyne det hertugelige Hof med Aal. Nicolai Ahlmann blev født i Sønder-

*) Sønderjyske Aarbøger 1891, S. 20 ff.; jfr. Haandbog i de nordlesvigske Spørgsmaals Historie S. 552.

borg 17. November 1809 som Søn af en Skibsfører. Han lærte Landvæsnet, blev senere (1837—1847) Forpagter af Jorderne til Baroniet Juellinge paa Lolland, synes at have været dygtig i sit Fag og husholderisk med de Midler, han erhvervede sig, købte Gods i Skaane og erhvervede endelig (1857) paa sin Fødeø Herregaarden »Werthemine«, der tidligere havde tilhørt Hertug Christian August. Det varede dog ikke længe, inden han bortforpagtede sin store, smukke Ejendom og bosatte sig i Augustenborg, hvor han — som han holdt mest af det — levede med sine Bøger og Blade, gæstfri overfor alle danske Venner, men tilbagetrukket og stiltfærdigt.

Ahlmann var vendt tilbage til Als paa et Tidspunkt, da Augustenborgerne syntes uigenkaldelig slaaet til Jorden, da Slesvig-Holsteinismen vaandede sig efter sit militære, politiske og moralske Nederlag, og da Regeringen i København søgte Midler og Veje til at yde de danske Slesvigere den Stotte, som de under Enevælden helt havde maattet savne. Det store, grimme Slot ved den smilende, næsten dukkeagtige Fjord stod tomt; det hertugelige Hof, denne Duodez-Udgave af de oldenborgske Traditioner, var splittet over Landene hinsides Elben, og Hertugen selv, den smukke, slægtsstolte, begavede Mand havde maattet antichambriere hos en projsisk Gesandt, en Mand af den lavere Adel, en vis Hr. Otto v. Bismarck-Schönhausen, der under Forhandlingerne om Forliget med den danske Krone havde behandlet ham paa een Gang som Forbryder og som Supplikant. De alsingske Bønder havde aldrig haft noget til overs for Hertug Christian August, der var en haardhændet Godsejer og en fordringsfuld, trættekær Nabo, hvor de hertugelige Domæners Grænser berørte større eller mindre Selvejeres Lodder. I den lille By, der beskedent, næsten ydmygt klumpede sig sammen i Slottets Skygge, sad atter danske Embedsmænd, og ingen Slesvig-Holsteinisme vovede at udsætte sig for de aarvaagne Gadespejles Spidsrod. Det kunde synes, som om det nu endelig var forbi med det Splittelsens og Sønderdelingens lange Tidsafsnit, der var begyndt med hin Hertug Hans den yngre, hvis Ben er stedt til Hvile i Sønderborg Slotskapel. Nede i det holstenske, hinsides Ejderen, kneb det vel stadig med at skaffe Befolkningen Fred og Kronen Lydighed. Men i Slesvig By, i Flensborg og overalt nord for Flensborg Fjord syntes Udviklingen at have fundet sit Leje. Efter Trearskrigens dyre Ofre saa

Slesvigs Danskhed Fremtiden trygt imøde. Godsejer Nicolai Ahlmann hørte til de danske Slesvigere, over hvis Manddomsaar Isted-Sejren havde kastet sin Glans, og i hvis Sind der aldrig havde været Plads for national Grublen eller Tvivl. Augustenborgernes Fald var Symbolet paa den evige Retfærdigheds Stykke. Den af Gud og Naturen indstiftede Orden havde vel kunnet blive rystet i en Katastrofe, hvori Broder kæmpede mod Broder. Men nu, da Uvejrsskyerne havde fordelt sig, var overalt i Slesvigs Land Udsigten fremefter atter bleven dansk, ligesom den altid havde været det, saa langt man kunde se tilbage.

Og saa kom dog hint mørke Efteraar 1863, da Kong Frederik døde paa Lyksborg Slot. De danske Embedsmænd maatte atter forlade Smaastaden i det augustenborgske Slots Skygge. Ovre paa Als genlød Bragene fra Dybbøls Kanoner og fra Orlogsmændene i Vemmingbund og i Allsund. En Aprildag 1864 forlod de sidste danske Soldater den skønne Ø, hvor Hegnene stod fulde af bristefærdige Knopper. Paa Fastlandet, helt op til Limfjorden huserede Østerrigere og Projsere. Pikkelhuerne kom til Augustenborg og hilstes af Slesvig - Holstenerne som Befriere. Alle Varsler syntes at have løjet, al Ret at være bleven sveget, alt Haab at gaa til Grunde. Hele Tyskland — nej, hele Europa beskæftigede sig med Spørgsmaalet »Slesvig-Holsten«. Ikke fordi en lille, voldelig afskaaret dansk Befolkning sukkede under Frennemedherredømmet, men fordi det trak op til Strid mellem Tysklands to Stormagter. I Nordslesvig havde Tilstandene alle et Provisoriums Ulemper, og den eneste Trøst, en Mand med Nicolai Ahlmanns Dannelse og Forstand kunde finde, maatte hentes netop i Bevidstheden om, at de utaalelige Kaar kun skulde døjes som en Overgang. Hvad vilde der følge efter, naar den uundgaaelige Strid mellem Sejrherrerne fra 1864 var kæmpet til Ende, og Hertugdømmernes Skæbne havde fundet sin Afgørelse i Europas Raad? Tidligt og silde drøftedes dette Spørgsmaal mellem de danske Slesvigere, og mange var de Alsinger, som søgte Vejledning og hentede Haab hos den stille, kloge Ven i Augustenborg.

Langt fra Allsund, fra Flensborg Fjord og fra Ejderen — paa Valpladserne ved Elbens Udspring — skrev Projsens sejrriege Sværd Loven for Elbhertugdømmernes Fremtid. Freden i Prag af 23. August 1866 gjorde en Ende paa den midlertidige Til-

stand. Atter en Gang blev Augustenborgerne manet tilbage til Skammens Morkerige, hvorfra deres næstsidste Ætling havde troet at kunne vove sig frem. I hvert Fald for denne Slægts Vedkommende var Dommen nu faldet — stræng og uigenkaldelig. Snart skulde det ogsaa vise sig, at for Slesvig-Holsteinismen var Fremtiden spærret. Men for de danske Slesvigere aabnede netop Prag-Freden i sin femte Artikel de samme lyse Udsigter, som havde vinket efter Frederits og Isted. De slesvig-holstenske Smaastats - Drømme havde ikke kunnet taale Virkelighedens brutale Lys. Over Friederich der Achte, hans Ministerium og hans raadløst splittede Tilhængerskare lukkede det prøjsiske Gab sig med et mæt Tungesmæk. I sidste Øjeblik havde Frankrigs Vennehaand fjernet den bitre Kalk fra de danske Slesvigers Læber. De skulde ikke blive Projsere.

Dyb var Taknemmeligheden, inderlig Glæden overalt i Landet mellem Flensborg Fjord og Kongeaaen. Alsingerne samlede en Eftersommerdag hos Nicolai Ahlmann og droftede med ham, hvad der nu skulde gøres for hurtigt at tilkendegive Øjeblikkets prøjsiske Magthavere, de danske Landsmænd nord for Grænsen og hele Europa deres Vilje til og Ønske om at genforenes med det tusindaarige Fædreland. Ved hint Møde blev det da besluttet at sende, saa hurtigt ske kunde, en Deputation til Berlin for at takke Kong Vilhelm for Prag-Fredens Paragraf 5 og andrage om dens hurtige Udførelse. Det kostede Modets Deltagere mange Overtalelser at formaa Nicolai Ahlmann til at tage Del i denne Sendefærd. Men endelig gav han efter, skondt han havde henvist til sin vaklende Helbredstilstand, til sine mangelfulde Evner og til den Ubemærkethed, hvori han hidtil havde levet, saa han mente at kunne gaa ud fra, at hans Navn ingen Vægt havde blot paa selve Als, endsige i den øvrige Del af det danske Slesvig. En Uge efter Prag-Fredens Undertegning (30. August 1866) afrejste Deputationen, »de 47«, til Berlin, og undervejs blev Ahlmann efter Alsingernes Forslag valgt til Deputationens Ordfører. Han talte det tyske Sprog bedre end de fleste af sine Landsmænd; hans Dannelse, hans klare Tanke, hans rolige og vægtige Adfærd gjorde ham ypperlig skikket til at være Talsmand for Nord-slesvigs Bønder og Borgere. Anmodningen om Audiens hos Kongen og hans Førsteminister, Grev Bismarck blev indgivet straks efter Ankomsten til Berlin og i den ærbødigste Form. Den

blev pure afslaaet. Deputationen maatte rejse hjem med uforrettet Sag.

Sendefærden og det fremstaaende Hverv, den havde tiltænkt Godsejer Ahlmann, havde imidlertid ligesom med eet Slag henledt de danske Slesvigeres Opmærksomhed paa dette Føreremne. Straks i Begyndelsen af det nye Aar (1867) blev der udskrevet Valg overalt i de Stater, der skulde danne »det nordtyske Forbund«, hvis Rammer var blevet fastslaaede i Prag-Freden. Skøndt Bestemmelserne i Artikel 5 medførte i det mindste en Begrænsning af den prøjsiske Suverænitet over Slesvigs nordlige Distrikter, blev der ogsaa her udskrevet Valg til den grundlovgivende Rigsdag (12. Februar 1867), og de danske Slesvigere besluttede at give Møde ved Valgurnerne — ikke fordi de havde nogen som helst Interesse at varetage i det nordtyske Forbund, hvis Forfatning skulde udarbejdes, men fordi der havde budt sig Lejlighed til at holde nationalpolitisk Mandtal og kundgøre for Prøjsen og for hele Europa, at en stærk og viljekraftig Danskhed med Længsel imødesaa den Dag, da den skulde udstaa Folkeafstemningens Prøve.

Til Valget opstillede de danske Slesvigere følgende Kandidater. I 1. Valgkreds: Hans Krüger; i 2.: Nicolai Ahlmann; i 4.: Detleff Detleffsen. I 3. Kreds var der ikke opstillet nogen dansk Kandidat. Resultatet blev, at i første Valgkreds mødte 81 $\frac{1}{2}$ p. Ct. af Vælgerne, og af dem stemte paa Krüger 80 $\frac{1}{4}$ p. Ct.; i 4. Valgkreds fik Detleffsen 2538 Stemmer, medens den slesvig-holstenske Kandidat Francke havde 7342, og to andre tyske Kandidater henholdsvis 2595 og 1623 Stemmer. I 2. Valgkreds, der omfattede Sønderborg og Norborg Amter (Als og Sundeved), Flensborg Amt og nogle Dele af Gottorp Amt (Angel), blev Ahlmann valgt med 9927, hvilket svarede til 51 p. Ct. af samtlige afgivne Stemmer. »Folk var mødt frem ved Valgurnerne med en Iver, som om det gjaldt selve den længselsfuldt imødesete endelige Afstemning om Genforeningen«*). Resultatet fra denne Valgkreds med dens stærkt blandede, dansk og slesvig-holstensk sindede Befolkning vakte dyb Tilfredsstillelse i de danske Rækker, ikke mindst fordi Flensborg Købstad (19,682 Indbyggere) ved denne Lejlighed havde givet Ahlmann 1836 (51 p. Ct.) mod Mathiesens 598

*) Gustav Johannsen i H a a n d b o g e n , S. 495.

og Kraus' 1050 Stemmer.*) Skuffelsen og Forbitrelsen i den slesvig-holstenske Lejr gav sig mangfoldige Udtryk i Pressen, paa Møder og i selve den grundlovgivende Rigsdag, hvor Ahlmann den 8. Marts maatte forsvare sit Valg. Slesvig-Holstenerne i 2. Kreds søgte under allehaande Paaskud at faa det omstyrtet — men forgæves. Det skulde dog snart vise sig, at Tyskerne havde en farlig Trumf paa Haanden: Ved Valget den 31. August s. A. blev de slesvigske Valgkredse omlagt for at umuliggøre Ahlmanns Genvalg. Første Kreds blev formindsket med Aabenraa og Logumkloster Amter samt Slogs-Herred og forøget med Als og Sundeved; anden Kreds blev formindsket med Als og Sundeved samt med fire Distrikter i Gottorp Amt og forøget med Aabenraa By og Amt. Takket være denne Valggeometri opnaaede Ahlmann i 2. Kreds kun 7618 mod 8573 Stemmer og fik altsaa ikke Sæde paa det nordtyske Forbunds første ordinære Rigsdag. I den Del af Slesvig, der omfattedes af de i Prag-Fredens 5. Artikel nævnte »nordlige Distrikter«, havde Danskerne kunnet mønstre 23,754 mod Tyskernes 6124 Stemmer. Det danske Flertal i hele Hertugdømmet var paa 25,598 Stemmer, der kun opnaaede at sætte en eneste Kandidat (Krüger) ind paa Rigsdagen, medens det tyske Mindretal paa 24,664 Stemmer fik tre Rigsdagsmænd valgt.

Ahlmann repræsenterede altsaa kun i et Par Maaneder paa Forbundsrigsdagen i Berlin sin Fødeø Als og Danskheden i den daværende 2. slesvigske Valgkreds. I dette Tidsrum havde han Ordet tre Gange: 8. og 18. Marts samt 5. April. Om hans Indlæg i Forhandlingerne 8. Marts er der talt ovenfor. I Rigsdagens 14. Møde den 18. Marts, under Simson's Præsidium, svarede Ministerpræsident, Grev v. Bismarck Krüger, der i en Tale, som han oplæste (»da det danske Sprog er mit Modersmaal, og jeg derfor ikke kan gøre Brug af det tyske Sprog«), havde erklæret, at »saa længe de traktatmæssige Rettigheder, der er tilstaaet Slesvigs nordlige Distrikter, ikke er opfyldte, bliver Forbundets nordlige Grænse uklar«, og at han derfor ikke kunde give Forfatnings-Udkastets 1. Artikel sin Stemme. Herefter havde Ahlmann Ordet. Han sluttede sig til alt, hvad Krüger havde sagt, og udtalte i Slutningen af sin Tale følgende:

*) Ved Valget 31. Aug. 1867 gav Flensborg By Ahlmann 1761 og Kraus 1709 Stemmer.

Mine Herrer, det staar Dem klart, at jeg her taler i det store nordslesvigske Vælger-Flertals Navn. Ganske vist gives der et lille Mindretal Tyskere i Nordslesvig, og jeg minder om, at Rigsdagsmanden for 4. Valgkreds (Slesvig-Holsteneren Francke) sagde, at det kun var de dumme i Nordslesvig, som vilde høre til Danmark. Er dette Tilfældet, gives der overmaade mange dumme Mennesker i Nordslesvig. Thi De veed selv, at Mindretallet er paa Tyskernes Side i Nordslesvig, og det er meget lille. Dette Mindretal beløber sig i første Valgkreds til kun en Femtedel, og i den danske Del af min Kreds til kun en Fjerdedel. Naar man betænker, under hvilke Omstændigheder denne Afstemning har fundet Sted, hvorledes det tyske Mindretal stedse er blevet begunstiget, hvorledes hele Embedsstanden stod paa dette lille Mindretals Side, vil man forstaa, at det under sædvanlige Forhold vilde have været endnu mindre. De vil da altsaa indse den besynderlige Stilling, en nordslesvigsk Rigsdagsmand indtager her. Sikkert havde vore Vælgere afholdt sig fra al Deltagelse i Valget, hvis de ikke havde frygtet derved at faa Repræsentanter, som ikke vilde have udtalt deres Mening, saaledes at det kunde faa Udseende af, at Nordslesvig var et tysk Land. Derfor har de valgt os, og derfor maa Forsamlingen heller ikke vente, at vi nærer stor Interesse for eller vil tage særlig Del i det nordtyske Forbunds Forhandlinger. Efter vor Mening er det alene vor Pligt at værgе Nordslesvigs Interesser og at mane til Oplydelse af Prag-Fredens femte Artikel.

I det 27. Møde d. 5. April (Forhandling om Forbunds-Krigsvæsnеt) holdt Ahlmann en Tale til Begrundelse af et af Krüger og ham indgivet Ændringsforslag, hvorefter Værnepligten i Nordslesvig skulde suspenderes, indtil et Resultat var opnaaet angaaende Aftrædelsen af de nordslesvigske Distrikter til Kongeriget Danmark. Han henviste til de talrige Udvisninger af Optanter, der stedse fandt Sted i Nordslesvig, og han klagede over, at medens det tillades »alle Fremmede, Amerikanere og Tyrkere« frit at opholde sig i disse Landsdele, saa udvises straks de unge Mænd, der har benyttet den dem i Wien-Freden tilstaaede Ret til frit at vælge deres undersaatlige Stilling, og som derfor har ladet sig indrullere i den danske Hær. Da Ahlmann udtalte:

Det er blevet sagt i denne Sal, at det tyske Folk paa Grund af sin Humanitet og Retsfølelse var særlig skikket til at leve sammen med andre Folk, saa at de gerne sluttede sig til det. Jeg veed ikke, mine Herrer, om en Fremgangsmaade som den, jeg her har skildret, er egnet til at vinde fremmede Nationer —

blev han afbrudt baade af Medlemmerne og af Præsidenten, og

det var under stadig Kamp med Formandsklokken, at han førte sin Tale igennem, idet han sluttede med følgende Udtalelser:

Naar det almindelig siges, at ingen Fodsbred tysk Jord skal afstaaes af Tyskland, saa skulde det tyske Folk dog ogsaa vise sine Naboer Retfærdighed og ikke drage dem til sig mod deres Vilje og paa Trods af bestaaende Traktater. Jeg vil slutte med det gamle Ord: Man skal handle mod andre, som man vil, at der skal handles mod En selv.

I Ahlmanns korte Rigsdagsperiode falder imidlertid ogsaa en Begivenhed, hvortil Nicolai Ahlmanns Navn sammen med Hans Krügers vil vedblive at være knyttet, saa længe de danske Slesvigeres Udlændigheds-Aar mindes i vort Fædrelands Historie.

Hvert Barn kender den berømte Udtalelse: »Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske«, hvorom der tidligt har dannet sig en hel Legende — som Tilfældet er med saa mange andre historiske Ord, der har præget sig dybt i Folketsindet, fordi de i faa, skarpe Træk gengiver et Indtryk eller hævder en Opfattelse, der afspejler Virkeligheden. Allerede for nitten Aar siden har jeg oplyst, under hvilke Forhold og i hvilken Form den Krüger-Ahlmann'ske Udtalelse er fremkommen. Idet jeg nu for alle Enkeltheds Vedkommende henviser til denne Fremstilling *), skal jeg her blot fremhæve dens væsentligste Momenter:

Mandag, den 15. April holdt Rigsdagen Møde (det 33.) for at foretage sidste Behandling af Forbunds-Forfatningen. Det var en stor parlamentarisk Dag: Forbundskansleren, Grev Bismarck, havde for sit Vedkommende alene Ordet 3 Gange. Polakkerne nedlagde under Protest mod Forfatningen deres Mandater. Ploug's Blad »Fædrelandet« i København meldte fra Berlin 15. April om dette Møde, at »Ahlmanns Forslag om øjeblikkelig Grænseregulering, overensstemmende med Traktaten, kom ikke under Forhandling af Mangel paa Understøttelse«. Hvad var der sket? Slaar man efter i den officielle, stenografiske Beretning finder man blot følgende: Inden Afstemningen om Forfatningens Artikel 1, udtalte Præsidenten, Dr. v. Simson:

*) Sønderjydske Aarbøger 1901, S. 41-56: »Bidrag til et berømt Ords Historie.« Det skal her blot lige nævnes, at fhv. Rigsarkivar, Dr. jur. Secher, paa Foranledning af min Artikel, i Det nye Aarhundrede gjorde gældende, at »Vi er danske« osv. simpelt hen var en Slags Pastiche paa »Wir sind Preussen, wollen Preussen bleiben«. Denne tarvelige Forklaring har ingen som helst Hjemmel.

Til Artikel 1 er fremkommet et Ændringsforslag — fra Rigsdagsmændene Krüger og Ahlmann — der dog ikke endnu har faaet tilstrækkelig Understøttelse. Jeg beder de Herrer rejse sig, som vil understøtte d'Hrr. Krügers og Ahlmanns Forslag i No. 117 i Tryksagerne. — (Pavse.)

Ikke en eneste Stemme har meldt sig.

Forretningsordenen krævede 30 Stemmers Støtte. Ikke en eneste Stemme meldte sig! »Spot og Haan var alt, hvad de trofaste Slesvigere hostede for deres Appell til en tysk Forsamlings Retfærdighedsfølelse«, skrev *Dagbladet* i København om denne Episode. Og samtidig udtalte *Fædrelandet*, at »Ændringsforslaget faldt bort under Forsamlingens Latter og Haan«. Forslagets Ordlyd var, ifølge de af Præsidenten anførte »Tryksager«, følgende:

For saavidt en Grænseforandring er betinget af bestaaende Traktater, forpligter de forbundne Regeringer sig til uopholdelig at træffe de dertil nødvendige Forholdsregler.

Forslaget var ledsaget af en kort Motivering i Henhold til Wien-Fredens Artikel 3 og Prag-Fredens Artikel 5. Denne Motivering var dateret 9. April 1867 og undertegnet: H. Krüger. N. Ahlmann.

De to danske Rigsdagsmænd havde været forberedt paa den Modtagelse, deres Forslag fik, da det under Haan og Spot blev forkastet. Til Modet Mandag d. 15. April 1867 havde de derfor udarbejdet og ladet trykke en Fremstilling af de Betragtninger, der havde været ledende for deres Optræden i den grundlovgivende Rigsdag. I dette trykte Aktstykke, som blev omdelt til samtlige Forbunds-Kommissærer og til samtlige Medlemmer af den nordtyske Rigsdag, forekommer første Gang de berømte Ord, som utallige Gange er bleven anførte i den Form, der efterhaanden blev den sædvanlige: »Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske«.

I Virkeligheden lyder de væsentlig anderledes, saaledes som det fremgaar ikke blot af de to samtidig foretagne danske Oversættelser (*Dagbladet* og *Fædrelandet*, 20. April 1867), men ogsaa af den tyske Original, hvoraf et Eksempplar — maaske det eneste, der nu kendes — opbevares blandt de Ahlmann'ske Papirer i Rigsarkivet i København.*)

*) Jvfr. *Haandbogen*, hvori Aktstykket er aftrykt in extenso efter *Fædrelandets* Oversættelse (S. 393—396).

Slutningen af Krügers og Ahlmanns Memorandum gengives saaledes i Oversættelserne i henholdsvis:

DAGBLADET

Hvorhen vor Samvittigheds Lys viser os, derom er der for os ingen Tvivl. Vi føle os som Danske; traktatmæssig Ret opfordrer os til med fuld Aabenhed at give vort nationale Sindelag et Udtryk; vi ville vedblive at være Danske, vi ville, overensstemmende med Folkerettens Forskrifter, behandles som Danske.

FÆDRELANDET

Hvorhen vor Samvittigheds Lys viser os, derom er der for os ingen Tvivl. Vi føle os som Danske; traktatmæssig Ret opfordrer os til at udtrykke vort nationale Sindelag med fuld Aabenhed; vi ville forblive Danske, vi ville behandles som Danske, og det efter Folkerettens Forskrifter.

Læsningen af saa vel disse Oversættelser som af den tyske Original gør det straks klart, at de berømte Ord er sk r e v n e , ikke talte. Der staar intet Sted: »Vi er Danske«, uden for saavidt det unægtelig er den nødvendige Forudsætning for det næste Led »Vi vil forblive Danske«. Dybere og smukkere end Traditionen efterhaanden omdannede Ordene, har Krüger og Ahlmann nedskrevet dem: »Vi føler os som Danske; vi vil vedblive at være Danske, og efter Folkerettens Love vil vi ogsaa behandles som Danske!« Dette er noget mere og noget inderligere end den for de to Mænd selvfølgelige Udtalelse, at de er Danske.

I en lille uanselig Pjece af Ahlmann («Et Forsvar imod en Slesviger»), udkommen i Haderslev paa Forfatterens Forlag og trykt hos Th. Sabroe i 1867, forekommer S. 8 følgende Sætninger: »Nordslesvigerne ere Danske og ville gjøre, hvad de formaae, for at forblive Danske.« Hvis nu, som der iøvrigt er god Grund til at formode, denne Pjece er bleven til mellem Februar og April 1867, saa støttes derved et Udsagn af Morten Eskesen om, at det er Ahlmann, der er Forfatteren til i det mindste de to første Led af Slutnings-Udtalelsen i Aktstykket af 15. April. Derimod fremgaar det klart saavel af det paagældende Aktstykkets Hovedindhold som af den ovenfor gengivne Slutningspassus, at hverken Ahlmann eller Krüger har sat det i Form. Skøndt Ahlmann beherskede det tyske Sprog nogenlunde, vilde hverken han eller endnu mindre Krüger have været i Stand til paa det fremmede Sprog at forfatte et saa vidtloftigt og paa Grund af Indholdets Art

sproglig vanskeligt Memorandum. De har haft Brug for Bistand, og den har de fundet hos Dr. Edgar Bauer, en Hannoveraner, ivrig Prøjsersfjende, Forfatter til flere Flyveskrifter om Paragraf 5, D a g b l a d e t s Korrespondent i Berlin. Krüger og Ahlmann var traadt i Forbindelse med Dr. Bauer i det tidlige Foraars 1867,*) og det er ham, som har sat Aktstykket af 15. April i Stil. I en Vending som denne: »Hvorhen vor Samvittigheds Lys viser os«, kan man efterspore hans Mellekomst og finde Bevis for, at han desværre ikke har kunnet undlade at sætte til af sit eget. »Samvittigheds Lys« er slemt, paa ingen Maade dansk, hverken Krüger'sk eller Ahlmann'sk, derimod tydelig Bauer'sk og tysk.

Traditionen har i første Række tillagt Hans Krüger den berømte Udtalelse. I Virkeligheden tilhører den med samme Ret begge de Mænd, der i Foraaret 1867 repræsenterede de danske Slesvigere paa den grundlovgivende Forbundsrigsdag i Berlin. Eller rettere: der kan ikke rejses gyldige Indvendinger mod den Opfattelse, at er det end Krüger, som i Overenstemmelse med sit skarpt hævdede Standpunkt har gjort gældende, at der netop ved denne højtidelige Lejlighed paany skulde appelleres til Folkeretretten, saa er det Ahlmann, der har tænkt og taget Initiativet til den berømte Udtalelses tvende første Led: Vi foler os som Danske, og vi vil vedblive at være det.

Nicolai Ahlmann opnaaede ikke Genvalg til det nordtyske Forbund eller til den tyske Rigsdag. Derimod blev han første Gang i Efteraaret 1867 og siden, lige indtil han i 1875 forlod Sønderjylland, bestandig genvalgt til den prøjsiske Landdags Andet-Kammer.

I Landdagens 12. Møde d. 7. December 1867 forelaa der fra Landdagsmændene for første og anden slesvig-holstenske Valgkreds, H. Krüger og N. Ahlmann, et Andragende, der havde følgende Ordlyd:

Naar det af os Undertegnede — skøndt den Landsdel, vi repræsenterer, ifølge Prag-Fredens Artikel 5 ikke definitivt kan være indlemmet i det prøjsiske Monarki, og der traktatmæssig tilkommer Befolkningen Ret til ved en fri Afstemning at vælge sin statsretlige Stilling — alligevel forlanges, at vi skal aflægge en Ed, i Kraft af

*) Morten Eskesen. Hans Krügers Saga, 2. Udgave 1899, S. 197.

hvilken vi definitivt vilde indtræde i det prøjsiske Statsforbund, saa kan vi kun herved erklære, at vi alene under Forbehold af den ved Prag-Freden Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter tilsikrede Ret til fri Afstemning og Valg af deres undersaatlige Stilling, kunne aflægge Ed som Landdagsmænd.

Herved indledes det Tidsrum i det danske Slesvigs Historie, der bærer Navnet: Edsnægtelsens Politik. Udviklingen er alle bekendt: Landdagens Andet Kammer vedtog, at det ikke vilde modtage en Ed, aflagt under Forbehold, og da Krüger og Ahlmann paa deres Side bestemt vægrede sig ved at aflægge den ubetingede Ed, blev deres Mandater erklærede for ugyldige, og nye Valg udskrevne. Imidlertid sendte de danske Vælgere atter enstemmigt Krüger og Ahlmann paa Landdagen, og i Mødet 27. November 1868 afgav de paany en Erklæring, hvori det bl. a. hedder:

Da Nordslesvigs Stilling er in suspenso, saa turde det være rigtigt ogsaa at lade Edsspørgsmaalet in suspenso. Paa den ene Side kunde jo en endelig Erklæring om Edsspørgsmaalet først gives af os, naar Nordslesvigs Skæbne endelig var bleven afgjort. Paa den anden Side vilde selv den strængeste Edsformular, som Huset maatte paalægge os, intet forandre i Nordslesvigs provisoriske Stilling. Vi ansøger derfor om, at vi med Udeladelse af Eden maa indtage vort Sæde i Landdagens Andet Kammer for at værne om Nordslesvigs Ret og Interesse.

Denne Gang vedtog Kamret at kræve ubetinget Edsaflæggelse og i modsat Fald at nægte de to danske Landdagsmænd Adgang til at indtage deres Sæde. Hensigten med denne af Udvalget for Forretningsordenen foreslaaede Formulering var at undgaa Udskrivelsen af nye Valg i de to nordslesvigske Kredse. Men samme Dag svarede Ahlmann og Krüger med frivilligt at nedlægge deres Mandater, og Regeringen blev derfor dog nødt til at lade foretage Valg. Resultatet blev det samme som tidligere. Derefter forelaa der d. 17. November 1869 i Landdagens Andet Kammer en Skrivelse, hvori Krüger og Ahlmann bl. a. udtalte:

Efter at nordslesvigske Vælgere for tredje Gang har overdraget os Mandat, har vi ikke kunnet andet end i dette nye Valg at se en Billigelse fra den nordslesvigske Befolknings Side af vor Optræden . . . Vort traktatmæssige og folkeretlige Standpunkt er tilstrækkelig tydeligt belyst i de foregaaende Sessioner . . . Vi opfordrer Huset til at foreslaa Regeringen at give en tydelig Erklæring om Artikel Fems Retsgyldighed, og om og hvornaar den tænker at udfore samme. Vi opfordrer Huset til at vedtage en Resolution om Fol-

kets og den prøjsiske Regerings Pligt til at opfylde bestaaende Traktater.

Denne Gang fik de to danske Landdagsmænd Støtte af Hannoveraneren Dr. Ellisen, der stillede Forslag om at henvise deres Skrivelse til et særligt Udvalgs nøjere Prøvelse. Kammerets store Flertal vedtog imidlertid simpelthen at gaa over til Dagsordenen.

Fra nu af afløser det ene Landdagsvalg det andet i Nordslesvig, ja, først i Syvti-Aarene maatte der endog foretages Landdagsvalg et Par Gange aarligt, idet baade Ahlmann og Krüger bestemt nægtede at modtage de paa dem faldende Valg under Henviisning til den Behandling, der var bleyet dem til Del af Husets Præsidium og Flertal.

Edsnægtelses-Politikken havde i Nicolai Ahlmann sin ypperste Ordfører i Skrift og Tale. Denne enkle, negative, men ogsaa klare og faste Holdning, og denne urokkelige Hævdelse af Retsstandpunktet stemte overens med hans Personligheds fremherskende Karaktertræk. Hvis der kunde være nogen Tvivl om, at Ahlmann er Forfatteren til de bestandig varierede Skrivelser om samme Emne, der blev tilstillet Præsidiets for Landdagens Andet Kammer, saa vil den fjernes, naar engang hans efterladte Papirer (i Rigsarkivet) maatte blive tilgængelige for Offentligheden. Men ogsaa hjemme i Nordslesvig var han i hele dette Tidsafsnit i Sandhed en førende Personlighed — mindre »folkelig« maaske end Hans Krüger, men uundværlig i det store Organisations-Arbejde, hvis Rammer han var med til at fastlægge, og hvis daglige Virksomhed for en stor Del kom til at hvile paa hans Skuldre.

Ahlmanns Vælgere saa op til ham med taknemmelig Tillid. Han blev valgt til Ordfører for den Deputation, der under Kong Vilhems Besøg i Slesvig 1868 skulde have tilkendegivet den prøjsiske Monark Nordslesvigernes Ønsker, men som ikke blev modtaget. Ligeledes havde han en væsentlig Andel i den Adresse, der med 27,493 myndige Mænds Underskrift i 1869 skulde have været overbragt Kongen, men som Ahlmann maatte nøjes med at indsende til Landdagens Andet Kammer, da Vilhelm I. atter nægtede Deputationen Foretræde. Paa begge Sider Kongeaen nød Godsejer Ahlmann stor Anseelse, og Tusinder flokkedes i Aarenes Løb om hans Talerstol. Mindet om hans altid ypperligt tilrettelagte, stilfærdige og inderlige Tale lever endnu i det Slægt-

led, der naaede frem til national Bevidsthed, da Ahlmann stod som den ene af de danske Slesvigeres ypperste Førere. Kun ugærne havde han ladet sig overtale til at tage Del i Politik. Da han havde givet sit Ord, gav han hele sin Personlighed. Han hørte til de danske Slesvigere, der voksede med deres Hjemstavns Trængsler. Han kendte ikke til Svig. Stærk i Bevidstheden om sin nordslesvigske Hjemstavns historiske, nationale og traktatlige Ret stillede han helt og ubetinget Kravet om denne Rets Anerkendelse, og han vilde derfor hverken høre om Forlig eller Akkord.

Frankrigs Nederlag i 1871 blev for Nicolai Ahlmann som for det danske Folk paa begge Sider Grænsen et lammende Slag. Ved hvert Rigsdagsvalg i Slesvig gik det danske Vælgertal tilbage. Udvandringen tappede den haardt prøvede Landsdel for Ungdom og Kapital. Hvert Aar maatte en Del af den opvoksende Slægt, hvis Fædre blev ved Jorden, drage Syd paa for at tjene under de præjsiske Faner. Det var Nedgangens Tid. Da Ahlmann i 1857 havde købt Gods paa sin Fødeø, havde Glansen fra Frederits og Isted straalet over hans Hjemfærd. Nu rugede Mørket fra Danevirke, Dybbøl og Sedan over det omstridte Land. Ahlmanns Haar var bleven graa. Dagens opslidende nationalpolitiske Gerning kunde mange Gang synes et Sisufos-Arbejde, under hvis knugende Vægt den Mand maatte segne, som ikke ævnede at bevare usvækket Tro, Haab og Kærlighed. Vi andre, der hver paa sit Omraade og hver efter sine Ævner har været med i Kampen for de danske Slesvigeres Ret, kan kun ufuldstændig sætte os ind i den Stemning, der besjælede, og de Kaar, der var tildelte Mændene fra Tiden efter 1870, da det Skridt for Skridt bar henimod Fornægtelsen af Paragraf Fem, og da derved selve Grundvolden for Overbevisning og Virke syntes at skulle sprænges i Stumper og Stykker. Vort Slægtled har kæmpet med i en Tid, da et nyt Grundlag allerede var skabt, og da hver den, som ikke var slagen med Blindhed, kunde se, at det bar hen mod et Vaarbrud, hvis spirende og gærende Kræfter før eller senere vilde bryde den Isskorpe, hvorunder det Bismarck'ske Prøjsen havde trælbundet Europas Fastland. For hin Tids Mænd var det stræng Vinter. Og hvor ofte de end med Haand over Bryn, ved Morgen og ved Aften; raadspurgte Horisontens Farvespil og Skyernes Drift, saa viste der sig intet Tegn til Omslag.

Legemlig træt og tung i Sind forlod Nicolai Ahlmann i 1875 Nordslesvig og flyttede til København. Han havde for stedse taget Afsked med det offentlige Liv. Da han døde, den 12. Februar 1890, lyste allerede den nye Tids Gry over Nordslesvig. Ved Rigsdagsvalget 1887 viste det sig, at efter at der var blevet dæmmet op for Udvandrings-Strømmen, havde de danske Vælgere Fremskridt. Trofast og uselvsk har da Nicolai Ahlmann kunnet lukke sine Øjne med den lykkelige Bevidsthed, at for de gamle som faldt, var der ny overalt.

Paris, den 16. December 1920.

F r a n z v. J e s s e n.

H. D. KLOPPENBORG.

Den 28. Juni 1802 fødtes i Gramby hos Tingskriver Kloppenborg en Dreng, som blev døbt Hans Diderik. Tingskriveren var født i Heide i Ditmarsken, han havde en Tid været Kontorchef hos Generalsuperintendent Struensee, og gennem hans anbefaling har han vel faaet Stillingen som Tingskriver. Struensee maa have sat Pris paa ham, vi har i Familien et par værdifulde Ting, som var Foræringer fra ham til min Oldefader.

Tingskriveren har selvfølgelig været tysktalende hjemmefra, blev gift med en Datter fra den ansete Borgerfamilie Otzen i Haderslev, og saa forkludrede, som Forholdene den Gang var hos os, antager jeg, at deres HUSSprog har været mere tysk end dansk. Embedsmændene førte jo dette Sprog lige til Kongeaen, og deres Børn lærte vel sjældent andet i Skolen. I H. D. Kloppenborg's gamle, solidt iæderindbundne Bibel har han, som andre solide Folk, gjort Familieoptegnelser. Den første er skreven

paa tysk og fortæller: »Den 10. Juli 1830 var vor Bryllupsdag, Catrine Thaysen og Hans Diderik.« Ordet til denne Dag hedder i Brødremenigheden: »Thi Herren vil atter glæde sig over dig til gode, som han glædede sig over dine Fædre.«

Dette er en Meddelelse om, at Familien allerede ved den Tid var under Indflydelse af Herrnhuterne i Kristiansfeld. Der var tre Brødre i Tingskriverhjemmet: Jakob, Johannes og Hans Diderik, og det er ikke let at forstaa, hvordan det udviklede sig saaledes, at alle tre blev fremragende Mænd hver i sin Vis og paa sin Maade, og alle sluttede sig inderligt til Danmarks Sag her i vor omstridte Hjemstavn. H. D. Kloppenborg kom efter Konfirmationen i Huset hos sin Morbroder Tobaksspinder Otzen i Haderslev, som ingen Børn havde, det var Mening, at han skulde arbejde sig ind i Forretningen og en Gang overtage den. Otzen var en formuende Mand, han havde Penge staaende i en Gaard i Københoved, og den maatte han overtage i Pengekrisens Tid 1818, da saa mange Bønder gik fallit. H. D. Kloppenborg var som født og opvokset i Gram jo næsten fra Egnen, og han blev nu taget fra Tobaksspinderiet og sendt til Københoved for at se efter Gaarden. Forudsætningen for, at dette kunde blive til noget, skulde man synes ikke kunde være stor. Men det gik godt, han befandt sig vel ved det, og af gamle Protokoller og Kirkebøger kan det ses, at han snart er kommen til at nyde Anseelse blandt Sognets Folk. Han foretrak Landbruget for Tobaksspinderiet og groede fast i Københoved, da Morbroderen overdrog ham Gaarden. Hans første Ægteskab var lykkeligt, men kort. Det har i hvert Fald virket saadan paa ham, at næste Optegnelse i Bibelen er skreven paa dansk. Det hedder: »Vores liden Datter Catrine er født 26. Juli 1831. Hendes salige Moder døde den 31. Juli.«

H. D. Kloppenborg var allerede ved den Tid en meget foretagsom Mand, han havde købt en Gaard til og bygget Stuehus og Lade. Svigerfaderen, den ansete Johan Thaysen, Toftlundgaard, var vist ret imponeret af Svigersønnens Foretagsomhed, men ogsaa tilbageholdende, da det hurtige Opsving kan være farligt. Han fandt nu som fornuftig Mand, at den Medgift, han havde givet med den første Datter, næsten var splidt, men naar derimod Kloppenborg fik nok en Datter og nok en Medgift, kunde alt reddes endnu, og saadan blev det saa. Der var nok ingen af de to, som brød sig saa meget om det. Men den Gang duede det i

almindeligt Omdømme ikke for en Bonde uden Kone, og Thaysen fandt, at han reddede sine Penge. Mette Kristine blev en overlegen dygtig Kone, som holdt udmærket sammen paa Gaard og Penge, og dertil var hun meget godgørende. H. D. Kloppenborgs Foretagsomhed hvilede ikke dermed, at Gaarden var bygget op og forstørret til over 250 tdr. Land, han satte sig i Hovedet, at han vilde bygge en Vejrmølle, og det var det ikke let at faa Lov til, da Mølletvangen endnu herskede, men han vilde nu have den Mølle. Han samlede Underskrifter i hele Omegnen for at fastslaa Mollens Uundværlighed, og Folk skrev under overalt, hvor han kom. Han plagede Amtmand og Ministre, og til sidst maatte Christian den VIII. holde for, da han passerede Byen paa sin Baderejse til Før. Kongen vilde ikke saadan straks give Tilsagn, men Kloppenborg klemte paa og vilde have Resultatet straks, thi det var jo dog Kongen, som raadede, nu kunde han da sagtens give Lov til en Vejrmølle. Kongen holdt dog stejl, men det gav ingen Ro, inden man gav efter, og i 1846 byggedes da Møllen, som blev gjort saa svær, solid og smuk, at der gik Ry af det, og Forretningen blev udmærket, der strømmede Kunder til fra alle vide Vegne, thi Manden var afholdt og hans Huses Gæstfrihed berømt. Af et Brev fra Dronning Caroline Amalie ses, at Kloppenborg har skrevet et Brev til hende, da Kongen døde i 1848, han har været taknemlig overfor Manden, som lod ham rejse den kære Mølle.

Nu kom en bevæget Tid for Kloppenborg, den glansfuldste, han levede, hans eventyrlystne Sind fandt Næring af de store Begivenheder i Krigsaarene. Hans ældste Broder var en bekendt Vagtmester ved Dragonerne. Kloppenborg blev straks knyttet til det danske Efterretningsvæsen, dette kunde ikke holdes skjult for Fjenden, som efter det danske Tilbagetog efter Slaget ved Slesvig trængte op gennem Landet. Man søgte Kloppenborg i hans Gaard, og det kneb, men paa Loftet begravede hans Kone ham i en Bunke Korn, og Husundersøgelsen forløb resultatløst. Dog Stillingen var uholdbar, han kunde ikke blive hjemme. Da forlod han Kone, Børn, Gaard og Mølle, han sadlede sin Hest og red en tidlig Morgenstund til Olaf Ryes Hær, som trak sig tilbage op gennem Jylland. Hans Fortællinger fra den Tid var de mest glimrende, naar han som gammel Mand fortalte herom, da lyste hans Øjne, og alle hørte efter, vi Børn stirrede aandeløst paa ham.

Krigens Æventyr var hans Element, og han fandt her et Kammeratlag, som han passede ind i, her blev han og Krüger fra Bevoft Venner for alle deres Dage, ogsaa Olaf Rye stod ham meget nær, her hænger en gammel Feltkikkert, som Obersten forærede ham.

Krigsvintrene tilbragte han meget i København, hvor han ogsaa fandt Venskab, som holdtes vedlige, saa længe han levede. Efter Krigens Afslutning kom lykkelige Aar, Kloppenborg vendte atter hjem til Familie og Ejendom med Sindet frisket gennem de velkomne Oplevelser; der er et Billede af ham fra den Tid, hvor man ser en Mand sprudlende af Livsglæde. Det vilde jo for mangen Mand gaa daarligt hjemme, naar han skulde være fra Bedriften i Aarevis. Her var det ikke Tilfældet, at alt var i bedste Orden og Penge i Skatollet, det havde Mette Kristine sørget for. Nu levedes de gode Aar mellem de to Krige, Kloppenborg var Sognefoged, Amtsraadsmedlem og mange andre Ting. Mange private tyede til ham, naar de skulde have en eller anden vanskelig Sag fremmet, og han var altid villig, naar han syntes, der var Rimelighed i Tingene. Han rejste meget, og gerne; naar han var i København, aflagde han altid Visit hos Kongen. Det var saadan en Gang, han ikke havde faaet Tid til at iagttage Formerne, at han gik op paa Slottet i Tro til, at naar man banker paa, bliver man indladt, at Kongens Folk i Forgemakket gjorde Indvendinger, der var ikke Audiens o. s. v. Kloppenborg søgte at overbevise dem om, at det gik nok, og Tankeudvekslingen blev temmelig højroftet, saa Frederik den VII. hørte det og aabnede Døren for at se, hvad der var løs. Ak bevar os, Kloppenborg, er det Dem, kom ind til mig, sagde han. Ja det er jo netop det, jeg vil, men de her Knejt' vil jo ikke lade mig komme frem, sagde Kloppenborg. Da han var kommet ind, sagde Kongen: Det var Ret af Dem, tag nu Plads og lad os faa en Passiar, og lidt efter sagde han: Nu skal De have noget fra mig, som jeg selv sætter megen Pris paa, og saa tog han et lille Danebrogskors, som han selv bar, og stak Kloppenborg det i Knaphullet.

Han stod i et godt Forhold til Højskolen i Rødning, men han var langt fra uden Kritik. Han revsede til enhver Tid skaanselsløst alle Slags Finhed, som forte bort fra det jævne Arbejde, og kunde gøre tykt Nar af enhver Slags Opblæsthed; de Højskoleelever, som blev angreben af sligt, fik det ikke godt i hans Nær-

hed. Der var noget meget raat og robust ved ham, men et stort Lune kastede Glans over hans Personlighed.

Der sad en gammel umulig Præst Hempel i Rødding og Skrave, han var en Rest fra Rationalismens Tid, og nu var han nærmest til Underholdning for de fremskredne Sognebørn. Imidlertid var han ikke til at faa Has paa, da det var et meget stort Kald, og Præsten hængte haardt ved Dalerne. Endelig slog hans Time, og nu stod det da paa at faa en Præst, der svarede til Tidens Krav. I Kloppenborgs Have forhandlede denne Sag en Sommeraften, og Morgenen efter sagde han: spænd for, og nu kørte han nord paa til Nørup, hvor H. Svejstrup var Præst. Nu skal De være vores Præst, sagde Kloppenborg, da han traf Svejstrup, og saadan blev det, thi derefter tog han til Kongen og Minister Monrad, saa maatte de give sig. Det viste sig, at her var grebet rigtigt ind. Svejstrup passede til Egnen, som Sædekornet til den velforberedte Muldjord, og der opvoksende hurtigt et rigtigt Menighedsliv, hvoraf Frimenigheden siden fremspirede efter 64. Med dette Aar var de gode Tider forbi i Sønderjylland for det Liv, som Rødingegnen havde levet i stærke Drag om Højskolen og den elskede Præst.

For Kloppenborg kom hertil en Krise, som tog haardt paa ham. Hans Datter af andet Ægteskab Anne Marie havde forlovet sig med J. N. H. Skrumsager, som havde været Forvalter paa Bejstrupgaard før Krigen. Dette passede ikke Kloppenborg, ikke fordi Skrumsager i nogen Maade kunde være et mindre anset Parti, han var eneste Søn af en anset Mand Niels Hansen fra Skrumsagergaard i Vestjylland, men de to, som begge var stejle, stødte an mod hinandens Kanter, saa det kunde gnistre. Kloppenborg satte sig ihærdig mod Partiet, saa ingen Præst i en vid Omkreds turde vie Parret, Skrumsager gav dog ikke let en Sag op, som lagdes ham paa, og tilsidst fik han den mærkværdige Præst Ørbeck i Arrild til at love at udføre Vielsen. En skøn Morgen, 31. Januar 1866, gik Anne Marie fra sit Hjem, og hun og hendes Fæstemand kørte i skarp Trav syd paa. En god Ven af dem, J. P. Gram, var Dagen før taget afsted og holdt i Gramby med friske Heste, for at det hele kunde gaa hurtigt, hvis Kloppenborg skulde indlade sig paa Forfølgelse. Det gik glat mod Arrild, inden Kloppenborg op ad Formiddagen erfarede, hvordan Landet laa. Han blev rasende, lod spænde for og lod

sine gode Heste stryge efter Flygtningerne. Imidlertid køledes hans Hjerne i den friske Vinterluft, og han indstillede Farten, da han kom til Gram, han indsaa, at her maatte han tabe. Forholdet var i den første Tid stramt, men da Anne Marie fødte sin første Søn, fandt Kloppenborg, at det kunde være nok, han indbod til et stor Daabsgilde, og dermed skulde det være godt, men de to Mænd blev nu aldrig helt glade ved hinanden, Anne Marie elskede sin Mand og var ham, som Præsten fordrer, underdanig, da hun saa op til ham, men hun var stolt af sin Far.

Prøjerne fordrev ved deres Fordring om Troskabsed de fleste danske Præster, saaledes ogsaa Svejstrup, men en stor Del af Menigheden sluttede sig sammen om ham, det var Begyndelsen til Frimenigheden. Samlingsstederne var Rødding Højskole og Kloppenborgs Storstue, som han udstyrede til gudstjenestelig Brug. Her spillede han nu sammen med sin Kone en stor Rolle som Vært for Menigheden. Det hele havde et sjældent hyggeligt Forløb, i Dagligstuen var der en Timestid før Kirketid dækket Kaffebord for Slægt, nære Venner og dem, som kom længere borte fra, Præsten, først Svejstrup, senere Appel dannede selvfølgelig Midtpunktet, og her havde man lun Passiar med hinanden. Naar Gudstjenesten var forbi, sattes Bænkene i Storstuen sammen, og der dækkedes et langt, velbesat Aftenbord. Nu havde Kloppenborg travlt med at byde ind til at blive, han var ikke tilfreds, naar han ikke havde Bordet vel besat. Præsten med Familie blev altid og selvfølgelig de længere borte fra, som dog ikke turde tiltræde Aftenrejsen uden at være forsvarligt af-fodret. Naar alle var ved at gaa til Bords, huskede Kloppenborg altid Kuskene, at de ogsaa kom med og skete deres Ret. Efter Spisningen blev de fleste sammen til hen ad Sengetid, og om Aftenen drøftedes Lyst og Nød i Folk og Fædreland og Menighedssag. Det var indholdsrige Aftener for Deltagerne, som mange har mindedes med Glæde, ja nu er de fleste af dem ikke mere her. Kloppenborg havde en uslukkelig Mistillid til Prøjerne, han havde været truet paa sin Tilværelse af dem baade i 48 og 64. Han havde en ildfast Tro til, at vi jo nok kom hjem til Danmark igen. Han sagde med Lune og Fortrøstning: Vi skal nok holde ud med Kjæltringerne til Dag.

Imidlertid var det rart, at have et sikkert Tilflugtssted i Nærheden, hvorhen Prøjerne ikke naaede. Derfor byggede han

paa sin Jord nord for Kongeaaen et Hus, det blev bygget af Kampesten lige til Galvspidsen. Over Døren blev lagt en smuk Kampesten, paa hvilken der stod Navnet Frihed. Til dette Hus tyede han i 1870, da han frygtede for at blive sat paa Fæstning, her holdt han nu Hof, saa længe Krigen varede, og her var Tilholdssted og første Station for mange Flygtninge, som i denne Tid forlod Sønderjylland. Her oplevede han den store Skuffelse, som Krigen i 70 blev for vort Folk. Først da Belejringstilstanden, som fulgte med Krigen, blev hævet, vendte han atter hjem til Bejstrupgaard.

Kloppenborgs sidste Aar var ikke lutter Lykke, han vilde ikke afstaa Gaarden, som han vedblev at drive, til han døde over 80 Aar gammel. Det var ham overhaanden; deraf blev han tit urimelig, og han havde mange sure Dage, naar det ikke ret vilde gaa. Han kom paa Kant med de nye Folk, da hans gamle betroede Stab svandt, ogsaa kunde der være svære Sammenstød med Naboer.

I den danske Tid havde Kloppenborg været Amtsraadsmedlem, under Projserne fortsatte han som Kredsdagsmand. Den første Landraad vilde selvfølgelig se at sætte sig i venskabeligt Forhold til Befolkningen, som nu skulde forstaa, at det gamle var glemt, og vi ved højere Magters Hjælp var kommen til det gudbenaadede Projsen. Til at bane Vej for denne rigtige Forstaaelse var et godt Maaltid Mad ikke ilde, og saa blev Kredsdagens Medlemmer indbudt til en Middag. Naa, man spiste og drak tæt, og som det nu gik godt, skulde den nye Patriotisme indøves. Landraaden talte smukke Ord for Prøjserkongen og løftede Glasset; han skulde leve højt. Kloppenborg blev siddende, det var pinligt, en Nabo hviskede til ham, det er Kongen, en Skaal hører til. Jeg kender ham ikke, sagde Kloppenborg og blev siddende. Det var en svær Tid, som var brudt ind over Sønderjyderne.

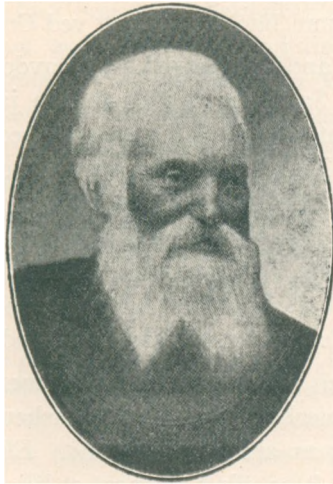
Men under alt dette var Sondagsgildet hver 14 Dage sikkert en stor Opbyggelse for Kloppenborg.

Han var en Mand, som blev brugt til at deltage i mange Sendefærd baade til København og Berlin for at tale Danskhedens Sag. Han havde en stor Ævne til at færdes de Steder, han gik ud og ind hos de danske Konger, naar han var i København, og var vel set baade af Kristian d. VIII., Frederik d. VII. og Kristian d. IX.

Dog var han ingen Snob, han gik med samme Lige-fremhed i Fattighuset og i Indsiddersens Stue. Han stod altid tidligt op og tog i Marken med sine Folk om Morgenen Klokken 5 $\frac{1}{2}$; naar Arbejdet var sat i Gang, gik han ind i et af sine Lejehuse, som laa ved Marken, og talte med Beboerne om smaat og stort, om deres Born, om Bier og Læggekartofler, deres Glæder og Sorger, som han var deres daglige Kammerat.

Kloppenborg døde den 7. September 1882, og til hans Jordefærd samledes et mægtigt Følge fra hele Sønderjylland og mange fra Kongeriget. Der saas Smaafolk og store Folk. Jeg mindes blandt andre Gustav Johannsen, N. J. Termansen, Corn. Appel, Hans Svejstrup, Ludvig Schröder og vel hele Lærerstaben fra Askov samt mange Præster og Redaktører. Som det passede til Manden, blev haade de smaa og store hudt til at spise efter Jordefærden, og i Storstuen lød Roster haade fra syd og nord til Hæder for hans Minde.

CORNELIUS APPEL.

Cornelius Appel er født i Aabol i Tirslund Sogn d. 13. Maj 1821. Hans Fader var faa Aar for bleven Skolelærer der og blev der som Lærer til 1867, da han ikke vilde aflægge Ed til den projsiske Konge. — Embedet var meget lille, men begge Forældrene var nøjsomme og virksomme Husmandsbørn, som forstod tidligt at sætte deres Born — 5 Sønner og 1 Datter — i Arbejde, saa de folte Glæde ved at kunne støtte Hjemmet og aldrig mærkede Savn eller Fattigdom.

Da Cornelius var 10 Aar gammel, blev ikke alene hans eget Hjem, men næsten hele Byen ved en stor Ildebrand lagt i Aske.

Han kom foreløbig til Fremmede i en Naboby, hvor en ældre Broder tjente. Her lærte han ret den knugende Hjemlængsel at kende som en stor Sorg, men lærte samtidigt at søge til Gud i Bøn, saa den Vej alle Dage blev ved at staa aaben for ham.

Med Sandhed kunde der ved hans Jordefærd vidnes om, at

han var »en Bønnens Mand«. — Han var en livlig, begavet og rig Natur. Hans Lyst stod til boglig Sysse, men Tanken om at komme paa en lærd Skole, som en lille Tid var fremme hos ham, blev dog snart opgivet, og han var enig med sine Forældre om, at det at arbejde hen imod en Læreruddannelse var det længste, de kunde naa. Han kunde saa, samtidig med at han hjalp sin Fader i Skolen, blive forberedt til at komme paa et Seminarium, og da der intet saadant fandtes i Sønderjylland, hvor der undervistes paa Dansk, kom han til Lyngby ved Grenaa.

Nogen særlig aandelig Paavirkning havde Skolen der næppe at byde ham, men Samlivet med de mange jævnaldrende Kammerater og Arbejdet paa Skolen sammen med dem fik stor Betydning for ham. Tillige oplevede han allerede her en alvorlig Anfægtelsestid, som gjorde sit til, at han kom til at se sig selv som en Synder, der ikke kunde hjælpe sig selv til Fred og Glæde. Hjemme fra stod han i et personligt Forhold til Gud, men her lærte han først ret at bede om hans Naade og saa alle Dage siden, hvor hjælpeløs han som Synder var uden Haab.

20 Aar gammel kom han glad og taknemlig tilbage til sit Hjem med en Udmærkelse som Eksamensbevis og rede til med Glæde at tage fat paa sin Lærergerning. Efter en kort Tid at have været Lærer i Ribe, fik han snart et lille Embede i Lovrup, Døstrup Sogn. Han har selv fortalt om, hvordan han en Sommerdag gik hen imod sin ny Arbejdsplads og følte sig saa lykkelig og taknemlig over den Verden, der laa aaben for ham, saa han maatte gaa lidt fra Vejen ind paa den sandede Mark for der i Stilhed at knæle ned og sige Gud Fader Tak for hans Forelse med ham hidtil og bede ham saa inderligt fremdeles følge ham med sin Naade. Styrket rejste han sig fra Bønnen. Hjertet hoppede i Livet paa mig.«

Der i Lovrup fandt han ogsaa en god Skole-Virksomhed og mange Venner. Der fandt han tillige snart efter sin unge smukke Brud. Hun var Datter af hans afdøde Formand i Embedet. stod ene med et Par Søstre og var kun 15 Aar.

Ret længe varede det ikke, for han var sikker paa, at kun hun kunde blive hans Livs Lykke, og da han mærkede, at andre unge Mænd ogsaa beundrede hende, »turde jeg ikke vente med at tale med hende«, og de blev snart forlovede.

5 Aar efter holdt de Bryllup og kom til at bo i Bodsbøl-Ballum, hvor han var bleven Lærer.

I Mellemtiden havde han et Par Aar været Lærer i Løjt ved Aabenraa, men det var, som Vesteregnet tiltalte ham mere, og det folkelige Liv, som i flere Aar — for en Del fremkommen ved C. Kolds Skole-Virksomhed i Forballum sidst i Trediverne — havde rørt sig der, gjorde, at han kom ind i en rig aandelig Bevægelse. —

I de Aar læste han mange af Grundtvigs Bøger, blev kendt med hans Oplysning og stillede sig glad under hans Mærke i Kirke og Skole. Ogsaa Soren Kierkegaards Skrifter gjorde dybt Indtryk paa ham, saa han tit vaandede sig under hans Ord, som han i mange Stykker maatte sande; men Glæden over den levende Menigheds Fællesskab og Troen paa Guds Ord ved Daab og Nadver hjalp ham dog snart i Havn, og han havde stille jublende Timer i sin lille Stue i Ballum, hvor man følte den ny Tids Rigdom, der som en Livssol var oprundet for ham, den hvorm Grundtvig synger:

»Tændte Bjergene i Lue,
strøede Guld paa hver en Tue,
sleb til Spejl det store Hav.«

Samtidig var hans huslige Lykke stor i det lille ny Hjem. Embedet der var ogsaa kun lille, men deres Penge slog godt til, nøjsomme og glade som de begge var, saa de aldrig kom til at kende til Næringssorger.

Mange betydelige Mænd lærte Appel her at kende. — Røsten fra Skanling havde givet Genlyd ud over Landet, og Rødding Højskole var blevet aabnet og udsendte sine første Elever, som Bunde Refslund d. ældre og fl. — Blandt dem og blandt Kolds tidligere Elever og Venner: Jens Lassen Knudsen, senere Præst i Lejrskov, Pastor Hagen, Præst i Mjolden, Knud Knudsen, Niels Andersen Hansen og Sigfred Ley, fandt han trofaste og forstaaende Venner.

Saa kom Krigen 48, som jo end mere kaldte Danskheden til Live rundt om. Der blev Brug for alle gode Kræfter til de Op-gaver, den fødte. Appel var rede til at være med, hvor en god Sag kunde fremmes, og han fik Brug for alle sine Evner. Straks efter Krigen skulde en ny Skoleordning indføres. Appel blev tilbudt Plads ved Borgerskolen i Tønder, hvor Skolesproget før havde

været tysk, men nu lidt efter lidt skulde blive dansk. Han tog imod den, skønt han vidste, der var vanskelige Kaar. Ugatet Hjemmesproget i Byen var dansk, var Befolkningen dog tysk og gjorde ham mange Vanskeligheder. Børnene kom han dog her som altid godt ud af det med, og sikkert har han ogsaa snart vundet en Del af Forældrenes Tillid. Senere blev han tillige Timelærer ved Seminariet, der ogsaa nu var sprogligt omdannet, og skønt Skønskrivning var det eneste Fag, han var Lærer i der, fik han dog stor Indflydelse paa Eleverne, som jævnlig kom i hans Hjem, hvor ogsaa enkelte af dem boede.

I de samme Aar blev han flere Gange Ordfører ved forskellige danske og kristelige Moder omkring i Egnen. Navnlig er han kendt som »Klosterpolitikens« mest ansete Mand. Der var det jo de Enkeltes personlige Frihed i Kirke og Skole, der blev kæmpet for, og Appel kom mere og mere til at føle sig som dens Talsmand. Han blev ogsaa kendt og paaskønnet som saadan i vide Kredse.

I Krigen 64 havde den Appelske Familie trange Kaar. Foruden 3 smaa Døtre, som døde meget tidligt, havde de 3 Sønner. Nu faa Dage før Dønevirkens Rømning blev den 4. Son født. I de urolige Dage var den tyske Krigsbegejstring stor i Tønder. Danskerne trængtes haardt, og Sten blev kastet ind igennem Vinduerne hos Appels, hvor den svage Moder laa med sit lille Barn. For at skaffe dem Ro maatte Appel i flere Dage forlade Byen.

Da han kom tilbage, var Forholdene vel roligere, men Skolen blev snart lukket; om Foraaret maatte han rejse derfra med hele sin Familie og tilbringe flere Maaneder hos Slægt og Venner.

Selv rejste han om Efteraaret til København for sammen med 3 andre danske Sønderjyder at overrække Kong Kristian 9. en Adresse med mange Underskrifter, som skulde tolke ham den Landesorg, de foreslaaede Fredsbetingelser havde fremkaldt, og anraabe ham om ikke at gaa ind paa dem.

I København blev Deputationen godt modtaget, og navnlig glemte Appel aldrig det hjertelige Indtryk, de havde faaet af Kongens Sorg over ikke at kunne give dem nogen Trøst eller Haab.

Appel blev foreløbig derovre nogle Maaneder, gav Timer paa Tangs Seminarium og havde sikkert let kunnet faa en varig

Virksomhed i Kongeriget, men hans Hu stod vedblivende til en Gerning sønden Aa. Til sin Kone skrev han derovre fra: »Du ved nok, hvad min Hu staar til. At kunne blive noget for Sønderjyderne i en fri Stilling, det var jo dog et dejligt Haab«. — Da han en Tid efter kom tilbage, fik han Tilbud om at kunne flytte ind paa Rødding Højskole, der nu stod tom, efter at Lærerne, Schrøder og Nutzhorn, var rejst derfra for senere at begynde en Højskolegerning i Askov.

H. Svejstrup var endnu den Gang Sognepræst i Rødding, og det var vist nærmest ham, der foreslog Appel at komme.

Han fulgte glad Kaldet, og ved Nytaarstid 65 flyttede han med sin Familie ind paa Højskolegaarden.

Han aabnede nu her en fri Børneskole, som hurtigt voksede og gik uhindret nogle Aar. Samtidig samlede han om Sommeren en lille Pige højskole og tog om Vinteren sammen med Svejstrup levende Del i de ugentlige Møder paa Højskolen. Efter at Svejstrup 67 havde faaet sin Afsked, fordi han ikke vilde aflægge Ed til den prøjsiske Konge, og var flyttet om paa Højskolen, holdtes der jævnlige Møder, hvor de begge førte Ordet baade over kristelige og folkelige Emner. —

Begge Appels Skoler gik godt. Søndags- og Hverdagsmøderne var godt besøgte. Hjemmet i Rødding blev baade Appel og hans Kone kært, og de vandt mange Venner paa den nye Egn. Her blev den yngste Søn, Jacob Appel, født. Den ældste, Mathias Lorentsen Appel, var alt voksen og fra tidlig Tid sin Faders Medhjælper i Børneskolen.

Alle, der har kendt Fru Ane Kirstine Appel, saa med Beundring paa hendes milde kærlige Færd, saa hendes uventede Død 1869 vakte stor Sorg og Deltagelse.

Appel selv var dybt nedbøjet, men kunde dog sige ved hendes Baare: »Hvor jeg takker Gud, jeg er blød og mild, ikke stivnet i Sorgen. Og saa lever jeg ikke paa vildene Hede, men midt i Vennernes Samfund. M. L. Appel var i København, da hans Moder døde, men hans unge Fæstemø, Sofie Hansen fra Brem, stod ved hendes Dødsleje, og hun var den, der kom til at tage sig kærlig af de smaa Drengene. Hun blev der i Huset som en trofast Datter og Søster i det moderløse Hjem og tog lidt efter lidt sin Svigermoders Gerning op som Husmoder saa kærligt og beundringsværdigt, som det sjældent er set.

Appel levede siden med sine Børn og den Ungdom, der samledes i hans Hus, saa faderligt og patriarkalsk, at hans Husfæller altid befandt sig vel og fik rigt Udbytte af Samværet med ham.

Børneskolen blev lukket af Tyskerne 1870, men Højskolen fik, underligt nok, Lov at gaa. En Vinter blev det prøvet med Karleskole, men da det havde sine Vanskeligheder, blev det udelukkende Pigeskole, Appel holdt hvert Aar indtil 1885 i Almindelighed kun for hen ved 20—30 Elever.

Da jeg i 3 Aar som Lærerinde ved Højskolen har haft Løjlighed til at høre ham, staar hans Foredrag mig tydeligt i Minde. Det var mest Bibelhistorie, han fortalte os, særlig fra den gamle Pagts Tid.

Hvor kunde han levende fremstille bibelske Skikkelser for os, saa vi fik dem kær som aldrig før. Vi saa Guds Førelser med Israels Folk og Hedningefolkene, de kom i Berøring med. Trykket, der hvilede over Sønderjylland, bragte lidt fuldere Forstaaelse over flere af Fortællingerne, som naar han f. Eks. fortalte om Kvinden paa Elisass Tid, »der boede midt iblandt sit Folk.« Appels Længsel efter at kunne gøre hendes Ord til sine blev levende følt af os, som ogsaa hans Haab om, at Udfrielsen af den folkelige Undertrykkelse engang maatte komme.

Jeg maa her mindes, hvad der nylig er bleven sagt om Appels Skolehold, »at det maaske har haft sin største Betydning ved den Hjælp, han derved rakte til dem af Eleverne, der siden blev sønderjyske Mødre og i de mange Aar vedligeholdte den Hjemmeundervisning, som under de trange Tider har gjort saa god Gavn.« Jævnt og muntert færdedes Appel altid imellem os. Gennem hans Foredrag følte vi hans rige selvoplevede Erfaring.

Ved Bordet, og naar vi ellers færdedes i Hus og Have, havde han til morsomme smaa Oplevelser eller Anekdoter at fortælle. Ofte fik han ogsaa sagt et alvorligt Ord, der særligt faldt ved os, som naar han engang sagde: »Hvor har et Menneske tit godt af at forløbe sig.« Da vi undrende gjorde Indsigelse, føjede han til: »Intet kan i den Grad blødgøre Hjertet mod dem, vi forløber os imod, saa jeg tror, vi tit ikke kan undvære at blive bøjede paa den Maade.«

Pastor Svejstrup blev kun boende i Rødding til 1870. Da søgte og fik han Embedet som Sognepræst i Vejen. Jeg har engang senere hen hørt ham sige: »Hvor vilde jeg gerne have kun-

net blive i Sønderjylland og med Sandhed kunnet sige: »Jeg vil fremdeles leve mellem Sønderjyderne og dele Kaar med dem; men ingen kan lægge en Alen til sin Vækst. Jeg kunde ikke leve under det daglige Tryk af de projsiske Avtoriteter. Det kunde kun Appel, den fødte og prøvede Sønderjyde.«

Nu blev det altsaa Appel, der blev hans Afløser ved Søndagsmoderne i Rødding. Der vandt han stedse mere sine Tilhøres Tillid, og baade han og de ønskede kun, de kunde faa fuld Søndagsgudstjeneste med Daab og Altergang. Det havde ogsaa for Svejstrup været et stort Savn, og nu foreslog han og Vilhelm Birkedal, at Rødding-Kredsen skulde danne en Frimenighed. De vilde saa give Appel den Præstevielse, som den kristne Menigheds Præster aldrig har maattet savne. —

Appel og hans Vennekreds tog med Glæde mod Tilbudet: Den 30. Juli 1871 blev han ordineret i Askov. Skolens Gymnastiksal var lavet om til en dejlig Kirkesal, hvor Appels Slægt og Venner og en stor Del af hans Menighedskreds var til Stede.

Sagen lød højtidsfuldt, og Ordene faldt lifligt og alvorligt, saa ingen, der var med der, vil sikkert nogensinde kunne glemme den Dag. En stor Skare af danske Præster var til Stede og vilde med Birkedal og Svejstrup tage Del i Ansvar, for hvad der skete.

Sagen fik virkelig ogsaa juridiske Følger, saa Præsterne efter en langvarig Rettergang blev idømt Bøder, fordi de havde handlet lovstridigt og præsteviet en Lægmand. Birkedal førte selv Sagen ved de forskellige Domstole, men da Bøderne skulde betales, blev der i rigeligt Maal tilsendt Præsterne Penge rundt om fra hele Landet, saa de fik deres Haab bekræftet om, at de ikke havde staaet ene i deres Omsorg for at hjælpe Sønderjyderne til at faa en dansk Frimenighedspræst.

Den gamle Mødesal i Rødding blev nu omdannet til en Kirke med Døbefont og Alterbord.

Det første Par, som her søgte Velsignelse til deres Ægteskab, var Mathias og Sofie Appel.

Hjemlivet og Skolelivet fortsattes under det rigere Menighedsliv. M. L. Appel blev fremdeles sin Faders Støtte og Medhjælper paa Skolen. Hans udmærkede Sangstemme havde altid der fremhjulpen en køn og fyldig Sang. Især blev de bibelske Sange sunget meget. Nu ledede han tillige Kirkesangen med

stort Held. Mange Hindringer blev af de præjsiske Avtoriteter lagt baade ham og hans Fader i Vejen og gav lidt trange Kaar, men aldrig mistede de Haabet om og Glæden over at kunne tjene den gode Sag, de alle havde kær. En ny Børneflokk fødtes og voksede op i det gamle Hjem. Den ældste Søn, Erik Appel, staar nu i en Del af den Gerning i Rødding, som hans Fader og Farfader gennem saa mange Aar saa tro har røgtet.

Desværre maatte C. Appel i Sommeren 1887 underkaste sig en meget farlig Operation for en Kræftsygdom i Munden. Han gennemgik haarde Lidelser, mistede sit ene Øje og kunde kun ved Hjælp af en kunstig Gane tale forstaaeligt. Alligevel holdt han ud som Præst og Ordfører et Par Aar endnu, men han led stadig store Smertor, naar han skulde tale, og endelig 1889, da hans Eftermand N. Lycke havde lovet at overtage hans Gerning, turde han tage sig Hvile. Appel havde allerede flere Aar for indviet L. B. Poulsen til Frimenighedspræst i Bovlund. Nu gav de begge sammen med Grundtvigs Søn, Frederik Lange Grundtvig, der som Præst i Klinton i Nordamerika var hjemme paa Besøg, N. Lycke Præstevilsen i Rødding.

M. L. Appel var — som alle sine Brodre — Optant og kunde derfor ikke vente at faa nogen fast Stilling i Sønderjylland. — Nu, da hans Fader var svag og gammel, kunde hverken han eller hans Kone tænke sig at undvære ham, og da han fik Tilbud om Arbejde ved en lille Børneskole i Dalum, saa vel som enkelte Timer ved Landbrugsskolen der, hvor Broderen, Hans Appel, boede som Lærer, bestemte de sig alle til at flytte derover, skont de økonomiske Udsigter var smaa. Et Ord af Pastor Svejstrup saas snart efter i flere danske Blade, hvori han skriver omtrent saaledes om Appel: »Han har trofast og samvittighedsfuldt røgtet sin Gerning blandt Sønderjyderne. Nu er han svag og træt og maa slutte. Han vender nu her hjem til Kongeriget for at leve sine sidste Dage sammen med sine Børn. Han trænger til økonomisk Hjælp, og h a n m a a h j æ l p e s !«

Kort efter kom der rundt om fra hele Landet en saa rundelig Pengegave, at der kunde bygges en god og stor Bolig til dem alle, som Appel med Tanken paa Kvinden paa Elisass Tid kaldte F o l k e l y. Her levede han i mange Aar, stundom under Sygdoms haarde Lidelser, men dog en lys og lykkelig Alderdom. Her delte han sine Børns og Venners Sorg og Glæde, var altid glad

ved at se dem om sig og i Samtale drøfte alle Spørgsmaal, der laa for. Her saa han med Haab og Glæde Børnebørnene vokse op til den voksne Alder, og her lukkede han sine Øjne i April 1901. Han ligger begravet paa Valgmenighedens Kirkegaard i Askov. Hans Minde bevares i taknemlige Hjerter paa begge Sider af Kongeaaen. 1905 rejstes der Mindestene for ham — udførte af Kunstneren Hansen Jakobsen — baade i Skibelund og Rødding tæt ved hans gamle Hjem og Kirke. Begge minder de ved deres Indskrifter om, at han var sit Folk tro som S o n d e r j y - d e r n e s f o r s t e F r i m e n i g h e d s p r æ s t.

Georgia Pedersen f. la Cour.

MARTIN BAHNSEN.

Martin Bahnsen blev født i Aabenraa den 9. Juni 1809. Han tilhørte en gammel sønderjysk Borgerslægt, hvis Medlemmer i flere Led før ham havde været Farvere, som oftest tillige Raadmænd i Aabenraa. Henrik Bahnsen, Søn af en frisisk Selvejrbonde Bane Hansen, fik i Aaret 1654 Eneret til at farve for Haderslev By og Amt og 13 Aar efter tillige for Aabenraa By og Amt, og denne Eneret vedligeholdtes for Aabenraas Vedkommende i det samme Hus for de følgende 3 Slægtled indtil Aaret 1801, da Regeringen nægtede at forny den Slags Privilegier. Det var Martin Bahnsens Stolthed at tilhøre en Slægt, som i Aarhundreder ved sin Hæderlighed og Dygtighed havde hævdet en anset Plads i det lille Borgersamfund, og det blev en yderligere Spore for hans egen energiske Natur at holde sig Billedet af sine Forfædre for Øje. Ved Svogerskab var Slægtens forskellige Led desuden knyttede til de bedste Familier, ja gennem sin Farfaders Moder nedstammede han endog i niende Led fra den Herreds-

foged Nis Henriksen, som i Aaret 1523 optraadte paa Urnehoved Ting for at vende Bondernes Sind fra den i Viborg afsatte Kong Kristian II. — lige som han gennem hende var i Slægt med flere af Sønderjyllands mest begavede Mænd: Historieskriveren Andreas Hoyer, Oldgranskeren Georg Zoega, de naturkyn-dige Fabricier og de to Forkæmpere for Modersmaalets Ret, A. G. Fabricius og Overbek, hvis Navne findes paa Skamlingsstøtten.

Som Dreng modtog Martin Bahnsen sin Undervisning dels i Byens Borgerskole, dels i Haderslev, hvor han i længere Tid opholdt sig hos en Slægtning. Da han skulde til at vælge sig en Livsstilling, følte han ingen Lyst til at vælge sine Forfædres Haandværk, Farveriet, men havde lige som nok de fleste Drengedengang i Aabenraa mere Lyst til Soen. Han tog da Hyre paa et Skib, der blev ført af en Slægtning af ham, Kaptejn Fester Fischer. Med dette for han i flere Aar saa vel paa evropæiske som paa oversøiske Havne.

Efter at han havde aftjent sin Værnepligt som Matros paa Vagtskibet »Elben«, som var stationeret paa Elben ud for Altona, døde hans Fader, og Moderen sad med mange Børn og i mindre gode Kaar. Hos sin Svoger, den senere bekendte Patriot, Farver og Danebrogsmand Jørgensen i Graasten, A. D. Jørgensens Fader, der var gift med hans yngste Søster, lærte han da i kort Tid Farveriet, og han overtog derefter Slægtens Ejendom. Han giftede sig og fandt i sin Hustru Marie, født Hansen, en trofast Medhjælp i Livets travle Gerning. Haand i Haand arbejdede de fremad med udholdende Flid, og deres Bestræbelser kronedes med stort Held. Var Bahnsen end i mange Aar optaget af strengt legemligt Arbejde, forsømte han dog ikke Udviklingen af sine rige aandelige Evner. Med Ihærdighed lagde han sig efter Kemi og Teknik for at benytte disse Videnskaber i sin Forretning, og han havde et stort materielt Udbytte deraf. Med megen Grundighed studerede han det danske og det tyske Sprog, og ved sin Læsning i det hele taget erhvervede han sig en ualmindelig Dannelse.

Særlig var Botaniken hans stadige Yndlingssyssel. Der var næppe en Plante vidt og bredt i Aabenraas Omegn, som ikke fandtes i hans Samlinger, og Aar efter Aar gættog han sine Vandringer for at opsøge hver Urt til sin Tid og paa sine særlige

Voksesteder; hans store Have havde et sjældent Blomsterflor, som han udelukkende selv opelskede. I det hele færdedes han gerne i det fri, og i mange Aar var han en ivrig Jæger og Idrætsmand. Endnu som ældre Mand saas han daglig ride milevidt paa Cykle.

Da han lige siden sine første Drengaar havde haft en levende Følelse for Fædreland og Nationalitet, og denne Følelse havde faaet stærk Næring ved hans daglige Omgang med Danskhedens trofaste og dygtige Forkæmper, hans jævnaldrende Barnsdomsven og Slægtning, Frederik Fischer, var det en Selvfølge, at han tog en virksom Del i Begivenhederne fra den Dag, den nationale Rørelse i Nordslesvig tog sin Begyndelse. Da Aaret 1848 kom, var han en af Forenerne for det danske Parti i Aabenraa og efter det første Krigsaaar en af Stifterne af Frederiksklubben, der blev opkaldt efter Kong Frederik den Syvende, og hvor de danske i vanskelige Tider samledes for at styrke hinanden i trofast Sammenhold og i Hengivenhed for Konge, Fædreland og Modersmaal. Klubbens Medlemmer led den Gang oftere Overlast og blev endog jagede fra hinanden med blanke Vaaben af de slesvig-holstenske Soldater, men ikke desmindre vedblev de at samles i urokkelig Tro paa den retfærdige Sags endelige Sejr. Kort efter Krigens fornyede Udbrud i Foraaret 1849 blev Bahnsen tilligemed flere andre af Byens dansksindede Mænd transporteret over Grænsen, og han opholdt sig derefter dels i København, dels i Assens eller Barso for at være Hjemmet saa nær som mulig. Da den danske Konges Avtoritet efter Slaget ved Isted den 25. Juli 1850 var genoprettet i Landet, var Bahnsen selvskreven til at indtage en fremragende Plads blandt sine Medborgere, og han blev udnævnt til Raadmand. Hans sociale Stilling var nu saaledes, at han kunde ofre Størsteparten af sin Tid og sine rige Evner til de kommunale Anliggendes Fremme, og den store Fremblomstring af Byen, som fandt Sted i Aarene fra 1850 til 1864, havde han sin rige Andel i. Anlæggelsen af et Vandværk, og senere et Gasværk, var overdraget til hans Ledelse, og som Inspektør i Byens offentlige Skoler udfoldede han megen Dygtighed.

I 1852, ligesom ogsaa efter den slesvigske Forfatnings Indførelse i 1854, blev han i Aabenraa valgt til Medlem af Stænderforsamlingen i Flensborg og blev senere genvalgt, saa at han

beklædte denne Stilling lige til Landets Afstaaelse i 1864.

Han var iøvrigt ikke en Mand af mange Ord og talte ikke gerne i større Forsamlinger, men var det nødvendigt, talte han klart, tydeligt og overbevisende. Medens han var sig sin Overlegenhed vel bevidst, var der dog altid en høj Grad af Beskedenhed udbredt over hans Person og hans hele Optræden. I Stænderforsamlingen talte han navnlig i Sprogsagen med megen Dygtighed, og uagtet han ikke havde Gaver til at vinde Folk, erhvervede han sig, saa vel i som uden for Forsamlingen og i alle Livets øvrige Forhold, ved sin Kundskabsfyldte, sin Fasthed, Hæderlighed og uegennyttige Arbejdsdygtighed saa vel Venners som Modstanderes udelte Agtelse.

Den 1. Januar 1856 udnævntes han af Kong Frederik den Syvende til Ridder af Danebrog. Som Anerkendelse af sin Virksomhed i Stændersalen modtog han senere af sine Vælgere en Solvpokal med passende Indskrift, der blev ham overrakt ved et Festmaaltid, som var arrangeret til hans Ære.

Ved Krigens Udbrud i Aaret 1864 var han 54 Aar gammel, men stod for øvrigt i sin fulde Manddomskraft. Men alle de Ulykker, der i det sørgelige Aar gik hen over vort Fædreland, nedtrykkede ham i høj Grad, og efter at han var afskediget fra sin Bestilling som Raadmand og fra andre kommunale Hverv, trak han sig meget tilbage og hengav sig til sine Studier, navnlig af Botanik, og til et grundigt Studium af det engelske Sprog. En Mand med hans store Dygtighed og Anseelse kunde naturligvis ikke faa Lov til at være i Ro under den Kamp, der efter Landets Afstaaelse blev ført for at forhindre den nationale Undertrykkelse og han var ogsaa altid villig til at træde frem i forreste Række, naar han troede at kunne være sit Fædreland og sine Medborgere til nogen Gavn. Han var saaledes flere Gang Ordfører for Deputationer hos de ny Magthavere, saasom: 15. Marts 1864 hos D'hrr. Zedlitz og Revertera, hvem han overrakte en Adresse fra 500 Borgere i Aabenraa, som bad om at maatte beholde deres danske Embedsmænd, og den 27. April 1865 hos D'hrr. Zedlitz og Halbhuber for den store Deputation af ansete Mænd fra alle Nordslesvigs Egne, som overrakte et Klageskrift over de avgustenborgsksindede Embedsmænds formentlige Overgreb, hvad der havde Prinsen af Hohenlohes bekendte Rejse i Nordslesvig til Følge.

Da der efter Præliminærfredens Afslutning i 1864 herskede den dybeste Sorg i alle danske Nordslesvigeres Bryst, besluttede de ledende Mænd, som et Forsøg paa Redning fra national Undergang, at indgive en Adresse til Civilkommissærerne, hvori disse bades om hos deres høje Suveræner at virke for, at Nordslesvig ved den endelige Fred ikke blev skilt fra Moderlandet. Da denne Adresse i høj Grad generede Magthaverne, gik de frem med stor Strenghed mod Udbrederne af samme, og da Bahnsen vedgik at have paataget sig Sagen for Aabenraa Bys og Omegns Vedkommende, blev han underkastet flere Forhør, da man ønskede at kende Ophavsmændene til og Udbrederne af Adressen. Af Frygt for, at det hele Foretagende skulde blive standset eller maaske tilintetgjort, hvis han gav de forlangte Oplysninger, førend han vidste, at Adressen, som var i god Gang, havde naaet sit Bestemmelsessted, nægtede han at svare i Forhørerne, i det han erklærede sig villig til at paatage sig det af hans Virksomhed i den Retning flydende Ansvar. Han blev da arresteret og hensat i et almindeligt Tyvefængsel, hvor han, uagtet han gentagne Gange blev truet med Vand- og Brøds-Straf, hvis han ikke gav de forlangte Oplysninger, blev hensiddende fra den 10. til den 17. September, da han ifølge Ordre fra den militære Overkommando blev frigivet. Adressen, der til Trods for Avtoriteternes og Gendarmernes Anstrængelser i faa Dage havde faaet 6000 Underskrifter, var allerede den 12. September af en Deputation bleven afgivet til Hr. v. Zedlitz.

Sorg over at se alt, hvad han i Aarene 1850—1864 havde været med til at opbygge, systematisk blive omstyrtet, nedbrød efterhaanden hans kraftige Konstitution. Han saa sit Fædrelands Fremtid i det mørkeste Lys, og først efter at Pragfreden ved sin Paragraf 5 havde aabnet Udsigt til en gunstig Forandring i det bestaaende, vaagnede Haabet hos ham om, at der atter kunde oprinde lysere Dage for det betrængte Fædreland.

Om han end ikke selv tog Initiativet i den nationale Kamp, maatte han dog betragtes som en af Folkets Førere; thi ingen Sinde er der bleven fattet en Beslutning af almindelig Interesse uden at hans Mening først var indhentet, og man havde lyttet til hans vel motiverede Kritik og hørt hans kloge og skarpsindige Udtalelser. Var der taget en Beslutning med Hensyn til en Petition, en Adresse eller en Valgbevægelse, og han havde tilsagt

sin Bistand for sin Egns Vedkommende, var Sagen i de bedste Hænder, og man kunde være vis paa, at alt, hvad muligt var, vilde blive udført med Orden, Energi og stor Dygtighed.

I Martin Bahnsen tabte Danmark en af sine trofasteste Sønner, og det danske Nordslesvig en af sine bedste Mænd. Han døde den 12. Marts 1875 agtet og æret af alle, som kendte ham. Paa hans Grav staar den Indskrift:

»Altid det dages paa ny, hvor Hjærterne Morgen vente!«

Hvis han i sit Hjem havde behøvet en Stotte for sin nationale Bevidsthed, vilde han have haft en saadan i sin ligesindede og begavede Hustru. Hendes Navn havde ogsaa en god Klang, og mangen en dansk Soldat, som under Krigen havde været saaret eller i Nød, mindedes hende med Taknemlighed. Hun var en af de slesvigske Damer, som efter Krigen 1864 af Danmarks Konge modtog en paaskonnende Skrivelse ledsaget af en smuk Dekoration af Guld, tilhæftet en Danebrogssløjfe, med Kongens Navnetræk og Indskriften: »Ædel Daad glemmes ej«.

(Efter Optegnelser af forhenværende Apoteker i Aabenraa A. Worsaae og andre.)

A. G. FREUDENREICH.

I de lange Aar, da den prøjsiske Ørn i rovlysten Magtvælde søgte at kvæle enhver stærkere dansk Viljesytring i Flensborg, fandt danske Borgere en egen Opbyggelse ved at dvæle paa Byens gamle Kirkegaard. Her herskede Stilhed, mærkedes ikke det haarde Voldstog; her blussede Roserne over Støvet af de danske Soldater, der faldt i Krigen for Danmarks Sag, her hvævede høje Bøgekroner sig skærmende over trofaste danske Flensborgeres Grave, der var gaaede til Hvile efter et Liv i Kamp, men et Liv i Haab. Man søgte ogsaa A. G. Freudenreichs Mindesten.

Albert Georg Freudenreich fødtes den 5. Oktober 1816 i Flensborg, hvor Faderen var Købmand. Efter tilendebragt Skoletid — der lærtes dengang kun grumme lidt Dansk — slog ogsaa han ind paa Handelsvejen. Allerede som ungt Menneske søgte Freudenreich selv at bøde paa, hvad Skolen havde forsømt, og ovede sig i Brugen af det danske Sprog. Han vandt hurtigt Anseelse som Forretningsmand og Borger — hans Farvehandel med

Fabrik paa Skibsbroen havde en udbredt Kundekreds over hele vor Landsdel —, og samtidig traadte han frem i det offentlige Liv.

Fra sin tidligste Ungdom stod Freudenreich som en afgjort Modstander af den Oprørsbevægelse, der i Fyrreterne begyndte at røre sig, om end kun saare svagt, ogsaa i Flensborg. Her fik den rigtignok aldrig nogen større Betydning, da langt den overvejende Del af Byens Borgere bevarede den fra Forfædrene nedarvede Troskab mod Konge og Fædreland. Han var dengang med til at hævde den store danske Borgerforening som en rent dansk Sammenslutning, der ikke i sin Midte vilde taale fædrelandsfjendske Bestræbelser.

Efter at Oprøret var slaact til Jorden i 1850, hørte Freudenreich til de Flensborgere, der ivrigt virkede for Tilslutning til den frie danske Menighed og de frie danske Skoler. Han beklagede dybt de store Fejlgreb af tidligere danske Regeringer, der ikke alene havde forsømt den dansktalende Befolknings Tarv, men tillige i ufattelig Blindhed selv havde modarbejdet Landets ældgamle danske Sprog og Nationalitet.

A. G. Freudenreichs Børn sendtes selvfølgelig i den danske Borgerskole, hvis ivrige Talsmand han var. Da de fremmede Magthavere straks efter 1864 ponsede paa at lukke Skolen, var Freudenreich Deltager af de Deputationer, der Gang efter Gang af Flensborgs danske Borgere sendtes til Slesvig for at udvirke Skolens videre Bestaaen. Men Skolen lukkedes alligevel; det tillodes til sidst kun Forældre fra Kongeriget at lade deres Børn søge den. Saa sendte Freudenreich sine Børn i Monrads og Holdts Skoler og lod dem siden konfirmere i Dansk Kirke.

Da Sonderjylland i 1864 ved Vaabenmagt var løsrevet fra Moderlandet, vedblev Freudenreich selvfølgelig at staa i deres Rækker, der urokkeligt fastholdt Haabet om en lysere Fremtid og en til de naturlige og historiske Forhold svarende Ordning af det gamle Stridsspørgsmaal mellem Norden og Tyskland. Han stod i nær Berøring med Ahlmann og Krüger, hvis nationale Standpunkt han fuldtud delte. Ved Valgene til den tyske Rigsdag var Freudenreich og hans Ven Plætner selvskevne Medlemmer af Valgkommissionen, ligesom Monrad og Holdt, og naar disse fire Mænd saas sammen paa Gaden, skal Tyskerne have sagt: »Saa, nu har de Danske igen noget i Sinde!«

A. G. Freudenreich hædrede ogsaa af sine Medborgere ved

forskellige kommunale Tillidshverv. Han var i en lang Aar-række, lige fra 1869, da den nye Kirkeordning indførtes, Kirke-ældste i det store Frue Sogn, hvis Regnskab han førte med fremragende Dygtighed, samtidig med at han udfoldede en ihærdig Virksomhed for Sognets trængende. Som Medlem af den kirkelige Byggekommission rejste Freudenreich til Odense, da St. Knuds Kirke var restaureret, og anbefalede derefter dennes Arkitekt til at lede Ombygningen af Vor Frue Kirke i Flensborg. Desværre trængte hans Forslag ikke igennem; men mange Flensborgere beklager endnu den Dag i Dag, at Raadet ikke blev fulgt. Freudenreich sad ogsaa i Bestyrelsen for Dansk Kirke og førte dens Regnskab.

»Hold ud i Kampen for Ret og Sandhed!« skrev A. G. Freudenreich i 1878 til en ung Sønderjyde. Og dette hans Løsen gav sig Udslag paa mange Maader. Da flensborgske Borgere i 1869 fandt det nødvendigt at udgive »Flensburger Anzeiger« som et Blad ikke alene i dansk Aand, men ogsaa i dansk Sprog — som »Flensborg Avis« —, var Freudenreich blandt Stifterne af den første danskskrevne Avis i Flensborg. Han var med til at smede det vægtigste Vaaben i Kampen mod den fremtrængende Tyskhed.

Og Freudenreichs Evner gjordes gældende paa flere andre Omraader. Han var Medstifter af den selskabelige Forening »Enigheden« og dens Formand lige fra Grundlæggelsen, og indtil den lukkedes af Prøjerne. Da Freudenreich engang ved en Fest i den danske Skytteforening havde talt for Aarets Skyttekonge, blev han faa Dage senere stævnet for Politimesteren, der stillede ham over for det Valg, enten at nedlægge sin Post som Skytteforeningens Formand eller at lade Foreningen lukke. Freudenreich valgte det første. En Politibetjent havde staaet i Køkkenet og lyttet, og han havde forstaaet, at Skaalen gjaldt Danmarks Konge. — Freudenreich var endvidere Medlem af den gamle Forening »Frederiksgarden«, der ved Kongernes Besøg overtog Æresvægten. I hans Slægt gemmes endnu Gardens gamle Silkefane med Indskriften »Ehre dem Könige, Liebe dem Vaterlande, Gehorsam dem Gesetze«. Som et Bevis paa den Anseelse, Freudenreich nød blandt sine Medborgere, skal yderligere nævnes, at han var Deltager i den sønderjyske Deputation i 1869 i Anledning af Kronprins Frederiks Bryllup.

Købmand Freudenreich var agtet og æret af danske som af

tysksindede Flensborgere. Da hans virksomme Liv havde fundet sin Afslutning (26. November 1887), skildrede Rigsdagsmand Gustav Johannsen ved den blomstersmykkede Baare, hvad hans afdøde Ven havde været for dem, der havde staaet ham nær, og for det Samfund, han havde tilhørt; men særlig fremhævede han Freudenreichs Trofasthed mod sin Overbevisning, den Ihærdighed og Kærlighed, der havde været de stærke Støtter for ham gennem Livet.

Det var ægte flensborgsk Trofasthed, der prægede A. G. Freudenreichs Liv og Virke, en Troskab, som ikke kan næres uden en fast Tillid til det godes Sejr. Hans brændende Kærlighed til det danske Fædreland lever videre i hans Slægt, hos Børn og Børnebørn, som trods alt lytter til og nænsomt værner om et ædelt Haabs sitrende Streng, der klang gennem de mørkeste Tider i Flensborgs Historie.

April 1920.

L. P. Christensen.

JACOB PLÆTNER.

Jacob Plætner var født den 20. April 1823 i Flensborg. Han nedstammede paa fædrene Side fra Tyskland, mens Moderen var fra Tønder. Allerede som ung viste han en udpræget og sjælden dansk Fædrelandskærlighed. Da de slesvig-holstenske Tropper efter Slaget ved Slesvig sammen med Projserne besatte Flensborg, og han var udsat for at blive stukket ind i deres Rækker, søgte han paa flere Maader at unddrage sig deres Efterstræbelser. I mange Maaneder holdt han sig indendørs i den gamle Garvergaard paa Norregade, som ejedes af hans Fader. Her skjulte han sig paa et Loft i Bagbygningen, og da han omsider ved et falsk Rygte om Svenskernes Ankomst vovede sig frem, blev han tagen af en holstensk Gendarm. Hans Fader maatte stille en betydelig Kav-tion for at faa ham fri, og da Sonnen alligevel flygtede med et Skib til Als, beholdt Holstenerne Pengene.

I Aaret 1852 overtog de to ældste Sønner Frans og Jacob Plætner ved Faderens Dod Garveriet, og siden Frans Plætners

Død i Begyndelsen af Firserne drev Jacob Plætner Forretningen alene, indtil han faa Aar før sin Død opgav den og solgte Huset.

Allerede i Trearskrigen begyndte Jacob Plætner den Gerning, der har gjort hans Navn agtet og elsket langt ud over Flensborg By, over hele Danmark. Efter Slaget ved Isted sørgede han for, at de Døde fik en Grav; han var utrættelig i at faa Ligene af de faldne danske Soldater bragt til Flensborgs gamle Kirkegaard, hvor de hviler under Kæmpehøjen.

Men det var især efter den blodige Træfning ved Sankelmark sønden for Flensborg hin Vinterdag 1864, at den afdøde trofaste flensborgske Borger gjorde sin første Gerning. Han samlede de saarede op, kørte dem til Flensborg til Lazaretterne og Hospitalet og sørgede for, at de fik Pleje.

Mange danske Mænd, tidligere Soldater fra de to slesvigske Krige, skyldte Flensborgeren Jacob Plætner Liv og Stilling.

Thi han lod det ikke blive ved den Pleje, han skaffede dem paa Sygelejet. Han hjalp dem med Raad og Daad, ogsaa endnu efter at de var vendt tilbage til Hjemmet; men kun faa vidste noget derom.

I Flensborg By øvede Jacob Plætner en vidtstrakt Godgørelse og uden mange Ord. I Byens nordlige Del var der vist næppe mange fattige eller trængende, som han ikke kendte personlig. Hver Dag kom der Folk til ham om Raad og Hjælp, baade ældre og yngre, som var komne i Nød, og den gamle Mands Hjertelag fornægtede sig aldrig. Han var et Hjertemenneske i enhver Henseende, om det end undertiden kunde synes, som gjorde han sig Umage for at skjule det.

To Stiftelser i Byen bærer Plætners Navn. Den ene: »Plætters Stift«, ligger i Møllegaden i Flensborg og er indrettet til 114 Familier, Mand og Hustru, gamle flensborgske Borgere, som her har fri Bolig. Den er oprettet af Brødrene Frans og Jacob Plætner, og i denne Stiftelse døde den sidstnævnte af dem, Jacob Plætner.

Den anden Stiftelse er »Plætters Asyl« i Riddergade i Flensborg. Den er oprettet af Jacob Plætner alene og har 22 smaa, pæne Lejligheder.

I næsten 25 Aar indtil sin Død var Jacob Plætner uafbrudt Kirkeældste i vor Frue Sogn i Flensborg. For dansk Kirke eller

Helligaandskirken nærrede han en varm Interesse, hvilket han lagde for Dagen paa mange Maader. Ved Uddeling af milde Gaver, Legater og lignende var den afdøde selvskreven som den sagkyndige og vejledende Raadgiver.

Med stor Trofasthed bevarede han en varm Kærlighed til vort gamle Fædreland Danmark. Han blev af Kong Christian den niende hædret med Ridderkorset for sine Fortjenester i Kri-gen, og i mange Aar havde han det Hverv at paase Pasningen af den store Kæmpegrav paa Flensborgs gamle Kirkegaard, hvor han selv har været med til at stede saa meget dyrt Støv til Hvile, og ingen kunde opfylde dette Hverv med en kærligere Haand end han.

De danske Flensborgere værdsatte ham som en af deres bedste Mænd. Da de 47 danske Slesvigere med N. Ahlmann i Spidsen i 1860 drog til Berlin for at takke Kong Vilhelm af Preussen for Pragfredens Paragraf 5, var han selvskreven som Medlem af denne Deputation.

Der er bevaret adskillige Beretninger om hans Livsførelse. De bekræfter det Eftermæle, Gustav Johannsen gav ham: »At hjælpe de svage, de lidende og syge Mennesker, det var hans Hjertenslyst, og dertil havde han altid Tid og Raad; bramfri og i Stilhed udførte han denne store Gerning.«

Der fortælles, at han havde sine Skuffer fulde af al Slags Klædningstykker, Skjorter, Strømper, Shavler o. s. v., som han købte sammen paa Auktioner for at dele ud til dem, der havde disse Ting behov og ikke selv ejede Raad til at købe dem. Men Hjælpen blev, som nævnt, altid givet paa en saa fin og taktfuld Maade, at den, der modtog den, næppe vidste, hvorfra den kom. Navnlig var det ham ogsaa en Hjertesag at glæde dem, som maatte doje ondt for deres Sindelags Skyld.

Jacob Plætner var i sit ydre en beskeden og uanselig Mand. Stille og ubemærket kunde han derfor gaa omkring og opdage, hvor der var Savn og Nød til Huse. I disse Omgivelser dukkede hans tillidsvækkende Skikkelse op. Snart talte han trøstende Ord, snart viste han Vej til Hjælp, snart ydede han den selv paa staaende Fod, og naar man vilde takke ham, var han i Regelen forsvunden. Til de Syge sendte han Lægen, betalte Regningen paa Apoteket, uden at nogen fik at vide, fra hvem Hjælpen kom. Men naar saa Sygdommen veg for Sundheden, Nøden for bedre

Kaar, Sorgen for lykkelige Dage, saas den barmhjertige Broder ikke mere. Saa holdt han sig tilbage; thi han ønskede ingen Tak.

Blandt Krigsbegivenhederne er Jacob Plætners Navn særlig knyttet til Kampen ved Sankelmark. Da Oberst Max Müllers lille Flok tilsidst efter en hæderlig Kamp maatte vige for Overmagten, og Fjenden nærmede sig Flensborg, var det samlede danske Tab i denne Fægtning 17 Officerer, 28 Underofficerer og 738 Mand. Tabslisten vidner om, at den danske Landsoldat har kæmpet tappert ved denne Lejlighed. Det var et forholdsvis stort Tal, der dækkede den lille Valplads. Mange laa haardt saarede eller døende paa den aabne Mark eller bag et Hegn; thi det blev mørkt, før den danske Brigade trak sig tilbage. Men saa snart det var muligt, begav Plætner sig, ledsaget af et Par paalidelige Mænd, afsted med Vogne og Hjælpe midler til den Plads, hvor Kampen nylig havde raset. Han søgte de Saarede frem og bragte dem Lægedom i den ellefte Time. De Døde læssede han med varsomme Hænder paa Vognene, og flere Snese døde danske Soldater skal han i disse Timer efter Slaget have lagt i Kiste og jordfæstet paa Flensborgs gamle Kirkegaard. Desuden var han ivrig for at faa oplyst de faldnes Navn og Hjemsted. Paa deres Grav satte han et Trækors, forsynet med Soldatens Navn, Fødselsdag og Dødsdag. Med en rørende Kærlighed og Omhu omfattede han indtil det sidste deres Grave, og paa den navnkundige gamle Kirkegaard blev han selv stedt til Hvile i Nærheden af de danske Soldatergrave.

D. G. MONRAD.

Overlærer Monrad tilhorte en gammel sønderjysk Præsteslægt. Paa Ketting Kirkegaard paa Als skal man endnu kunne se Gravstenene over en eller to Præster af Navnet Monrad, som har levet her i forrige Aarhundrede. En Søn af den sidste Pastor Monrad i Ketting blev Præst paa Ærø, der jo horte til samme Stift. Monrad selv er født i Grejs ved Vejle, hvor hans Fader dengang var Præst. Senere blev han Præst paa Sjælland, og Sonnen kom paa Sorø Akademi, hvorfra han blev Student i Aaret 1835. Monrad studerede først Teologi, senere Filologi, uden dog at tage Embedseksamen i noget af disse Fag. I nogen Tid var han Lærer ved Maribos Skole i København; men efter at han allerede et Par Aar før Oprøret i 1848 havde omgaaedes med Tanken om tillige med en ældre Ven at rejse til Flensborg, for at oprette en privat dansk Skole, blev han 1851 ansat som fjerde Adjunkt ved den derværende Latin- og Realskole, og kort efter fik han Titel af Collaborator, det samme som Overlærer. Foruden at

virke som Latinskolelærer underviste han i Mønsters private Pigeskole, hvilken Skole han senere overtog, ligesom han ogsaa erhvervede sig Grundejendom i Byen og en Tidlang havde sin Skole i den Bygning i Gravene, der nu er omdannet til katolsk Kirke. Denne Omstændighed, at han var Grundejer og havde privat Virksomhed, forebyggede, at han, da han i 1864 tilligemed de andre danske Latinskolelærere blev afsat, kunde blive udvist, idet han ikke var »uden Eksistens«, men kunde præstere Bevis for, at han kunde ernære sig. I Aaret 1878 afstod han sin Skole til en af sine tidligere Lærere, og tre Aar senere overtog han Redaktionen af »Nordslesvigsk Søndagsblad«, hvilket Blad han en halv Snes Aar tidligere havde været med til at oprette og været knyttet til.

Overlærer Monrads og hans Hustrus gæstfrie Hjem i Fiensborg var kendt og skattet af alle danske, som kom til Byen, hvad enten de kom fra denne eller fra hin Side Grænsen. Alle var velkomne, og ingen folte sig fremmed under hans Tag.

Monrad havde ved sin regelmæssige Levemaade et stærkt Helbred og havde siden sin Ungdom aldrig været alvorlig syg. I 1888 begyndte han at skranke, og der viste sig efterhaanden betænkelige Tegn paa, at den Sygdom, der tærede paa hans Liv, var Kræft i Underlivet. Fra den 7. Februar 1889, altsaa paa det nærmeste fire Maaneder, var han sengeliggende. Han hensov ved Midnatstiden, imellem Klokken tolv og et, den 1. Juni 1889. Hans Død var stille og blid.

Det var en gammel Soraner, der gik bort. Det Præg, han havde, da han 1851 kom til Flensborg, tabte sig ikke. Modtagelig og paavirkelig, som han var i det enkelte og det smaa, var han i det hele mærkelig uberørt af den Paavirkning, som Omgivelserne plejer at ove paa det fleste. Hvo der havde kendt ham som ung, kendte ham som den samme, da han blev Olding. Det trofaste Venskab, der forbandt ham med Ungdomsvenner som Rektor Lefolii i Viborg, Etatsraad Regenburg i Skanderborg, Tømmermester Kayser i København, holdt ud til det sidste. De fandt i ham den samme Monrad, de havde arbejdet eller sluttet Venskab med i deres Ungdomsdage. Der var den samme Fastholden ved Idealerne, det samme lyse Syn paa Forholdene, den samme Utrættelighed, den samme rastløse Virksomhedstrang.

Disse og flere Egenskaber er til Dels ejendommelige for den danske Student fra den Tid. Men hos faa var de nævnte Egenskaber saa udprægede som hos ham, og hos endnu færre har de holdt sig i hele deres ungdommelige Friskhed ud over Støvets Aar.

Der er Folk nok, som glemmer Sagerne over Personerne. Det er da godt, at der ogsaa gives nogle som sætter Sagen højest, ja som endog glemmer Personerne over Sagerne. Den ene Ensidighed kan veje op imod den anden. I vor Tid trænges der stærkt til Forkæmpere for Ideerne. Fra sine Studenteraar havde Monrad sværmet for Friheden. I Forhold til Frankrigs Indenrigspolitik var han indtil de sidste Aaringer udpræget Republikaner. Da han for en Del Aar tilbage en Tidlang redigerede Udenrigspolitikken i »Flensborg Avis«, søgte han at fremstille Forholdene i Frankrig under det republikanske Herredømme saa heldige som muligt; han havde Tillid til Gambetta, men først og fremmest dog til selve Frihedens Sag. Denne hans Frihedssans gav sig til kende i stort og smaat. Som Lærer ved Flensborg Latin-skole gav han Drengene fuld Frihed til at udtale sig ogsaa om politiske Spørgsmaal. Der var blandt Disciplene ikke faa Sønner af tysksindede Forældre. Da der vistnok de første Aar efter Opstanden næppe alle Vegne blev taget særlig mildt paa slesvig-holstenske Tendenser, gjorde Monrads Fordomsfrihed og Taalsomhed i Forbindelse med hans dannede og hensynsfulde Optræden et godt Indtryk paa Drengene, og det var derfor vist ikke mindst de tysksindede iblandt hans tidligere Elever, som beholdt deres gamle Lærer i venlig Erindring. Der var dog en Sag, som for Monrad stod over Frihedstanken; det var Fædrelandskærligheden. Den ytrede sig hos ham ikke saa meget i dybe Rørelser, der i det hele laa hans Natur fjernere, som i Trang til at gøre og udrette godt. Saa han end engang imellem ogsaa her mere paa Maal end paa Veje, og greb han derfor end ikke sjældent fejl i Valget af Midler, der lettest og helst burde anvendes, saa lod han sig ikke kue af noget forbigaaende Nederlag. Ideerne var for ham idelig rislende Kilder, af hvis Vand han øste ny Be-frugtning til de Planer, der gærede hos ham.

Det er klart, at en Mand, der idelig har de store Maal for Øje og alene derved tror at faa Kraft til sin Gerning, vil komme til at overse mangt og meget, der kan stille sig som Hindringer for hans Planers Virkeliggørelse. Monrad oplevede mange Skuf-

felser, og undertiden saa han ikke klart selv og undredes derfor højligt, naar et Resultat ikke var, som han havde ventet. Men hans lystskuende Blik formørkedes ikke derved. Følte han sig nedslaaet over noget, saa var denne Fornemmelse ham kun en Drivfjeder til nye Planer, ny Virksomhed. Hvor mange Gange Stenen trillede ned ad Bjerget, begyndte han altid straks paa at trille den op igen, aldrig mistvivlende om, at Maalet skulde nok naas. Det er utvivlsomt, at dette lyse Syn ofte har gjort godt iblandt os her-nede. Der er nok til at sørge, nok til at forsage; men der er ikke for mange til at holde Modet oppe. Som et lille Bevis paa, hvad Monrad har udrettet ved denne sin Optimisme, turde det fremhæves, at han vistnok efter 1864 har holdt ikke saa faa tilbage fra at flytte til Kongeriget. Det var den samme Optimisme, der holdt ham som den eneste af Flensborg Latinskoles gamle Lærere tilbage her, da der i Krigsaaret blev ansat et nyt Lærerpersonele; han var rigtignok ogsaa den eneste, som kunde blive, eftersom de andre, der ikke havde privat Virksomhed, fik Befaling til at rejse; men der var jo andre nok, som rejste, skont de ikke havde det behov.

Monrads Utrættelighed viste sig især i, at han altid vidste nye Udveje. Slog det fejl paa et Punkt, begyndte han paa et andet. Hans Hovedfortjeneste bestod i bestandig at give Stødet til noget. Han har derfor ogsaa været med i mange Ting. Han var i 1869 Medstifter af »Flensborg Avis«, som han idelig senere har støttet med Raad og Daad. Gentagne Gange har han under Udgivernes Fængsling eller Fraværelse i en lang Tid overtaget den vigtigste Del af Redaktionen, uden noget Hensyn til pekuniært Vederlag. Ingen har mere end han glædet sig over Bladets Fremgang i de senere Aar. Ethvert Tegn paa Bladets Opsving tog han mod med samme Glæde, som var det en personlig Nytte. Som Udgiver af »Nordslesvigsk Søndagsblad« har han i en Række af Aar virket for at skaffe Nordslesvigerne historisk Kundskab og anden god Oplysning; ved Stiftelsen af en kirkelig Del søgte han at imødekomme den religiøse Trang iblandt Befolkningen; endelig havde han i det sidste halve Aar ved en »Afdeling for Ungdommen« søgt at raade Bod paa de Brist, der under de daværende Forhold maatte findes i Ungdommens Oplæring. Endelig men ikke mindst bør man ihukomme, at det var Monrad, som i flere Aar havde baaret paa den Plan, der blev til Virkelighed, da

»Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« blev stiftet. Han blev da ogsaa, som Foreningens første Formand, afdøde Junggren, saa tit sagde, den, der trak Læsset: det var Monrad, der ved Udvalg, Udgivelse og Uddeling af Boger gjorde Hovedarbejdet. Alene denne hans Gerning vilde gøre ham værdig til, at Sønderjylland hædrer hans Minde. .

Sjældnen har en Mand været mindre afhængig af materielt Velvære end Monrad. Han følte ingen Trang til Luksus, han havde intet Hang til nogen som helst Overdaadighed, han havde ingen kostbare Fornødenheder, han kendte ikke engang i sin Alderdom noget til Magelighed. Endnu da han var 70 Aar gammel, plejede han, naar han rejste sig fra sit Middagsbord, at gaa ind i sit Værelse for straks at give sig til at arbejde. Han arbejdede ikke særlig hurtig, hans Tanker gav ham ikke Ro dertil; han arbejdede vel heller ikke meget jævnt, der var for meget, som stormede ind paa ham. Men hans Virkelyst holdt ud til det sidste. Endnu den sidste Dag, han levede, laa han paa Sengen og hjalp med at læse Korrektur paa Søndagsbladet. Det var et flittigt og virksomt Liv, som blev afsluttet.

Ved Siden af megen Anerkendelse har den afdøde undertiden kunnet møde nogen Misundelse. Men det var ham en stor Glæde, naar han paa sit Dødsleje fik Lejlighed til at se, at mange, som af en eller anden Grund ikke havde stemt overens med ham, dog skænkede ham deres fulde Deltagelse, da han laa og kæmpede med Sygdommen.

(»Flensborg Avis«.)

A. C. C. HOLDT.

Andreas Christian Christiansen Holdt*) fødtes 29. Januar 1821 i Jarlund i Medelby Sogn (omtrent midtvejs mellem Flensborg og Tønder).

Omgangssproget i Sognet var udelukkende dansk, men Kirke- og Skolesprog desuagtet tysk, og da Undervisningen paa Seminariet i Tønder, som han besøgte i Aarene 1840-43, ligeledes blev meddelt i det tyske Sprog, blev hans Dannelse hovedsagelig tysk, hvad han endnu i sin høje Alder følte som et stort Savn. Efter endt Seminarietid blev han Huslærer hos Gaardejer Feddersen paa Søndergaarde nord for Hojer, fra 1845—47 Lærer i Flensborg, 1847-49 Lærer i Koldbæk og Tarnskov og fra 1849-51 Degn i Vanderup syd for Flensborg. Han havde allerede den

*) Se »Haandbog i det sonderjyske Spørgsmaals Historie«, Side 571; Sønderjyske Aarbøger 1891, Side 27; Flensborg Avis, 30. April 1890; Steenstrup, Dansk Maanedsskrift (Skildring af Barndoms- og Skoletiden).

Gang sluttet sig til den danske Sag af sin inderste Overbevisning, og med aabent Øje for Modersmaalets betrængte Stilling og de deraf følgende ulykkelige Skoleforhold i Mellemslesvig begyndte han, inden Sprogordningen udkom, i Vanderup at tale Dansk med Skolebørnene og at meddele dem Undervisning i deres Modersmaal. Holdt forstod ogsaa at gaa sindig og fornuftig frem under vanskelige Forhold. I Aaret 1851 blev han forfremmet til Organist ved Slotskirken i Lyksborg og samtidig Lærer, og her boede han i en Aarrække, indtil han 1864 maatte dele Skæbne med mange andre danske Lærere i Mellemslesvig og forlade sit Embede. Som Organist ved Slotskirken oplevede Holdt de bevægede Novemberdage 1863, da Frederik VII. dode paa Lyksborg Slot. Under Opholdet i Lyksborg brugte han sin Fritid til et indgaaende Studium af Sønderjyllands ældre Historie. Han undersøgte Arkiver, Kirkebøger osv. og samlede flittigt paa Bidrag til Mellemslesvigs, særlig Lyksborgs Historie. De fleste af hans Samlinger fra denne Tid findes i Rigsarkivet.

Det første Aars Tid efter Krigen boede Holdt i Flensborg uden nogen egentlig Sysselsættelse. Han betragtede Nordslesvigs Løsrivelse fra Moderlandet som rent foreløbig. Men Aarene gik, og der fulgte Skuffelse paa Skuffelse. Underhandlingerne i 1868 om Opfyldelsen af Pragfredens § 5 blev afbrudte og ikke genoptagne, og den fransk-tyske Krig endte med Frankrigs Nederlag. Holdt fik i Aaret 1865 Lov til at oprette en Dreng-Real-skole. Det var ingenlunde let at faa denne Tilladelse, og selv da Skolen var aabnet, var der utallige Bryderier med hans foresatte under de nye Myndigheder. Holdt maatte flere Gange rejse til Berlin til Kultusministeren; men det lykkedes ham at vinde Sejr. Hans Skole blomstrede til Trods for alle Genvordigheder, idet Holdt bestandig sørgede for at knytte dygtige Kræfter til sin Skole og selv var en dygtig og til det yderste pligttro Lærer. Blandt hans Lærere ved hans Skole kan nævnes Gustav Johannsen, hvem Holdt dog efter nogen Tids Forløb maatte afskedige efter bestemt Opfordring fra Skolens foresatte. I Aaret 1875 blev Skolen lukket af de prøjsiske Myndigheder, fordi Holdt som Medlem af den danske Borgerforenings Bestyrelse ikke længere var sædelig i Stand til at lede en Privatskole.

Holdt var for anden Gang uden Erhverv. Han stiftede nu »Nordslesvigsk Søndagsblad«, som i Førstningen udkom blot

som selvstændigt Ugeblad, men senere kom til at følge med Dagspressen som Tillægsblad. Efter omtrent to Aars Forløb sluttede han sig ved det Foretagende sammen med Kollaborator Monrad i Flensborg, og indtil sin Død var Holdt knyttet til sit gamle Blad.

Ogsaa til Dagspressen har Holdt leveret mange Bidrag. I en Aarrække har han skrevet Artikler til »Flensborg Avis« og »Flensburger Annoncenblatt«, mest af historisk Indhold, idet han bestandig tog Sigte paa at bevise, at Sønderjylland har været et dansk Land lige siden Oldtidens Dage. Hans Artikler var skrevne paa den rolige Maade, der var ejendommelig for ham, men navnlig naar Æmnet handlede om gamle flensborgske Fortidsminder, kunde man mærke, med hvilken Værme han omfattede denne By.

I Aaret 1884 skrev Holdt da ogsaa en Bog om Flensborg*) som indeholder mange nye og gode Oplysninger, men ikke tilfredsstillende Forfatteren, fordi han, da Bogen fremgik af et Kompromis med en tysk Forlægger, imod sin Vilje maatte udelade meget, som han havde ønsket at tage med. Navnlig var det Billedet af Flensborg,**) der pryder Bogen, som vakte hans Modvilje, da det var beskaaret saaledes, at Skibet med Dannebrog manglede.

Holdt havde under sin Forfattervirksomhed stærkt følt Savnet af et særeget sonderjydske Tidsskrift og hilste derfor med Glæde Fremkomsten af »Sønderjydske Aarbøger«, som han straks lovede at støtte med Bidrag, og ogsaa har leveret Bidrag til.

Holdt var højt anset af alle for sin fremtrædende Retfærdighedssans og urokkelige Pligtopfyldelse. Da Posten som Revisor ved Fialialbanken i Flensborg var bleven ledig i Aaret 1878, blev denne betroede Stilling tilbudt ham af Nationalbanken i København, uden at Holdt selv havde gjort noget Skridt for at faa den. Han vedblev da ogsaa med at røgte dette Embede samvittighedsfuldt til det sidste.

I Aaret 1890 modtog Holdt en Anmodning om at læse sidste Korrektur paa den danske Salmebog for Nordslesvig, der den Gang var under Trykning. Dette Arbejde blev hans sidste, og han blev ikke færdig dermed.

Holdt's Navn var almenagtet i Flensborg. I mange Aar

*) »Flensburg früher und jetzt«. Historisch-topographische Bilder aus Vorzeit und Gegenwart von A. C. C. Holdt, Flensburg 1884.

**) »Flensburg anno 1700.«

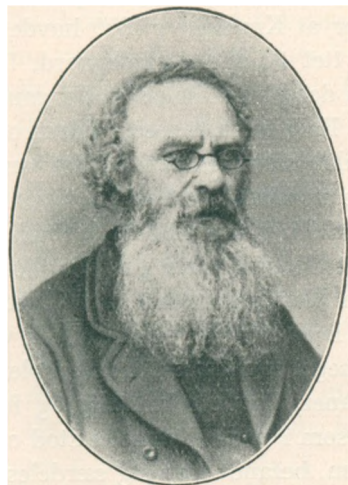
var han Kirkeældste i Vor Frue Sogn, og han har gentagne Gange været valgt til andre Tillidsposter, hvor det gjaldt om at have en Mand, der var indsigtfuld og fuldt ud paalidelig.

Han var en stilfærdig og tilbageholdende Mand uden Fordringer. Hele hans Fremtræden, afmaalt og rolig som han var, tydede paa en Personlighed, der ingen Svingninger gør, men som i et og alt følger sin Overbevisning. Faa Mennesker nyder ved deres Død en saa udelt Agtelse.

Holdt døde efter længere Tids Svagelighed den 28. April 1890 og blev jordet i Flensborg.

›Dog ej Smerte eller Vold
kan de danske Hjerter kue,
den, der Løver har i Skjold,
skal engang en Fremtid skue.
Ej forgæves vi har stridt,
Løven favner vores døde;
den, der for sin Ret har lidt,
skuers Sejrens Morgenrøde.

CHRISTIAN S. LEY.

Christian Sigfred Ley var Søn af Skræddermester Hans Chr. Christen Ley og Marie Christine f. Wahler. Han blev født paa Christianshavn den 25. Februar 1806 og blev sat i den der-værende Borgerdydsskole, hvor Fr. Hammerich, L. C. Hagen og H. A. Laurent, der senere blev hans Svoger, var hans nærmeste Venner. Hans Hjem var præget af alvorlig Fromhed i herrnhutisk Stil, og selv blev han tidlig stærkt grebet af Grundtvigs Prædikener og folkelige Skrifter. 1827 blev han af Dr. Rudelbach dimitteret til Universitetet, og næste Aar tog han 2. Eksamen for derefter at studere Theologi. Til Attestat naaede han dog aldrig; hans Trang til Frihed har sikkert allerede den Gang været for stor til, at han har kunnet indordne sig under den Tvang, som et regelmæssigt Eksamensarbejde vilde fordre. — I en Del Aar var han Lærer i København og sysselsat med litterære Arbejder som Oversættelse af Rembert »Ansgars Levned« (1837) og Udgaven af Rimkronniken (1841) og Per Laales Ordsprog (1842).

I 1850 rejste han til Sønderjylland, hvor han blev Huslærer hos Knud Knudsen i Forballum i Mjolden Sogn. Kold havde været Lærer for dennes ældre Børn. Nu blev Ley det for de yngre, samt for Børnene i Nabogaarden hos den prægtige Niels Andersen Hansen, der senere en Tid var Kredens Folketingsmand. — I Forballum var der i 40erne ved Præsterne Hagen og Harald Boisen samt ved Kr. Kold's Virksomhed vakt et stærkt aandeligt Liv, som Ley ret kunde slutte sig til. Opholdet her har dog kun været kort, for efter at Knudsen i 1850 havde købt Trøjborg og selv i 1852 var flyttet til Visby-Hedegaard, fulgte Ley med og indlogerede sig paa det gamle Slot, som dengang endnu stod, men ganske ubeboet, og Folk fortalte med Undren om, hvordan de om Aftenen kunde se den sære Mand med det lange Skæg gaa omkring med Lys i de store tomme Sale.

Under sit Ophold her traf han Aug. Beck, som indtil Ejer-skiftet havde været Godsforvalter paa Trøjborg og nu ejede en Gaard i Visby. Da Knudsens Børn var blevet voksne, blev Ley nu Lærer for Aug. Beck's Børn. — Aug. Beck var en meget ejendommelig Mand, meget musikalsk, stærk Følelsesmenneske, udpræget Grundtvigianer, baade i kristelig og folkelig Henseende. I dette gode Hjem, som i social Dannelse stod over de fleste nord-slesvigske Landhjem, befandt Ley sig særdeles vel, og Forholdet til hans Elever fortsattes ogsaa, efter at han havde forladt dem, idet han holdt en stadig og inderlig Brevveksling med dem i Gang lige til sin Død.

Ley var en dyb religiøs Natur, men sær og kantet. Et højst mærkeligt Ydre havde han, en høj mager Skikkelse med et stort krøllet Haar og et mægtigt langt Skæg, en kort kraftig Næse, flankeret af en stor Vorte, og et meget hvast Blik. Til hans vikingeagtige Ydre svarede ogsaa hans Passioner. Havde han levet i det 20. Aarhundrede, havde man kaldt ham en Sportsmand. Naar andre kom kørende til Møde, kom Ley vandrende paa sin Fod, selv om Vejen den var lang. Hver Dag gik han i Vandet, og om Vinteren slog han Hul paa Isen i Bækken ved Trøjborg og tog sig en Dukkert, eller ogsaa gik han om Natten ned i Haven under sine Vinduer og trillede sin nøgne Krop i Sneen. — Ogsaa Vikingens Hang til stærk Levevis, baade med Mad og Drikke, var ret udpræget hos ham. — Men var Ley's ydre mærkeligt, saa var hans Optræden det ikke mindre, ofte stødende og grov, naar noget

var, som han ikke ønskede det, saa skød hans Øjne Lyn, og han brugte stærke Ord. — Paa to Mands Haand og overfor Børn var han gerne mild og god. Han var et begavet Menneske med stor historisk og litterær Viden. Derimod var han ikke nogen særlig god Taler, ofte svævende og uklar, dog skal han, naar Lejlighed eller Emne særlig havde grebet ham, have kunnet tale godt, baade kraftigt og gribende.

Han elskede Børn, og de holdt ogsaa af ham; men han var ikke nogen almindelig Huslærer; Kundskabsmeddelelse med dertil hørende Lektuelæsning var ham en Pest; men han var en fortrinlig Oplæser og fortalte ypperligt for Børnene. Emnerne var mest hentet fra Nordens Historie, og tidlig og silde læste han af Saxo og Snorre for sine Elever. Derfor blev ogsaa en af hans Elever i Forballum ængstelig for, hvordan det skulde gaa hende til den forestaaende Konfirmation og spurgte sin Moder: »Kan man ogsaa blive konfirmeret paa Saxo?« Og da en af Drengene, som sad og skrev en Stil om et Dyrskue og de herlige Tyre, han der havde set, spurgte sin Lærer, hvordan han skulde stave »en Bol«, svarede Ley: »Skriv som Du taler, min Dreng.« — Men Huslærergerningen var heller ikke hans eneste eller vigtigste Gerning. Han tog virksom Del i alt Arbejde for levende Kristendom og for Danskhedens Fremme i Sønderjylland. I »Dansk Samfund«, som holdt sine Møder i Færgehuset i Mjolden, i Tønder eller i Mogeltønder, holdt han ofte Foredrag over kristelige eller folkelige Emner, eller ogsaa læste han op af de danske Digtningens Mestere, af Oehlenschläger, eller af Holberg. — De Mænd, som Ley særlig virkede sammen med til Aandslivets Fremme, var Corn. Appel og Pastor Dahl i Tønder samt Knud Knudsen paa Hede-gaard og Aug. Beck i Visby. De var Lederne i »Dansk Samfunds« Møder og skiftedes til der at holde Foredrag. Deres Fører var dog ikke Ley, men Corn. Appel. Kredens Fællesvirksomhed udfoldede sig imidlertid ogsaa i en anden særlig Retning, den saakaldte Klosterpolitik. Klosterpolitiken har Navn af Løgumkloster, hvor Kredsen holdt sit første Møde i 1861. Klosterpolitikens Løsen var Frihed, Frihed for den enkelte, Frihed for Regereri fra oven og Frihed for rigoristisk Hævden af Sprogreskripterne. Man mente, at Regeringen ved en saadan Politik kunde vinde de dansk-talende Beboere i Mellemslesvig, som nok var tysk paavirkede, men ikke egentlig anti-danske. Der var særlig eet Punkt, paa

hvilket Klosterpolitikerne mente, at Mellemslesvigernes Ønske burde imødekommes, det var med Hensyn til Kirkesproget, som de vedblivende ønskede paa Tysk, da dette nu een Gang for dem var blevet »Det hellige Sprog«. Disse Klosterbrodrenes frisindede Tanker, som nu synes saa indlysende, selv om ikke i og for sig dansktalendes Ønske om tysk Kirkesprog maa kaldes særlig fornuftigt eller berettiget, vandt imidlertid aldeles ikke Øre, hos Regeringen eller Politikerne, ej heller hos Flertallet af de danske Slesvigere. Appel, Knudsen og Beck, dengang Landtingsmand, søgte blandt Politikerne at vinde Forstaaelse for Sagen; men forgæves. Bevægelsen løb ud i Sandet.

Den 24. Juni 1870 holdtes der i Visby et større Landbomøde med Dyrskue. Der var mødt mange Folk, og ved Fællesspisningen om Aftenen holdtes der Taler af Ley, Aug. Beck og Pastor Schmidt, tidligere Præst i Daler. Alle Talerne tolkede varmt Fædrelandssind, Tillid til Rettens og Sandhedens Sejr og frejdigt Haab til Fremtiden og lønnes ved stærkt Bifald af Tilhørerne undtagen af de mange Gendarmere, der luskede omkring udenfor og ivrigt noterede, men der blev intet sagt, som stred mod Loven. Dette er tydeligt nok blevet godtgjort derved, at der aldrig blev indledet nogen retslig Undersøgelse mod nogen af Deltagerne i Festen eller mod Talerne ved Maaltidet. Men kort Tid efter, da Krigen mod Frankrig var erklæret, fandt de prøjsiske Myndigheder det dog rettest at sikre Talernes Personer. Midt om Natten mellem 1. og 2. August blev de afhentede af 2 Gendarmere og en Politibetjent, kort til Møgeltønder, hvor Redaktør Willemoes maatte gøre dem Følgeskab, og videre til Tønder. Derfra slæbtes de under Soldaterbevogtning til Rendsborg, hvor Krüger kom til, og videre til Altona, Hannover, Berlin, sov om Natten i Fangehuller eller i Kaserner, haanedes af Pøbelen paa Stationerne og naaede endelig Königsberg, hvor de for en Tid fik fast Ophold paa Fæstningen. Her hoede de sammen med Krüger, der som Rigsdagsmand havde rejst hele Vejen for sig selv paa 2. Klasse og under Officersbevogtning. Efter 3 Ugers Ophold paa Fæstningen i Königsberg blev de til sidst ført til Fæstningen Lotzen ved den russiske Grænse. — Behandlingen i Lotzen var ret god, men det var drøjt at sidde der alene paa Grund af prøjsisk Vilkaarlighed og drøjt at maatte høre om alle tyske Sejre i Frankrig. Efterhaanden fik de Selskab af en Del Welfere og to

misliebige Demokrater fra Königsberg, hvilke de omgikkes en Del.

Den 26. Oktober slog endelig Frihedens Time. Glæden var stor, og næste Morgen kørte de til Königsberg. Her kunde de dog ikke komme videre før om Natten. Imidlertid blev de af deres Königsbergske Medfanger indbudte til et Gilde paa eet af Byens Hoteller, og de tog mod Indbydelsen. Gildet var meget demokratisk, der blev holdt Taler mod Regeringen og mod Bismarck og for Friheden og Folket. Men saa fik Ley ogsaa Lyst til at sige Selskabet et Par Ord. Paa et meget mangelfuldt Tysk, men med stor Kraft fortalte han den demokratiske tyske Forsamling, at det var meget smukt med Frihedsideen, men den kunde først blive til Sandhed, naar Folkene ogsaa indbyrdes agtede hinandens Frihed. Det havde Tyskland ikke gjort mod Danmark, og forinden de agtede det lille Folks Frihed og gjorde Ret og Skel mod det, var dets Frihed ikke meget værd. Det forstod Demokraterne, og man maa sige til deres Ære, at de agtede Ley for hans Ord og bragte ham et velment Leve.

Efter Hjemkomsten var han Lærer hos den bekendte Gaardejer Bunde Refslund, men sin sidste Levetid tilbragte han i København som Lærer paa Seminarieforstander Tangs Højskole. Han døde den 20. Maj 1874. 1872 havde Venner i Kongeriget, i Paaskønnelse af hans trofaste Virksomhed i Sønderjylland, skænket ham en aarlig Livrente, og paa hans Grav rejste Sønderjyder en Mindesten til Tak for, hvad han i deres Midte havde virket for den danske Sag.

Paa denne Gravsten paa Assistenskirkegaard staar følgende Indskrift:

Sit frie Ord kun ejede han,
med det han trofast stred
i Danmarks gamle Grænseland
for Frihed, Liv og Fred.

I »Historisk Maanedsskrift« og i »Danskeren« III^{de} er der offentliggjort Uddrag af hans Dagbøger, som giver Bidrag til Belysning af Stemninger og Tilstande før og efter den store Kirkekamp. (1825.)

K.

BISKOP JØRGEN HANSEN.

I Aaret 1830 fik Notmark paa Als sig en ny Præst. Han kom ude fra Ballum, hvor han havde været Præst i tre Aar, men han var ellers Alsinger, født den 12. Februar 1802 i Tandslet, hvor hans Fader var Gaardmand og Smed.

Den omtalte Præst, Jørgen Hansen, var af gammel slesvigsk Bondeæt. Hans Oldefader var født i Solt i Angel, hans Bedstefader i Ragebøl og hans Fader i Sottrup i Sundved. Selv var han altsaa født i Tandslet. Der læste han ogsaa privat til Studentereksamen hos Sognepræsten Sabro. I 1823 tog han theologisk Embedseksamen ved Københavns Universitet.

Det var da ogsaa en god dansk Mand, som flyttede ned i Notmark Præstegaard med sin Hustru, der var en Datter af gamle Pastor Schwensen i Hørup. At han var en dansk Mand fortjener at fremhæves; thi de fleste Præster i Slesvig i de Dage var tysk-sindede. Det viste sig klart, da Oprøret udbrød i 1848; thi da sluttede de allerfleste Præster sig til de holstenske Oprørere. Sognepræsten i Notmark derimod var tro mod sit Fædreland, og da han tilmed var en klog og omsigtsfuld Mand, fik han stor Betydning i den nationale Kamp, der netop begyndte i Trediveerne.

Det var Hertugen af Augustenborg, som havde kaldet Jørgen Hansen til Sognepræst i Notmark. Det viste sig dog snart, at Hertugen og Præsten ikke kunde gaa i Spænd sammen. Jørgen Hansen skriver om Hertugen: »Det første han forlangte af enhver, der skyldte ham en Skilling, var at dele hans Anskuelser om de fyrstelige Rettigheder. At vove at udtale en anden Mening var Utaknemmelighed.« Men Jørgen Hansen havde sin egen Mening om dette. Adskillige Gange optraadte han som Raadgiver for Bønderne, naar Hertugen vilde gøre sig skyldig i Overgreb overfor dem. Dette var saaledes Tilfældet ved Hoveriets Afløsning og ved Valget til Stænderforsamlingen. Dette kunde ikke forblive skjult for Hertugen, og Følgen blev, at Jørgen Hansen

faldt i Unaade. Denne skriver: »Hertugen udelukkede mig fra sit Taffel, hvorved han ikke forhøjede sin og ikke skadede min Anseelse.«

Det var i de Dage, at Danskheden begyndte at vaagne i Sønderjylland, og Præsten i Notmark fandt snart sin Plads i den Kreds af dygtige og varmhjertede Mænd, som vilde værne om det danske Sprog i Sønderjylland og denne Landsdels Statsforbindelse med Danmark. Da »Dannevirke« begyndte at udkomme, skrev han i dette Blads første Nummer for 15. Juni 1838 en Artikel om »Undervisning i Tysk i de nordslesvigske Landsbyskoler«, i hvilken han hævdede, at der i disse Skoler ikke burde gives Undervisning i fremmed Sprog, fordi en saadan Undervisning vilde optage for megen Tid til Skade for de andre mere nødvendige Fag.

Under alt dette øgedes Spændingen mellem Jørgen Hansen og Hertugen. Kong Kristian den Ottende, som syntes godt om hans Artikler i »Dannevirke« om Sprogsagen, erfarede ogsaa om hans pinlige Stilling til Hertugen, og derfor kaldte Kongen ham 1845 til Sognepræst i Egen paa Als.

I de nærmest følgende Aar udviklede Forholdene sig saaledes, at det slesvig-holstenske Parti til sidst gjorde aabenlyst Oprør. Faa Uger før Oprørets Udbrud var Jørgen Hansen bleven udnævnt til Biskop over Als og Ærø.

Paa Als var alt i voldsomt Oprør i de Dage. Nogle Dage før Oprørets Udbrud havde Hertugen forladt Øen. Ellers kunde der ogsaa være sket en Ulykke, for Folk var forbitrede paa ham, fordi man ansaa ham for Ophavsmand til Oprøret.

En Del af Embedsstanden var kendt som tysksindet, og saadanne mistede nu ganske deres Autoritet. Der var i det hele taget ved at blive en Lovløshedens Tilstand, men takket være Jørgen Hansens Anseelse skete der dog ingen større Uorden i den korte Tid, det varede, inden det danske Militær kom til Stede og overtog Styret.

Efter Kampene ved Bov, Slesvig og Dybbøl sluttedes der Vaabenstilstand i Malmø. En Regeringskommission skulde, saa længe Vaabenstilstanden varede, styre Hertugdømmerne i Kongens Navn. Fra dansk Side blev bl. a. Biskoppen valgt ind i denne Kommission, men da Prøjsen undlod at vælge sine tre Medlemmer, endte det med, at Danmark maatte lade Regerings-

kommissionen falde og gaa med til Oprettelsen af den saakaldte Fællesregering, der kom til at bestaa af 5 Mand, der alle havde staaet paa antidansk Side.

Denne Fællesregering skaltede og valtede paa Sønderjyllands Fastland efter Forgodtbefindende. Paa Als og Ærø derimod fik den ingen Indflydelse. Der vedblev Biskoppen at staa for Styret »paa lidet fremtrædende Maade«, saadan som den danske Regering havde anmodet ham om det. Derved forskaanedes Als og Ærø for Skatteudskrivning til Oprørsregeringens Kasse og for andre Ubehageligheder.

Paa denne Maade fik Biskop Jørgen Hansen stor Magt og Myndighed. Han var paa en Maade baade Konge og Biskop, og der var noget om, hvad en af hans tyske Modstandere skrev, at han lignede en af Middelalderens krigerske Biskopper.

Da Krigen sluttedes i 1850, begyndte den danske Regering et Arbejde for at lade Danskheden komme til sin Ret i Sønderjylland. Men Biskop Jørgen Hansen syntes ikke om den Maade, hvorpaa dette skete. Det var jo de Nationalliberale, som stod for Styret i Danmark i de Dage. Men Jørgen Hansen var ikke nationalliberal. Han var en konservativ Aand og derfor Helstatsmand. For ham gik Danmark til Elben. Af denne Grund kunde han ikke rigtigt sympatisere med de Frihedsmænd, der kom til Sønderjylland som danske Embedsmænd. I sin Selvbiografi, som er bleven offentliggjort i »Sønderjyske Aarbøger« 1904, skriver han om de danske Embedsmænd mellem Krigene: »Skønt det i Regelen var velbegavede og retsindede Mænd, forstod de dog ikke ret at begaa sig blandt den slesvigske Befolkning. Ofte kom de til at støde an, fordi de ikke kendte Folk og Forhold hernede.« Det kunde derfor ikke undre, at der paa dansk Side var dem, som kaldte ham »en gammel Slesviger«, medens Tyskerne kaldte ham en »Ærkedanser«. Sandheden var, at han var en gammel ærkedansk Slesviger. Han havde dybe Rødder i Sønderjyllands Folkelund. Derfor forlod han heller ikke Sønderjylland, da det blev erobret af Prøjerne. Han forblev paa sin Post. Hans sidste Handling som Biskop var at udsende en Rundskrivelse til Præsterne i sit Stift, hvori han opfordrede dem til at blive i deres Embeder, hvilken Opfordring ogsaa blev fulgt af de fleste Præster paa Als, medens de fleste danske Præster paa Fastlandet rejste bort. Selv blev han ogsaa i sit Embede som Sognepræst i Egen

indtil sin Død 1889, og han var i al den Tid en værdifuld Støtte for Danskheden. Men han maatte være dette »paa lidet fremtrædende Maade«. Som Præst i den tyske Landskirke kunde han ikke træde offentlig frem som Danskhedens Forkæmper. Naar han mente det nødvendigt, og han følte sig kaldet dertil, kunde han dog ogsaa ved enkelte Lejligheder sige sin Mening om det dansk-tyske Mellemværende. Det gjorde han bl. a. i Provstisynoden, hvor han talte mod Skolens Fortyskning, men dette medførte ogsaa, at han blev afsat som Skoleinspektør i Egen. Han havde toppet, nu maatte han dale. Prøjerne havde ikke Brug for ham. Men hans gennem lange Tider grundfæstede Anseelse paa Als blev ikke mindre derigennem. Tværtimod. Og saaledes vedblev han — skønt i tilbagetrukken Stilling — lige til sin Død at være Danskhedens Hovedpille paa Als og endnu videre ud i Sønderjylland. Menneskeligt talt har han en væsentlig Del af Fortjenesten af, at Als er saa ren dansk, som Afstemningen viste. Og derfor skylder vi ham Tak og Ære. Han skal nævnes blandt de Mænd, som styrkede Folkefæller til i trange Tider at holde ud i Kampen indtil Slesvigs Befrielsesdag.

K. Rosendal.

J. P. JUNGGREEN.

Da Skrивeren af disse Linier i sin Ungdom besøgte Præparandanstalten i Aabenraa, var Uddannelsen af en fortyskningsdygtig Lærerstand et af Skolens vigtigste Formaal. Til Geografiundervisning brugtes den bekendte Daniels »Schulbuch«, i hvilken bl. a. Stater som Danmark opførtes som et tysk Udland. Og med Hensyn til Sønderjyllands Historie bød man os det værste slesvig-holstenske Løgne. Da en Elev fra Aabenraa i en tysk Stil over Ordsproget »Naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest«, havde henvist til Niels Ebbesens berømmelige Daad i Randers, brød Uvejret rigtig løs over vi faa dansksindede Elevers Hoveder. —

I vor Vaande tyede vi saa op til Huset paa Nørretorv, hvor den Mand boede, om hvem der med Føje blev sagt: »Han slog dem med deres egen Historie«. Og der fandt vi Lise for vor Kvide. Han havde Forstaaelse af vor Stilling, trøstede os saa

godt han kunde med, at der vilde komme bedre Tider. Vi burde tie og taale, vente og haabe.

Det gik ikke an for os offentlig at søge dansk Selskab og aller mindst at gæste en af den danske Befolkning ypperste Tilidsmænd J. P. Junggreen. Som Nikodemus kom om Natten til Jesus, stille og ubemærket, tyede vi til den Trøstens Kilde, vi havde fundet i Nordsløvigernes kaarede Fører.

Endnu mindes jeg grant, hvilke ophøjede Øjeblikke det var for os, at liste os hen til Forlystelsesstedet »Svejs«, det nuværende »Folkehjem«, naar »Frederiksklubben« der holdt Fest, for at lytte til de danske Sange eller opfange lidt af de Taler, J. P. Junggreen og Købmand I. C. Petersen, Sprogforeningens første Sekretær, holdt.

Vi kom til at staa i dyb Taknemmelighedsgæld til J. P. Junggreen. — I den By, der blev Øjenvidne til Jens Peter Junggreens Manddomsgerning, stod hans Vugge. Her fødtes han den 14. August 1827. Hans Bedstefader, efter hvem han var opkaldt, var en indvandret Svensker, hvis Navn oprindeligt havde været Ljunggreen. Hans Fader, der var Sømand, bortreves af Koleræen paa en Rejse til Riga i Aaret efter Junggreens Fødsel. Tidlig stod han altsaa faderløs. Tre Aar senere indgik hans Moder nyt Ægteskab med Agent Middelheus, der overlevede Stedsønnen.

Det var sørgelige Kaar, der var fremherskende med Hensyn til Skoleforholdene i Byen. Til Trods for at kun hened 30 Familier af de 800, Byen talte, havde tysk Familiesprog, var Undervisningen i Skolerne udelukkende tysk. Junggreen blev sat i Byens Rektorskole, og her maatte han, der gennem sin Pen blev det danske Modersmaals Talsmand, — oplæres i det fremmede Sprog. Han var en tavs og dybtænkende Dreng, der helst færdedes alene. Ved Havnen kunde han sidde i Timevis og betragte Livet der i de ind- og udgaaende Skibe. Lysten til at blive Sømand vaagnede i hans Bryst, og astronomiske Studier drev han i en tidlig Alder. Den bekendte Urmager og senere Redaktør Fr. Fischers Hus var Samlingssted for Byens bedste Borgere. En Aftenstund bankede en 14 Aars Dreng paa Fischers Dør og bad om Lov til at sidde i en Krog og lytte til, hvad der drøftedes. Og Aften efter Aften sad Drengen paa sin Plads som den

mest andægtige Tilhører. Disse Aftener blev af Betydning for Drengens Udvikling, for hans senere Livsgerning.

Junggreen lærte, efter sin Konfirmation, først Tobaksspinderiet. Imidlertid kom Aaret 1848, og Junggreen maatte flygte for at undgaa at trække i Slesvig-Holstenernes Trøje. Flugten gik til den lille Ø Barsø udfor Løjt-Halvøen, hvor — i Modsætning til den Tid — de dansksindede Førere i Begyndelsen af Verdenskrigen blev indespærrede i Byens Skole. Den Gang søgte flere Danske fra Aabenraa deres Tilflugt her. Over Assens drog Junggreen til København, og her forblev han, indtil Svenskerne 1849 havde besat Nordslesvig. Efter sin Hjemkomst til Aabenraa udskreves Junggreen til dansk Soldat. Krigen var den Gang saa godt som endt.

Senere drog Junggreen til Avstralien — Rejselysten fra Barndomsdagene sad ham stadig i Blodet. Han forsøgte her sin Lykke i Guldminerne, men med ringe Held, og drog saa til Kalifornien, hvor Lykken var ham mere huld. Men han opgav dog snart Guldgraveriet og vendte efter tre Aars Fraværelse tilbage til Aabenraa, hvor han i Midten af Halvtredserne bosatte sig som Tobaksfabrikant.

Han satte nu Foden under eget Bord, idet han som sin Hustru hjemførte en Plejedatter af den daværende Pastor Holdt i Aabenraa. I 1865 afgik hun ved Døden, men Junggreen giftede sig atter. Hans sidste Hustru var tidligere Enkefru C a l l e s e n.

I politisk Henseende havde Junggreen indtil 1864 ført en meget stille Tilværelse. Men under de forandrede Forhold, da Fremmedherredømmets tunge Dage var oprundne, og Førere og Foregangsmænd tiltrængtes, da blev J. P. Junggreens Navn snart kendt Landet over.

Sin politiske Virksomhed begyndte Junggreen gennem Pressen. Lige efter 1864 oprettedes i Flensborg et tysk Blad »Flensburger Norddeutsche Zeitung«, der jo nu er dansk. Gennem dette Organ udsendtes mange giftige Artikler mod Danskheden. 1868 indeholdt det saaledes en Artikel, i hvilken det blev fremhævet, at Prøjserne ikke havde i Sinde at opfylde deres hellige Forpligtelser, vedrørende en Folkeafstemning i Nordslesvig. Stærkt oprørt over Indholdet, tog Junggreen til Genmæle herimod, og senere hen har han mangfoldige Gange som de danske Sønderjydere Pennefører givet tyske Blade Svar paa Tiltale. Og skal

Junggreens Gerning for vor Befolkning fremdrages, maa det sikkert fremhæves, at det uden Tvivl var gennem sine Artikel i »Dannevirke-Freja«, at han fik sin store Betydning. Det var ildnende og løftende Ord, han tegnede paa Papiret. De tændte i Folkehjertets Dyb og hjalp Folk til at holde Hovedet og Modet oppe.

Som saa mange andre af vore fremtrædende Mænd, maatte Junggreen døje meget for den aabne og uforfærdede Maade, paa hvilken han fremsatte sine Meninger. Han maatte stifte Bekendtskab med de prøjsiske Fængsler. I 1875 blev han idømt 6 Maaneders Fæstningsarrest for Fornærmelse mod den tyske Kejser. Paa Fæstningen Magdeburg tilbragte han dette Tidsrum sammen med den daværende ansvarhavende Redaktør for »Dannevirke« Nic. Grünwald. Sidstnævnte har med Lune fortalt mange interessante Træk af dette Fæstningsliv til Skriveren af disse Linjer, igennem hvilke man fik et dybt Indblik i Junggreens indre Følelser og hans aabne og ærlige Karakter.

Uden Betydning var dette Ophold bag Fæstningens Volde dog ikke for Junggreen: Her samlede han Munition til Fremtidens aandelige Kamp ved et indgaaende Studium af Tysklands Historie. Og da det danske Modersmaal senere i 1878 endnu mere blev sat i Skamnekrogen i de nordslesvigske Skoler, var Junggreen en af de første, der havde Øjet aabent for, at der maatte foretages noget. Resultatet blev Oprettelsen af »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« i 1880. Indtil sin Død var Junggreen Foreningens Formand.

I 1881 lukkede Nordslesvigernes første Repræsentant i den tyske Rigsdag, H. A. Krüger, sine Øjne. Mange nordslesvigske Vælgere ansaa Junggreen for selvskreven til at være hans Efterfølger. Men Striden om Edsspørgsmaalet var medvirkende til, at han først i 1884 blev Rigsdagsmand. Han blev en dygtig Repræsentant. I en lille Lommebog havde han skrevet nogle Linier med Runer, betegnende for hele hans Optræden. De lød: »Der skal ikke komme et usandt Ord ud af min Mund. Jeg skal vogte mig for Overdrivelser, men hvor det er muligt, skal man faa Svar.« Med fuld Føje kunde Venner paa hans Baare nedlægge en Krans med Indskriften: »Han slog dem med deres egen Historie.«

Junggreens Helbred var svagt. Han var sygelig, da han ind-

tog sit Sæde i Rigsdagen, men desuagtet stod han dog altid som den utrættelige, virksomme Mand, der aldrig lod nogen Lejlighed gaa unyttet hen til at tale sine Landsmænds Sag. Meget lidende vendte han i Foraaret 1886 hjem fra Berlin og agtede, efter at have afholdt en Række Møder, at nedlægge sit Mandat. I Juli Maaned udstedte han gennem Dagbladene Indflydelse til en Række politiske Møder. Men den Dag det første Møde skulde finde Sted, den 19. Juli drog han sit sidste Suk. Den 23. Juli stedtes han til Jorde i Læ af Kirkegaardens store Mur. Større Ligfølge har Aabenraa næppe nogen Sinde set.

Paa hans Grav rejste Venner ham en Bøvsten med den talende Indskrift: »Lykkeligt det Folk, der fostrer selige Sønner.«

Man har med Føje kaldt Junggreen »H a a b e t s T o l k e r i N o r d s l e s v i g«. Han hørte til dem, der stadig forstod at live op og pege paa nye Fremtidsmuligheder. Klippefast troede han paa, at den Dag maa komme, da Sandhed og Ret maatte sejre over Uret og List. »Den Dag oprinder nok, da vi finder Guldklumpen, naar vi blot er ihærdige og forstaar at vente«, saaledes skal hans Ord være faldne ved en given Lejlighed, idet han sammenlignede vore Forhold med sine egne, da han som Guldgraver søgte Lykken i fremmed Land. Og Guldklumpen er jo nu funden for Nordslesvigs Vedkommende — den fagre Tid, vi ventede saa længe, har holdt sit Indtog.

Nu vajer Danebrog over Junggreens Grav.

Ikke med Uret har en af vore Historikere kaldt ham »for en Feltpræst, der midt i Kampens Tummel havde talt til sit Folk.«

I Ordets fulde og sande Betydning var han en af »H a a b e t s M æ n d«.

Hans Petersen, Flensborg.

ADVOKAT CARL BEKKER.

I Aaret 1882 var der Borgmestervalg i Aabenraa. Der var som sædvanlig opstillet tre Kandidater, deraf var den ene Hr. Vreden. Danskerne plejede ikke at tage Del i disse Valg, men da det rygtedes, at Hr. Vredens Kandidatur afgjort ikke begunstiges af det tyske Parti, hvis Sympatier saa nogenlunde ligeligt deltes mellem de to andre Kandidater, kom en af de danske Førere, Advokat Bekker i Tanker om, at naar Tyskerne absolut ikke kunde bruge Hr. Vreden, saa maatte han vist ikke være saa helt ubrugbar fra Danskernes Synspunkt set. Advokat Bekker fik sine Meningsfæller samlede, og de besluttede at gaa til Valg og kaste Stemmerne paa Hr. Vreden, og Resultatet blev, at Danskerne satte hans Valg igennem. Og de fik ikke Anledning til at fortryde det. Borgmester Vreden viste sig baade som en dygtig Embedsmand, der fik Byens Finanser betydelig forbedret, og som en frisindet Tysker, hvem Danskerne ikke havde Grund til at føre Klage over i politisk Henseende. Han var Borgmester

indtil 1898, da det lykkedes de danskfjendtlige Førere indenfor det tyske Parti at faa ham fjernet.

Dette politiske Træk, der gav Anledning til Borgmester Vredens Valg, var betegnende for Advokat Bekker: et klart og skarptseende Hoved, der øjuede Chancen og forstod at udnytte den. I en lang Aarrække stod han ikke blot som en af de danske Førere i Aabenraa By, men som den danske Befolknings juridiske Tillidsmand og Raadgiver i hele Nordslesvig, altid rede til at staa Danskheden bi med sin Viden og sine Evner, hvor han kunde. Og der blev lagt stærkt Beslag paa ham i disse for Danskheden saare vanskelige Aar indtil Slutningen af Firserne, der prægedes af den stadige Nedgang i Stemmetallet som Følge af Udvandringen.

Carl Henrik Bekker var født den 28. Marts 1834 som Søn af Lærer Bekker i Gl. Haderslev. Sin Skolegang fik han dels i Haderslev lærde Skole og dels i Kolding Latinskole. Efter at have taget Studentereksamen kastede han sig over Juraen, og som Slesviger faldt det ham naturligt at vælge den slesvigske Ret. 1861 tog han den slesvigske juridiske Eksamen i Flensborg, hvorefter han fik Plads paa et Sagførerkontor, og senere udnævntes han til Amtssekretær i Slesvig By. Da Krigen brød ud i 1864, maatte han sammen med saa mange andre danske Embedsmænd forlade Byen, og under ret farefulde Omstændigheder naaede han i Selskab med en Broder J. P. Bekker, der var bleven forjaget fra sit Præstekald i Treja, igennem de tyske Tropper, der allerede var paa Vej nordpaa, til Flensborg. Herfra rejste han straks til København og meldte sig som Frivillig, og efter sin Uddannelse naaede han ogsaa at tage Del i Slutningen af Krigen som Officersaspirant.

Efter Krigens Afslutning vendte Bekker tilbage til Sønderjylland i den Hensigt at optage en Virksomhed som Sagfører. Han fik først Plads paa den kendte Advokat Salicaths Kontor i Haderslev. Det var betegnende for Bekkers praktiske politiske Opfattelse og i god Overensstemmelse med hans senere Standpunkt i Striden om Edsnægtelsen, at han i Modsætning til de andre danske Sagførere i Nordslesvig, der, overensstemmende med Krügers Edsnægtelsesløsen, nægtede at aflægge Eden til den prøjsiske Konge, straks var klar over, at han ved at aflægge Eden og dermed erhverve de Rettigheder, som fulgte med, kunde yde

den danske Befolkning langt værdifuldere Tjenester end ved den Protest mod de nye retslige Forhold, som Nægtelsen af Eden betød.

Det lykkedes Bekker at blive Notar, og i 1868 nedsatte han sig som Sagfører og Notar i Aabenraa, men først og fremmest var han søgt som juridisk Raadgiver for den danske Befolkning. Han var overordentlig godt inde i de mærkeligt blandede juridiske Forhold, der var sammensat af danske, slesvigske og præjsiske Love. Han var en ypperlig Defensor for sine Landsmænd ved Landsretten i Flensborg, hvor han optraadte djærvt, dygtigt og uforsagt, og hans Indlæg, korte og klare som de var, undlod aldrig at gøre Indtryk. Og ikke blot blev Bekker juridisk Vejleder og Raadgiver men ogsaa politisk, hvad det ovenanførte Træk vidner om.

Dengang stod Retssager som politisk Forfølgelsesmiddel mod Danskerne knap saa hyppigt paa Dagsordenen, som det senere blev Tilfældet, selv om der i Aarene efter den fransk-tyske Krig kom en ret skarp »forkøllersk« Periode med Udvisninger af Danske o. l. Der var dog en Retssag i Midten af Halvfjerdserne, der knyttede sig til Bekkers Navn og som dengang vakte stor Opsigt. Det var den saakaldte *Bjolderup Tavlesag*.

De tyske Myndigheder havde anordnet, at der i Bjolderup Kirke skulde indmures en Mindetavle over tre Soldater fra Sognet, der var faldne i den tysk-franske Krig. Kirkeforstanderskabet, der var dansk, ønskede ikke at hædre de tyske Krigsminder paa denne Vis og nægtede sin Tilladelse til at lade Tavlen indmure. Men paa Trods heraf blev Tavlen indmuret, og Kirkeforstanderskabet henvendte sig saa til Advokat Bekker for at faa Raad, hvordan det skulde føre sin Ret igennem. Resultatet blev, at det simpelthen lod Tavlen fjerne og anlagde Sag mod den Haandværker, der havde muret Tavlen ind. Kirkemyndighederne afsatte nu Kirkeforstanderskabet, og der valgtes et nyt, der selvfølgelig ogsaa var dansksindet og heller ikke vilde føje Myndighederne i deres uretmæssige Krav. Saa lod disse Tavlen indmure paany, og nu blev der anlagt Sag imod det gamle Kirkeforstanderskab og — Advokat Bekker, fordi han havde været dettes juridiske Raadgiver. Sagen rejstes imod ham sikkert ogsaa i den Hensigt at rette et Slag imod Danskheden overhovedet ved et Angreb mod dens eneste juridiske Talsmand, hvad der ogsaa frem-

gaar af, at Tyskerne, ganske vist forgæves, forsøgte at faa ham berøvet hans Notarbestilling. Det lykkedes som sagt ikke, men for Resten blev Resultatet en Fængselsstraf paa 3 Maaneder, fra 25. Januar til 25. April 1876.

Denne Fængselsstraf afsonede Bekker i Glückstadt, og efter hvad der fortælles, kan Fængselsopholdet næppe have været altfor strengt. Han kom nemlig i godt Selskab, idet Gustav Johannsen og Redaktør Moldt fra Sønderborg blev hans Medfanger.

Redaktør Moldt kom sidst. Gustav Johannsen og Bekker havde da allerede levet sig saa godt ind i Forholdene, at de havde opnaaet adskillige Lempelser. De havde faaet Lov til at besøge hinanden og kunde paa forskellig Vis, efter og udenom Forskrifterne, ekstravagere paa Forplejningens Omraade. For at imponere Moldt, som de havde hørt vilde komme, blev der arrangeret et stort Velkomstgilde om Aftenen. Fangevogteren blev instrueret til at hente den nye Medfange hen i Johannsens Celle, hvor Bordet stod festligt dækket med Lys, megen Mad og mange Flasker. Og da Moldt saa blev ført ind i Cellen — han anede ikke hvad den natlige Ekspedition skulde betyde — blev Døren slaaet op og Gustav Johannsen og Bekker intonerede: »So leben wir, so leben wir, so leben wir alle Tage!« Det var en overmaade festlig Begyndelse paa Fængselslivet for Moldt.

Ikke blot som Jurist var Bekker en dygtig Raadgiver for sine Landsmænd, men han tog ogsaa livlig Del i den offentlige Diskussion i Pressen, og hans Indlæg er stærkt prægede af hans juridiske Logik og skarpe Tænkeevne. Hans Meninger flyder ikke ud i vage Stemninger, men han er udpræget Realpolitiker, der ser paa Tingen, som den er, og søger at faa den størst mulige Fordel ud af de foreliggende Forhold. Som nævnt var han en Modstander af Edsnægtelsen som Udtryk for en Protest imod den faktisk foreliggende statsretlige Situation, og i en Artikel i »Dannevirke« af 15. April 1880 paaviser han, at »Edsnægtelsen aldrig kan betragtes som en A n e r k e n d e l s e af den for Øjeblikket herskende Politik.« Edsaflæggelsen betyder kun Løfte om Lydighed mod Kongen og Forfatningen, hvad enhver Borger er forpligtet til, da han ellers »øjeblikkelig vil blive taget ved Vingebenet«. Eden er derfor en »overflødig Formalitet«, hvad der ogsaa fremgaar af, at den tyske Rigsforfatning ikke kræver nogen Ed af Rigsdagsmændene. Og saa er Eden vel at mærke aflagt til Kon-

gen, og ikke til Ministrene, der bærer Ansvaret, » og dette Forhold er det, som trods Eden muliggør en endogsaa meget skarp Opposition«.

Dermed var Bekkers Stilling i Edsnægtelsesstriden givet, og det samme logiske Standpunkt indtager han overfor § 5, da dette Spørgsmaal fik fornyet Aktualitet ved § 5's Ophævelse gennem Traktaten af 2. Oktober 1878. Sin Stilling hertil klarlægger han i den nævnte Artikel paa følgende Maade: »Saalænge Artikel 5 bestod med det bekendte Forhold, kunde Nordslesvigere, politisk taget, holde sig for berettigede til ikke at anse deres undersaatlige Forhold for klart og ordnet. Men det er lige saa bestemt min Overbevisning, at da denne Sag nu, politisk taget, definitivt er ordnet ved Traktaten af 2. Oktober 1878, omend stik imod vore Forventninger og vor nationale Ret, saa kunne vi ikke mere beraabe os paa nogen Uklarhed i denne Retning, men maa erkende, at vor statsborgerlige Stilling ikke er anderledes end de øvrige annekerede Distrikters«.

Bekker er enig med Gustav Johannsen, der efter § 5's Ophævelse ved Oktober-Traktaten skrev følgende i »Flensborg Avis«: »Nordslesvigs Befolkning kan fra dette Øjeblik ikke længere beraabe sig paa en Traktat, der i mere end 12 Aar har stillet det gunstigere end andre Nationaliteter, der er bragt ind under Fremmedherredømmet.« Bekker hævder, at »vi for Øjeblikket er prøjsiske Undersaatte; medens vi før Traktaten af 2. Oktober 1878 havde et u d m æ r k e t V a a b e n i P r a g f r e d e n s A r t i k e l 5 til at minde den prøjsiske Regering om den Forpligtelse, saa kunne vi nu i det højeste optræde med en Bøn.

Jeg kan derfor ikke indrømme, at vore Landdagsmænd ved at aflægge Eden bringer det Offer, for hvilket man er berettiget til at forlange et Vederlag. Men jeg tror ikke, at vi for at fastholde en Fiktion, have Raad til at lade to saa vigtige Pladser som Sæderne i Landdagen staa ubenyttede. Thi fra dem kunne vi med samme Virkning som fra Rigsdagens Sæder, minde Verden om vor Eksistens og om, at »vi ere Danske og ville vedblive at være Danske.«

Men først og fremmest maa vi ikke indskrænke vor politiske Virksomhed til kun at rette Øjet mod Udførelserne af Tanken i Pragfredens Artikel 5. Denne ligger nu en Gang uden for vor Rækkeevne, og vi maa overlade det til Vorherre og de jordiske

Magter, der have Evne og Villie til at udføre den. Men for at vort politiske Liv ikke skal blive goldt og tilsidst dø helt hen, bør vi rette vore Bestræbelser mod saadanne Maal, som vi kunne magte. Hertil hører navnlig Bevarelsen af vor Nationalitet og vort Sprog. I den Retning gør Regeringen intet, ja, mindre end intet, — derfor bør vi gøre saa meget mere. Her kunne vi ved at benytte vor Majoritet og ved at benytte Forretningslivet vinde Resultater, der paa en Gang vil vidne om vor uforanderlige Villie, at ville være et Folk med den øvrige danske Nation og vil opmuntre Befolkningen til ikke at tabe Interessen for offentlige Forhold.»

Bekker gør sig her til Talsmand for et udpræget realpolitisk Standpunkt. Hans Udtalelser viser frem i Tiden. Det var først efter hans Død, at de praktisk politiske Opgaver, Organisationen af Danskheden, for Alvor blev taget op, da der blev raabt Vagt i Gevær imod Udvandringen, der truede med at gøre Sønderjylland til »Landet uden Ungdom«, Vælgerforeningen blev dannet, og Danskheden voksede sig stærk og fast med stadig stigende Stemmetal fra Valg til Valg. Bekker havde det klare Blik for, hvad Udviklingen vilde kræve, og om han havde levet, vilde han sikkert være kommen til at indtage en fremtrædende Plads blandt dem, der var med i det store Organisationsarbejde.

I den omtalte Artikel nævnte Bekker Betydningen af at bevare Sproget. Han var ogsaa med, da Forberedelserne blev truffen til Oprettelsen af »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« i 1880, og tog fremragende Del i dens Ledelse, og da Junggreen døde i 1886, var Bekker selvskreven til at blive dens Formand. Men det var kun et Aars Tid, han fik Lov til at virke i denne Stilling, idet han afgik ved Døden den 7. Maj 1887.

Advokat Bekker var ikke bange for at se Forholdene i Øjnene, som de var; han holdt ikke af at undervurdere Vanskelighederne; men til Trods herfor — eller maaske rettere: netop paa Grund heraf holdt han sin usvigelige Tro paa Fremtiden i Live, og han opgav ikke Haabet om, at Retten til sidst vilde vinde Sejrr. Men Kampen for Retten skulde føres paa Virkelighedens solide Grund!

N. H a n s e n.

P. A. MADVIG.

Blandt de Mindeord, der efter Madvigs Død fremkom i Pressen, var en Udtalelse i »Ugeskrift for Læger«, hvor den bekendte Læge, Etatsraad Professor Julius Petersen efter at have omtalt den hedengangne som Personlighed, som Fædrelandsven og som Læge, »der ogsaa i sin Videnskab med overlegen Kyndighed og Energi fulgte dens Fremskridt«, sluttede sin Skildring med følgende Ytringer:

»Intet har fundet varmere og mere udelt Tilslutning inden for den danske Lægeforening end Forslaget om at gøre ham til Æresmedlem. Det blev han i 1875, og han paaskønnede altid inderlig denne Ære, der vel ikke var saa stor, som den var velfortjent, men som dog altid udtrykte en høj Hyldest fra Foreningens Side, da han til den Dag i Dag har været dens eneste Æresmedlem. Men har vi ældre, der følte Sorgen og Smerten med ham lige fra Ulykkesaaret 1864, fuldere kunnet værdsætte den afdodes store og ædle Egenskaber end de yngre, som kun har kendt

ham fra de senere Aars Lægesammenkomster, saa har dog disse ogsaa faaet et dybt Indtryk af hans Personlighed. Thi kæmpe-stærk, som han var baade i Aand og Legeme, tog Aarene ikke me-get paa ham. Han vedblev til sin høje Alder paa samme opofrende og utrættelige Maade som altid at varetage sin Praksis og i saa Henseende at være et lysende, ideelt Eksempel til Efterfølgelse, og ved vore Møders festlige Sammenkomster rejste han sig frem-deles rank og kæk og lod sin malmfulde Røst alvorlig og vemodig eller mildt spøgende høre som tidligere. Forandringen viste sig nærmest kun deri, at det milde og afdæmpede i hans Sjæl efter-haanden traadte mere i Forgrunden og omgav hans Personlighed med et end mere fængslende sympatisk Skær. Det Indtryk, som de yngre Kolleger har modtaget af ham, er derfor vistnok ikke mindre rigt og dybt, og hans Minde vil bevares i Veneration og Kærlighed af hele den danske Lægestand.«

Den Hyldest, som en højt anset Læge i disse Ord bringer sin afdøde Kaldsfælle, var et Vidnesbyrd iblandt mange om den Højagtelse og Hengivenhed, som fra de videste Kredse fulgte Fysikus Madvig i Døden. Hans Grav paa Haderslev Kirkegaard dækkes nu af en stor Bøvtaasten fra Bornholm, og denne sin Fødeø elskede Madvig til det sidste, men den gamle sønderjyske Jord, hvori han hviler, og den danske Befolkning, som bor i denne Landsdel, var dog Genstand for den inderligste og varmeste Del af hans altid vaagne Fædrelandskærlighed. Ogsaa derfor følte Vemodet og Savnet ved hans Bortgang stærkest i vor slesvigske Hjemstavn.

Poul Anton Madvig er født i den lille bornholmske By Svaneke, hvor Slægtens Ihukommelse ogsaa har faaet et synligt Tegn ved et Mindesmærke, som for nogle Aar siden rejstes paa et fremtrædende Sted i Byen til Ære for P. A. Madvigs Broder, den navnkundige Latiner, Sprogmanden og Statsmanden Gehejmekonferensraad Johan Nikolaj Madvig.

Faderen, Bedstefaderen og Oldefaderen havde efter hinanden været By- og Herredsskriver (Borgmester og Herredsfoged) i Svaneke. Tipoldefaderen, der som Landmand i Skaane havde mistet al sin Ejendom for sin Troskab mod Danmark i den dansk - svenske Krig 1675—1679, var derefter flyttet til Bornholm, hvor han fra 1681 var kongelig Skovrider. Familien hørte saaledes i flere Slægtled til den bornholmske Embedsstand.

Den sidste af de tre By- og Herredsskrivere i Svaneke var Poul Anthoni Madvig, der havde faaet Embedet efter Faderen 1798. I sit Ægteskab med Margrete Benedikte Kofod, der tilhorte en gammel bornholmsk Slægt, havde han otte Børn, af hvilke det yngste, Sønnen Poul Anton Madvig, blev født den 18. December 1816, to Maaneder efter Faderens Død, og opkaldt efter ham.

Enken, der foruden den efterfødte Poul Anton havde seks levende Børn, sad i smaa Kaar. Hendes Mand havde ejet en Gaard, hvor der kunde holdes 4 Heste og 3 Køer; paa Bornholm brugte man den Gang altid 4 Heste for en Plov. Denne Gaard maatte Enken et Aars Tid senere sælge; hun beholdt kun en lille Eng, købte et Hus og holdt to Køer. To Sønner var paa Søn, den tredje var af en velstaaende Slægtning, Étatsraadinde Kofod, sat paa Frederiksborg lærde Skole. De andre Børn maatte i Hjemmet hjælpe Moderen, der kun med stor Nøjsomhed kunde slaa sig igennem med sin lille Jordlod og den Pension paa 130 Rigsdaler, hun havde efter Manden som Byskriver. Hun vævede for Folk og gik ud som Kogekone ved Gilder. Døtrene fortjente noget med at sy og brodere; Sønnerne passede Køerne. Poul Anton blev ogsaa lejet ud til fremmede for at køre Ploven eller Gødningsvognen, hvorfor han fik 6 Skilling om Dagen og Kosten.

Da Poul Anton ønskede at komme til Søs, lærte Moderen ham at koge Grød, Ærter og anden Skibskost og lappe Klæder og at stoppe Strømper; han drev det saavidt, at han selv kunde strikke et Par Strømper. I sit senere Liv holdt han meget af at fortælle om disse Minder fra Barndomstiden.

Da Broderen Johan Nikolaj var bleven Professor ved Universitetet, tilbød han at tage Poul Anton til sig og holde ham til Studeringerne, hvad Moderen saa meget hellere saa, som hun nodig vilde have ham til Søs, efter at den ældste Søn 1825 var bleven paa Søn. I Juni 1830 kom Poul Anton, 13 Aar gammel, paa Borgerdydskolen i København og i Huset hos sin Broder, til hvem han, ligesom senere til hans Børn, bestandig var knyttet med et aldrig svigtende Venskab.

Drengene i den københavnske Latinskole gjorde Løjer med den nye Kammerat, der mødte i sit bornholmske Tøj og med sit bornholmske Maal; men han bankede et Par af dem og fik saa Fred. Ved at springe over en Klasse lykkedes det Madvig at

komme Skolen igennem paa fem Aar. Efter 1835 at være bleven Student havde han en Tid lang Fribolig paa Regensen, hvor den Gang ogsaa Carl Ploug boede. I Foraaret 1841 tog Madvig Lægeeksamen med første Karakter.

Om Efteraaret nedsatte Madvig sig som Læge i den lille sjællandske Fabriksby Frederiksværk ved Issefjorden. Her tilbragte han tolv lykkelige Aar som en søgt og afholdt Læge, ikke mindst af Arbejderne. Ved hans Bortflytning forærede de ham et Taffelur, der senere altid i hans Hjem stod som et Minde om Frederiksværk. Her fandt han i en Skovriders Hus den betydelige Kvinde, han valgte til sin Hustru, Frøken Camilla K ü h l, Datter af Kancelliraad Kühl, kongelig Assistent ved Lotteriet i København. De holdt Bryllup den 6. Maj 1848.

I Aaret 1853 blev Madvig af Minister Fenger opfordret til at tage slesvigsk Fysikatseksamen og at blive Embedsmand herovre. Han bestod Prøven i Flensborg sammen med Jespersen, der blev Stadsfysikus, Duseberg, der blev Landfysikus i Flensborg, Poulsen, der blev Fysikus i Aabenraa, og Ulrik, der kom til Tønder. Paa Duseberg nær blev alle disse Mænd senere i 1864 ligesom de fleste Embedsmænd, deriblandt flere fødte Slesvigere, afsatte og udviste af de nye Magthavere.

Efter at have taget Fysikatseksamen kom Madvig til Haderslev og blev Fysikus for Haderslev Fysikatsdistrikt, der omfattede Byen og Østeramtet, samt Læge ved Sygehuset. Her boede han, da han første Paaskedag 1864 fik Ordre fra det tyske Kommandantskab til inden næste Aften at opgive Sygehuset og rømme sin private Lejlighed, saa at han maatte flytte ud i Byen. I Løbet af Sommeren blev han tillige afsat som Fysikus, og nogle Dage senere blev han udvist af Hertugdømmet med 24 Timers Varsel.

Udvisningen blev om Aftenen stærkt drøftet i »Harmonien« af Byens Borgere, der nødig vilde miste den afholdte Læge. Om Natten kørte tre Købmænd til Flensborg for at faa de tyske Civilkommissærer til at tage Udvisningsordren tilbage. Den præjsiske Civilkommissær Zedlitz ytrede, at saadan en Københavner ikke skulde have Lov til at blive. Da der svaredes, at Madvig var Bornholmer, syntes dette at stemme Zedlitz mildere. Hos den østerrigske Civilkommissær Halbhuber fik Deputationen en mere velvillig Modtagelse; han lovede at tale med Zedlitz, og Enden

blev, at Madvig, der var i Færd med at pakke, fik et Telegram om, at Udvisningen var hævet. Da han var i Haderslev under Fredsslutningen, blev han senere prøjsisk Undersaat og kunde ikke mere udvises.

Allerede i den danske Tid havde Madvig i Haderslev begyndt at tage Del i det offentlige Liv. Hans Selvstændighed og Uafhængighed af Embedsmandskliker lagde sig ofte for Dagen paa en betegnende Maade. Det er bekendt, at ved en Fest paa Skamlingsbanke, da en Borgmester i en lang Tale havde angrebet Lavrids Skau, fordi denne havde taget imod at blive kongevalgt Medlem af Rigsraadet, rejste Madvig sig op og sagde saa højt, at alle i Teltet kunde høre det: »Lavrids Skau, vil De drikke Dus med mig?« Da Madvig ellers ikke blev Dus med nogen, var dette fra hans Side en stor Opmærksomhed, der ogsaa til fulde paa-skønnedes af Skau, som derved opmuntredes til at holde en ypperlig Tale til Svar paa Angrebet.

Efter 1864 blev Madvig en af Befolkningens første Tillidsmænd. Han ledede i 1865 de to Tusinde Slesvigeres Besøg i København og har i Aarenes Løb været Ordstyrer eller Taler ved mange politiske Møder. Da »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig« stiftedes 1880, valgtes Madvig til et af de syv Bestyrelsesmedlemmer; han nedlagde først sin Post efter Foreningens egentlige Stifter, Overlærer Monrads Død. Fra Oprettelsen af »Den nordslesvigske Vælgerforening« 1888 var Madvig lige til sin Død Medlem af Bestyrelsen. Nogle Uger inden sin Død, da de Koller'ske Udvisninger var komne i Gang, var han lige før Jul 1898 Deltager i et Bestyrelsesmøde, som holdtes i Flensborg, og han ytrede ved denne Lejlighed i en Bordtale sin store Glæde over det smukke Samvær og den gode Aand, der raadede i Forsamlingen.

Den Anseelse og Hengivenhed, Madvig havde vundet hos Befolkningen, har i Tidens Løb givet sig mange Udslag. Ved hans Sølvbryllup, ved hans 70 Aars Fødselsdag, ved hans 80-Aarsdag og ved hans Guldbryllup strømmede det ind med Lykønskninger og kostbare Gaver. I Anledning af de to nævnte Fødselsdage var der under rig Deltagelse fra Byen og Omegnen Fest for Madvig i »Harmonien«.

Madvig oplevede den 18. December 1898 sin 82de Aarsdag ved

fuldt Helbred. Han havde vel i Aarenes Løb maattet indskrænke sin overvældende store Praksis, der til Tider var lige saa stor som Byens andre Lægers tilsammen, men endnu i sit 83de Aar gik han omkring og tilsaa sine syge i Byen og kørte paa Landet. Disse Landture havde han ikke villet opgive. Først tre Uger efter Ny-aar begyndte han at føle sig upasselig. En Aften, da der var politisk Møde i »Kommunalforeningen«, hvor han gjerne havde villet være med, maatte han til Sengs, men han holdt sig vaagen for sent ud paa Aftenen ved en Gæsts Hjemkomst derfra at faa at vide, hvorledes Stemningen havde været. Der gik otte Dage, da den gamle Læge vedblivende kunde modtage Patienter i sit Hjem, men saa maatte han holde Sengen en Uges Tid, stadig ved klar Bevidsthed. Omgiven af sin Hustru og deres eneste Søn, der var Læge i Kolding, udaandede han i Natten til Onsdagen den 8. Februar 1899.

Jordfæstelsen fandt Sted Søndagen den 12. Februar. Der var sendt 227 Kranse til hans Baare, deriblandt fra sønderjyske Foreninger i Kongeriget, Studenterforeningen og Studentersamfundet i København, mange nordslesvigske Foreninger og Sammenslutninger foruden private. I Hjemmet talte to Venner af Huset, Pastor Johansen fra Svanninge paa Fyn (indtil 1870 i Haderslev) og Redaktør Jessen fra Flensborg. Den hedengangne havde søgt den danske Frimenigheds-Gudstjeneste i Haderslev, saa det vilde have ligget nær, at Jordfæstelsen var foregaaet fra Frimenighedskirken, men denne stod jo allerede den Gang ligesom endnu længe lukket, og Kisten blev derfor ført til Byens Hovedkirke, Vor Frue Kirke. Den tyske Provst, der efter Familiens Ønske indskrænkede sig til at holde en kort Bøn, indledede den paa temmelig ulasteligt Dansk med faa Ord omtrent saaledes: En af de ædle iblandt os er gaaet bort, en Mand, til hvem saa godt som alle saa op med Ærefrygt, og mange med Taknemmelighed. Den store Kærlighed og udelte Højagtelse, som den hedengangne har været Genstand for, giver sig i Dag Vidnesbyrd i en Forsamling saa stor, som man sjælden eller aldrig ser. — Der blev sunget de to Salmer »Til Himlene rækker din Miskundhed, Gud,« og »Med Sorgen og Klagen hold Maade«. Der var i Kirken henved tusinde Mennesker, Mænd og Kvinder, foruden dem, der stod udenfor. Et langt Tog af Mænd, der ved Kirkegaardens Port endnu talte over 500 Deltagere, fulgte den hedengangne til Graven. Siden

Lavrids Skau's Jordefærd havde Haderslev ikke set en saadan Sørgekare.

Ved Madvig's Bortgang mistede Befolkningen ikke alene en fremragende, meget godgørende og højt skattet Læge, en trofast Raadgiver ogsaa i andre vigtige Anliggender, en ypperlig Fædrelandsven med Hjærtet paa rette Sted, en højtdannet Repræsentant for dansk Kultur, men ogsaa en ualmindelig kraftig, værdig og tiltalende Personlighed med en Indflydelse, der bredte sig til vide Kredse. Madvig havde altid været benyttet som Læge ogsaa af en Del tysksindede, og han havde privat næppe noget udestaaende med politiske Modstandere, men han holdt sit Hjem fuldstændig rent for Tyskeri og har ved sit Eksempel vistnok medvirket meget til, at der i Haderslev i selskabelig Henseende ikke har været noget Maskepi mellem danske Familier og prøjsiske Embedsmænd. Paa samme Maade stillede Madvig sig i det politiske Liv: han holdt altid paa de rene Standpunkter, og i Almindelighed saa han rigtig paa Forholdene.

Det skal ikke nægtes, at Madvigs livlige og let paavirkelige Sindsstemning kunde gøre et Skaar baade i den Indflydelse, der med rette tilkom ham, og i den Maade, hvorpaa han brugte den. Nu efter hans Død kan man gribe sig i Vemod over denne hans Begrænsning; thi bortser man herfra, er det vanskeligt at finde en mere værdig, storslaaet, menneskekærlig og huldsalig Personlighed. Et skal endnu fremhæves, fordi det er saa sjældent. Denne glade og djærve Mand, der ikke skyede et stærkt Ord, denne erfarne Læge sad inde med en Sindets Finhed og Renhed, en Sjælens Blufærdighed, der fra hans Nærhed fordrev ethvert tvetydigt Ord, enhver tvivlsom Forestilling. Vovede Emner mødte hos ham en forunderlig Blyhed og Tilbageholdenhed, der tilmed var saa fordringsløs, at den aldrig gav sig Udslag i Snerperi, Dømmesyge eller hovmodige Afvisninger, ja vel af de fleste næppe mærkedes uden som noget, der laa i den gode aandelige Luft, som omgav ham.

Fysikus Madvig var en af de sidste Embedsmænd, som var tilbage fra den danske Tid. Hvilken Hæder for den danske Embedsstand, at dens sidste Repræsentant for denne Gang hernede var en Mand som P. A. Madvig.

J. J e s s e n.

H. P. HANSEN.

Hans Peter Hansen er født i Haved i Rejsby Sogn den 29. Juli 1831, han var ikke mange Aar, før han blev forældreløs, Søsken-deflokken spredtes rundt omkring, Hans Peter kom i Pleje hos Paarørende i Mjolden, efter Konfirmationen i Handelslære i Hamborg, men da det slesvig-holstenske Oprør brød ud i 1848, flygtede han derfra og hjem. Som ung lod han sig indskrive i Sørullen, gjorde som saa mange her paa Vestkysten en Rejse til Grønland og havde dermed aftjent sin Værnepligt.

I Slutningen af 50erne købte han en Gaard i Vodder, blev kort derefter gift med Else Marie Rahr, byttede saa Ejendommen med sin Kones Fødegaard i Vodder, som endnu ejes af Sønnen, Broder Hansen. Ægteskabet blev ikke af lang Varighed, en god Hustru og Moder maatte tidlig bort fra Ægtefælle og Børn, saa Faderen ogsaa skulde være Moder for sine Børn, en Opgave, han løste paa den allerbedste Maade. Som Gaardejer og den dygtige Landmand, han viste sig at være, udfoldede han en betydelig

Virksomhed. Altid tidlig paa Færde ved Flid og Stræbsomhed drev han Gaarden efter den Tids Begreber med stor Dygtighed.

I det offentlige Liv faldt der mange Tillidshverv paa Hans Peter Hansen baade i og udenfor Sognet, han var en kort Tid Kommuneforstander, men dertil havde han ikke Lyst, det stille-siddende Arbejde ved Skrivebordet laa ikke for ham. Som Kredsmand virkede han ogsaa i nogle Aar, indtil der kom en ny Inddeling, som gav 8 % af Skatteyderne de store tyske Grundejere flere Medlemmer i Kredsdagen end de øvrige 92 %, hvorved Danskerne kom i Mindretal. Jeg mindes et enkelt Træk fra Hans Peter Hansens Virksomhed i Kredsdagen, hvor han var sig selv saa lig. I en Vejsag svigtede nogle af hans Meningsfæller ham, og han blev da saa ivrig, at Hans Peter til Landraadens store Overraskelse talte Tysk. Den største Gerning, Hans Peter Hansen ovede paa det økonomiske Omraade, var vel nok den, da det nuværende store Vodder-Roager Mejeri blev oprettet i 1886; han var den ledende Mand, Sjælen i Foretagendet, den rette Mand til at overvinde gamle Fordomme og rydde alle de mange Vanskeligheder til Side.

H. P. Hansens Betydning laa ikke i en enkelt Gerning, han udførte, ikke heller i det, at han var nogen førende Mand; men han var en stovt og støt Bondeskikkelse, et smukt Udtryk for sin Egns Ejendommelighed, en Mand, der udmærket kan nævnes i Række med andre særprægede og begavede Vestslesvigere. Var en Fremmed i Firserne kommet ind ved et Møde i Haderslev Kreds dag, vilde han have fundet en Række Skikkelser, der ved deres solide Bondekultur, deres Selvfølelse og stejle Retfærdighedssans selv sagt maatte gøre sig gældende og var Befolkningens vederhæftige Talsmænd i vigtige økonomiske Spørgsmaal. Sammen med Mænd som Peter Timmermann, Anders Hørlück og Hinrich Thomsen var Hans Peter Hansen med i Udformningen af de økonomiske Rammer for Vestslesvigs Udvikling.

Efter Krigen i 1864 og efter Indlemmelsen under Prøjsen kunde Hans Peter Hansen ikke finde sig tilfreds; hans gode danske Natur, hans ægte kærnedanske Sindelag kunde ikke forliges med de nye Forhold. Allerede omkring 1867 sluttede han sig til de Møder, som med Pastor Svejstrup og Appel som Ordførere afholdtes hos Niels P. Gundersen.

Den prøjsiske Statskirke, som efterhaanden mere og mere

ved Hjælp af de paa Tysk uddannede Statspræster blev en god Medarbejder i Fortyskningens Tjeneste, egnede sig ikke til at faa nogen Tiltrækningskraft for den danske Befolkning, og Hans Peter Hansen med sit aabne Væsen, med sin glade og barnlige Kristentro kunde ikke faa sin kirkelige Trang tilfredsstillet eller føle sig hjemme der, men udtraadte af Statskirken 1873-74. Efter sin Udtrædelse af den præjsiske Statskirke gik han fuldstændig over til den grundtvigianske Retning i det danske Kirkeliv og sluttede sig fuldtud til Frimenighedskirken i Rødding og Bovlund med Appel og Poulsen som Ordførere. Han var en af de saakaldte gamle Grundtvigianere, som ikke vilde have haft den allermindste Forstaaelse for den radikale Grundtvigianisme, som den Dag i Dag dyrkes saa mange Steder.

Af stor Betydning var for Hans Peter Hansen Deltagelsen i Kampen for vor nationale Sag. I denne Kamp var han en Haabets Mand; han havde en klippefast Tro til, at Nationalitetsprincippet vilde sejre i alle Lande, og han havde en sikker Tro til, et levende Haab om, at vi en Gang vilde blive forenede med Moderlandet. Han var hele Tiden helt til sin Død Valgmand til Landdagsvalget, men da Befolkningen efter Krügers Død delte sig i to Lejre, idet den ene Del mente, at vi ad Forhandlingens Vej kunde opnaa nogle Fordele at vi ved at aflægge Ed paa den præjsiske Forfatning kunde lade vore Repræsentanter indtage deres Pladser i det præjsiske Deputeretkammer og muligvis der faa gavnlige Indflydelse paa vore økonomiske Interesser, saa sluttede Hans Peter Hansen sig til den anden Retning, de saakaldte Edsnægtene. Naar Edsaflæggerne saaledes indledede den senere omtvistede Realpolitik, saa mente Edsnægtene derimod ikke, at der ad Forhandlingens Vej kunde opnaas nævneværdige Fordele hos vore Fjender Prøjserne. I Edsnægternes Rækker fandtes Hans Peter Hansen i første Linje, han havde ikke nogen som helst Tillid til Tyskerne, de havde ingen Sinde holdt deres Løfter, selv om de var givne i den treenige Guds Navn, han havde altid betragtet dem som vor gamle Arvefjende og som et rænkefuldt Folkefærd. Men derimod bevarede han til sin Død et sikkert Haab om, at Genforeningsdagen nok skulde komme, en urokkelig Tro til, at Retfærdigheden nok til sidst skulde sejre. Selv om Hans Peter Hansen ikke skulde opleve Genforeningen med vort gamle Moderland, men at vi endnu maatte vente i 30 Aar, inden vor Udlændighedstid var

forbi, saa maa det dog siges, at han altid var at finde i det Arbejde, som under Fremmedherredømmet er blevet udført for at bevare vort danske Sindelag, at bevare Haabet om Genforeningen, Troen paa Retfærdighedens Sejr, og dette Arbejde har ikke været forgæves.

Efter flere Aars tiltagende Svaghed døde Hans Peter Hansen den 9. Februar 1890.

Ved hans Jordefærd ringede Klokkerne i Sognekirken ikke, men den Vennekare fra nær og fjern ved hans Baare, det store Følge, som ledsagede ham til hans sidste Hvilested, havde større Værdi end den tavse Kirkeklokke.

En god og kærlig Fader havde Børnene mistet, en god og trofast Ven og en ægte dansk Mand var gaaet bort.

Ære være hans Minde!

P. Tønder.

SIMON BYCH.

Det var, mens jeg endnu gik i Skole Vinteren 1876, at mine Forældre tog mig med til et Foredragsmøde, som afholdtes i Øsby, Starup og Grarups Foredragsforening i Slukefter Kro. Dette Møde staaer endnu lyslevende i min Erindring. Afdøde Pastor Johansen, Svanninge, dengang Præst ved Hospitalskirken i Haderslev, talte om Finland, dets Frihedskamp og det finske Folks Samhørighed og Hjemlængsel efter Broderfolket i Sverrig, medens afdøde Frimenighedspræst Pastor Poulsen, Bovlund, skil-drede Ingemanns storladne Digt »Valdemar den store og hans Mænd«.

Saa vidt jeg husker, lededes Mødet af Gaardejer Søren Bych, Lunding. Han var i det mindste Foreningens Formand og Medstifter af denne. Vistnok en af de første Foreninger i sin Slags i Sønderjylland, hvis Formaal var at opretholde den danske Nationalitet ved at udsprede Oplysning om dansk Aandsliv og dansk Kultur og til Vedligeholdelsen af Forbindelsen med Moderlandet.

Gaardejer Søren Madsen Bych er født paa Gaarden Bych i Lunding, Starup Sogn, den 30. Maj 1825.

Faderen var Mads Sørensen Bych, Moderen Mette, født Nør-gaard. Han overtog i en temmelig ung Alder Fædrenegaarden, som han drev mønsterværdig, og var godt med i de Fremskridt paa Landbrugets Omraade, Mergling, Dræning og en Forædling af Kvægholdet, som særlig paa den Tid tiltrængtes.

Han var en af de første, der begyndte med Roedyrkning paa sin Egn, saa denne værdifulde Afrøde fik en Plads i Sædskiftet. Dels ved eget Opdræt og dels ved Køb fik han oparbejdet en Kvægbesætning af Korthornsstammer, der paa sin Tid kunde staa Maal med de fremmeligste i Haderslev Østeramt, og som paa Dyrskuerne tiltrak sig almindelig Opmærksomhed.

Det siger sig selv, at en Foregangsmand som S. Bych med sine gode Evner af sine Standsfæller blev betroet med en hel Del

Tillidshverv. Han var Kirkeældste og Medlem af Kommuneraadet, ligesom han var den toneangivende ved Oprettelsen af Lunding Mejeri. Som Medlem af Haderslev Kreds dag var han selvskreven i den danske Mindretalsgruppe og stod som saadan ligesom sine Meningsfæller i skarp Modstrid mod den tyske Grundejerklasse, der ved en vilkaarlig Valggeometri havde Fler-tallet i Haderslev Kreds dag, navnlig stod han i skarp Opposition til Oprettelsen af Kredsens Smaabanenet. Skønt han paa Grund af Sprogets Vanskeligheder ikke tit tog Ordet og heller ikke satte Pris paa at gøre sig bemærket, fik han alligevel ved sin Indflydelse sat igennem, at Chausseen til Hejsager kom til at gaa gennem hans Fødeby, hvad hans Bysbørn er ham taknemmelige for den Dag i Dag. I flere Aar var han Medlem af Bestyrelsen i Haderslev Amts Landboforening og dennes Sekretær og var med ved Oprettelsen af den nordslesvigske Brandforsikringsforening for Landbygninger samt dennes Formand indtil sin Død. Nedskriveren af disse Linjer har glædet sig over den Nøjagtighed, Finhed og Noblesse, der kendetegner Udførelsen af hans skriftlige Arbejder ved de af ham i ovennævnte Forretninger aflattede Protokoller i hans fremskredne Alder.

Søren Bych døde den 16. Aug. 1909 og blev 83 Aar gammel. Han efterlod sig ingen Arvinger. En halv Snes Aar før sin Død afhændede han sin smukke Gaard i Lunding og boede Resten af sit Liv paa »Mariehjemmet« i Haderslev.

Han ligger begravet paa Starup Kirkegaard.

I sine bedste Manddomsaar oplevede han Nederlaget i den for vort Land sørgelige Krig i 1864, men takket være Gud tabte han aldrig, saa lidt som saa mange andre gode danske Mænd og Kvinder, Troen paa vor retfærdige Sag, men var overbevist om Rettens Sejr over Løgn og Uretfærdighed. Han stod vel ikke i forreste Række, men han var iblandt dem, der holdt Haabet vedlige om bedre Tider og var med til at værne og væрге vort Land, at vi, den yngre Generation, kunde bygge videre derpaa, og nu da Befrielsens Time er kommen, kan høste Frugten deraf og blive forenet med vort gamle Moderland.

Flovt i April 1920.

Martin Simonsen.

KNUD KNUDSEN.

Knud Knudsen, fra 1843 til 1899 Ejer af Gaarden Lysholm paa Als, var født d. 30. Juni 1819 i Ketting Kro paa Als som Søn af Kromand, Gaardejer og Købmand Johan Peter Knudsen. Ketting Kro, hvortil der hørte et Landbrug og en Købmandsforretning, ejedes af saavel Knudsens Fader som Bedstefader, og i fem Slægtled havde Familien Knudsen boet i Ketting og Egen Sogne. Knudsens Moder Kirstine Margarethe, født Frost, var fra Nordborg; hendes Slægt havde i fire Slægtled boet i Nordborg og Svenstrup Sogne, saa Knud Knudsen var af gammel alsisk Rod saavel fra fædrene som mødrene Side.

Sin første Undervisning fik Knudsen i Ketting Almueskole, senere kom han sammen med sin Kusine Marie Frost, Datter af Skibskaptain Nicolai Frost Nordborg, der senere blev hans Hustru, i Huset hos sin Farbroder Pastor Knudsen i Trandrup paa Ærø, hvor han fik Undervisning til sin Konfirmation. Efter

denne gik Knudsen et Aar i Skole paa Augustenborg, rimeligvis mest for at faa Øvelse i det tyske Sprog, der den Gang endnu var det fine Sprog hernede, og som i de Dage taltes saavel ved det hertugelige Hof i Augustenborg som paa og i de allerfleste alsiske Herre- og Præstegaarde, skønt de fleste af disse Familier dog ved Krigens Udbrud i 1848 viste sig at være Kongen af Danmark tro.

Derefter kom Knudsen til Landbruget, dels hjemme, senere paa Rumohrsgaard og fra 1838 paa Lysholm, som han i 1843 overtog efter sin Grandonkel Johan Peter Knudsen. Denne, der var gift med den tidligere Forpagter af Østerholm, Andersens Datter, købte, da denne Gaard blev udparcelleret, ca. 150 Tdr. Land og byggede paa dem Gaarden Lysholm i 1792. Aaret efter at Knudsen havde overtaget Lysholm, 1844, giftede han sig med sin Kusine, et Ægteskab, der var godt og lykkeligt og som varede i 59 Aar.

I 56 Aar var han Ejer af Gaarden Lysholm, og drev den i mange Aar med megen Dygtighed. En Mængde unge Mænd har i de Dage faaet en Del af deres Uddannelse som Landmand paa Lysholm, og vel lige saa mange unge Piger har lært Husholdning og Mejeri under Fru Knudsens og senere Døtrene Annas og Diddes Ledelse, der skiftevis hveranden Uge førte Kommandoen i Husgerningen og Mejeriet. Mange af dem begynder nu selv at blive gamle, men tænker med Glæde tilbage paa de unge Dage, de levede paa Lysholm, hvor der altid var nok af Arbejde, men hvor det hele gik med Liv og Lyst. En Dag hver Uge kørte Vognen fra Lysholm til Sønderborg. Ikke Herskabsvognen, der var ingen Flothed hos Knudsen, han og Kusken sad paa samme Sæde. Vognen førte Mejeriets Produkter og hvad ellers der kunde sælges med til Byen og bragte Varer fra Købmanden med tilbage. Knudsen var en af de første, der indførte Vandmejeri paa sin Gaard, i halvtredserne merglede han Gaarden og senere drænedes han den.

Lysholm var et gæstfrit Hjem i Knudsens Dage, og han og hans Hustru tog livlig Del i den store Selskabelighed, der navnlig mellem Krigene førtes mellem de danske Embedsmænd, Præster og Herremænd med deres Familier, og Knudsen forstod at tage mod Gæster: Goddag, Goddag, Goddag. Saa følte man, at

det var ærlig ment og fandt sig velkommen. Gæstfriheden gjorde sig ogsaa gældende overfor Officererne i Krigene 1848 og 64. Skønt Gaarden ligger noget afsides, var den som Regel Opholdssted for Officererne. Den kendte Forfatter Oberst Rist var i begge Krige indkvarteret paa Lysholm og var en god Ven af Huset. Oberst Lasson, Chef for 22. Regiment drog fra sit Kvarter til Dybbøl og faldt den 18. April 1864.

Men det var dog hverken som Landmand eller som Vært, Knudsen vandt sin største Berømmelse, og hans Navn blev kendt i vide Kredse, men meget mere paa Grund af alle de offentlige Hverv, hans Landsmænd i Aarens Løb overlod ham. Allerede i halvtredserne blev Knudsen valgt som Suppleant til Stænderforsamlingen, og 1864 blev han kongevalgt Medlem af Landstinget, et Sæde som han paa Grund af den ulykkelige Krig dog aldrig kom til at indtage. Knudsen var allerede i halvtredserne Medlem af Herredsraadet og var i Begyndelsen af tredserne Medlem af den Kommission, der i København forhandlede om Hertugdømmernes Jernbaneforhold. Nu, da der atter er Planer fremme om et Havneanlæg paa Østkysten af Als med Færgeforbindelse med Fyn, er det værd at lægge Mærke til, at Knudsen sammen med sin Fætter Hansen Frydendal i Aaret 1862 indsendte et Andragende til det danske Finansministerium om Anlæg af en Havn ved Fjordmose paa Østkysten af Als, et Andragende, der vandt Ministerens Velvilje og anbefaledes af ham i Rigsraadet. Denne Gang blev det ikke til noget paa Grund af Krigen, men naar nu straks efter Genforeningen Tanken atter er kommen frem skal det ikke glemmes, at det var Knudsen, der først saa, at her var Betingelserne for en hurtigere Forbindelse fra Nord til Syd og omvendt.

Den egentlige Fører for sin Hjemegn blev Knudsen dog først efter 1864. De fleste Herremænd paa Als var kommen herved mellem Krigene og havde ved Køb af de tidligere augustenborske Herregaarde erhvervet Ejendom. I Løbet af den første halve Snes Aar efter 1864 solgte de atter Ejendommene og rejste til Danmark, og hvad der var det værste, de solgte til Tyskere. Kun Knudsen Lysholm og Jessen Majbølgaard, begge fødte hernede bevarede af alsiske Herremænd deres Gaarde i dansk Eje gennem Aaren 1864—1920.

Knudsen var i halvfjerserne Medlem af den Kommission,

der boniterede Jorden. I mange Aar Kirkeældste i Egen Sogn, Medlem af Provstisynoden og dens Synodeudvalg. Som Medlem af Provstisynoden tog han ofte Del i Forhandlingerne og hørte til de Medlemmer, der skarpest paatalte Anordningen af 18. December 1888, hvorved det danske Sprog blev et fremmed Sprog i nordslesvigske Skoler. Knudsen var i 1867 med til at oprette »Dybbøl-Posten« i Sønderborg og sad i mange Aar i Forningens Bestyrelse. Det var Knudsen, der gav Stødet til Oprettelsen af de to alsiske Brandkasser, en for Bygninger og en for Løsøre, og han sad i mange Aar som Formand for dem begge uden at modtage nogen Løn. Knudsen var i mange Aar Medlem af den alsiske Landboforenings Bestyrelse og var i denne Tid for en stor Del den, der gjorde Arbejdet, idet Formanden Lassen Lysabild ofte var fraværende paa Grund af sin Stilling som Rigsdags- eller Landdagsmand. Knudsen var ligeledes i mange Aar Medlem af Sønderborg Kredsraad, hvor han stadig gjorde sig gældende, og som Paaskønnelse af hans Arbejde i denne, blev der ham, da han nedlagde Mandatet i 1898, overrakt en Takadresse fra hans Vælgere.

I det hele taget, der blev næppe i den første Menneskealder efter 1864 rejst en Sag af Betydning paa Als, uden at Knudsen Lysholm blev taget med paa Raad, og han gjorde Arbejdet villig og gerne. Alene hans store prægtige Skikkelse indgød Agtelse, og viste os ham som den Fører, han var for sit Folk. Hvad enten det var til et Høstgilde hjemme paa Gaarden, i et godt Selskab med ligestillede eller ved et alvorligt Forhandlingsmøde, Knudsen kunde føre an og lede det hele paa en god, jævn og naturlig Maade.

Knudsens havde 4 Sønner og 2 Døtre. For at undgaa den tyske Soldatertjeneste udvandrede Sønnerne til Danmark og kunde ikke overtage Lysholm, hvorfor Knudsen i 1899 solgte den til et Selskab af Landmænd fra Als og Sundeved. Knudsen kunde dengang let have faaet en større Pris for Gaarden, hvis han vilde have solgt den til den tyske Regering, der i disse Aar gerne vilde købe alle de større Gaarde, men Knudsen havde for meget sammen med sit Folk til, at han for Vindings Skyld kunde lade Lysholm komme paa tyske Hænder. Efter at have solgt Gaarden levede Knudsen paa det gamle Slot Østerholm,

hvor han døde d. 15. April 1903. Han jordedes paa Egen Kirkegaard, fulgt til Graven af Folk fra de forskellige Egne, men dog særlig fra Als, der paa den Maade viste deres gamle Fører den sidste Hyldest.

Knudsen hørte til den stærke Slægt, der straks efter 1864 tog Kampen op imod Fremmedherredømmet, og som igennem de mange Aar maatte staa som Førere. Den Slægt, som fulgte efter dem, var udvandret til Danmark eller Amerika, eller opholdt sig hjemme som danske Undersaatter og var saaledes retsløse, men Knudsen og hans Fæller holdt ud, indtil et yngre Slægtled voksede op og kunde løse dem af. De graanedes under Kampen, men de holdt ud, til Afløsningen kom, og naar vi nu i 1920 stemte os hjem til Danmark med lige saa mange p.Ct. danske Stemmer, som vi havde ved de første Valg efter 1864, maa det være med Tak til disse brave Mænd, der den Gang, da det stadig paa Grund af Udvandringen gik tilbage for os, bevarede Haabet om bedre Tider. Knudsen var en af dem og en af de bedste. De ligger nu under Mulde, fik ikke Genforeningens Glæde med, saa ikke Frugterne af deres Arbejde, men der skal fredes om deres Navn og deres Minde holdes i Ære.

P. Kaad.

J. J. BJØRNSHAUGE.

I et af sine (utrykte) Privatbreve har »Pigen fra Bevtøft«, Frøken Ingeborg Krüger, omtalt Redaktør J. J. Bjørnshauge som den trofaste, retskafne, bramfrie Mand, hun havde lært at skatte højt. »Han var ikke af den Slags Patrioter, der søgte Ære og Fordel eller nærrede Hovmodstanker om sin egen Dygtighed.« Med denne Karakteristik fra en af Sønderjyllands bedste Kvinder bør J. J. Bjørnshauges Minde gaa over i vor Landsdels Historie.

Slægten Bjørnshauge stammer fra en gammel Frigaard af samme Navn i Sillerup, Fjelstrup Sogn, men senere boede den paa Sillerupgaard. Her fødtes **Jes Jørgensen Bjørnshauge** den 16. Februar 1838 som Søn af Jørgen Hansen Bjørnshauge og Kjesten, født Wiuff. Sin første Undervisning fik han i Landsbyskolen. I 14 Aars-Alderen blev han sendt til Haderslev Latinskole, som den Gang lededes af Rektor S.B. Thrige, der stod i Spidsen for et Lærerpersonele, som udførligt er skildret i Johannes Fibigers »Mit Liv og Levned«. Herfra dimitteredes han efter

7 Aars Skolegang 1859 til Universitetet i København, hvor han særlig lagde sig efter Sprog, Historie og Matematik. Han tog Magisterkonferens i Historie og blev saa i nogle Aar Huslærer, først hos Familien A. Petersen i Sønderballe ved Hoptrup, senere paa en Gaard ved Randers. Under Krigen 1870—71 var han hjemme paa sin Fødegaard, derefter en længere Rejse i England for at supplere sine Kundskaber i det engelske Sprog. En Tid tog han Plads som Lærer ved A. C. C. Holdts danske Drengeskole og Monrads Pigeskole i Flensborg, men følte Trang til at overgaa i Pressens Tjeneste. I henved to Aar, fra 1872 til Juni 1874 var han Redaktør af »Holbæk Amts Avis«, et Højreblad, der ejedes af Bogtrykker Becks Enke i Holbæk. Da Boghandler, Løjtnant Sørensen 14. Juni 1874 blev udvist fra Aabenraa, overtog Bjørnshauge Bladet »Freja«, solgte det dog en Maanedstid senere til Hiort-Lorenzen i Haderslev, der forenede det med »Dannevirke«. Bjørnshauge vedblev at være Medarbejder i Aabenraa. En ny Udvisning i Slutning af Aaret bragte Bjørnshauge til at flytte til Haderslev. Den udviste var Redaktionssekretær ved »Dannevirke«, H. C. Bennetzen (senere Overretssagfører i Kolding). Fra nu af og til sin Død var Bjørnshauge knyttet til Sønderjyllands ældste Organ, og med stor Lyst og Dygtighed gled han ind i Arbejdet. Ikke sjældent var han ene om hele Redaktionen, saaledes under Hiort-Lorenzens Fæstningsophold i Magdeborg, da ogsaa Bladets trofaste Faktotum, N. Grünwald, en Tid blev »puttet ind«. Paa den Maade blev Bjørnshauge en Tid ene om baade Redaktion, Ekspedition og Bogholderi.

I tre Aar arbejdede Bjørnshauge sammen med Hiort-Lorenzen, indtil denne i Slutningen af 1877 maatte fortrække for en ventende Udvisningsordre. Bladets ansvarhavende, N. Grünwald, overtog (nominelt) Udgivelsen, men fra 12. April 1887 staaer Bjørnshauges Navn paa Bladene »Dannevirke«-«Freja», der var købt af Bjørnshauge og Broderen, Dyrslæge J. H. Bjørnshauge i Aabenraa for 80,000 Mark, indbefattet Trykkeri og Ejendom. Kort efter giftede J. J. Bjørnshauge, der overtog Redaktionen, sig med Frøken Augusta Michelsen, Datter af Billedhugger Michelsen i Haderslev, og skabte med hende i den gamle røde Gaard paa Klosteret et lykkeligt Hjem, hvis Døre stod gæstfrit aabne for alle nationalt interesserede Danske.

Bjørnshauge var ivrig Højremand, Estrupper, men det satte

intet Skel mellem Gæsterne, thi Bjørnshauge drev ikke Parti-politik, det var S a g e n ham for vigtig til. Her i den røde Gaard færdedes de stovte Vesterboere Skrumsager, Hørlück fra Rurup, Hinrich Thomsen fra Roost, her kom Østeregnens Folk, og fra Kongeriget kom mange vidt forskellige Mennesker som Gæster, snart Forfattere, Kunstnere og Sangere, snart ferierende danske Studenter, der alle droges mod Sønderjylland og som omtrent uhindret kundes færdes frem og tilbage over Grænsen. Her kom Dr. Manicus og særlig Broderen, der var Bladets særligt skattede Københavnerkorrespondent, ikke en Mand, der skrev som Erhverv, men af indre Trang til at yde sin gode Bistand. En anden hyppig Gæst var Dr. Alexander Thorsøe, der jo var fra samme Egn og som havde studeret sammen med Bjørnshauge og var lige velkommen her som hos Fysikus P. A. Madvigs og cand. jur. Skaus, Mariegaard, Husets nære Venner og Omgangsfæller. Her færdedes cand. theol. Sørensen, den danske Realskoles Bestyrer, senere Præst i Dannemarre paa Laaland. Blandt Studenterne fandtes cand. mag. H. V. Clausen, i hvem Bjørnshauge allerede saa en betydelig sønderjysk Gransker og ventede sig meget af.

I sin Optræden udadtil var Bjørnshauge meget tilbageholden, men saa meget mere viede han sine Kræfter til Bladets Redaktion, og de mange velskrevne Artikler i »Dannevirke«-»Freja« skyldtes for største Delen hans Pen. Heller ikke den Gang var det nogen let Sag at være Udgiver af et dansk Blad i Sønderjylland. Ofte, navnlig i de senere Aar, regnede det ned over Bladet med Pengebøder og Retsomkostninger, som Bjørnshauge altid maatte udrede af sin egen Lomme uden Hjælp fra nogen Side. Paa den Maade bragte han ikke ringe Ofre for sin dybe Overbevisning, thi i Virkeligheden rammer store Pengebøder ofte haardere end politiske Fængselsstraffe. Det er jo tit saaledes, at man i de pekuniære Spørgsmaal bedst ser, hvad der bor i et Menneske.

Hvor Nødvendigheden og Sammenholdet krævede det, kunde Bjørnshauge meget vel bøje sig og ikke selvisk staa paa sit eget. Det viste sig tydeligt, da han, der var udpræget Edsnægter, bøjede sig for Kravet om, at den valgte Landdagsmand skulde aflægge Eden og indtage sit Sæde i det prøjsiske Deputeretkammer. Hvis denne omstridte Svingning havde voldt fortsat Split-telse, vilde der være gaaet meget i Stykker, som den fælles Sag ikke kunde bære.

Mellem H. A. Krüger og Bjørnshauge var der Venskab og god Forstaaelse. Søsteren Ingeborg kom ofte i Huset og sendte og fik mange Breve. Junggreen aflagde jævnlige Besøg i den røde Gaard, og heller ikke her var der afvigende Meninger, tværtimod. Med Gustav Johannsen vekslede Bjørnshauge stadig hjertelige Breve lige til faa Dage før sin Død.

Bjørnshauge var og blev Idealist, altid en »Haabets Mand«. Hans ideelle Tro og patriotiske Syn fremgaar smukt af et Eftermæle, som efter hans Død fandtes i »Dagbladet«. Det hedder heri blandt andet: »Han var en af dem derovre, som var kendt og højagtet, hvor i de tusind Hjem Kærlighed til Danmark og en inderlig Længsel efter en Genforening er den fælles Tanke og det fælles Haab. Besjælet af en dybtfølt Kærlighed til sit Hjemland og sit Folk, en aldrig svigtende Overbevisning om vor hellige Sags Retfærdighed og Livskraft, og i Besiddelse af særlige Evner var det ham forundt i fuldt Maal at udfylde sin Plads blandt de mange sønderjyske Patrioter, som staar fremmest i Kampen derovre. . . . Hans hele Optræden var stempet af en Jævnhed, parret med Ihærdighed og Djærvhed, som gjorde ham afholdt, agtet og æret. . . . Der vil ogsaa være mange i Kongeriget, som mindes det gæstfrie, hyggelige Bjørnshauge'ske Hjem i Haderslev og som vil mindes hans livlige og vittige Fremstillingsevne i Tale og Skrift. Da Indsenderen af dette sidste Sommer var hans Gæst, kom Talen paa en til »Flensborg Avis« indsendt Artikel i Anledning af den flensborgske Patriot A. G. Freudenreichs Død. Bjørnshauge mindedes særlig Artiklens Slutningsord, der indeholdt en stor Trøst for os. Ordene var disse:

Og Danskheden vokser, mens Danemænd dø,
og Drengene bliver til Mænd.«

Døden traf Bjørnshauge i hans bedste Alder. I Februar 1891 blev han pludselig syg af gastrisk Feber. Efter 14 Dages Sygeleje hensov han stille Natten til 23. Februar 1891.

I Dagspressen fik Bjørnshauge det smukkeste Eftermæle, og det strømmede ind med deltagende Breve til hans Enke, som lever endnu, og som sikkert, naar hun aabner Skufferne med de Hundreder af Skrivelser og Navnekort fra Aarene i den gamle Gaard paa Klosteret i Haderslev, vil føle det Væld af Minder, som strømmer ud derfra og som sikkert kun Grænseboere kan have dem.

Siden Laurids Skaus Død havde der ikke været set et saa mægtigt Følge som det, der fra Frue Kirke fulgte Bjørnshauges Kiste. Der maatte sættes Ekstratog i Gang for at befordre de mange tilrejsende fra alle Verdenshjørner til deres Hjem. En af de trofaste var stedt til Hvile, en af de Tusinder af Stridsmænd, der ikke fik Kampens lykkelige Udgang at se, en af de bedste, der aldrig svæg eller kæmpede for sit eget. P. Eliassen.

GUSTAV JOHANNSEN,

født d. 2. Aug. 1840 i Gundeby, død d. 25. Okt. 1901 i Flensborg.

Sønderjylland har under Fremmedherredømmet haft den Lykke stedse at fostre Sønner, som havde baade Evne og Vilje til at træde i Skranken for Folkets Ret og overtage Førelsen i Kampen mod dets Undertrykkere. Forskellige af Udspring og Arv, af Uddannelse og Synsmaade, har de hver paa sin Vis gennem de lange Udlændighedsaar forstaaet at trøste og styrke de svage og formaaet at ildne og flokke de stærke, Mand ved Mand, saa Modet ikke svigtede og Haabet aldrig brast.

Sydgræske Stæder strides om Æren af at være Digteren Homer's Fødeby. Vor Landsdel har ingen saadan Anledning til indbyrdes Misundelse; thi fra alle Egne er der opvokset Mænd, som blev Folkets jævnyrdige Førere i Striden for vort Land og vor Ret.

Gustav Henrik Jøns Johannsen blev født i det sydligste Slesvig i Gundeby, Ulsnæs Sogn, hvor hans Fader, Bur-

chardt Frederik Johannsen dengang var Skolelærer. Moderen, Anna Catherina Jøns, var Datter af en Gaardejer og Brandfoged i Lille Reide ved Dannevirke. Paa fædrene Side havde Slægten i flere Led haft Bopæl i Nørre Brarup Sogn i Angel. Det var baade i Faderens og Moderens Slægt paa Grund af det danske Sprogs Vanrøgt i Skole og Kirke gaaet saaledes som overalt i disse Egne, at ogsaa det danske Folkemaal havde maattet vige for det tyske og navnlig det plattyske, saa dette paa Gustav Johannsens Tid var bleven det almindelige Omgangssprog. Han talte det derfor ogsaa altid senere til Fuldkommenhed og brugte det jævnlgt i Samtale Mand og Mand imellem.

Gustav Johannsens Barndomhjem blev ikke Fødebyen Gundeby, men Landsbyen Sylvested længere vest paa ved Vejen mellem Slesvig og Husum i Treja Sogn, hvorhen Faderen 1841 var forflyttet. Her gik han i Skole, og her oplevede han Trearskrigen med Slagene ved Slesvig og Isted og Stormangrebet paa Frederiksstad, Oplevelser, som sikkert har gjort dybt Indtryk paa den opvakte Dreng og bidraget til at fæstne hans i Hjemmet opelskede Følelse af, at ogsaa han hørte til en Gren af den danske Stamme. Dette gav sig i hans sidste Skoleaar ydermere Udtryk i, at der nu ogsaa gaves Undervisning i Dansk i Sylvested Skole.

Da det var Drengens Lyst og Agt at blive Lærer som Faderen og Bedstefaderen, maatte han efter Konfirmationen, som det dengang var Skik, straks begynde med den praktiske Skolegerning. Han blev Hjælpelærer først i Treja, hvor han fik en Klasse med 133 Børn at undervise, i Hulvejskolen i Flensborg og i Adelby. Efter et Seminarieophold i Tønder og Privatstudium i København tog han her Lærereksamen i 1860 og blev i November samme Aar Lærer i Langballe i Grumtofte Sogn. Gustav Johannsens Virksomhed her i det nordlige Angel gav ham Lejlighed til ret at udfolde de betydelige Egenskaber, som han i saa rigt Maal viste sig i Besiddelse af. Hans Anlæg for munter Selskabelighed, hans Kundskaber og Slagfærdighed, hans jævne Væsen, brede Gemytlighed og frejdige Livsmod kunde ikke undlade at gøre Indtryk paa unge og gamle. Her i Langballe hjemførte Gustav Johannsen ogsaa sin Hustru Margrethe, født Kühl fra Treja, og der er fra det hyggelige Lærerhjem, i den Tid Gustav Johannsen boede der, i den elskværdigste og mest bestikende Form udgaaet en ikke ubetydelig Paavirkning til Dansk-

hedens Fremme blandt den sprogblandede, overvejende tysksindede Befolkning, en Paavirkning, som imidlertid allerede efter et Par Aars Forløb afbrødes af Krigen og Nederlaget i 1864. Gustav Johannsen havde kæmpet med alt for aaben Pande, til at de nye Magthavere skulde vilde taale Fortsættelsen af hans Gerning. Nødtvungent maatte det unge Par forlade sit smukke Hjem og drage bort, en uvis Fremtid i Møde. Men maatte end denne Forpoststilling opgives, langt trak Gustav Johannsen sig ikke tilbage, for han atter bed sig fast og optog Kampen. I det nærliggende Flensborg fandt han sit Hjem, og der holdt han trods Modgang og Forfølgelse Stillingen; her blev han for sine Landsmænd en »Raaber i Striden«, og her udviklede han sig til Fører og Forkæmper for sit Folk.

I Borgerforeningens Selskabslokaler hænger et stort Billede af den til Bygningen hørende Have med Gustav Johannsen i Forgrunden. Med Rette; thi Danskheden i Flensborg skylder i første Linje ham Tak for velgjort Arbejde i trange Tider. Trods Myndighedernes Forfølgelse — en af ham oprettet Privatskole blev forbudt — arbejdede han ivrigt i Flensborg og navnligt ogsaa ved Møder i Angel paa et godt Udfald af Valgene til det nordtyske Forbund i 1867. Følgen blev, at al Lærergerning umuliggjordes for ham. Der maatte saa søges andre Udveje, og Gustav Johannsen købte en Boghandel, fra hvilken han udgav flere Smaaskrifter »Fra den danske Bogverden« og Sangbøger. Sammen med andre gode danske Mænd i Flensborg oprettede han i 1869 »Flensborg Avis«, og efter nogen Tid solgte han Boghandelen og drev nu udelukkende redaktionel og politisk Virksomhed. Samtidigt kunde han dog ikke undslaa sig for at overtage forskellige Tillidshverv, saavel indenfor Byens kommunale og kirkelige Styre som indenfor det danske Foreningsliv. Han var saaledes Formand i Borgerforeningen og Oldemand for St. Knudsbrødrene. Som Redaktør var Gustav Johannsen naturligvis ikke mindre ildeset af Prøjserne, end han havde været det som Lærer, og han fik til fulde sin Part af deres Kærlighed at føle i Form af Advarsler, Pengebøder, Fængsels- og Fæstningsstraffe. Men trods alt fornægtede hans gode Humør og hans Evne til at afvinde selv en ubehagelig Situation dens mest fornøjelige Sider sig ikke. Bekendt er Fortællingerne fra de ufrivillige Ophold i Glückstadt og Magdeborg, og hans »Fæstningstid« i disse Straffeanstalter er i

Gengivelsen mindst lige saa vellykket, som hans berømte For-gænger i Magdeborg, Fritz Reuters; kun Skade, at han ikke selv som denne har faaet sine Oplevelser skildret i Bogform.

Som Aarene gik, var Gustav Johannsen mere og mere bleven optagen af Politiken. Begivenhederne i Nordslesvig: Udvandringen, Optionen, Ophævelsen af Pragfredens Artikel 5, Prøjsens Angreb paa det danske Modersmaal i Kirke og Skole kaldte alle Danske frem til Forsvar, og Gustav Johannsen stillede ogsaa sine Evner til Raadighed og sin Person i Brechen. I 1880 gav han saaledes Stødet til Oprettelsen af »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse«, og ved Valgene til den tyske Rigsdag i Oktober 1881 var han Danskernes Kandidat i 2. Valgkreds, ved hvilken Lejlighed han, takket være sin Folkeyndest i Flensborg By og sin personlige Indflydelse i Angel bar Sejren hjem for de danske Farver, saa Bismarck ved Rigsdagens Aabning maatte fastslaa den Kendsgerning, at, »Danskerne var vendte tilbage i den dobbelte Styrke«.

Som overalt vandt Gustav Johannsen ogsaa blandt Rigsdagens Medlemmer hurtigt personlige Venner og Velyndere, og fra det første Møde med den frisindede Fører Lasker voksede Antallet af dem, der forstod at værdsætte og agte ham, og som trofast flokkedes om ham, naar han krydsede en Ordklinge med Regeringen eller med politiske og personlige Modstandere. Rigsdagsarbejdet krævede en hyppigere og længere Fraværelse fra Hjemmet og besværliggjorde Ledelsen af »Flensborg Avis«. Johannsen overlod derfor denne i 1882 til Jens Jessen, som ogsaa snart viste sig at være den rette Mand paa den rette Plads.

Sejren i 2. Valgkreds havde været et Lyspunkt i en Tid, hvor Danskheden længere nord paa paa Grund af den med Edsstriden følgende indre Splittelse oplevede bitre Stunder, og Gustav Johannsens Stjerne stod højt paa Himmelbuen. Han betegnedes som »Flensborgs ukronede Konge«. Men ved næste Valg i 1884 kunde han trods sit frisindede Program, som ogsaa i mange tysk-sindedes Øjne »næsten i alle Enkeltheder svarede til en stor Del af Befolkningens Interesser«, og trods god Varetagelse af Kredens økonomiske Interesser ikke hævde Mandatet. Den tyske Partimolok havde faaet Tag i Vælgerne, saa Gustav Johannsen foruden det, at han bekendte sin Danskhed, var Bønderne i Angel for frihandelsvenlig og Socialdemokraterne i Flensborg ikke Fri-

hedsmænd nok. Dertil kom, at en stor Del af de danske Arbejdere i Flensborg By opgav Nationalitetskampen for Klassekampen. Ved Junggreens Død i 1886 var Gustav Johansen imidlertid selvskreven som hans Efterfølger i 1. Valgkreds, og efter Valget tog han atter Sæde i Rigsdagen i Berlin. Fra nu og til sin Død var han Nordslesvigs Repræsentant i det tyske Rigsparlament og fra 1881 i en Aarrække sammen med Hans Lassen og H.P.Hanssen tillige i den prøjsiske Landdag. Under dette hans sidste Livsafsnit falder hans Virksomhed paa to Omraader. Hjemme var han behjælpelig med at udbygge Forsvaret for Danskheden paa alle Omraader, hvor Kravene gjorde sig gældende. Ved Vælgermøder var han en velset Taler, hvis Ord fængede og ildnede, saa det danske Stemmetail øgedes. I Berlin søgte han, støttet af sine personlige Venner navnlig blandt de frisindede Rigsdagsmænd, at afbøde Regeringens systematiske Tvangsfortyskning med dens Angreb paa Modersmaalet, paa Forenings- og Forsamlingsretten. Meget kunde der rigtignok ikke opnaas overfor Regeringens maalbevidste Politik, men naar Gustav Johansen stod paa Rigsdagens Talerstol, var det dog ikke en Prædikants Stemme i Ørkenen, der lød, saa faldt der Ord, som alle maatte lytte til og som ogsaa gjorde Indtryk. Gustav Johannsens parlamentariske Virksomhed er udførlig skildret af H. P. Hanssen i »Sønderjyske Aarbøger«, den skal derfor ikke gengives her. Hans sidste, virksomhedsfulde Optræden i Rigsdagen under den 3 Dages Udvisningsdebat i Februar 1899, da Staven brødes over Køllerpolitikken med dens uværdige Indgreb i Forældreretten og utiltalende Bortvisning af sageløse Tjenestefolk, findes beskrevet af Franz von Jessen i »Mennesker, jeg mødte«. Men da det er den eneste Gang, jeg har haft Lejlighed til at høre Gustav Johannsen tale, skal jeg her tilføje et Par udfyldende Træk fra hin mindeværdige Dag. Bleg og lidende, mærket af Sygdommen og Sengelejet stod Gustav Johannsens brede Skikkelse paa Talerstolen. I Begyndelsen lød hans Stemme mat og anstrengt ud over Forsamlingen. »Jetzt heult er wieder, das alte Krokodil« bemærkede en altsk tysk Tilhører paa Galleriet, men Johannsens Klager var ikke Krokodiltarar, det var en oprigtig Paakaldelse af alle gode Følelser i det tyske Folk til Hjælp for hans eget lille Folk, som uforskyldt led baade aandeligt og materielt under prøjsisk Tryk og Tvang og Forfølgelse. Efter Sammenstødet med Præsidenten kvikkede han øjen-

synlig op, Modstanden æggede ham, og idet han paaviste det ubegrundede i den præjsiske Regerings Beskyldninger mod Nord-slesvigerne og deres Førere og gjorde opmærksom paa den ulige Kamp, forkyndte han, at trods eller netop under Forfølgelse staalsættes Modet, vokser Haabet og fæstnes Troen, den politiske som den religiøse. »Troen er nemlig — citerede Johannsen — en Bestandighed i det, som haabes —« »Hvad haaber De da?« lød her et Tilraab fra højre. Gustav Johannsen vendte Ansigtet mod Spørgeren, tav et Øjeblik, men besvarede mod Sædvane ikke Tilraabet. Opfattede han det ikke eller fandt han ikke Øjeblikket belejligt til at fremføre sit Folks store Krav? Jeg havde Følelse af det sidste, da han fortsatte med Sct. Jacobs Ord »en fast Overbevisning om det, som ikke ses.« Kort efter sluttede han sin Tale med en virkningsfuld Appel til det tyske Folk og dets Repræsentanters Sans for, hvad Ret og Retfærd fordrer. — Slaget var vundet, og Køllerpolitikken havde faaet sin Banesaar. Gustav Johannsen fik ikke mere Lejlighed til i Rigsdagen at træde ind for sit Folk, men hin Februarstund satte han sig et uudsletteligt Minde, og navnligt paa de faa danske Tilhørere gjorde hans Tale og Fremtræden et uforglemmeligt Indtryk.

Sine sidste Aar tilbragte han i sit Hjem paa »Magretesminde«, trofast plejet af sin Hustru, som nu endelig havde ham hjemme, efter i saa mange Aar at have mattet dele ham med sit Folk.

Landet over møder Blikket paa Væggen i vore Hjem og Forsamlingshuse Gustav Johannsens kendte Træk med Spidsskægget og de livfulde Øjne, et synligt Minde og Tegn paa hans Folkeyndest. Selv hviler han under Bautastenen paa Flensborg Kirkegaard. Mens Nordslesvig blev befriet, fik Danebrog ikke Lov til frit at vaje over hans By. Men den Sæd, han var med til at udsaa, er spiret og vokset og det Haab, han led og stred for, blev ikke slukket.

M. Michelsen.

CLAUS PETER WOLFF.

Claus Peter Wolff er født i Gammelgab paa Broagerland den 13. Oktober 1842.

Faderen Johan Peter Wolff var fra Kajnæs, og Moderen Anne Marie født Jensen var fra Gammelgab og Enearving til Gaarden, Wolffs Fødehjem.

Som Dreng besøgte Wolff Folkeskolen i Skelle, og allerede den Gang udmærkede han sig ved et hurtigt Nemme og gode Evner, saa han i mangt og meget var forud for Skolekammeraterne.

Wolffs Forældre døde ret tidligt, men hans Formyndere lod ham, hvad der ellers ikke var Brug den Gang, ret tidligt komme hen at lære Landvæsen hos Fremmede.

I de to Somre 1860 og 61 var han paa Avbølgaard og Saadруп og i Vintrene 60—61 og 61—62 besøgte han Rødding Højskole, hvor han saaledes i sin tidlige Ungdom paavirkedes af dansk Aandsliv og Kultur, hvilket utvivlsomt har sat sine dybe Spor i Wolffs Udvikling til den dygtige og intelligente Landmand og Foregangsmand, han senere blev.

I 1863 rejste Wolff sammen med 6 unge Landmænd til Skotland for at studere det derværende Landbrug indgaaende paa nært Hold. Det var navnlig Roedyrkningen, der derovre særlig fangede Wolffs Interesse, og det i den Grad, at han paa Roedyrkningens Omraade blev en Førstemand.

Under Krigen 1864 den 1. April overtog den unge Wolff Fædrenegaarden i Gammelgab. Den var den Gang paa ca. 130 Tdr. Land, men er ved senere Tilkøb forstørret og er nu 189 Tdr. Land stor.

Wolff drev Gaarden paa en mønsterværdig Maade, og snart blev han anset for en dygtig Landmand. Han blev hurtig klar over den mægtige Løftestang, Brugen af Kunstgødning er i et intensivt Landbrug. Hans Gaard søgtes derfor ogsaa Aar efter Aar af unge Landmænd for deres Uddannelses Skyld, og der sidder nu rundt om i vor Landsdel mange Landmænd, der fra deres unge Aar har meget at takke Wolff som Landmand for.

At en saa alsidig begavet Mand som Wolff ret snart kom frem i det offentlige, var kun at vente i en Tid, da der paa mange Felter Landet over var Brug for Mænd med Udsyn og Sagkundskab. Det varede derfor ikke længe, efter at han havde overtaget Fædrenegaarden, inden Wolff blev Indehaver af mange Tillidsposter i Befolkningen.

Allerede i Wolffs 26de Aar blev han Formand for »Den sundevdske Landboforening«. Foreningen var stiftet 1862, men havde i de 6 Aar, inden Wolff blev Formand, ikke haft nogen større Indflydelse i landøkonomisk Retning.

Med den unge Wolffs Tiltræden som Formand kom der snart et mere maalbevidst Arbejde i Gang inden for Foreningen. Wolff var Sjælen i Arbejdet, men fik dog god Støtte af en Del unge Mænd fra Egnen, der efter Krigen 64 havde opteret for og ogsaa var udvandret til Danmark. Mange af disse unge Mænd havde under Opholdet i Danmark besøgt danske Højskoler og der ogsaa faaet Øjet op for, at skulde Sønderjylland bevares for Danmark, maatte foruden den aandelige Højnelse ogsaa den faglige Dygtighed med økonomisk Uafhængighed som Maal værdsættes. Dette gav Lyst og Interesse for Opgaverne i den sundevdske Landboforening.

Blandt Wolffs bedste Medarbejdere fortjener særlig Dyrslæge P. Thøjsen at nævnes. Thøjsen havde faaet Dyrslægeuddannelse

paa den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København og kom i 1869 som ung Kandidat hjem og bosatte sig som praktiserende Dyrlæge i Fødebyen Skodsbøl. Han og Wolff fandt snart hinanden i den sundhedske Landboforening, hvor et maalbevidst Arbejde med faglige Foredrag, Dyrskuer, Udstillinger, Redskabsprøver, Indkøb af Avlsdyr o. s. v. nu fremmedes til stort Gavn for Egnens Landbrug. Den sundhedske Landboforening var i mange Aar anset som en af de bedst ledede Landboforeninger i Sønderjylland. Denne betydningsfulde Virksomhed var C. P. Wolff Sjælen i helt til 1908, altsaa i 40 Aar, og ledede den helt til da med Kraft og Dygtighed. Efter eget Ønske trak han sig tilbage og overlod Formandsposten til en ung Gaardmand paa Egnen.

Wolff var i en længere Aarrække Formand for Mejeriforeningen for Nordslesvig og for Fælleslandboforeningen for Nordslesvig, og indenfor disse Foreninger har Wolffs Virksomhed sat sine dybe og gode Mærker.

Som Medlem af Provsinslanddagen og af Landbrugskamret har Wolff gjort et godt Arbejde for sin Landsdel; men navnlig ogsaa som Medlem af Sønderborg Kredsraad, hvor han var skattet for sin store Sagkundskabs Skyld, har han virket med Lyst og Interesse. Allerede i 1870 blev Wolff valgt som Revisor ved Broager Sparekasse og gjorde som saadan god Fyldest paa sin Plads. Men først efter at Wolff i 1894 var valgt til Formand for Sparekassens Bestyrelsesraad, blev det muligt efterhaanden at faa denne store Privatsparekasse omdannet til et fuldt ud moderne Pengeinstitut. Wolff var Formand for Sparekassens Bestyrelse, saa længe han levede.

I 1896 var Wolff opstillet som Landdagskandidat for Flensborg-Kredsen og i 1898 som Rigsdagskandidat for Flensborg-Aabenraa-Kredsen. Det var dog begge Gange kun som Tællekandidat, da det som bekendt paa Grund af Prøjsens Valgeometri var umuligt at faa dansk Flertal i disse Kredse.

I 1899 giftede Wolff sig med Marie Andersen, en Gaardmandsdatter fra Nabobyen Skelle. De levede sammen i 14 Aar og fik sammen en Datter i Ægteskabet.

Wolff døde i April 1913 i Broager, hvor han boede sine sidste Aar.

Med C. P. Wolff gik der en god Mand og en Foregangsmand

bort, en, der altid vanskelig kan erstattes.

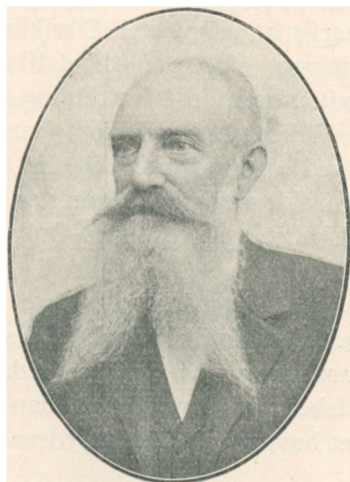
Wolff var en interessant Mand at gæste. Han vidste Besked med mangt og meget, særlig paa Landbrugets Omraade. Livligt og interessant kunde han fortælle om Udviklingen paa landøkonomisk Omraade op gennem Tiderne, ligesom han sad inde med et meget stort Personalkundskab hele Landet over. Wolff levede i den mest omstridte Tid af vor Landsdels Historie fra 1842—1913 og blev derved blandt dem, hvis Navn vil huskes langt op gennem Tiderne. Han blev som saa mange andre lavet til Optant 1902 og derved berøvet sine statsborgerlige Rettigheder og det, skønt han aldrig havde opereret for Danmark. Dette Skridt af de daværende Magthavere krænkede Wolff dybt, og han glemte dem aldrig denne ægte prøjsiske nedværdigende Handling mod en Mand, der havde arbejdet saa godt og uegennyttigt for sin Stands Dygtiggørelse. Han var aldrig optraadt udæskende overfor Magthaverne, men havde kun hævdet Retten til at bo og virke paa Fædrænes Jord og i deres Spor.

Men vi, der som unge i Ærbødighed og med Agtelse har lært at se op til C. P. Wolff i mangt og meget, vi vil altid ære hans Minde med Tak.

Det gik Wolff som saa mange andre af de Mennesker, der kom frem i første Række ved det nationale Arbejde i Sønderjylland. Den faglige og økonomiske Dygtighed var det, der løftede dem ind i det nationale Arbejde. Naturligvis var C. P. Wolff dansk, og hans Dygtighed var der ingen Tvivl om. Hans Evner maatte tages i Brug paa nationalt Omraade, der var ikke Raad til at lade nogen unyttet. Lige saa selvfølgelig var det, at Wolff ikke kunde sige Nej. Der var ikke Haab om at faa ham valgt; der var heller ikke Tvivl om, at han nok skulde kunne have røgtet det betydningsfulde Tillidshverv. Han fyldte den Plads, han blev sat paa. Derfor var det, at hans Navn henimod Aarhundredets Slutning kom frem i første Række, blev trykt paa Stemmesedler, hvor det virkede sammen med Folkets bedste som en Bekendelse om og til Danskhed. Det var gennemsolidt efter den store Skuffelse, Hans Lassens Bo havde bragt de danske Sønderjyder. Det var en Mand, som var i alle Maader paalidelig; han var i al sin Færd en god Repræsentant for Nordslesvigs danske Befolkning.

H. A.

SØREN AMORSEN.

Den gamle Konsul i Haderslev var i mange Aar en af de betydeligste og mest repræsentative Personligheder i Byen. Gennem hened et halvt Hundredaar satte hans økonomiske og politiske Virksomhed dybe Spor i Købstadens Udvikling. Der er ikke foregaaet ret meget af Betydning med Henblik paa det danske Folkelivs Udvikling i vor Landsdel, uden at Amorsen direkte eller indirekte har haft Del deri.

Søren Thomsen Amorsen er udgaaet af en gammel vestjydsk Slægt. Allerede for over 200 Aar siden levede saaledes en Johan Amorsen som Raadmand i Varde, og dette Navn findes endnu i Slægten.

Amorsen er født i Henne Sogn, Ribe Amt, den 26. September 1831. Som Barn kom han til Lydum i samme Amt, hvor hans Fader blev Kirkesanger og Skolelærer efter Farfaderen. Her tilbragte han sin Ungdom. Kaarene var dengang trange for Lærerstanden, og da Børneflokken voksede, maatte den lille Sø-

ren allerede som tolv Aars Dreng om Sommeren ud at vogte Faar hos Bønderne.

Efter sin Konfirmation i 1846 kom han i Handelslære i Kolding, hvor han saaledes oplevede Treaarskrigen. I Begyndelsen af 1853 overtog Amorsen Ledelsen af en Tømmerforretning i Haderslev og oprettede allerede to Aar senere en selvstændig Tømmerhandel samme Steds. Men saa kom i 1857 den store Pengekrise, som ramte mange Forretningsmænd haardt og foraarsagede en fleraarig Standsning i Udviklingen. Som Følge deraf saa ogsaa Amorsen sig foranlediget til at opgive sin ved Krisens Udbrud godt oparbejdede Forretning. Han optog imidlertid straks en ny Virksomhed, dels som Forsikringsagent, dels som Medarbejder ved »Dannevirke« og fra 1860 som ledende Direktør for et Dampskibsselskab i Haderslev, hvilken Post han forestod, indtil Selskabet opløstes efter Omvæltningen i Aaret 1864.

I Begyndelsen af 1862 udnævntes han til svensk - norsk Vicekonsul for Haderslev, hvilket Embede han beklædte, indtil han over tyve Aar senere paa den prøjsiske Regerings Forlangende fik sin Afsked paa Grund af, at han som Formand for Forretningsudvalget havde ledet Sønderjydernes store Udflugt til Vestjylland i 1884.

Allerede i 1870 overtog han Ledelsen af en af de største Forretninger i Haderslev, og ved Oprettelsen af »Haderslev Bank« i 1875 — det første Bankinstitut i Byen — valgtes han til dens udførende Direktør, hvilken anset og betydningsfuld Stilling han varetog i over 25 Aar, da han efter eget Ønske traadte tilbage. I disse Aar var Banken fra en beskedne Begyndelse bleven et stort Pengeinstitut, der har faaet en betydelig Indflydelse paa Byens Forretningsliv og dens Udvikling.

Konsul Amorsens Dytighed var dermed anerkendt, og hans Anseelse steg ret naturlig som Følge deraf. Der lagdes derfor ogsaa i anden Henseende Beslag paa hans Kræfter. Han var saaledes i længere Tid valgt som Medlem af Kirkeforstanderskabet for Haderslev Frue Sogn, af Haderslev Provstisynode og Provins-synoden.

Da de stadige Bestræbelser fra Magthavernes Side for at skaffe det tyske Sprog Herredømmet i Skolerne og Indgang i Kirkerne vakte Uro i Befolkningen, og Trangen til en bedre For-

kyndelse af Ordet i vort Folks Aand og Tungemaal som det eneste holdbare Grundlag for et sundt Menneskeliv voksede, oprettedes i 1894 en Frimenighed, »Kirkeligt Samfund for Haderslev og Omegn«. Amorsen valgtes og genvalgtes som dets Formand og udførte et ihærdigt Arbejde for Udviklingen af denne Sag, indtil han, efter at »Kristuskirken« var rejst og Kampen for dens Benyttelse sejrrikt ført til Ende, trak sig tilbage fra den ansvarsfulde Gerning, som han betragtede som sit Livs bedste, for at give Plads for yngre Kræfter. Den lille fint udstyrede Kirke staar nu som et Mindesmærke, der vil bevare Erindringen om den gamle Konsuls Navn, hans store Arbejde og ikke ubetydelige personlige Ofre hos de bedste af de kommende Slægter.

Naar der tages Hensyn til det politiske, maa det nævnes, at Amorsen har været virksom indenfor »Kommunalforeningen«, en Sammenslutning af over 300 danske Borgere til Fremme af de kommunale og politiske Interesser i Byen. Den organiserede og ledede f. Eks. hele Valgagitationen. Fra Foreningens Oprettelse og saa længe Kræfterne slog til, havde Amorsen Sæde i dens Bestyrelse. I mange Aar var han dens Formand, indtil han i 1904 nedlagde denne Post. I 1894 valgtes han endvidere som Medlem af »Vælgerforeningen«s Bestyrelse, hvilken Stilling han beklædte i en lang Aarrække.

Konsul Amorsen var to Gange gift, første Gang med Anne Christine Grønbæk Faurschou, anden Gang med Christine Bau, som overlevede ham. Han døde den 12. Marts 1916 efter at have været svækket af Alderdom i de sidste Aar.

Konsul Amorsen var en helstøbt Personlighed, offervillig og uegennyttig. Efter 1864 mistede Haderslev ved Udvandring en stor Del af sin danske Ungdom og mange fremtrædende Mænd, der hidtil havde givet Byen sit Præg. Det var et Held for den danske Befolkning, at to saa kraftige Repræsentanter for dansk Kultur som Konsul Amorsen og Fysikus Madvig holdt ud paa deres Post og satte deres betydelige Evner ind for at hævde den faretruede Danskhed baade økonomisk og kulturelt.

Nicolai Svendsen.

HANS SCHACK.

Lensgreve Hans Schack, Schackenborg, Herre til Seekamp afgik ved Døden Lørdag den 28. Januar 1905. Han var født den 12. December 1852 som Søn af Lensgreve Otto Diderik Schack. Han blev altsaa kun 52 Aar gammel.

Den første Grev Schack levede som bekendt i det 17. Aarhundrede. Hans Schack var født i Angel som Søn af en tysk Adelsmand og naturaliseret. Han døde 1676, efter at han 5 Aar før var udnævnt til Greve. Ved sin Død ejede han Møgeltønder, Brink, Gisselfelt og Gram m. m. Han udmærkede sig især under Krigen med Sverige ved sit tapre Forsvar af København og ved Kampen ved Nyborg i November 1659. Som Følge af sine mange Fortjenester nød han Frederik den Tredjes højeste Tillid og var Kongen til stor Støtte ved Indførelsen af Enevoldsmagten i 1660. Han var altsaa ikke blot Feltherre, men ogsaa Statsmand.

For Hans Schacks Søn Otto Didrich (1652—83) oprettedes

Grevskabet Schackenborg den 23. Juni 1676. Desuden var han Herre til Gisselfelt og Gram og Stiftsamtmand i Ribe.

Den femte Greve hed igen Hans (1735—96), blev i 1760 Stiftamtmand, 1768 Gehejmraad og fik den 17. Septbr. 1772 et Patent, i Følge hvilket alle hans Efterkommere skulde være Grever, var selv Greve til Schackenborg og Herre til Seekamp, medens Broderen Frederik Kristian blev Herre til Gram og Nybøl samt (Moderen var en Grevinde Moltke) til Giesegaard og Stenolte. Broderens Søn Knud Bille var den sidste mandlige Arvtager i denne Linje, men Søsteren Anne Ernestine og hendes Ægtefælle Ludvig Brockenhuus's Søn, Brockenhuus-Schack, blev i 1826 op-
højet i Grevestanden, og hans Efterkommere blev Herrer til Gram.

Den 6. Greve til Schackenborg, Grev Hans's ældste Søn Otto Didrik (1758—1809), som igen efterfulgtes af Sønnen Hans (1786—1814), var Stamfader til den i 1905 afdøde Greve Hans Schack.

I fire Aars Alderen blev han forældreløs og var derefter Lensgreve. Indtil hans Myndighedsalder blev Godset bestyret for ham. Den lille Lensgreve blev opdraget af sin Stifmoder, Grevinde Schack, født v. Krogh, en Datter af daværende Amtmand Krogh i Tønder.

Hvorom alting er, kom denne Mand til at huse en stærk Aand i et svagt Legeme og maatte i det sidste Aar af sit Liv uafbrudt holde Sengen. Da han var 28 Aar gammel, blev han den 23. Nov. 1880 gift med Komtesse Henny L. v. Lerche, født den 14. Septbr. 1858.

Allerede i 1873, efter at have studeret i Dresden, overtog Hans Schack Godset og viste straks god Indsigt i Godsets Forvaltning, som han forbedrede paa forskellige Omraader.

Samtidig var Greven Videnskabsmand, en anerkendt Ægyptolog, og har udgivet flere videnskabelige Værker, i Hovedsagen om Hieroglyfer. Han har udtydet mange Tavler, som blev sendt ham fra Museerne i Berlin. Hans videnskabelige Syssele optog ham tidlig og silde, selv paa Sygelejet opgav han ikke sine Studier.

Han var heller ikke døv for det praktiske Livs Kaldelser og forsømte ikke sine mange Tillidsposter. Han var Medlem af

Kredsdagen og Synodaludvalget — Greven var Patron for fire Kirker — samt af Provinssynoden.

Da det nordslesvigske Børneasyl blev oprettet 1877, blev han valgt til dets Formand, og han beklædte denne Post til sin Død og støttede Sagen i Ord og Gerning. Et meget virksomt Medlem var Greven af Salmebogudvalget. Gerningen der optog ham stærkt, og at den nordslesvigske Menighed fik saa god en dansk Salmebog, turde ikke mindst være Grev Schacks Fortjeneste. De danske Nordslesvigere har endvidere god Grund til at mindes hans Op-træden paa Provinssynoden. Lensgreven, hvem heller ikke de præstiske kirkelige Embedsmænd og Præster kunde overse, traadte bestemt i Skranken for Kravet om de to danske Sprog-timer i de Skoler, der havde dansk Religionsundervisning. Greven talte for Sprogandragendet paa Provinssynoden i 1894 og 1897. I 1894 især talte Greven med stor Varme og Kraft, han sagde blandt andet, at han kunde tale seks forskellige Sprog, og der var vel ingen, der tvivlede om, at han med tysk Latinskoleopdragelse og tysk Universitetsdannelse havde lært ordentligt Tysk; men kun i sit danske Modersmaal fandt han den rette Opbyggelse. — »Uden Deltagelse i Gudstjenesten kan til Nød det kirkelige Liv trives, uden Bønnen ikke. Er Bønnen stærk og levende, finder den vel nok Ord; men i svage Øjeblikke trænger den til at bæres oppe af Ordet. Men hvorledes kan dette ske, naar Ungdommen ikke oplæres i sit Modersmaal? — — Hvem der vil bygge en Mur, maa ogsaa bygge en Grundvold. Men Oplæringen i Modersmaalet er Grundvolden for Religionsundervisningen.«

Nordslesvig var foruden af Grev Schack repræsenteret af Præster og Lægmænd af Bondestand i Provinssynoden. De sidste, hvis Ordfører Grev Schack i dette Øjeblik var, følte, at han nationalt helt hørte dem til, og det var kun naturligt, at det 1897 atter blev ham, der førte de danske Synodemedlemmers beskedne Ønsker frem om Undervisning for nordslesvigske Børn i deres Modersmaal. De havde den fuldeste Tillid til ham, og de vidste, at hans Ord vilde falde med Vægt. Han talte denne Gang sagligt og kort, henviste bl. a. til Behandlingen af Tyskerne i Bøhmen, men han kunde ikke lade være at sige: »Naar jeg fuldstændig indskrænker mig til det, der kan bevises, vil jeg maaske komme til at synes dem kold og følelsesløs; men det ligger i hvert Fald ikke i, at jeg ikke har Følelse for Sagen.« Det tvivlede vel heller

ingen af Tilhørerne om, i hvert Fald følte danske Mænd alle Vegne i vort Land, at da Grev Schack talte Børnenes og det danske Modersmaals Sag i Rendsborg, da stod han som en ærlig og god dansk Mand med den dybeste Sans for sit og sit Folks Sprog. Og som saadan skal han mindes.

P. Skovrøy.

HANS NISSEN.

Hans Nissen var en af de elskeligste og mest varmtfølede Personligheder, der har været fremme i vort offentlige Liv.

Det var kun en kort Tid — kun nogle faa Aar —, at det forundtes ham med en prøjsisk Borgers Frihed og Rettigheder helt og fuldt at give sig hen til det Arbejde, der ikke blot havde hans Kærlighed, men hvor hans Evner tillige fandt deres skønneste Anvendelse. Og alligevel fik han i disse faa Aar udført en Gerning og aflagt et Vidnesbyrd, der ikke vil glemmes, men for lange Tider bevare hans Navn med den gode Klang, hvormed det nu nævnes Nordslesvig over.

Med ham er dette Navn for anden Gang indtegnet med Hæder og Ære i vort Folks dyre Saga.

Budskabet om Hans Nissens tidlige Død — han blev kun 53 Aar gammel — kom ikke uventet for hans Slægt og Venner; hans svagelige Helbred lod allerede et Aars Tid i Forvejen formode, at Døden tærede stærkt paa hans Livsrod. Naar Efterretningen om hans Livs Afslutning alligevel vakte saa stor en Sorg Landet over, saa skyldtes dette sikkert en udbredt Følelse af, at her mistede vort Folk en af sine ædleste og bedste Mænd, midt i sin fulde Kraft, paa en Tid da vi daarligst kunde undvære ham, fordi en stor og uanet Ulykke brød ind over os — — —, paa en Kampplads, hvor han i Øjeblikket syntes uerstattelig, og hvor han stod, ikke alene med sine Meningsfællers største Sympati, men ogsaa med Modstandernes Højagtelse.

Hans Nissen fødtes i Viby paa Als den 2. Juli 1842. Hans Forældre var Bønderfolk; Fødegaarden har i over Hundrede Aar været i Slægtens Eje paa mødrene Side; allerede tidlig mistede han sin Moder, efter hvem han har arvet sit milde Sind og sine stærke Følelser. Faderen, Nis Hansen Nissen, der overlevede ham, var en dygtig Landmand. Allerede som Skoledreng viste han sig i Besiddelse af gode Evner og stor Lyst til boglig

Lærdom, han var en sjælden opvakt Dreng der med Almueundervisningen som Grundlag og ved Selvstudium i sin Fritid havde erhvervet sig et Maal af Kundskaber, »der maatte forundre os alle, der kom i nærmere Berøring med ham«, skriver en af hans Venner fra Ungdomsaarene.

Den gamle Hædersmand Jørgensen fra Mommark holdt meget af ham og hjalp ham med at faa Forældrenes Tilladelse til at blive Elev paa den kongelige Landbohøjskole i København. Sammen med sin Ven Melchertsen fra Skaartoft paa Als tog han derind 1865. Opholdet her blev for et Menneske med hans Lærelyst og store Modtagelighed, selvfølgelig en rig og frugtbar Tid, hvorfra han ejede mange gode og fornøjelige Minder. Han blev Landbrugskandidat med bedste Karakter, fortsatte derefter sin videre Uddannelse, opterede for Danmark og tog Plads som Lærer ved Karise Højskole paa Sjælland. — Det er betegnende for Hans Nissens nationale Sindelag og Kærlighed til sit snævrere Hjemland, at det første Emne, han holdt Foredrag over her, og tillige hans første egentlige Foredrag var om Sønderjyden Hans Tjellesen Schmidt, født i Tiset ved Gram, der som Frivillig deltog i Felttoget 1864, blev saaret ved Dybbøl og døde i Faaborg kort derefter. Paa hans Grav har danske Mænd og Kvinder rejst en Mindesten med hans Valgsprog som Indskrift: »Værer Korset og Kongen og gamle Danmark tro og slipper ej, førend Hjærterne briste« — en Indskrift, der finder god Anvendelse ogsaa paa Hans Nissens Liv.

Han var meget afholdt af sine Elever og ikke saa faa Al-singer søgte til Karise Højskole i den Tid og knyttedes til ham som trofaste Venner for al deres Levetid. Om Aftenen efter endt Skolegerning samledes Eleverne i hans Dagligstue, der var fyldt til sidste Plads, nogle siddende, andre liggende, men alle lyttende til, hvad han havde at fortælle om Nutidsrørelser paa kirkelige, sociale og politiske Omraader; ved disse Lejligheder kom han tit ind paa det slesvigske Spørgsmaal, og mangan en ung Jyde, Fynbo eller Sjællandsfar — fortæller en af hans Elever — der hidindtil havde staaet uforstaaende eller lunken overfor de danske Slesvigeres Sag, har derigennem vundet en Sympathi for disse, som aldrig vil tabes.«

Efter 6 Aars Forløb vendte han tilbage til Als, overtog sin fædrene Gaard, en nyopført Bondegaard i Viby og giftede sig

1875 med Eline Christiansen fra Fillipsborg ved Ullerup, der overlever ham tilligemed en Søn og en Datter.

I de følgende Aar maatte han, tvungen af sit Forhold som Optant og dansk Undersaat, holde sig rolig og tilbagetrukken fra det politiske Liv. Han stod i de Aar som en udmærket Repræsentant for det 20-Aars Mandskab af unge Mænd, som Nord-slesvig maatte undvære i sin haarde Kamp for den folkelige Tilværelse, og var tillige et godt Bindeled mellem de ældre, ledende Mænd og den Flok af Yngre, der da var ved at tage Styret i det offentlige Liv paa Als. Han havde fuld Forstaaelse af de Unges Trang til Oplysning og Delagtiggørelse i Moderlandets rige Aandsliv. Det var en Fryd at gæste ham i det lyse, hyggelige Hjem, hvor han var Sjælen, og hvor alt aandede en venligt i Møde. Ja, han var vennsæl og hjertevindende som kun faa. Naar hans yngre Venner mødtes med ham efter længere Tids Mellemrum, saa kunde han omfavne dem, lægge sin Arm om deres Hals og saaledes vandrende frem og tilbage meddele dem af sit Hjertes rige Overflod. Den alsiske Landboforening havde i ham sin bedste Støtte, han var tit dens Foredragsholder, og naar en ventet, fremmed Taler fik Forfald, saa var det gerne Hans Nissen, der tyedes til; han deltog desuden næsten altid i Diskussionerne og var en staaende Taler ved Dyrskuefesterne i Ketting; hans hjertelige Latter og det straalende Humør, der var over ham ved disse Lejligheder, var ligefrem velgørende og smittende ogsaa for Tilhørerne. Han havde mange Interesser, var godt hjemme i den ældre og nyere nordiske Literatur og besad stor Kunstsans, Sans for menneskelig Formskønhed, for Sang og Musik.

I Tidens Løb overdroges ham en Mængde Tillidshverv; han var saaledes i flere Aar Formand for den alsiske Biavlerforening, Bestyrelsesmedlem i Frugtavlerforeningen i Sønderborg Kreds, Medlem af den alsiske Landboforenings Kvægavlskommission og Fællesindkøbsudvalg; senere, da han i 1888 blev prøjsisk Borger og fik den med Længsel ønskede større Handlefrihed, tillige Medlem af Provsti- og Provinssynoden og Bestyrelsesmedlem i Skoleforeningen.

Allerede som Optant var han almindelig kendt som en Mand med religiøse Interesser, for hvem det kristelige Liv var en dyb Alvorsag, og det hed sig den Gang, at tysksindede Præster i

Sønderborg Provsti og selve Provsten havde støttet hans Andragende hos Regeringen i Slesvig om at opnaa præjsisk Borgerret. I Synoden viste det sig snart, at her var han paa rette Plads; han blev Medlem af Synodaludvalget og af Fælles- eller Provins-synoden, deltog stadig i Forhandlingerne, udviste stor Sagkundskab og en brændende Iver for Afhjælpingen af den kirkelige Nød, som han saa klarere end nogen anden, og som fremkaldtes ved Overpræsidualanordningen af 18. Decbr. 1888. Paa Sønderborg Provstisynode d. 16. Juli 1894 udtalte han sin Beklagelse af, at Synodeudvalgets Beretning angaaende kirkelige og sædelige Forhold i Provstiet ikke indeholdt et Ord om den Nødstilstand i kirkelig Henseende, der var en Følge af ovennævnte Anordning, og erklærede med den ham egne Inderlighed: »Jeg er overbevist om, at denne Sag er af allerstørste Betydning for vort Folks sædelige Følelser og Religiositet i Nutid og Fremtid, og jeg tror, at jeg i saa Henseende deler Overbevisning med de allerfleste Synodemedlemmer.« Og paa Provinssynoden i Rendsborg i November samme Aar vidnede han: »Der er en Nødstilstand til Stede i Nordslesvig, en kirkelig Nød, hvis Størrelse kun fuldt ud kan fattes af os, som daglig har den for Øje.« — Vi frygter ikke saa meget for en voldsom Forandring af Kirkesproget, i hvert Fald ikke i dette Aarhundrede. Men naar vi ser tilbage paa Fortiden, kan vi ikke væрге os mod den Bekymring, at Kirken skal fortyskes ved List.«

Da han sidste Gang talte paa Sønderborg Provstisynode — det var d. 30. Juli 1895 — stod han paa Talerstolen med Bind for sit syge Øje og meget medtaget af forudgaaende legemlige Lidelser. Men til Trods herfor talte han længe og med en Inderlighed og Overbevisningens Styrke, der ikke undlod at gøre Indtryk ogsaa paa Modstanderne, talte usædvanlig flydende, højt og kraftigt, ret som om han havde en Anelse om, at det var sidste Gang, han skulde opløfte sin Røst og aflægge sit Vidnesbyrd her-nede for den Sag, som han havde viet sit Livs sidste Kræfter.

I Foraaret 1895 maatte han underkaste sig en større og i Efteraaret samme Aar en mindre Øjenoperation hos Professor Grut, København, han mistede Synet paa sit bedste Øje, og det viste sig tillige, at Sygdommen skrev sig fra en Kræftknude bag Øjet. Han bar sine Lidelser med stort Taalmod, talte til det sidste lyst og frejdigt om Fremtiden og var optaget af Planer om, hvorledes

han vilde føre Sprogsagen frem paa de kommende Synoder. Lordag, den 8. Februar 1896 sov han stille hen i sit Hjem og i sin kære Families Kreds; han havde paa det sidste den Glæde, at hans Søn naaede tidsnok hjem fra Brahetrolleborg Højskole for at modtage hans sidste Farvel:

N i s N i s s e n, Nordborg.

JOHANNES MOLDT.

Naar vi i Genforeningsaaret kaster Blikket tilbage over vort nationale Arbejde og vor politiske Kamp under Fremmedherredømmet, møder det en lang Række udmærkede, særprægede Foregangsmænd, hvis Minde vi bør hædre, nu da Danebrog atter vajer frit fra Dybbøl Banke. Med mange af disse Mænd har jeg staaet i nøje, aarelangt Samarbejde, til mange af dem har jeg følt mig knyttet med stærke Venskabsbaand. Blandt dem indtager Johannes Moldt, »Dybbøl-Postens« mangeaarige Redaktør, Vælgerforeningens første Kasserer, en fremskudt Plads.

Johannes Moldt tilhører en gammel Sømandsslægt, som i flere Aarhundreder har haft sit Hjem paa Als, særlig i Als Nørreherred. Han blev født i Vesterlund ved Nordborg den 8. August 1835. Faderen døde tidlig, og Moderen sad tilbage i smaa Kaar. I Skolen blev Lærerne hurtigt opmærksomme paa den opvakte Drengs hurtige Nemme og udmærkede Evner. Dette gav Anledning til, at Amtsforvalter v. G ä h l e r tog sig af ham og gav

ham Privatundervisning. Tretten Aar gammel blev han optaget i Amtsforvalterens Hus. Efter Konfirmationen fik han Ansættelse paa hans Kontor, men Undervisningen gik videre, Haand i Haand med praktisk Uddannelse, og i 1856 blev han, kun 20 Aar gammel, udnævnt til Amtsfuldmægtig, en Embedsstilling, som han derefter varetog med stor Dygtighed, indtil Prøjserne kom til Als.

De nye Magthavere søgte forgæves at vinde ham. Et ærefuldt Tilbud om at overtage et anseligt Embede i Kongeriget afviste han. Det var ikke saa helt let at tage disse Beslutninger. Uden faste Indtægter maatte han ikke blot sørge for sig selv, men ogsaa for sin gamle Moder. Men han var ikke i Tvivl om, hvad Pligten bød. Uden Vaklen valgte han at blive paa Als for at dele sine Landsmænds Kaar og staa Last og Brast med dem, indtil der atter oprandt lysere Tider.

Der var mange paa hans Hjemegn, der trængte til Raad og Vejledning i de vanskelige Overgangsaaer. De danske Embedsmænd gik for det meste nord paa, og de nye Embedsmænd havde Befolkningen ingen Tillid til. Johannes Moldt blev derfor snart en meget søgt Raadgiver i alle vanskelige Retsspørgsmaal, og hans grundmurede Hæderlighed, hans omfattende Kundskaber, hans aldrig svigtende Retsindighed lagde i disse Aar Grunden til et Tillidsforhold, som han forstod at bevare til sin Dødsdag.

Han fik snart mange Tillidshverv, blev saaledes valgt til Kasserer for Sønderborg Kreds, til Formand for Nordborg Sparerkasse, til Valgmand til Landdagsvalget m. m. m. og udfoldede en betydelig politisk Virksomhed, som ved de første Valg strakte sig langt ud over hans Hjemegns Grænser. I 1867 overtog han saaledes Ledelsen af Valgagitationen i det vanskelige Mellem-slesvig. I flere Uger havde han sit Hovedkontor paa Humlekærren i Tønder. Derfra foretog han lange Agitationsrejser ned i Kærherred og om til de frisiske Øer for at vinde Stemmer for *Detleffsen*, Læksgaarde, der som bekendt var Kandidat i fjerde Valgkreds. Ved de følgende Valg var hans Virksomhed mere lokaliseret, indtil han i 1888 ved Vælgerforeningens Oprettelse blev valgt til dens Kasserer og Medlem af dens snævrere Bestyrelse. Hans Virksomhed blev da atter udvidet. Mange vil sikkert endnu huske ham fra Vælgerforeningens Generalforsamlinger, hvor det faldt i hans Lod at aflægge Aarsregnskabet.

Johannes Mold var ikke blot meget retskyndig, men tillige i Besiddelse af en ligesaa omfattende som grundig historisk Viden. Det opdagede man hurtigt, naar man sad ene med ham i fortrolig Samtale. Udadtil blærede han sig aldrig med sine Kundskaber. Der var ikke mange danske historiske Værker af virkelig Betydning, som han ikke havde læst. Og han var altid i Stand til paa staaende Fod at udrede vanskelige historiske Spørgsmaal. En særlig Forkærlighed havde han for fremragende danske Slægters Historie.

Tidlig sysselsatte han sig med litterære Arbejder. I Slutningen af Tredserne skrev han en ypperlig alsisk Folkelivskildring: »Hvorfor jeg er bleven tysk, Selvbekendelse af Synsmand Matz Matzen«, der først blev offentliggjort som Føljeton i »Dybbøl-Posten«, men senere udkom som selvstændig Bog og hurtigt blev bortreven. Den er præget af ægte dansk Lune og godmodig Satire, som dog stundom glider over i skarp, ætsende Kritik. I Aarene før og efter Krigen skrev han ogsaa mange Digte, som han i sin medførte Beskedenhed aldrig lod trykke, men kun oplæste for sine Venner. Efter hans Død har jeg arvet hans Digtsamlinger, to store Bind i Guldsnit, fulde af Digte nedskrevne med hans egen ualmindelig smukke og pyntelige Haandskrift, i Sandhed en kær og dyrebar Mindegave!

Johannes Moldts Digte spænder ret vidt. Han har saa tidlig som i 1861 skrevet en større Samling af Digte, 35 ialt om »Jomsborgs Dødskamp«, andre store Samlinger om »Vor Fortid« og om »Den danske Tunge«, han har skrevet en Del Digte om fremragende Mænd hjemme og ude, en Række meget vittige og morsomme alsiske »Folkelivsbilleder fra 1848«, begejstrede Digte til Nordens, Danmarks, Sønderjyllands og sin Fødeøs Pris og dybt følte, stemningsfulde Digte om Krigen 1848 og 1864, om Fædrelandets Ulykke og dets kommende Oprensning. Det er svært at træffe et Udvalg, men efterfølgende Digte vil sikkert endnu læses med Interesse og tillige yde et Bidrag til Forfatterens Karakteristik.

Af Digtsamlingen »Den danske Tunge«, som omfatter tolv Digte vælger jeg følgende:

En Kræmmer paa Gottorp
I Stændersalen stod,

Trindt om han bruste Vredens
 Vildtsvulmende Flod,
 Trindt om sig Næver knyttede,
 Mens fæle Haansord lød.
 Med korslagte Arme
 Han Trods Orkanen bød.

Hvad øved han vel for Udaad?
 Hvi rejste Tysken Skraal?
 Han vovede at tale
 Sit danske Modersmaal,
 Det Maal, som lød blandt Folket,
 Hvis Tarv han værnede om,
 Og som fra Arilds Tid var
 Dets Arv og Ejendom.

En Konge bandt hans Tunge,
 Hildet i Fjendenet,
 Den danske Drot berøvede
 Det danske Sprog sin Ret.
 Da følte dybt sig krænket
 Hver Kvinde og Mand,
 Da gik en Uvejrsbølge
 Igennem det hele Land.

Da vaagned Holger Danske
 I Sønderjydens Bryst,
 Da vidned en Sønderjyde
 Med harmsvanger Røst:
 »Selv mod min Drot jeg vægger
 Min helligste Skat,
 Mit Vaaben er en Løve
 Og ingen Abekat!«

Da klang fra Skamlingsbanken
 Det malmfulde Ord:
 »Den som mit Maal forhaaner,
 Han slaar min Far og Mor!«
 Med Løsnet: »Som hjælper
 Sig selv, ham hjælper Gud!«
 Rysted han af sin Skulder
 Det fremmede Skrud.

Fra 1864 stammer denne

Slagbøn.

Du som hist i Himlens høje Sale
 Bor fra Evighed til Evighed,

Du, som over Jordens trange Dale
 Gyder Frihed, Liv og Lys og Fred,
 Du, som alle skjulte Tanker kender,
 Som vor Skæbne har i Dine Hænder,
 Almagts Fader fuld af Miskundhed,
 Se til Dine Børn i Naade ned!

Rustet staar til Væрге for sin Moder
 Her en lille Flok med aabent Bryst.
 Hun, som gav mig Livets bedste Goder,
 Kaldte mig til Hjælp med bønlig Røst;
 Hjemme sidder hun med Graad i Øjet,
 Fjendevold har hendes Nakke bøjet,
 Hendes Haar er hvidt af Sorg og Nød —
 O, for hendes Frelse vil jeg dø!

Se, jeg knæler for Dit Aasyn, Fader,
 Ydmyg ned forinden Slagtens Larm.
 Du, som ingen Sjæl i Nød forlader,
 Læg Din Styrke i min svage Arm.
 Løft Din Haand barmhjertig over Hæren.
 Din er altid Magten, Din er Æren!
 Dig betror jeg mig i Vel og Ve, —
 Som Du vil, o Gud, saa lad det ske!

Herre skal det ske, at Dagen bringer
 Sejren ej, men Nederlagets Kval,
 At min Bøn did op til Dig sig svinger
 Over tusind Brøders Lig paa Val,
 O, lad da hver Broders Gravskrift være:
 »Mod sin Moder tro han faldt med Ære!«
 Mens hans Øjne lukkes, bring ham Bud:
 Aldrig Danmarks Stjerne slukkes ud.

Af et længere Digt »Før og Nu«, skrevet kort efter Krigen,
 fremdrages følgende Vers:

Jeg synger nu om Danmark som Sorgens blege Mø,
 Der sidder tavs og synes stille bede,
 Der græder for de Sønner, som fage maatte dø,
 Men frelste ej den Sag, hvorfor de strede,
 Der skuer fuld af Smerte og Længsel til den Strand,
 Hvis Børn trods Fjendeaaget sig flokke Mand ved Mand
 Og strække Armen ud mod Moderfavnen.

Og har min Moder fejlet, saa har hun givet Bod,
 En Bod saa tung, at knap hun kan den bære.
 Ak, hun har alt for dyrt med sit varme Hjerteblood

Sig købt en sørgelig, men sikker Lære:

»Den svage har ej Venner og mindst paa Farens Dag,
Paa Egennyttens Vægtskaal blev lagt den bedste Sag,
Indtil Vorherre atter rejser Retten.«

Uddrømt er Barnedrømmen, trohjertet Lid forgaet;
Men skærpet Syn og større Kløgt er vunden,
Og for de Saar, som Kampen og Lidelsen har slaaget,
Vil Lægedom en Gang vel blive funden.
Næst Gud min Moder bygger paa Kraft i Sønnens Haand,
Paa Ild i Pigens Hjerte, paa Liv i Barnets Aand.
Det gælder nu at hærdes, ville, vaage.

Det gælder nu at kaste al Halvhed overbord,
Nok i sig selv at vandre trange Veje,
At præge Alvor dybt i al Gerning og hvert Ord,
For Maalet glad at ofre dyrest Eje.
Det gælder at annamme med Taal en Martyrdaab,
At holde ud i Striden endog med Haab mod Haab,
I Tro til ham, der tugter den, han elsker.

Saalunde stander Danmark med rent, men brustent Skjold,
Med Kors, med tunge Tab, med Sorg i Sinde,
En Gang jeg elsked hende, men nu har tusindfold
Jeg kærere den stakkels blege Kvinde.
Saa vist et Folk kan trykkes, men aldrig slaas i Kvag,
Hvis selv ej Haand det rækker, saa vist skal gry en Dag,
Da alle sine Børn min Moder favner.

Johannes Moldts litterære Arbejder henledte Opmærksomheden paa ham, da Advokat Pingel i Sønderborg, som indtil da havde redigeret »Dybbøl-Posten«, i 1875 forlod Sønderjylland. Efter enstemmig Opfordring overtog han Bladets Redaktion, som han derefter ledede i over 30 Aar.

»Med Jævnhed og Sikkerhed«, skrev Gustav Johannsen ved dette Aarhundredes Begyndelse, »har Johannes Moldt nu i over 25 Aar arbejdet i denne Stilling; roligt, men støt har han forsvaret Danskhedens Sag i Nordslesvig, og ogsaa han har prøvet, hvad det vil sige at lede et politisk Dagblad under den præjsiske Presselovs Herredømme. Mulkter i større Antal og forskellige Fængselsstraffe har været Prøjsernes Anerkendelse af hans Virksomhed som »Dybbøl-Posten«s Redaktør.

Det er ikke saa sært, at Gustav Johannsen ogsaa minder om Johannes Moldts ufrivillige Ophold i præjsiske Fængsler; thi

de havde »siddet« sammen. I 1878 sad Advokat Bekker og Gustav Johannsen allerede som politiske Fanger i Glückstadt, da Moldt ankom for at afsone sin første Fængselsstraf, og de gav ham da en meget morsom og festlig Modtagelse, hvad Fangelivet i det lille Fængsel endnu den Gang muliggjorde politiske Fanger. Men snart fik Piben en anden Lyd. Da Gustav Johannsen Aaret efter maatte afsone en Fængselsstraf i Glückstadt, var et nyt Fængselsreglement traadt i Kraft. De politiske Fanger blev nu behandlet som almindelige Straffefanger. De maatte nøjes med den almindelige Fangekost og blev sysselsat med ubehageligt Tvangsarbejde. Han led meget, blev svag, afmagret og meget nervøs. Men da Fængslesporten omsider gik op, stod Johannes Moldt udenfor og modtog ham med aabne Arme. Da var han rejst den lange Vej ned til Glückstadt for at være den første, der bød Gustav Johannsen Velkommen til Friheden, et Venskabsbevis, som Gustav Johannsen aldrig glemte.

Der var altid godt Venskab og udmærket Samarbejde mellem Reimers og Moldt, men der bestod især fra Ungdommen af et rørende Venskab mellem Gustav Johannsen og Johannes Moldt. Kom »Gustaf« til Sønderborg, var det altid en Festdag for Moldt. Han modtog ham paa Dampskibsbroen, førte ham i Triumf til sit Hjem og senere ud i Byen til gode Venner. Og talte Gustav Johannsen om »Johannes Kanarius«, et Kælenavn, som han brugte om Moldt, var der altid en særegen Æmhed i hans Stemme. Johannes Moldt hørte til de stille i Landet, som helst vil leve ubemærkede. Hans personlige Vennekreds var derfor aldrig særlig stor, og den udtyndedes med Aarene. Men de Venner, som han havde vundet, forstod han at bevare, og de værdsatte ham højt for hans noble Tænkemaade, hans trofaste Sindelag, hans støtte, paalidelige Karakter.

Johannes Moldt havde et varmt Hjerte og en aaben Haand; han var en human Arbejdsgiver, afholdt af Smaakaarsfolk, god ved Fattige og Trængende, offervillig, hvor det gjaldt om at fremme den danske Sag. — I en fremrykket Alder ægtede han Frederikke Hollænder fra Nordborg, med hvem han levede i et lykkeligt, men barnløst Ægteskab.

Før sin Død bestemte han, at hans store værdifulde Bog-samling skulde tilfalde Sprogforeningen paa Betingelse af, at

hans Navn ikke maatte knyttes til den. Og sammen med sin Hustru oprettede han Legater til Fordel for Vælgerforeningen, Sprogforeningen, Skoleforeningen og Jernfondet.

Johannes Moldt var fordringsløs og holdt sig helst i Baggrunden. Men han indtager en værdig Plads blandt de Foregangsmænd, der rejste den nationale Fane efter Nederlaget og samlede de spredte Tropper til ny Fremrykning. Og han var tro til Døden.

Derfor bør hans Minde hædres.

H. P. Hanssen.

KARSTEN THOMSEN.

Karsten Thomsen blev født den 28. Maj 1837 i Frøslev paa den samme Gaard, hvor han boede hele sit Liv. Han var glad ved, at det var falden i hans Lod at have Aarsdag sammen med B. S. Ingemann, Holger Danskes og Valdemarernes Sanger og Sagnmand, som sang: »Hvad Danmark var, kan det atter blive, endnu er Fædrenes Aand i Live.« I Landsbyens Almueskole lærte han kun Tysk, skønt Befolkningen i Frøslev var rent dansktalende. Efter Trearskrigen, da de nye Sprogskripter blev indførte i de blandede Distrikter, blev Dansk Hovedsprog i Frøslev Skole. Karsten Thomsen var den Gang 14 Aar, og da han i sit 16. Aar skulde konfirmeres, gjorde den nye Hanved Præst det indlysende for Børnene, at det Danske dog i Grunden var deres eget Sprog og lige saa godt som det Tyske. Da var det, »den lange tynde Dreng fra Frøslev Kro«, som Præsten kaldte ham, rejste sig og sagde frimodig: »Æ tænker, de er bedst, vi

blyver ve de Dansk«,*) og saa viste det sig, at de andre Børn syntes det samme.

Efter Konfirmationen fandt man ham at være saa færm i Dansken, at han de paafølgende Vintre kunde paatage sig at være Hjælpelærer i Frøslev Skole. Formodentlig har han allerede, mens der kun blev lært Tysk i Skolen, faaet nogen dansk Undervisning i Hjemmet, da Faderen, der var Landmand, var en dygtig og oplyst Mand. I sin »Vuggevis« har Karsten Thomsen i faa Træk afmalet os Livet i sit Hjem, hvor den gamle Bedstemoder vandt hans Hjerte ved at fortælle og synge om »Holger Danskes Styrke og Magt og om Kong Valdemars vilde Jagt.«

Karsten Thomsen Sind var lyst, og hans Blik var tankefuldt. Han blev tidlig en alvorlig Mand; der var alvorlige Sager nok for ham at tænke paa, saaledes som han efter Forældrenes Død kun 22 Aar gammel var bleven stillet som selvskreven Kromand og Gaardejer. Kaarene var ikke glimrende. Farbroderen, der var ugift, kom hjem og hjalp ham ved Gaardens Drift. Han overlevede Brodersønnen i to Maaneder.

Kort efter, at Karsten Thomsen var bleven Mand paa Gaarden, fandt han og hans Folk i en Kæmpehøj paa hans Mark mellem Frøslev og Padborg »Frøsløvstaven«,* en mærkelig Levning af de gamle Runestave, hvorom der meldes fra gamle Dage.

Som Soldat fik han Lov til at komme til 21. Regiment, som laa i Flensborg, hvorfra han let kunde smutte hjem og se til sine Folk og faa Tidende om, hvorledes det gik hjemme. Han deltog i Kampen ved Jagel og Bustrup den 3. Februar 1864, og der fortælles, at han ved Fredericia som Underkorporal en Gang var ude med sin Deling, hvori en Sydslesviger gjorde Miner til at knibe ud, men at han ved Trusel om at nedskyde hver Kryster, der ikke holdt Stand, fik Stymperen til at gøre sin Skyldighed. I Visen: »De var en Dav i Høstens Tid« giver han os selv et troværdigt Billede af, hvordan det stod til i hans Hjem, da han vendte hjem fra Krigen. Karsten Thomsen giftede sig i Aaret

*) Se »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie«, Side 613; »Sønderjyske Aarbøger« 1890 (Side 32) og 1891 (Side 82); Morten Eskesen, »Fra danske Hjem i Sønderjylland«; »Flensborg Avis«, 30. Oktober 1889.

*) Afbildet og udførlig skildret i P. G. Thorsens Værk om Nordens Runemindesmærker.

1867 med en Datter af Gaardejer og Kromand Bjørn Lorentsen af Frydendal (Vejbæk), Bov Sogn: Mariane Lorentsen, født 1844.

Ved Krigens Udbrud i 1870 maatte han drage bort fra sit Hjem for ikke at være med i Kampen. Han mente, at Tiden var kommen, da Prøjsen skulde tugtes. Under Krigen opholdt Karsten Thomsen sig dels i København, dels i Nørrejylland og stundom ogsaa i al Stilhed i sit Hjem. Medens han var i København, skrev han »En Bu'nmands Saang«. I denne Landflygtighedstid var han glad ved at sysle med Valdemar Sejers Jydske Lov, hvis Sprog væsentlig er det samme som hans Frøselevdansk. Pragfredens § 5 ændsedes ikke i Europas Raad. Højmod, som det sommer sig for en Stormagt, kendtes ikke i det tyske Riges Færd mod Sønderjyllands danske Hjem. Dog gaves der enkelte Undertagelser blandt de prøjsiske Embedsmænd, Karsten Thomsen omtalte saaledes med Velvilje Landraad Krupka i Flensborg som en Mand, der gerne vilde skaane sine Undergivne for unødigt Haardhed, og det var nok ham, Karsten Thomsen kunde tænke for, at hans Fredløshed fik Ende paa billigere Vilkaar, end han havde Grund til at vente.

Karsten Thomsen blev snart en af Danskhedens bedste Forkæmpere ved Sydgrænsen og har i mange Aar været en af Befolkningens første Tillidsmænd i Flensborg Amt. Han blev valgt til Kommuneforstander, Civilembudsmand, Kredsdaysmand og Bestyrelsesmedlem for Flensborg og Omegns Spare- og Laanekasse, Tillidsposter, som i stort Omfang optog hans Tid og Evner.

«Vi gør ingen Demonstrationer,» sagde Karsten Thomsen, »det gør kun ondt værre. Det gælder om at tage Arbejdet op og se, om vi kan udføre det bedre end Tyskerne. Kun ad den Vej vinder vi over dem.»

I sin Tid (1872) skrev han ogsaa paa Sønderjydske en Indsigelse i »Flensborg Avis« imod Bjørnstjerne Bjørnson, da denne vilde raade til at forandre Signalerne. Med stor Djærvhed*) hævdede han Nordslesvigs Danskhed og Ret til Genforening med Danmark.

Han har skrevet en Del Sange paa sønderjydske Landsmaal, der alle udmærker sig ved Jævnhed i Udtrykket og Inderlighed

*) »En nordslesvigsk Bu'n i »Flensborg Avis« fra Aaret 1876«.

i Følelsen. Flere af dem er i al deres Fordringsløshed meget smukke.**)

Da der et Aarstid før hans Død var Tale om, hvorfor han nu saa lidt gav sig af med at skrive Sange, sagde han, at hans Tid, Kræfter og Tanker var saa optagne af, hvad hans Hus og hans Medborgere gav ham at vare paa, at der ikke blev noget tilovers til Sange, som sprang ud i stille Timer. »Du kan aldrig tro,« føjede han til, »saadan en Pine det er, naar der melder sig noget, og man saa i det samme afbrydes af Krogæster, der kræver Opvartning, og at man skal holde dem ved Snak tit blot om Vind og Vejr.« Kromanden i Frøslev saa gerne Folk samlede i sin store Sal, naar der var et godt Foredrag at høre, og hans Frøslever kunde synge deres gode danske Sange. I Sommeren 1889 ytrede Karsten Thomsen til en Ven: »Ja, ven æ blyver gammel, kommer æ nok te aa skryv' mer' Visser; men,« føjede han til, idet en Anelse gennemfor ham, og idet han lagde sin højre Haand paa Hjertet, »æ blyv'r vist it gammel, æ gær med en Hjærtefejl, som snart kan gør't a' med mæ,« og et Fjerdingaar efter — den 29. Oktober 1889 — skete det, som han anede.

Karsten Thomsen har aldrig været udsat for nogen direkte Paavirkning fra Kongeriget eller fra Købstæderne. Han er et Eksempel paa en sønderjydsk støt og brav Bonde, der udviklede sig sundt og godt under de landlige Omgivelser. Dette gav ham en Selvstændighed og en Sejghed, der vilde kunne holde ud under alle Tidens Forandringer.

»Aldrig jeg glemmer mit gamle Hjem.
 Naar skal jeg, Danmark, dig skue?
 Naar tør jeg haabe at vinde frem,
 vinde frem til min Plads i din Stue?
 Jeg har længtes i Dage, jeg har længtes i Aar,
 og ingen kan sige, naar Hjemlov jeg faar.
 Du ved ej, hvor jeg elsker Dig, Danmark.«

P. L. Madsen.

**) Se Jens Madsen, Folkeminder fra Hanved Sogn ved Flensborg.

RASMUS PEDER CLAUSEN.

Smedager er en lille afsides liggende Landsby ved Vestgrænsen af Aabenraa Amt. I gamle Dage hørte den til Slogs Herred, men kom ved en Regulering 1850 sammen med flere andre Landsbyer, der hørte til Bjolderup Sogn, ind under Aabenraa Amts Jurisdiktion. Landskabet derude byder ikke mange Afvekslinger. Man kan se milevidt ud over den flade, træfattige Slette. Jorden, der for største Delen bestaar af opdyrket Hede, er sandet og mager.

Og dog har denne Egn sin karakterfulde Skønhed. Rejs derud, helst en solfuld Foraarsdag ved Paasketide, naar Engene er fulde af Smørblomster, naar Gedderne »slaar« i Grøfter og Bække, og naar man langt borte ved Kimmings Rand ser »Jakob Løj drive Svin«. Eller lad Øjet svæve over Egnen en varm Sommeraften, naar Taagedisen i Lavningerne giver et anskueligt Billede af Landets Udseende i Oldtiden.

De smaa Landsbyer, der ligger derude i lykkelig Ensomhed,

er kun lidet kendte. Naar Smedager er kendt over hele Sønderjylland, saa skyldes det, at den er knyttet til R. P. Clausens Navn. Han synger selv om sine Fødeegn:

Kun flad og nøgen er min Fødeegn,
men furet med et Aarenet af Bække;
ej standses Øjet her af Skov og Hegn,
men skuer frem, saa vidt vort Syn kan række.

Rødblomstret Lyngen staar paa Grøfterand,
og Rester træffes end af brune Hede;
graa Katteslæg, gulblomstret Kællingtand
endnu kan skjule Hedelærkens Rede.

Men Engen, hvor sig venligt Bække snor,
henrykker Øjet med sin grønne Flade,
hvor blomsterblandet Græsset frodigt gror
og bringer Fyld og Drift i Bondens Lade.

Og over os staar Himmelhælvets Blaa,
og Solen skinner her som allevegne,
og Føden til Nødtørftighed vi faa
saa godt som i de aller bedste Egne.

Rasmus Peter Clausen er født i Smedager den 15. Januar 1841 som Søn af en Bonde. Hans Fødegaard har været i Slægtens Eje i mange Slægtled. Som Dreng besøgte han Landsbyskolen. Her viste det sig allerede, at han var ualmindelig godt begavet, og han fattede den Plan at gaa Læsevejen, vel nærmest med det Maal for Øje at blive Præst. Efter Konfirmationen tog han Privatundervisning hos en Nabopræst for at forberede sig til den lærde Skole. Men Forholdene i Familien formede sig saaledes, at det blev ham, der maatte overtage Gaarden. Han brød saa af med Studeringerne og blev Bonde. Han tog Del i Krigen 1864, og kort efter sin Hjemkomst giftede han sig og overtog Fødegaarden. Her har han altsaa levet hele sit Liv, — et Liv, jævnt og stilfærdigt, men dog indholdsrigt.

I det Ydre var han Billedet paa en nordslesvigsk Bondetype. Stor og stærk stiger han frem for Erindringen med det brede Bryst og det kraftige Fuldslæg. Men til Trods for det kraftige Ydre var det kun daarligt bevendt med Helbredet. Strabadserne i Krigen havde efterladt en haardnakket Halslidelse, der plagede ham meget. Værre var en Hjertelidelse, der med Aarene tog til og medførte hans tidlige Død den 2. Aug. 1909.

Jævn som hans Omgivelser var ogsaa al hans Færd. Han

var gammeldags i Ordets bedste Forstand. Han gik helst klædt i solidt hjemmelavet Tøj, saaledes som det havde været Skik og Brug der paa Gaarden i Aarhundreder. Ved Maaltiderne sad han selv foran Bordenden i Borgestuen sammen med alle Husets Folk. Unyttig Flitter og Stads kunde han ikke lide. Som ganske ung Bonde tog han selv Del i Arbejdet paa Gaarden, men hans svækkede Helbred nødte ham tidligt til at afholde sig fra alt strengt, legemligt Arbejde. Dette medførte, at han sad meget hjemme i sin Lænestol.

Hvad syslede han med derhjemme?

Især interesserede han sig for Historie. Af Naturen udrustet med en ypperlig Hukommelse, havde han i Aarenes Løb erhvervet sig en ualmindelig historisk Viden. Desuden syslede han med vort Sprogs klassiske Litteratur. Navnlig den romantiske Periodes Hovedforfattere kendte han ud og ind. Mange af de moderne Forfattere tilalte ikke hans konservative Natur. Heller ikke tysk Litteratur var han ubekendt med. Goethe og ogsaa andre tyske Digtere kendte han grundigt. Han beherskede dansk og tysk Sprog til Fuldkommenhed, det sidste dog bedst med Pennen i Haanden. Mange Tillidshverv nødsagede ham til at beskæftige sig indgaaende med juridiske Emner. Og han havde et særdeles godt Hovede for Lovparagraffer. Hans skarpe Forstand og Sans for følgestreng Logik tiltaltes særlig af Juristernes præcise Formuleringer. Rasmus Clausen er et Eksempel paa en Bonde, der ved Selvstudium var naaet frem til en meget betydelig boglig Dannelse.

En Mand med slige Kundskaber var selvskreven til at blive sit Fødesogns, ja hele Egnens Fører og Tillidsmand. Utallige er de Tillidshverv, han sad inde med. Han var Medlem af Herredsraadet, indtil det ophævedes, Formand for Sognets Fattigvæsen, Stifter af og Formand for Sognets Sparekasse. Han var Medlem af Kirkeforstanderskabet, af Synoden og Synodeudvalget. Han var Kredsmand og Provslanddagsmand. Det er en Selvfølge, at han var knyttet til vore nationale Foreninger. I en lang Aarrække var han Medlem af Vælgerforeningens Bestyrelse og Kredsformand for Sprogforeningen.

Alle disse Hverv bragte det med sig, at han kom meget ud iblandt Folk. Dog var han ikke nogen selskabelig Natur. Han

var for det meste indesluttet og faamælt. Ogsaa ved festlige Lejligheder tav han helst — ingenlunde af Mangel paa Følelse. Paa Tomandshaand kunde han godt være oplagt til Skæmt, og i godt Lune yndede han over for Venner at komme med alskens godmodige Drillerier, men sædvanlig var det dyb Alvor, der prægede Manden. Han var en god Menneskekender og ædruelig Iagttager, især aarvaagen mod alt, hvad der var hult og tomt og skabagtigt. Mødte han noget af den Art, saa kunde han for alt i Verden ikke dy sig. Med et ironisk Smil om Munden svang han Satirens Svøbe for det meste paa en Maade, saa at han fik Latteren paa sin Side. Sommetider kunde Indignationen være saa stor, at han blev hvas og saarende.

Mest yndede han at fremsætte sin Kritik i Smaadigte, hvoraf dog de fleste blev liggende i hans Skrivebord. En Del er bleven offentliggjort i Sprogforeningens Almanak og i en lille Samling »Fra danske Hjem i Sønderjylland« ved Morten Eskesen. Rasmus Clausens Vers er ikke alle lige gode. Sammenlignet med Karsten Thomsens kvikke Sange lyder Tonen hos R. Clausen ofte lidt slæbende og anstrengt. Og hvad Indholdet angaar, udmærker de sig hverken ved Dybde eller høj Flugt. Ofte forstyrres Virkningen ved en altfor skolemesteragtig Pegepind. Men hans Digte er trods alt et smukt Vidnesbyrd om en jævn Mands gode Vilje til at gøre Gavn. Han skriver selv i et lille Digt:

Jeg bejler ej til Ære,
ej søger Digternavn,
mit Folk blot vilde være
jeg gerne lidt til Gavn.

Jeg søge vil at tale
til det med Alvorsrøst,
om vækkes kan af Dvale
Syn for dets Trang og Brøst.

Skal til min Røst man lytte,
skal Hjerterne den naa,
det Sprog maa da jeg nytte,
som alle kan forstaa.

Thi højt i Luften svæve
med Bram og høje Ord
er over Maal at skræve,
da Folket gaar paa Jord.

Det, der oftest vakte Rasmus Clausens medfødte Hang til Spot og Satire, var Prøjeriet og Tvangsfortyskningen. Han, der var saa dybt rodfæstet i det hjemlige, kunde aldrig fristes til at lade sig imponere af det store Tysklands Magt og Vælde. Tværtimod. Altyskernes fortvivlede Forsøg paa ved Trusler og Vold, ved List og Lempe at opnaa »Resultater« kunde kun aflokke ham et Smil. Dermed være ikke sagt, at han var blind for de Farer, der truede vort Folkeliv, navnlig ogsaa ved Skolens fuldstændige Fortyskning. Men i samme Grad styrkedes han i den Overbevisning, at Hjemmet er det bedste Værn imod alle Uvejrstorme:

Vi vil mindes, Mænd og Kvinder,
at nu Hjemmet er en Magt,
hvoraf Fremtidshaabet rinder,
i hvis Haand det nu er lagt,
om vort Folk i Tider vare
Modersmaalet mod den Fare
kan, hvori det nu er bragt.

Kærlighed til Hjemmet, til vort Sprog og vort Folk aander de fleste af hans Digte. Af denne Kærlighed fremskød det Haab, der trods alle bitre Skuffelser aldrig forlod ham: at der engang maatte komme bedre, lyse Dage for vort Land og vort Folk,
Han sang:

Aldrig tab dit Mod,
haab kun ufortrøden!
Hjælpen nærmest er,
naar størst synes Nøden.

Derfor Ho'det op,
ingen bør forsage!
Efter mørken Nat
kommer lyse Dage.

P. H.

RASMUS THOMSEN.

Pastor Thomsen var i særlig Grad en af Haabets Mænd. Faa er saadan som han blevet baaret af Haabet — ikke bare paa det nationale, men paa alle Omraader, der betød noget for ham. Han var en af dem, der »længtes med Soltrang i Hjertegrunden« og holdtes oppe af denne Længsel under trange Kaar. En mere end almindelig stærk Trang til Lys — og Liv — var ham medfødt. Rent fysisk. Han elskede mere end de fleste den glitrende, varmende Sol og trivedes ved den. »Der er saa meget Sol i den«, sagde han engang om den Honing, han sad og spiste en graa Vinterdag. Men aandelig var hans Trang til Lys ikke mindre. Den var i Virkeligheden den drivende Kraft i ham. Denne Trang indefra mødtes udefra af en haard, klam og graa Virkelighed, som Livet kun, trivedes daarligt i, og de Kampe, dette Møde affødte, har mere end noget andet givet Thomsens Personlighed dens Præg.

Allerede fra Barndommen af førtes han ind i disse Kampe.

I hans Hjem raadede smaa Kaar. Faderen var Skrædder og Landbolsmand i Anslet, hvor han fødtes den 2. August 1849. Men trods de smaa Kaar stræbtes der baade efter Lys og Varme i Hjemmet. Det var et af dem, der var baade nationalt og kristeligt bevæget.

Kundskabstrangen vaagnede tidligt hos den livlige Dreng, og hans Sans for Naturen drog ham udad. Paa Legepladsen ved den nære Strand vaagnede Udve og Drømme. At sejle var hans Lyst. Hvad Under da, at han tidligt tænkte sig et raskt Sømandsliv som flere af hans Forfædres. Men netop som hans Drømme syntes nærmest ved at blive til Virkelighed, blev de slaaet uopretteligt i Kvag.

I Tyveaarsalderen staar han en Sommerdag ved Stranden. Sømand var han ikke bleven. Seksten Aar gammel havde han faaet en Knæskade. De følgende Aar havde han maattet tilbringe i Sengen under Sygehusets lune Kedsommelighed — ikke paa en Bramraa i fejende Blæst eller paa glohedt Dæk i glitrende Sol. Og nu var Benet sat af oven for Knæet. Han var Krøbling for Livet.

Nu staar han som sagt nede ved Anslet Strand. Skoven laa bag og dækkede det for ham saa triste Hverdagsliv, og foran ham laa det smilende Belt begrænset af Fyens skønne Kyst. Her gik han hver Dag ned og drømte. Her kunde han glemme, at han var en Krøbling, at der under det lange Ophold paa Sygehuset var kommet en Kløft mellem ham og hans Ungdomskammerater. Han haltede paa Kunstben pustende og stønnende bag efter, naar han søgte sammen med dem. Og de forstod ikke hinanden. Han var vokset bort fra dem under Lidelsen. Her ved Havet kunde han glemme det alt sammen, drømme sig Verden stor og smuk. Her var hans Kirke.

Men undertiden fulgte det mørke og tunge ham dog ogsaa her ned til hans elskede Hav. Netop her kunde han blive overfaldet af det mest knugende Tungsind. Han syntes, Livet var tomt og trist; ikke værd at leve. Han maatte blive en Undtagelse og friste Ensomhedens tunge Lod.

To Gange med kort Mellemliv var han bleven overfaldet af dette Tungsind. Nu stod han der i den skønne sollyse Sommerdag og vaandede sig under det for tredje Gang. Hvor var der

dog Lys at finde i alt dette. »Da,« fortæller han, »brød der ligesom pludselig et Lys ind over mit Sind, og en vid Mark aabnede sig for mig. Der blev ligesom sagt i mit indre: Du kan uddannes, faa a a n d e l i g Rigdom, og saa dele ud til Børn og syge og gamle og fattige, og saa skal dit Liv ikke blive fattigt paa Kærlighed«. Alt det tunge og mørke var som blæst bort med det samme. Da han kom hjem fra Stranden den Dag, var det med Beslutningen om at rejse til Ryslinge Højskole.

En lille Arv, han ved den Tid havde modtaget, satte ham i Stand til at udføre denne Beslutning.

Hans Jævnaldrende, hans Bysbørn i det hele, skumlede over dette Paafund. Det var letsindigt at sætte den Smule over Styr, han ejede. Som gammel vilde han nu nok ende paa Fattiggaarden. Men Thomsen svarede, at han frygtede ikke et Liv paa Fattiggaarden som gammel saa meget, som han frygtede for at komme til at leve et t o m t Liv.

Thomsen rejste saa, 1873, til Ryslinge Højskole, deltog her i det almindelige Højskolekursus, fortsatte derefter med et Kursus for vordende amerikanske Præster og rejste saa ved Nytaar 1875 til København. Efter rigelig et Aars Ophold her rejste han i Maj 1876 til Rødning, hvor han dels underviste paa Pigeskolen, dels var Lærer for Appels Børn. To Aar senere blev han Lærer ved en Privatskole i Bovlund. Da den i 1880 blev lukket af Myndighederne, stod Thomsen, der imidlertid havde giftet sig med Anna Refslund, Datter af Gaardejer Chr. Refslund i Vellerup, uden Erhverv. For første Gang siden hin Sommerdag i Ungdommen stod han paa ny over for Tomheden.

Efter nogen Tids Forløb blev der dog kaldt ad ham fra en Kreds i Sundved, navnlig paa Broagerland. Det var kristelig vakt Højskoleungdom, der allerede i en halv Snes Aar havde samledes til Møder, som nu ønskede ham til Ordfører. Knap havde Arbejdet her gaaet et Par Aar og var kommet godt i Gang, inden det ødelagdes af Forfølgelsen mod de danske Undersaatter efter Vestjyllandsturen i 1884. Størstedelen af dem, der deltog i Møderne, var nemlig Optanter og maatte som Følge deraf holde sig stille under Stormen.

Thomsen fortsatte vel Arbejdet med den lille Flok, der endnu turde deltage i det, men det blev en trang Tid, baade fordi

den virkelystne Mand fandt for lidt at gøre, men ogsaa, fordi det kom til at knibe med Udkommet for den hurtigt voksende Familie.

De smaa Indtægter bødede han lidt paa ved at tegne Billeder og skrive til Bladene. Det første var han ikke naaet vidt i, og det sidste laa kun daarligt for ham. Begge Dele fyldte dog nogen Tid og gav lidt Indtægt. Men det var ikke saadan, han tænkte sig Livet. Tomheden gabede ham i Møde, og Fremtiden laa mørk og trist for ham.

En Dag han havde været med Dampskibet i Flensborg, havde han ogsaa været inde paa »Flensborg Avis« Kontor for at hente et Tilgodehavende for Artikler til »Nordslesvigs Søndagsblad« og til selve Avisen. Han havde allerede nogen Tid regnet med det og trængte haardt til det. Og nu havde det vist sig at være mindre, end han havde regnet med. Mismodig over Arbejdets Gang, trykket af Næringsssorger slæber han sig træt og tung hjem fra Egersund. Da han kom hjem, laa der Kaldsbrev til ham fra den danske Menighed i Fredville i Iowa. Han havde allerede før faaet Anmodninger om at komme til Amerika som Præst, men afslaaet, fordi han mente, at vort Folk her hjemme havde Krav paa ham. Nu kom Kaldelsen som et Solglimt gennem mørke Skyer. Han modtog den og rejste 1889 til Amerika med Hustru og 6 Børn.

At komme derover var for Thomsen som at komme fra den klamme Taage ud i den glitrende Sol. Det var det rent fysisk. Fastlandsklimaet med ren, tør Luft, høj Himmel og megen Sol bekom ham udmærket. Endnu mere oplivende var det for ham, at han her fandt saa rigt Afløb for den Virketrang, han ikke rigtig havde kunnet komme til at udfolde her hjemme. Han trivedes ypperligt ved det og udfoldede sig i flere Henseender paa en lykkelig Maade.

Langt blev hans Ophold i Amerika dog ikke. Her hjemme i Sønderjylland havde man, særlig ved den Tid, ingen Kræfter at undvære. De, der kendte Thomsen, tabte ham ikke af Syne, og snart kaldte de ad ham igen. Religionsundervisningen i Skolen var i 1889 bleven delvis fortysket, og man forstod, at den snart vilde blive det helt. Samtidig indførtes der stadig mere Tysk i Kirken. Under dette dobbelte Angreb paa dansk Menig-

hedsliv vaagnede hos mange Forstaaelsen for, at hvis Livet skulde frelses, maatte Befolkningen selv sørge for Tilfredsstillelsen af sin religiøse Trang gennem Dannelsen af Frimenigheder. I Rødding og Bovlund havde de gjort det for 20 Aar siden. Nu omsider saa man ogsaa paa andre Egne, at den Vej maatte der gaas. Det første Sted, det skete, var Haderslev og Omegn. Herfra kaldte man nu ad Thomsen. Thomsen havde Betænkneligheder ved at følge Kaldet. Han havde jo maattet forlade sin Hjemstavn, fordi der hverken var Mad til ham eller Brug for ham, saadan som han nu engang var, og til det, han helst ønskede at arbejde i. Herovre i Amerika havde han fundet begge Dele og var under voksende Velbefindende bleven lettere og lysere i Sind. Nu skulde han vende tilbage til det, han havde lidt under. Det var et betydeligt Offer, der krævedes af ham. Men man kaldte og lokkede, fik ham til at se lyst paa det — for lyst. Det var ikke saa underligt. Af Naturen var han jo anlagt for det lyse. Og han vilde her saa gerne se det fra den lyseste Side. Det var jo hans Hjemegn, der nu kaldte ad ham.

Det trak i ham. Og det, der drog, var stærkere end det, der holdt tilbage. Saa brød han op og kom hjem i Efteraaret 1894.

I Amerika havde Thomsen lært Menighedsliv i Frihed at kende, Menighed staaende paa egne Ben, men derfor ogsaa staaende i Kamp og i Higen og Stræben efter Vækst. Han kom hjem i Forventningen om, at der var vaagnet noget lignende her hjemme. Den 25. Oktober 1894 holdt »Kirkeligt Samfund for Haderslev og Omegn«, stiftet 6. Juni samme Aar, et Møde i Theatret i Haderslev. Thomsen var til Stede. Det var første Gang, han talte til den Kreds, han nu skulde virke iblandt. Det var helt anderledes, end han havde tænkt sig det. Lidt var der af gammel kristelig Vækkelse og lidt af klar, bevidst Tilslutning til Grundtvigs Syn og Tanker. Af uklar Trang til noget andet end det, der bødes i Statskirken, var der en Del mere, men mest var der af blot Utilfredshed med og Modsætning til denne, til Dels vel i kristelig, men for en stor Del kun i national Henseende. Der var derfor heller ikke den faste Haand ved Roret, der — med Maalet klart for Øje — styrer hensynsløst frem imod det. Havde det været der, kunde der være skabt et Fællesskab om det. Nu var man kun fælles om at lægge ud, bort fra det kendte. Hidindtil

havde mange af disse Mennesker ikke haft noget til fælles ud over det, at de var Danske og hørte til samme Egn. Endog rent udvortes var de spredte nok. De boede rundt omkring i 9—10 Sogne. Og nu skulde de være en Menighed, et Fællesskab af inderligste og dybeste Art. Betingelserne for det var meget smaa. Selv den Trang til Samling, der er det første Vilkaar for et Menighedsliv, var der kun lidt af. Ringest var det for Byens Vedkommende, der dog skulde danne Kærnen i det nye Foretagende. »Dannevirke« skriver i sin Meddelelse fra det første Møde, at der var mange til Stede fra en nærmere og fjernere Omegn, men Byen var tarveligt repræsenteret.

Saadan var de Kaar, der nu blev givet Thomsen at arbejde under. De var som skabt til at tage Modet fra ham. De blev ham i alle Tilfælde en Kilde til Lidelse. Og dog maa man vist sige, at han var den rette Mand paa den Plads. I hvert Tilfælde var der i hele Sønderjylland ikke nogen anden end denne Krøbling med det svage Helbred, der havde været i Stand til at samle en Menighed af den brogede, aandeligt uensartede Flok.

Han led sig igennem det, led baade under Kredsens aandelige Forhold og under de Kaar, der rent udvortes blev den — og ham — beskaaret, men han troede paa Lys bag Taagen og midt i sin Lidelse kunde han i sin — altid oprindelige og aandsbaarne Tale, rive sine Tilhørere med, saa hos de stærkest grebne af dem »Sjælen af By over Stjernerne for, mens de tungere lyttede og tænkte.«

Thomsen havde en Evne, der her kom ham ypperligt til gode. Han havde fin Sporsans for det vordende, fæstede sit Blik paa det, der skulde komme og talte til det, der endnu ikke var. Han skriver selv om denne Evne: »Mit Øje er bedst øvet paa det Omraade, der er det spirende, og jeg kender Planten selv, om den endnu kun staar med Kimbladene. Jeg holder min Haand over den spæde Spire, naar andre vil rykke den op i den Tanke, at det maa være Ukrudt« og: »Min Evne, mit Kald og min Gerning er der, hvor Solen endnu ikke er oppe, men hvor Lysningen i Skyen forjætter, at den kommer. — Jeg forstaar Betydningen af at leve et Liv i Tro paa Forjættelser. Forjættelsen er jo trange Tidens Herlighed. Forjættelsens Blomst har en hellig Dugdraabe af Hjertets Længselsgraad, men det lille, klare

Spejl gemmer jo Himlens Billede«.

Det var vist ud af denne Sans for det kommende, han talte den Dag ved det første Møde. Det kunde i alle Tilfælde ikke godt være under Indtrykket af det, han i Øjeblikket saa og følte. Han talte ved selve Modet om Pinseunderet og bagefter ved Fællesspisningen om Betydningen af Sammenhold.

Under daarlige ydre Forhold — i en Sidesaal i Teatret — begyndte Thomsen at holde Gudstjeneste den 11. November 1894. Selv det kunde man ikke have uforstyrret. Det varede ikke længe, inden den lange Kamptid med stadige Forulempelser fra oven, med Utryghed over for Fremtiden og uden sikkert Fodfæste i en Menighed, der var dannet ud af ren og dyb kristelig Trang og sluttede sig inderligt til ham, gjorde Thomsen mismodig.

Han tænkte for Alvor paa at vende tilbage til Amerika, der stadig stod i Glans for ham, og hvorfra han paa ny havde faaet Kaldsbrev. Uden Menighed kunde han i alt Fald ikke tænke sig at arbejde videre i Haderslev. Han talte med Folk i Kredsen om det. Da viste det sig, at der var flere, end han selv og andre havde tænkt, der var rede til at gøre Skridtet fuldt ud, ikke vilde nøjes med at høre hans Forkyndelse, men erklærede, at de vilde have ham fuldt ud som Præst, især ved Daab og Nadvere. Dermed var der altsaa dannet en Menighed. Det var i 1899. Aaret efter fik de Kirken i Brug. »Det har været trangt nok at holde ud her under det meget, der fra forskellig Side har hobet sig op af Modstand«, skrev han ved den Tid. »Nu er det, som det lysner lidt, nu da vi kan tage vor Kirke i Brug«.

Et Par Aar derefter var hans Kraft brudt. Snart blev han kastet paa det Sygeleje, han ikke mere skulde rejse sig fra. Den 8. August 1905 døde han. Ved hans Baare kunde Pastor Poulsen fra Bovlund med Rette tale om, at her i Haderslev havde han øvet sin store Gerning. Han øvede den i Taage og Kulde, skuende mod og higende efter Lys og Varme.

I øvrigt havde han ogsaa med sine faa og smaa Kræfter virket ud paa andre Egne. Han begyndte i 1898 at holde Møder i Aabenraa, deltog i Arbejdet i Sundeved, gav Stødet til Kirkebygning begge Steder og holdt ikke sjældent kristelige Møder paa andre Egne. Altsammen under stort Besvær, men med Blikket rettet mod Fremtiden.

Thade Petersen.

PHILIP MØLLER.

En jævn og stilfærdig Bondemand var han, men »Ridder i Bondekofte«. Hans Gerning blandt den Befolkning, i hvilken han havde Rod, bør ikke glemmes som »Sne, der faldt i Fjor«, men mindes og værdsættes gennem Slægtled.

I Haderslev Amt, i den lille venlige Kirkeby Jegerup, lige vest for Hovedbanen saa Philip Møller Verdens Lys den 19. Juli 1846. Hans Fader var Gaardejer Niels Hansen Møller, og Moderen hed Kjesten og var født Henriksen.

Baade paa fædrene og mødrene Side nedstammede Philip Møller fra gamle slesvigske Odelsbønder. Bedstefaderen, Hans Philip Møller, var født paa Broagerland, i Skelle og var først Gaardmand i Kastrup ved Gram en kortere Tid, hvorfra han flyttede til Jegerup. Afdøde Morten Eskesen hævdede, at der flød fyrsteligt Blod i Philip Møllers Aarer, idet hans Stamfader ikke skulde være nogen ringere end en Hertug Ernst Philip af Lyksborg, som ejede Gods paa Ærø og Gaarde i Sundeved, og

som levede omkring Aaret 1700. Denne Ernst Philip eller maaske Philip Ernst havde kastet sine Øjne paa en borgerlig Pige fra Marstal, lod sig vie til hendes venstre Haand og fik i dette Ægteskab med hende flere Børn. Som rimeligt var, fik Børnene som Minde om deres Herkomst Philip-Navnet, og fra denne Børneflok skal bl. a. stamme den i Sundved ansete og vidt forgrenede Slægt Philipsen. En af Hertugens Børn blev Møller i Marstal og antog, som det ikke var ualmindeligt i hine Tider, efter sin Haandværk, Navnet Møller. Som bevist kom denne Slægt til Skelle og senere til Jegerup, hvor Hans Philip Møller fandt sin Livsledsagerinde i en ung barnløs Enke Anne Søldan Lorentzen, født Petersen, Datter af Sandemand Hans Petersen i Ørsted i Oksenvad Sogn. At sidstnævnte ikke var nogen helt ubetydelig Mand, kan sluttes af en Aarbog, rækkende fra 1740 til 1806, som han har efterladt sig.

I Hans Philip Møllers og Anne Lorentzens Ægteskab fødtes dem fire Sønner, af hvilke de tre valgte Lærervejen. Laurits blev Lærer i Skern, Philip først i Hoptrup og senere ved den lærde Skole i Haderslev og Hans i Aastrup ved Holsted. Den ældste Søn Niels overtog Fædrenegaarden, som i 1878 gik over paa Philip Møllers Hænder, efter at denne fra 1873 til den nævnte Tid havde siddet inde med en mindre Gaard i Jegerup. Philip Møllers mødrene Slægt havde ligeledes gennem Aarhundreder været bosiddende i hans Hjemby.

Det var dygtige Lærere, der virkede paa Philip Møllers Egn: I Sommersted den som Vejrpofet kendte Lærer A. Kloster og i Jegerup Degnen Jensen, hos hvem Philip Møller fik sin første Skolegang. Ved Siden heraf nød han Privatundervisning, bl. a. i Tysk, hvilket kom ham udmærket til gode i hans Manddomstid under de Hverv, hans Meningsfæller havde betroet ham. Hans Hu stod da ogsaa til Lærergerningen, men hans ældste Broders Død forvoldte, at han maatte blive Landmand. Imidlertid havde hans gode Evner bragt ham saa vidt, at han i 1867 kunde tage en Eksamen i Slesvig, der berttigede ham til et-aarig-frivillig Militærtjeneste. Møller udskreves til Fæstningsartilleriet og skulde i 1870 have været med i Krigen mod Frankrig. Han opterede imidlertid for Danmark og maatte som saa mange andre unge Nordslesvigere rømme fra Hjemstavnen. I

Danmark meldte han sig straks til Lægdsrullen og fritoges paa Grund af en Hjertefejl, som han led af hele Livet igennem, for Hærtjeneste. Under sit Ophold nord for Pælene besøgte Møller Landbrugsskolen paa Søgaard ved Vamdrup. Han var en af Skolens mest fremmelige Elever; hans danske Stile var saa fortrinlige, at de læstes op for hele Klassen. Under et Besøg i sit Hjem blev han anholdt af den prøjsiske Gendarm — Optanterne var et jaget Vildt — og blev stedt for Landraad von Rosens strenge Aasyn — Broderen til den danske Officer, der faldt ved Dybbøl — som Desertør. Møller maatte nu fremskaffe Bevis for at være løst fra sit danske Undersaatsforhold, hvilket skete i Aaret 1871. Retten til at tjene som etaarig-frivillig fratoges ham, og han maatte møde til Session, men Hjertefejlen frelste ham fra Tjenesten. Desuden paalagdes det ham at betale en større Pengebøde, som Onkelen, Latinskolelæreren i Haderslev, hjalp ham fri for.

I 1873 hjemførte Philip Møller sin Ungdomsbrud Cathrine Marie, født Hansen, der endnu lever i Haderslev, hvis Hjem var Nabogaarden. Philip Møller overtog Kommuneforstanderbestillingen efter sin Fader. Med stor Dygtighed røgtede han dette Hverv, men Artikler fra hans Haand i Bladet »Dannevirke« var medvirkende til hans Afskedigelse gennem Overforvaltningsretten i Berlin.

Nu var han den frie Mand, der kunde stille sig i den danske Sags Tjeneste. Og han blev den en trofast Støtte. Som den oplyste, indsigtfulde og samvittighedsfulde Mand var han selvskreven til at blive Egnens og den danske Befolknings Tilidsmand. Han valgtes ind i Kredsdagen, han fik Sæde i Provstisynoden, han blev Medlem af den store Vandsynskommission m. m. Og da den nordslesvigske Vælgerforening blev oprettet ved et Møde i Vojens 1888, kom Philip Møller ind i dens Bestyrelse, i hvilken han havde Sæde til sin Død.

Men Philip Møllers Hovedfortjeneste for den danske Sag i Sønderjylland, var sikkert Oprettelsen af »Foredragsforeningen for Nustrup med flere Sogne« paa et Møde i Vojens i December 1884.

Foreningen var den første i sin Slags i Sønderjylland og blev Forbilledet for alle øvrige. I den allerførste Tid kom der Foredragsholdere fra »Nordenaa«, men hurtigt lagdes der Hind-

ringer i Vejen. Som i saa mange Henseender maatte Befolkningen staa paa egne Ben og hjælpe sig selv. Hjemlige Ordførere stod snart paa Talerstolene i Foredragsforeningerne, hvis Møder altid overvaagedes af en og ofte to Gendarmere og imellemstunder af en tjenstvirg prøjsisk Amtsforsander. Fra 1890 gennem et helt Tiaar havde Skriveren af disse Linjer den Ære at høre til Philip Møllers Forenings stadige Ordførere. Jeg husker ham saa grant fra disse uforglemmelige Møder, ham, Formanden med det blege skarptskaarne Ansigt, der mindede om den store Reformator, naar han aabnede Mødet med faa, men hjertevarme Ord, medens han forinden med den blaa Sangbog i Haanden havde slaaet til Lyd for Mødets Begyndelse. Den blaa Sangbog blev først trykt i Viborg, og Philip Møller har sandsynligvis Æren af, at den blev en Folkebog i Nordslesvigs trange Dage.

Hovedmøderne afholdtes i Paulis Kro i Vojens, hvis Sal hurtig blev for lille og maatte ombygges. Møderne fandt forøvrigt Sted i en meget stor Omegn: lige fra Aabenraa Amtsgrense til Landegrænsen, f. Eks. i Slukefter Kro i Vedsted Sogn, Blankenhof, Bevtoft, Nustrup og flere Steder.

Ikke altid forløb disse opløftende Møder, over hvilke Holger Danskes Aand hvilede, uden Forstyrrelser. Da min ringe Person en Aften skulde tale over Emnet: Planetsystemet og illustrere Foredraget med Lysbilleder, forbød Amtsforsander Kosegarten Foredraget med den Begrundelse, at der maaske kunde findes Danebrog paa Billederne. En anden Gang udvistes Kvinderne, fordi Ordet Sønderjylland blev nævnet. Det nye Forsamlingshus i Bevtoft, der skulde yde Foreningen Hjemly, stængtes, fordi Gendarmen inden et Møde skimtede en meget ubetydelig, næppe synlig Revne i Loftet. Ved en anden Lejlighed ansaa man et fælles Kaffebord for at være sundhedsfarligt.

Efter at jeg flyttede fra Haderslev til det mere fjerntliggende Graasten, var jeg indbudt som Taler til et større Møde, Foreningen agtede at afholde i Foraaret 1900. Men der kom en Mand i Vejen med en Slæde. Endnu har jeg opbevaret et meget fornøjeligt Brev fra Philip Møller, i hvilket han meddeler, at Landraaden i Haderslev havde opstillet en Liste over de farlige Talere, som ikke turde opløfte deres Røster indenfor Foredragsforeningerne. I modsat Tilfælde vilde Foreningerne blive er-

klærede for politiske, og det vilde gaa ud over de stakkels Værter. Paa denne »sorte Liste« havde jeg den Gang den Ære at indtage en fremragende Plads. Først flere Aar efter turde jeg atter føre Ordet i den gamle Foredragsforening, og da hvilede dens første Formand forlængst under Mulde.

Paa Haderslev Provstisynodes Møder i Haderslev Latinskoles Festsal talte Philip Møller Aar efter andet paa fyndig, djærv og dog stilfærdig Vis Modersmaalets Sag. Ved en given Lejlighed ønskede han Forbønnen for Fremmedherskeren, den tyske Kejser, fjernet af Kirkebønnen. Og hvert Aar indbragte han de danske Lægmænds Andragende om danske Sprog-timer i Synoden med Støtte af kun faa tyske Statspræster. —

Paa sin Hjemmen, blandt sine Bysbørn, stod Philip Møller stadig som Forpost for dansk Sprog og dansk Sæd og Skik, som Danskhedens altid vaagne Forpost. Ildnende Ord kunde lyde fra hans Mund til de sløve og ligegyldige, og han kunde skainme Folk ud, naar de, som i Kollertiden, fik »svage Fornemmelser« overfor Tyskheden. Selv lod han sig ikke rokke en Haarsbred i sin politiske Overbevisning.

Philip Møllers Helbred var ikke stærkt. Lungebetændelse gennemgik han 5—6 Gange, sidste Gang Aaret før sin Død. Helbredet svækkedes yderligere ved de mange og ofte lange natlige Fodture fra Foredragsmøderne. Hans Kræfter ebbede ud, og han ønskede at afhænde sin store Gaard. Yderligere formørkedes hans Tilværelse ved, at han i 1902 i Februar Maaned blev stemp-let som »dansk Hjemløs«. Som Følge heraf maatte hans Søn, nuværende Bankbestyrer Jørgen Møller i Skærbæk, afbryde sit omtrent fuldendte juridiske Studium. Som etaarig-frivillig tjente han ved Søbataillonen i Kiel, fra hvilken han blev hjemsendt. Ved dette Skridt fra de tyske Myndigheders Side mistede den Mand, der altid som prøjsisk Statsborger havde kunnet leve uantastet, alle sine politiske Rettigheder. Philip Møllers Sag gik gennem alle Instanser, lige til Overforvaltningsretten i Berlin. Men alt var frugtesløst. Han og hans Born forblev hjemløse, saalænge han levede, og Børnene indtil 1907, da 6 af dem i Henhold til Optantloven af 1907 blev naturaliserede. 3 af Børnene opnaede først i 1916 Naturalisation.

Den 21. December 1902 bortkaldtes Philip Møller. Paa Jegerup Kirkegaard blev han stedet til Hvile under meget stor Del-

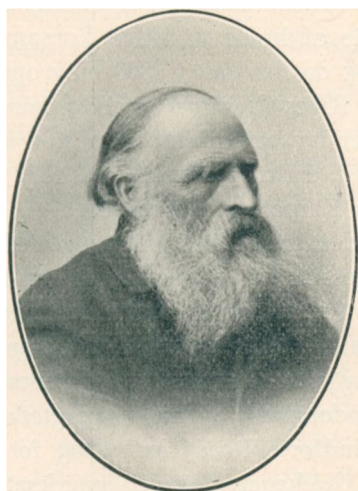
tagelse fra nær og fjern. Et jævnt og virksomt Liv var afsluttet. Det var ikke levet forgæves, men havde sat Spor udover Sognegrænsen, ja udover hele Nordslesvig. Og nu, da der ej mere i Nordslesvig er »Dag til Suk og Graad«, bør Mindet om Philip Møller, om hans Liv og Virken fremdrages. Han hørte ej til de haabløse Slægter og tabte aldrig Haabet om lysere og bedre Tider.

Og saa skal hans Navn da leve gennem Aarene; thi

G o d t Navn dør aldrig!

Hans Petersen.

MADS JENSEN.

16. Juni 1839 — 29. Oktober 1909.

Mads Jensen var født i Asperup Sogn paa Fyn, men kom allerede i 1841 med sine Forældre til Agtrup ved Kolding og derfra i 1847 til Mejlby ved Rødding, hvor de havde overtaget en Landejendom. Faderen var en stille, alvorlig og arbejdsom Mand, Moderen en begavet, viljestærk Kvinde, begge var religiøst vakte. Faderen døde dog allerede i 1849; men Enken fortsatte Gaardens Drift. Kaarene i Hjemmet var imidlertid smaa, og Børnene maatte derfor tidlig gøre Gavn for Føden. Mads Jensen deltog allerede som Dreng i Markarbejdet og Mergelgravningen; det gav Vabler i Hænderne, men udviklede hans Legemskræfter. Moderen sørgede dog samtidig for, at Børnene fik en saa god Skolegang som muligt. Efter sin Konfirmation kom Mads Jensen ligesom sine Brødre ud at tjene, eller han hjalp Moderen med at styre Gaarden, naar de ældre Brødre var ude.

M. Jensen havde allerede som Barn stor Læse- og Lærelyst. I sin Fritid læste han Historie, Geografi, Kirkehistorie o. s. v., og da der ikke var langt til Rødding Højskole, var det forholdsvis let for ham at skaffe sig passende Bøger og høre gode Foredrag. Han kom desuden hyppigt i Rødding Kirke, hvor Pastor Svejstrup den Gang samlede talrige Tilhørere ved sin aandfulde Prædiken.

Krigen i 1864, der søndrede saa meget, bragte ogsaa Forstyrrelser paa det kirkelige Omraade, ikke mindst i Røddingeggen, og M. Jensen fattede da den Tanke efter Evne at bøde derpaa. Han begyndte at holde gudelige Forsamlinger i sin nærmeste Omkreds, og da der saa i 1868 blev oprettet en »Kirkelig Forening til Guds Riges Fremme«, traadte han i dennes Tjeneste som Kolportør eller Lægprædikant, som man nu vilde kalde det, og fortsatte dermed, indtil Foreningen i 1872 blev opløst. Dermed ophørte hans Kolportørvirksomhed.

Allerede forinden havde han giftet sig med Bodil Marie Pors fra Oksenvad og bosat sig i Jegerup, hvor han havde købt en lille Landejendom, og for tillige at have et andet Erhverv havde han af en Slægtning lært Rebslagerhaandværket. Men Landbruget fangede dog snart hans største Interesse. Der blev købt mere Jord til Ejendommen, og han forpagtede desuden en større Jordlod. Han indførte Roedyrkning og foretog Fedningsforsøg med Roer og Oljekager, desuden iværksatte han Gødningforsøg og Planteavlsvorsøg og erhvervede sig herved paa disse Omraader en Indsigt, der hvilede paa praktisk Erfaring og derfor var saa meget mere værdifuld. For yderligere at fremme Roearven udgav han i 1881 en »Praktisk Vejledning i Roefrugt dyrkning« og foretog med Understøttelse af de danske Landboforeninger i Nordslesvig i Sommeren samme og det følgende Aar en Rejse til Danmark for at se, hvorledes det der stod til med Frøavlen og Landbruget i Almindelighed. De Erfaringer, han indvandt paa disse Rejser, nedlagde han i en Skildring, der udkom 1883. Allerede Aaret i Forvejen var der paa hans Tilskyndelse blevet stiftet en »Nordslesvigsk Frøavlsforening«, for hvilken han blev valgt til Formand, og som han med aldrig svigtende Omhu ledede i de følgende 25 Aar. Foreningen vandt efterhaanden Tilslutning over hele Nordslesvig, og for at fremme dens Formaal udgav han »Praktisk Vejledning i Frøavl« og »Grundregler i nordisk Frøavl«, foruden at han udfoldede en betydelig Konsu-

lentvirksomhed og holdt Foredrag om Roefrugtdyrkning og andre Landbrugsemner.

I senere Aar har han yderligere udgivet en »Haandbog for Landmænd«, en »Kortfattet praktisk Gødningslære samt Vejledning i Dyrkning af kvælstofsamlende Planter«, en »Plantens Ernæring« og en »Hornkvægets Ernæring og Pleje«, lutter Bøger, der er byggede paa praktisk Erfaring i god Overensstemmelse med hans Valgsprog:

Lidt er der levnet os at gøre;
det maa læres ad Tankens og Erfaringens Vej.«

Den nordslesvigske Landbostand har paaskønnet dette omfattende Arbejde til Fremme for Landbruget ved gentagende at skænke M. Jensen værdifulde Gaver, saaledes i 1891 et smukt Solvservice med Indskrift: »Fra nordslesvigske Frøavlere med Tak for udvist Virksomhed« og i 1907 i Anledning af Frøavlereforeningens 25 Aars Jubilæum en Sølvkande med Indskrift: »Fra nordslesvigske Landmænd med Tak for trofast Arbejde«.

Men skønt Landvæsnet optog en væsentlig Del af M. Jensens Tid og Tanker, bevarede han alligevel sin Interesse for kirkelige Anliggender. For ham og hans Hustru var Religion en Hjertesag. De havde sluttet sig til Frimenigheden i Rødding og forblev i denne, indtil der, væsentlig efter Tilskyndelse af M. Jensen og ved hans ihærdige Virksomhed, oprettedes et »Kirkeligt Samfund for Haderslev og Omegn« med den fra Amerika hjemvendte R. Thomsen som Præst; saa sluttede de sig til dette.

M. Jensen syslede gerne med religiøse Ting. I 1872 udgav han en Række Taler, han havde holdt som Kolportør, og i Slutningen af Halvfjerdserne tog han livlig Del i en Pennefejde mod daværende Pastor Lorenzen i Haderslev og flere Præster om dansk Salmelitteratur, en Kamp, der fulgtes med levende Interesse i vide Kredse og for saa vidt har faaet blivende Betydning, som den gav Stødet til Udarbejdelsen af den Salmebog, der nu benyttes overalt i de dansktalende Menigheder i Nordslesvig. Pennefejden efterfulgtes af en Række Artikler i »Dannevirke«, hvori M. Jensen skildrede den danske Menigheds kirkelige og folkelige Livssyn, og som senere udkom i Bogform.

I 1899 solgte M. Jensen sin Ejendom i Jegerup og flyttede til Haderslev, dels for at være i Menighedskredsen, dels for at

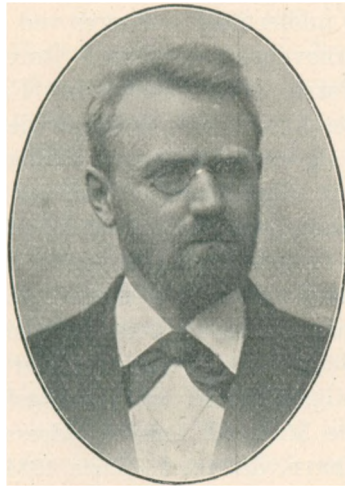
være i Nærheden af Kirken, og i de følgende Aar var der vel næppe en Søndag, hvor han ikke under Gudstjenesten saas paa den Plads, han havde valgt sig der.

Det er en Selvfølge, at en saa oplyst og i mange Retninger interesseret Mand som M. Jensen tillige tog levende Del i vor nationale Kamp. Navnlig var han sin Nabo og Ven Ph. Møller i Jegerup en trofast Støtte i Ledelsen af den i 1884 oprettede Foredragsforening for Nustrup m. fl. Sogne. Han deltog regelmæssigt i dens Møder og havde jævnlig et godt Ord at sige ved disse Lejligheder.

Paa sin halvfjerdsinstyveaarige Fødselsdag var han endnu rask og livlig, skønt han kort i Forvejen havde haft et Sygdomsanfald, der en Tid langt holdt ham bunden til Sygelejet. I Efteraaret fik han et nyt Anfald, og den 29. Oktober 1909 sov han stille hen.

Et virksomt Liv var dermed afsluttet. Den nordslesvigske Landbostand havde mistet en oplyst og flittig Standsfælle, Friemenigheden et alvorligt og virksomt Medlem og vor nationale Sag en paalidelig og trofast Ven og Støtte. M. C. Mathiesen.

M. C. MATHIESEN.

Da Skolekollegiet i Haderslev 12. Maj 1881 fik den danske Realskole lukket, skrev en kongerigsk Indsender i »Dannevirke« bl. a.: »Paa et andet Omraade kunde det jo gerne være, at Kollegiet ved Skæbnens Ironi kunde blive helbredet for sin Skepsis og faa Troen i Hænde paa hans (J. Jessens) materielle Duelighed, som det i sin ophøjede Visdom har fundet sig beføjet til at dødsdømme.« Man var altsaa allerede klar over, at Jessen som Redaktør af »Flensborg Avis« vilde blive farlig for Tyskerne, men foruden Jessen var der endnu en anden af Skolens Lærere, M. C. Mathiesen, der, om ikke saa ildfuld, dog lige saa trofast og med stor Sejghed skulde blive Danskhedens Forkæmper i Pressen.

Hans Slægt havde været Søfolk, ogsaa Faderen havde været til Søs, men blev senere Lærer. Da han døde 1868, sad Enken med 10 Børn, hvoraf Mathiesen, født 11. November 1853, var den næstældste. Trods de meget smaa Kaar lykkedes det ham dog at

komme paa Tønder Seminarium 1871, og herfra udgik han 1874 med en smuk Lærereksamen. 1875 blev han Lærer ved den danske Realskole i Haderslev, og herfra var det, han blev fordrevet ved Skolens Lukning 1881. Den 1. Juli 1882 fik han Ansættelse ved »Dannevirke«-»Freja« som Redaktionssekretær. Redaktøren var cand. mag. J. J. Bjørnshauge, men det var den Gang nødvendigt, at Stillingen som »ansvarhavende Redaktør« overdroges til en Mand, der med Sindsro kunde tage mulige Fængselsstraffe og midlertidig undværes ved Bladet. Mathiesen blev altsaa »ansvarhavende«, og allerede Aaret efter, 4. Oktober 1883, fik han sin første Dom, 3 Maaneders Fængsel, nemlig for den ovenfor nævnte Artikel om Skolekollegiet i Haderslev, der navnlig havde følt sig krænket over, at Medlemmerne var nævnt ved Navn og Stilling. Jessen ved »Flensborg Avis« fik samtidig en Dom paa 6 Maaneder for en lignende, noget hidsigere Artikel, »Prøjsisk Jul«, der drejede sig om det samme vise Kollegium. — Det er for Resten mærkeligt nok, at medens Jessen i Regelen selv skrev de Artikler, han dømtes for ved de prøjsiske Domstole, blev Mathiesen aldrig dømt for sine egne Artikler — dertil afvejede han dem alt for rolig, skønt de var virkningsfulde nok. Lige før han afsonede denne Straf, fik han en Adresse fra en Kreds af Studenter i København, dateret 4. Marts 1884. Det hedder deri bl. a.: »Med Interesse følger vi Deres Arbejde, som De har viet vor fælles Sag og Deres Kræfter. Og netop paa en Tid som denne, da vi har set Udfaldet af de Forfølgelser, hvorfor De særlig i den sidste Tid har været Genstand, vilde vi gerne bringe Dem vor Tak for, hvad De har ydet, idet vi haaber, at De endnu længe maa kunne føre Kampen med usvækket Kraft og Tro paa, at Sandhed og Ret engang vil sejre«. Adressen er underskrevet af en Række Navne paa unge Studenter, der ogsaa senere har vist, at de ikke glemte de kæmpende bag Grænsepælene. Man finder bl. a. her Teologerne Otto Rosenstand, C. Koch, L. Møltesen, J. Nissen, Jul. Plesner, Juristerne C. F. Kuhn, K. Halberg, H. C. Pedersen og J. C. Petersen, Medicineren A. Askov og Navnene H. V. Clausen og H. L. Møller, dengang begge stud. mag.

Det Fængselsophold, Mathiesen gik ind til, var for Resten skæbnesvangert nok for ham, thi under det fik han Spiren til en Ørelidelse, der senere i stigende Grad pinte ham og besværliggjorde ham hans Stilling, men da han kom ud, fik han en dejlig

Rejse til Danmark, idet han nemlig sammen med P. Skau og Møller Jacobsen, Brons Mølle, var Fører for de sønderjyske Pigers Udflugt til Nordsjælland og København. En af de unge Piger, Karen Andresen fra Brunsgaard, blev senere Mathiesens lykkelige Hustru.

Endnu engang fik Mathiesen en Fængselsstraf — Bøder var der mange af — denne Gang dog kun paa en Maaned. Det var den i sin Tid meget omtalte Sag om »Æbletyven«, en ret komisk Historie, naar man nu efter saa mange Aars Forløb læser Sagens Akter. Der gik i Haderslev det bestemte Rygte, at den ivrige Fortyskningsmand, Kredsskoleinspektør Stegelmann, var grebet i Æbletyveri i sin tyske Nabo, Ølbrygger Fuglsangs Have. Mathiesens Svigerfader, Eliassen paa Brunsgaard, der var en stor Ven af Pen og Blæk, skrev i »Dannevirke« et »Indsendt«, hvori han spurgte, om det var strafbart at stjæle Æbler, og selv besvarede Spørgsmaalet helt juridisk, men fremhævede, at ogsaa her gjaldt det gamle Ord: »De smaa Tyve hænger man, de store lader man gaa«. Kredsskoleinspektøren, der ikke var nævnt, følte sig ramt og anlagde Sag. I Forhøret indrømmede han, at han havde taget Æbler i Fuglsangs Have, men at Fuglsang havde givet ham Lov til at spadser i Haven og til at plukke Frugt. Uheldet vilde, at Fuglsang først benægtede en saadan Tilladelse, men da Stegelmann bønlig gentog, at med »Frugt« havde Fuglsang vist ment Stikkelsbær og Ribs, forbarmede Fuglsang sig og indrømmede Rigtigheden. Saa blev Mathiesen selvfølgelig dømt, og mens hans Hustru og Barn indkvarteredes paa Brunsgaard, maatte han 1890 atter i Fængsel i Flensborg, hvor han fik Lov til at beskæftige sig selv. Han udarbejdede her en Stedfortegnelse (Postadressebog) for de fire nordslesvigske Amter, der har gjort stor Nytte ved at bevare i praktisk Brug de danske Stednavne fra tyske Fordrejelser. I Fængslet havde han som Lidelsesfælle den bekendte Pastor Paulsen fra Kropp, der havde fornærmet en Kultusminister.

Da J. J. Bjørnshauge døde 1891, blev Mathiesen Bladets Redaktør, og som saadan sled han sig bogstavelig op, thi Forholdene var smaa, og der skulde spares. For kortere eller længere Tid havde han Medarbejdere, men det væsentligste Arbejde var læsset paa ham selv. At han under disse Forhold kunde holde Modet oppe, kan ikke beundres stærkt nok. Bladet holdt sin tro-

faste Kurs og fulgte godt med gennem de bevægede Aar. Abonnenttallet var lidt over 2000, dengang ganske respektabelt. Mest beundrer man ham, naar man ser de Breve igennem, som han i 90erne fik fra Bladets Ejer, Dyrnlæge J. H. Bjørnshauge i Aabenraa, der trykket af økonomiske Sorger og pint af Ærgerrighed efter at spille en politisk Rolle, ønskede at bøje sig for Køllerpoltikens Hvirvelstorm og tilsidst tabte Fatningen. Hans Svingninger begyndte, da han mistede sine Tillidsposter i Folkebanken og Landboforeningen. Med Hensyn til Bladene var det i det ene Øjeblik saa knebent, at der ikke maatte købes nye Typer, i det næste kom Bjørnshauge med det den Gang aldeles vanvittige Forslag, at Bladet skulde udgaa 2 Gange dagligt, i en større og en mindre Udgave. Bjørnshauge syntes ikke om en eneste af de ledende danske Mænd i Nordslesvig, men betragtede dem efterhaanden alle som Folk, der gik ud paa at skade ham personlig. Navnlig var Bjørnshauge vred paa H. P. Hanssen, der 1893 havde købt »Hejmdal«. I et Brev til Mathiesen 18. August 1894 skriver Bjørnshauge: »Hvorom alting er, saa lad mig sige det, at jeg ikke ønsker, at H. P. Hanssen eller hans skal tages i Forsvar af »Dannevirke« under Angreb, som de maatte blive udsatte for, være sig fra hvilken Side det end maatte ske. Gustav Johannsen behøver heller ikke at tages i Forsvar«. — Mathiesen vendte det døde Øre til disse Krav og styrede sin Kurs uanfægtet, men da Bjørnshauge i Efteraaret 1899 bestemt krævede optaget en Artikel, hvori danske Forældre raadedes til ikke at sende deres Børn paa danske Højskoler og Efterskoler, men at sende dem til den tyske Landbrugsskole i Aabenraa, nægtede Mathiesen bestemt at optage Artiklen, hvorefter Bjørnshauge opsagde Mathiesen til 1. April 1900. Mathiesen meddelte i Spidsen af Bladet dette og fralagde sig ethvert Ansvar for Bladets fremtidige Ledelse og Indhold. Denne Meddelelse fremkom en af de sidste Dage af Aaret 1899. Nytaarsaften fik Mathiesen Besøg af den senere saa sørgeligt bekendte Fru Wildenradt-Krabbe, og jeg blev tilfældig Vidne til en Samtale, der fra Mathiesens Side var skarpt afvisende. Fru Wildenradt-Krabbe-Affæren behøver ikke at fremdrages her. Der foreligger en hel Litteratur om dette sørgelige Afsnit i Pressehistorien. Mathiesen ansattes 1900 ved »Modersmaalet« og blev her til sin Død. I den daglige Redaktion deltog han dog kun i den første Tid, senere blev Forholdet ret frit. Han

ledede senere »Modersmaalets» Søndagsblad, og her skrev han ligesom i Sprogforeningens Almanak, ofte selvstændige novelistiske Bidrag under Mærket »Cornelius Vraaby«. Ved Siden af var han Regnskabsfører for en Haglkasse og havde mange andre Tillidshverv, de fleste ulønnede. Hans kæreste Arbejde var at virke for Jærnfonden, som han Aar for Aar bogstavelig sled for.

Det er Mathiesens bedste Aar, midt i Halvfemserne. Jeg ser ham i »Dannevirkes« gamle Kontor siddende ved det store Skrivebord, hvor alt ligger i mønsterværdig Orden, næsten pedantisk. Ude fra Terrassen mod den store Have vælder Solen ind over det hele. Mathiesens smukke Manuskript lægges Blad til Blad i en nøjagtig Bunke. Ofte bliver han forstyrret, thi mange søger Raad hos ham. Det er svært at samtale med ham, thi han hører ikke godt, men Folk kommer alligevel, thi alle ved, at giver han et Raad, saa er det nøje overvejet og samvittighedsfuldt overlagt. Samvittighedsfuld og pligtro, det var han fremfor alt. — Det var i Haderslev Mathiesen, der indførte Afskrivning af Valglister og systematisk Agitation. Resultatet viste sig straks ved et Valg, som hele Nationen glædede sig over. Ganske vist var det jo kun et enkelt eller nogle faa af de gode Detailresultater, han havde Æren for, men de skaber Helheden.

Ved alle større Møder i Sønderjylland mødte Mathiesen og hans Hustru, ofte cyklende langvejs fra. I Regelen kom han ikke for at tale — han talte velovervejet, men hans Organ var meget haardt — men for at agitere for det kære Jærnfond. Han og hans Hustru solgte Mærker, Blomster og Skrifter, alt til Fordel for Jærnfonden, der kan takke hans Arbejde for mange Tusinder. I de senere Aar var han ofte syg. Under en Cykletur besvimed han og faldt. Der var fremskreden Aareforkalkning. Han opereredes for Stær paa begge Øjne. Han fik Mavekræft, men gik dog oppe.

Saa kom Krigen og Tyskernes meningsløse Arrestationer. Mathiesen sad om Aftenen i sit Hjem med sin lille graa Kat paa Skødet, da Soldaterne og Politiet trængte ind i Huset. Hans Hustru traadte hen til ham, medens Katten flygtede af Skræk for de klirrende Sværd. Officeren erklærede, at han kom for at arrestere Mathiesen. Politibetjenten maatte højt raabende gen-

tage Ordene, da Mathiesen ikke kunde høre Officeren. Saa kysede Mathiesen rolig sin Hustru og gik bort mellem Soldaterne — ganske som om han gik i sine egne Tanker. Der var Taarer i mange Øjne, da dette Optog passerede Storegade paa Vej til Raadhuset. Han var jo kun en af mange Arrestanter den Dag, men alle vidste, at han var syg og svag. Alle Attester om hans Sygdom nyttede intet, det var »ganz egal«. Mathiesen selv var ved godt Mod i sin Celle. »Vi opgiver ikke Haabet saa let«. Den 8. August Kl. 5 $\frac{1}{2}$ Eftermiddag førtes Arrestanterne fra Haderslev. Først 11. August ankom de til Dänholm. Man har ment, at Mathiesen var saa svækket, at Brutaliteten under Arrestationen og Fængselsopholdet ikke klart er gaaet op for ham. Det kan næppe passe, thi hans Dagbog udviser noget andet. Paa Dänholm blev han syg som Følge af Kosten, og undertiden foretrak han at halvsulte fremfor at spise, men Hungeren tvang ham til sidst til at spise. »Jeg gav mig til at spise det sure Rugbrød og beder Vorherre om, at det ikke maa skade mig,« staar der et Sted i Lommebogen. »Utøjet gør en Del til at holde os vaagne. Flere af mine Lidelsesfæller er frygtelig forbidte«. Den 19. August førtes Fangerne til Altona, og endelig 22. August 1914 ankom det første Hold frigivne Arrestanter til Haderslev.

At Mathiesens Tilstand forværredes under Fængselsopholde er givet, og hans Død er bleven fremskyndet af Tyskernes brutale Optræden. Han døde 17. Februar 1915.

Han var en tro Stridsmand, en flittig, en brav og retlinet Mand, der holdt ud paa sin Post og var tro til sidste Aandedræt.

P. Eliassen.

BUNDE REFSLUND.

Skont Bunde Refslund dode som 67aarig, altsaa inden han i egentlig Forstand havde Ret til Navnet, hed han mange Aar: »Gammel Bunde«. Denne Folkesprogets Form for »den ældre« var ham tillagt for at undgaa Forveksling med Fætteren, den anden Bunde Refslund i Bovlund, men ved Siden af var Navnet ret betegnende for ham. Han stammede fra en gammel Bonde-slægt, der som Tradition har i Eje: Godhed, Retsindighed og Finsind, men ogsaa kun havde en saa lille Portion robust Livskraft, saa den nu næsten er ved at uddø i Mandslinjerne.

Det synes, at Bunde Refslunds Fader falder uden for denne Slægtstype, hvis det er rigtigt, hvad J. Fausbøl skrev om ham i Sprogforeningens Almanak for 1897, nemlig at Hans Refslund var en meget kraftig Personlighed og en dygtig Bonde, som foruden den 5 Ottingers Gaard i Bovlund efterlod sig en Kapital paa Rente, da han dode i 1847. Hans Refslund maa imidlertid have haft Sans for andet og mere end at sætte Penge paa Rente,

for den ældste Søn Bunde, der blev født 21. Maj 1828, kom allerede i Maj 1845 som Elev til Rødning Højskole. Nutiden med dens Tusinder af nuværende og forhenværende Højskoleelever kan kun ved Eftertanken forstaa, at det den Gang var noget af en Bedrift at være en mellem de halvanden Snes, der havde vovet det nye. For Bunde, som for de allerfleste, var det en Lykke, at han kom til Rødning — ja for ham var den sikkert større end for de allerfleste. Han fandt i Rødning, hvad han trængte til, for det var jo netop i Prof. Flors*) Forstandertid, han kom der, og hvem der har kendt Bunde Refslund, vil sande, at han passede bedre til en Florsk end til de senere Koldske Højskoler. Der siges, at Prof. Flor skal have sat saa stor Pris paa Bunde Refslund, saa han kaldte ham en af sine kæreste Elever. Det var ikke saa mærkeligt, for foruden at have fuldttonende Sangbund for det nyvakte nationale, havde han Sans for en anden af de Nationalliberales Dyder: Finheden. Skønt Bunde Refslund ikke stak af fra sine Kaldsfæller i Klædedragt, i hvert Fald snarere holdt sig noget tarveligere, saa er han ofte med Rette bleven betegnet som en fin Mand. Og som hos de National-liberale var hans Sind æstetisk anlagt. I ham faldt den første Højskoles Sæd ikke paa Stengrund. Denne første Grøde af bliden Vaar blev ved at gro sin Vækst videre i ham. Refslunderne plejer ikke at blive ældgamle, og kun 19 Aar gammel maatte Bunde overtage Ledelsen af Gaardens Drift efter Faderens Død. Saa kom Trearskrigen, og skønt han som Gaardmandssøn, der var lille og spinkel, ikke blev Soldat, saa var det for alle, mest dog for de nationalt vakte, en Tid, der rørte op i Sindene. Bunde fulgte med sin Nabo efter Armeen og iagttog Slaget ved Bov paa nært Hold — den Gang kunde det jo lade sig gøre med Muligheden af at komme hjem igen.

Efter Krigen giftede Bunde sig med Ingeborg Tilgaard fra Vellerup. Hun skal i sine unge Aar have været saare skøn — lys og haarfager som Freja. Det har ogsaa virket med til at give den Glans, der stod om deres Hjem, som kom til at betyde saa meget for Egnen. Man maa have dette med for at forstaa Bunde Refslunds Betydning. For han havde det som andre af den Tids betydende Mænd: skal man opsumere deres haandgribelige

*) Flor var vel baade Grundtvigs Discipel og nationalliberal.

Gerninger, saa kommer man ikke til en statelig Liste som ved Nutidens offentlige Mænd. Bunde Refslund blev allerede som 25aarig Medlem af Bestyrelsen for Rødding Højskole. Han var mellem de »Klosterbrødre«, der i 1861 indkaldte til Møde i Løgumkloster og der slog et Slag for at give Tyskerne den Sprogfrihed, vi havde forlangt for os selv — og de maatte slaa mod Mænd, som de ellers stod nær, som L. Skau, H. Krüger og Prof. Flor. Bunde Refslund var efter den ulykkelige Krig med paa »de 47«s Tog til Berlin for at takke den prøjsiske Konge for § 5; han var kort Tid, indtil Edsaflæggelsen, Kommuneforstander, Næstformand i Agerskov Sogns Sparekasse. Men dette vejede kun lidt imod, hvad der mere direkte udgik fra hans Hjem. Der vistes en Gæstfrihed, som kun den Tid kendte. Der kom cand. theol. Ley, som bragte Paavirkning fra den Koldske Tid i Forballum, der sang Morten Eskesen sine Kæmpeviser, og herfra er Stødet til Folkefesterne i Mandbjerg Skov vel givet, i hvert Fald bød Bunde Refslund Velkommen ved den første i 1852. Bunde Refslund blev Formand for et »Dansk Samfund«, hvor Morten Eskesen lærte dem Folkesang. Da senere cand. Ley kom til dem som Huslærer i 2 Aar, saa læste han ved deres Gæstebud »Hakon Jarl« og andet af Oehlsenschläger for dem, »saa Haarene rejste sig paa deres Hoveder«, og han indøvede dem til ved deres Dilettantkomedier at spille »Jeppe paa Bjerget«. I Ley var der en Rest af gammelnordisk Kæmpekraft. Han kunde springe nøgen ud af Sovekammervinduet og kunde tumle sig rundt i Sneen — og befinde sig godt efter den Tur. Da Cornelius Appel af Tyskerne blev fordrevet fra Tønder, faldt det naturligt, at Familien tog til Bunde Refslund og blev der en Maanedstid, indtil den fandt et andet Opholdssted. I Ferierne bragte de kongerigske Højskolegæster nyt Liv til den folkelige og religiøse Bevægelse paa Egnen. Fra deres Hjem og fra Pastor Boesen i Agerskov er Udspringet til Frimenigheden i Bovlund, og Bunde Refslund var dens Forsanger, saa længe han kunde.

Bunde Refslund var svagelig og blev tidlig ældet; han døde den 25. 7. 1895. De sidste Aar levede han paa Aftægt hos Sønnen, omhyggeligt vogtet og plejet af Ingeborg. Som Knøs saa jeg ham tit staaende lænet over Havelaagen, seende, nej skuende ud over det vide Engdrag. Intet Under, at denne Skønhedselsker nød netop denne Udsigt — han, der var saa mild, saa jævn, saa ligetil.

Han ejede ikke megen Fremdrift; bore sig frem og derved faa Indflydelse laa ham fjærnt, og han var ikke særlig dygtig i praktiske Ting. Det gør godt at se, at en saa stille, nobel Mand alligevel kunde betyde saa meget, som han gjorde, for sin Egn.

M. Refslund Poulsen.

A. D. HØRLÜCK.

I den By, hvor H. A. Krügers Moder var barnfødt og opvokset, i Rurup i Branderup Sogn boede den Mand, der blev Krügers Efterfølger som Landdagsmand og fortsatte i hans Spor, Anders Dons Hørlück paa Kærgaard. I denne Egn har der indtil de sidste Tider levet en Række dygtige, indsigtfulde og karakterfaste Mænd, anselige Skikkelser, der var et godt Udtryk for vort Folks Aands- og Legemskraft, jævne og mandige i Væsen og Sprog, Egnens ægte sønderjyske Folkemaal.

Da Anders Hørlück blev udset til Krügers Eftermand i den præjssiske Landdag, var han en landskendt Mand, der ved sin retskafne og sindige Færd, sit pligttopfyldende Arbejde og sin venuesæle Omgangsmåde havde vundet megen Folkeyndest, især i Haderslev Vesteramt. Et Par Aar før Krügers Død var den store omfattende Bonitering af Jorden tilendebragt, og af den Kommission, dette Arbejde hvilede paa, havde Anders Hørlück været Medlem siden dens Oprettelse i 1871, valgt ind i den

af Haderslev Kreds dag. Mangfoldige var de Hjem, A. D. Hørlück gæstede i de Aar og overalt vandt han sig Venner. Der var de Familier Landet over, hvor han knyttede Venskabsbaand, som vedblev at bestaa indtil hans Død. — Men ogsaa som Medlem af Vandløsningskommissionen fra 1865 for Hvidding, Nør-Rangstrup, Frøs og Kalslund Herreder og senere — fra 1875 — som Formand for den færdedes han i disse Herreder som en skattet og afholdt Mand, saa det faldt næsten som af sig selv, at alle Øjne ved Krügers Død rettedes mod A. D. Hørlück, tilmed da Hørlück var personlig Ven og Omgangsfælle med Familien i Bevtoft, og hans Opfattelse af vor Folkesag faldt sammen med H. A. Krügers.

Anders Dons Hørlücks Slægt har altid levet i Nør Rangstrup Herred. 1750 flyttede Gaardmand Hans Rossen fra Bevtoft, hvor han var født 1716, til Rurup med Hustru Marie, Per Hørlücks Datter fra Bevtoft, Børn og gamle Moder Maren Rosses, Ros Christensens Enke, der døde i Rurup 1770. Hans Rossens Søn, Rasmus Hansen Rossen fik Gaarden efter sin Fader. Han var gift første Gang med Marie Nielsdatter fra Mjolden, hvor hans yngre Broder Hans var bleven Degn i 1779, anden Gang med Mette Marie, Hans Poulsens (senere Pauli) Datter af Vellerup. Sønnen Niels af første og Hans af andet Ægteskab fik i Daaben Stamnavnet Hørlück. Denne yngste Søn (Anders Hørlücks Fader) besøgte Tønder Seminarium i 1809—10, og fra den Tid stavede han sit Navn Hørlück. Han kom til Viufgaard mellem Kolding og Vejle, hvor han var Huslærer og Forvalter hos den daværende Ejer Major Ingversen. Her blev han kendt med Datteren af den forrige Ejer Jens Andersen Dons, der havde samlet Viufgaard. Hendes Navn var Pauline, hun boede sammen med sin Moder Enken Kirsten Dons, f. Nielsdatter Buch af Nagbøl, paa en lille Afbyggergaard »Kirstinelyst« ved Viuf. De to unge holdt Bryllup i 1820, og Hans Hørlück fortsatte sin Gerning paa Viufgaard, hvor hans to ældste Børn er fødte, indtil han et Par Aar efter blev kaldt hjem til Rurup, da hans ældre Broder Niels var død ugift. Han overtog saa Fødegaarden, senere ogsaa Lærerembedet og var desuden i mange Aar Sognefoged for Branderup Sogn. I dette Hjem voksede der seks Børn op, Anders Hørlück var den yngste, født den 17. August 1836. Sin Skolegang fik han hos sin kloge og dygtige Fader. Den lille

Skolebygning staar endnu, lidt vest for Gaarden, hvor gamle H. Hørlück havde sit Hjem (ejes nu af H. P. Andersen). I denne gamle Skole fik en hel Slægt sin Oplærelse, her fik Brødrene Fausbøl fra Mandbjerg deres Skolegang, Hans Andersen og hans Søstre, ogsaa Børn fra andre Byer søgte til Rurup Skole, saaledes Peter Boesen d. æ. fra Mjolden. En af hans Skoledrenge kunde som gammel gengive følgende Sætning af ham: Jord er den sande Valuta. Gamle Hørlück var en flittig Mand, om Sommeren stod han op ved Daggry og gjorde flere Timers Arbejde paa Marken inden Skoletid. Sin Lærergerning opgav han i 1849, medens han vedblev at være Sognefoged for Branderup Sogn indtil 1867, da han nægtede at aflægge Ed til Prøjserne. Aaret efter døde han.

Efter endt Skolegang kom A. D. Hørlück paa Rødding Højskole i 1853—54 og var derefter Skriver paa Kontoret hos Herredsfoged Friedrichsen i Toftlund. Men da han havde faaet Lyst til at blive Landmaaler, kom han i Foraaret 1855 til Ødis for hos Landmaaler Ritter at faa praktisk Uddannelse. I Efteraaret næste Aar tog han til Aabenraa, og efter en teoretisk Uddannelse paa halvandet Aar tog han Landmaalereksamen i Flensborg i 1858.

Han boede nu hjemme i Rurup og arbejdede som Landmaaler indtil 1870, de tre sidste Aar dog i en anden Landmaalers Navn, da Prøjserne paa Grund af Edsnægtelse afsatte ham i 1867. Men der blev kaldt ad Hørlück paa mange andre Omraader. I 1863 havde han overtaget sin Fødegaard, efter at den var bleven delt mellem ham og den ældste Broder Jens Andreas Hørlück. Han holdt samme Aar Bryllup med Adeline Fausbøl, der var eneste Datter blandt fire Brødre paa Mandbjerg. Faderen var Thomas N. Fausbøl, Moderen Anne Kjestine, f. Ravn fra Ravnbjerg ved Jels. De to unge lykkelige Ægtefolk boede under samme Tag sammen med de gamle Hørlücks, men i 1873 solgte A. D. Hørlück sin Fødegaard og købte den større Gaard Kærgaard af den tyske Ejer med det franske Navn d' Aubert. Kærgaard ligger nordvest i Rurup. Her levede Hørlück til sin Død. Det var et stort Hjem, travlt og gæstfrit, og Husfaderen færdedes meget ude i Verden. Han græssede mange Kreaturer, hvad der medførte stadige Rejser til Husum og Kogene. Som nævnt blev han i 1865 valgt til Medlem af Vandløbskommissionen, der blev dan-

net ifølge Forordning af 6. 9. 1863, senere dens Formand efter Herredsfoged Vogts Fratræden. Stort var dens Omraade, foruden de nævnte fire Herreder ogsaa Godserne Gram og Nybøl. Men fra 1832 blev hele Haderslev Amt slaaet sammen til et Distrikt. Hørlück vedblev ogsaa da at være Kommissionens Formand indtil sin Død.

Boniteringskommissionens Arbejde, der varede fra 1871 til 78, medførte ogsaa mange Rejser, og af den Kreds dag, der havde valgt Hørlück til Medlem af nævnte Kommission, blev han selv Medlem ved H. A. Krügers Død 1880. Samme Aar blev han valgt til Krügers Eftermand i den prøjsiske Landdag, medens Rigsdagsmandatet blev overdraget Hans Lassen af Lysabild, der i 1881 sammen med Gustav Johannsen, valgt i Flensborg, kunde tage Sæde i den tyske Rigsdag.

H. A. Krüger havde i sin sidste Levetid, naar Spørgsmaalet om hans Eftermand kom paa Tale, nærmest tænkt paa Fri-menighedspræst C. Appel i Rødding, der fuldt ud stod paa Edsnægtelsesstadet og allerede, mens han var Lærer i Tønder, havde taget fremragende Del i det folkelige Røre. Men da denne und slog sig, faldt Valget paa Anders Hørlück. Han blev valgt to Gange til 1882 og 1886.

Gang paa Gang rejste han til Berlin, men fik paa Grund af Edsnægtelsen aldrig Sæde i Landdagen. Naar alle Landdagsmænd var samlede for at aflægge Eden paa den prøjsiske Forfatning, og de to nordslesvigske Repræsentanters Navne blev raabt op, nægtede de Eden. Hørlück forlangte hver Gang hos Præsidenten at faa Lov til at begrunde Edsnægtelsen i Landdagsmødet, men blev altid afvist.

De indgav senere en Redegørelse til Landdagens Præsident, og den havde, med nogle faa Ændringer, hver Gang denne Ordlyd:

»I Henhold til denne Opfordring fra det høje Landdags-Præsidium tillader jeg mig herved at meddele, at jeg føler mig ikke for Øjeblikket i Stand til at aflægge den foreskrevne Ed.«

Efterat der til denne Samling er sket nyt Valg, har den Kreds, jeg repræsenterer, derved vist, idet den har genvalgt mig, at den anser Edsnægtelsen som den bedste Protest imod Nordslesvigs Befolknings Indlemmelse i den prøjsiske Stat.

Jeg skal tillade mig at gøre det høje Hus bekendt med, at den nordslesvigske Befolkning er ren dansk saavel i Sprog som

i Sæder og Skikke, og ved nu at paatvinge os det tyske Sprog, og fortrænge vort Modersmaal, saavel i Skolen som for Retten, kan det ikke andet end volde Uvilje og Elendighed og endmere styrke Ønsket om en Genforening med Danmark.

I øvrigt kan jeg ikke andet end fastholde den Erklæring, jeg afgav i sidste Samling, at den nordslesvigske Befolkning har Ret til selv at bestemme sin statsretlige Forbindelse, som endnu ikke er kommen til Udførelse, og haaber jeg, at Hans Majestæt Kejseren og det tyske Folk en Gang om ikke lang Tid, maa faa Øjne op for den Uret, som derved begaas, at vor Selvbestemmelsesret ikke har sket sin Fyldest.«

Der blev nægtet de to danske Landdagsmænd Sæde i Landdagen, men de rejste ikke hjem med uforrettet Sag. Thi denne Edsnægtelse og deres to tomme Stole talte et klart, utvetydigt og mandigt Sprog. Da Folkeafstemningen her hjemme efter heftige indbyrdes Kampe vendte sig til Gunst for Edsaflæggerne, lod Hørlück sig ikke mere opstille som Landdagsmand.

I 1875 havde Hørlück maattet opgive Posten som Kommune- forstander, da der fra den Tid krævedes Ed af disse Embedsmænd. Men i Virkeligheden vedblev han at ordne alle Sager, hans Efterfølger kom hver Dag til ham med alle Forretninger. Hørlück var stadig stærkt optaget, der kom daglig Folk til ham for at faa Raad i alle mulige Sager, ogsaa uenige Ægtefolk har han taget sig af. Han var lovklog, ligesom hans gamle Fader havde været, baade Arveret, Ejendomsforhold, Skattevæsen og kommunale Sager var han inde i. Med varmt Hjerte for andres Ve og Vel stillede han sig gerne til Raadighed. Det var mange, der søgte ham. Han var hyggelig i Omgang, hjælpsom i enhver Henseende, mild i sin Maade at være paa, men aldrig blødagtig, aldrig overbærende overfor det pjaltede, aldrig dækkende over Uretten. Han var retlinet og kunde gennemskue Mennesker og udtale træffende Domme over dem. Som det præjisiske Styre harmede ham, var ogsaa det tyske Kirkevæsen ham imod. Han og hans Hustru, der døde fra ham og den store Børneflokk i 1887, brugte kun et Par Gange en tysk Præst. I de første Aar efter Krigen søgte de til kongerigske Præster, senere fandt han og alle hans deres Plads i Bovlund Frimenighed, hvis Præst L. B. Poulsen blev hans Ven.

Hørlück havde en fast Tro til Guds Styrelse og Forsorg,

hvad han udtrykte ved det Ord, der efterhaanden var bleven hans Mundheld: det skaber sig nok. I Hjemmet, der blev saa tomt efter hans livlige Ægtefælles Død, samlede han Børnene, som han var baade Fader og Moder for, om fælles Bøn og senere om Trosbekendelsen. En af Børnenes Venner skrev til dem, da hun havde modtaget Budskabet om hans Død: »Selv om I nu ikke har ham iblandt eder synlig, saa ved jeg, at de uendelig mange gode Minder om ham vil leve i det gode gamle Hjem. Kan du huske den Aften, han kom hjem fra Norge: en saadan stille Jubel, der var over ham over at være hos eder igen. Kan du huske Bønnen om Aftenen? Jeg ved aldrig, at nogen Guds-tjeneste har gjort et saadant Indtryk paa mig. Hvis noget er ægte paa Jorden, saa var det det Forhold, hvori han stod til sin Gud den Aften.«

Han led meget til sidst og døde den 4. Juli 1900. Ved Jordefærden fulgte omtrent et Hundrede og tyve Vogne ham til Graven, og trods Forbud fra oven ringede Graveren Jep Bøttcher over ham. Men ved Graven var der Tavshed — i Hjemmet havde Afskedsordene lydt.

J. Jørgensen.

LAUST ARNUM.

(Født den 4. Januar 1835. — Død den 19. Oktober 1908.)

Laust Arnum fødtes i Landeby ved Løgumkloster. Hvem der har kendt Laust Arnnums Moder (gamle Tille Arnum), som bevarede sin kvindelige Ynde, Skønhed, Mildhed og Blidhed i Ansigtstrækkene til op i Firserne, da hun døde, vil sige sig selv, at Laust Arnum er vokset op i et lykkeligt Hjem og har levet et smukt Barndomsliv her. Naturomgivelserne har ogsaa sat sit Præg paa ham. Fra det flade Landskab, hvor hverken Bakker eller Skove stænger for Udsynet, har Laust Arnum faaet sit lyse Syn paa Livet, som fulgte ham ind i de graanende Dage. Snæversynet var han ikke. De store Engstrækninger har sikkert mere end noget andet fyldt hans Barnefantasi og øget hans Indbildningskraft. Fra Laust Arnnums Fødegaard strækker disse Engdrag sig milelangt imod Øst. Her hørte Drengen Lernes Sang og Klang, naar Strygespaanen skærpede deres Æg. Det var et stolt Syn, naar 5—6 kraftige Karle svang Lerne i samme

Tempo, saa det saa ud, ligesom alle disse Leer lystrede eet Par Arme. Med nøjagtig samme Bevægelse, samme Sving skar de ind under Græsset og lod deres 3 Aale Skaar bag sig.

En Højsommerdag kan ud over disse flade Enge og Marker fremtrylle Luftspejlinger af vidunderlig Skønhed. Tusinder, ja Titusinder af Høstakke, Huse, Gaarde med Bedsted Kirke i Baggrunden spejler sig her i Luften. Kun Vestjylland med sine flade Hedestrækninger og Tørveskær kan opvise et Fatamorgana-Syn, som svarer hertil. Ogsaa Vinteren lagde Beslag paa Drenge. Fra Bække og Vandløb var Vandet stemmet op over Engene, saa disse lignede en Indsø. I klingrende Frost har Laust Arnum her løbet paa Skøjter ind over Landeby, Øster-Terp, Visbjærg og Bovlund Enge. Paa en lang Eftermiddag kunde de store Drengene fra Landeby paa deres Skøjter nok mønstre Kreaturerne i Bovlund Stalde og endda naa hjem til Mørkets Frembrud. Siden Kunstgødningen er kommen i Brug, og Vandet ikke staar over Engene, gaar Drengene i Landeby glip af den sunde Skøjteløbssport, som de lange Isbaner gav saa rig Lejlighed til. I Skøjteløbningen var Laust Arnum som Dreng alle andre overlegen. De kunde slaa Kreds om ham, men fange ham kunde de ikke; han var dem for hurtig i Vendingen.

Den sidste Egenskab forbundet med Forvovenhed kendetegner Laust Arnum hele Livet igennem. Som ung kunde han tæmme ustyrlige Heste. Vilde de ikke gaa for Vogn, svang han sig paa en af dem, og nu gik det i fuldt Firspring ind over Marker, Diger og Grøfter. Og naar Hestene kom samme Vej tilbage med Laust Arnum paa Ryggen og Sveden skummede paa Kroppen, saa var de mere rolige. Senere da Laust Arnum blev Mand, hændte det engang, at hans egne Heste løb løbsk med et Læs Tørv. Laust Arnum kørte med et Læs et Stykke foran og saa nu, at det bageste Spænd, som havde taget Magten fra Karlen, vilde komme ned ad en Bakke gennem en Hulvej. Af den Grund kørte han sin egen Vogn noget til Side, og da de løbske Heste kom forbi, sprang han fra Vognen over paa Ryggen af den Fjærmer, greb Linerne og standsede Køretøjet.

En Bovlund Original, som var Øjenvidne hertil, og som gerne sagde sin Snak tre Gange, udbød: Det var min Sjæl, Sjæl, Sjæl godt gjort, Laust!

Da Laust Arnum var 12 Aar, døde hans Fader, og kort efter

Konfirmationsalderen blev det Laust, som maatte lede Gaardens Drift. Omkring ved 25 Aars Alderen flyttede Laust Arnum til Bovlund. Her arvede han to Gaarde efter sin Farbroder Jacob Arnum og blev nu en velstaaende Mand. 1863 holdt han Bryllup med Kathrine Callesen fra Vittegaard i Højst Sogn, og nogle Aar efter var det, han byggede sin flotte Gaard paa Bovlundbjærg med den smukke Park og Have paa Bakkeskraaning.

I sit Hjem var Laust Arnum jævn, venlig og mild mod alle. Med sit Tyende var han Kammerat. Trods det, at han var Storbonde, generede det ham ikke at kaste Frakken og tage Livtag med sine Karle. Gaardens Drift sørgede han godt for, samtidig med, at han drev en betydelig Handel med Hingste og Køreheste. Som Hingsteopdrætter var hans Navn kendt i vide Kredse.

Paa Landbrugets Omraade gik Laust Arnum foran. Det fremskredne Landbrug i Danmark stod som hans Ideal, men at eksperimentere uden at have et Pengeinstitut i Ryggen er ikke billigt. Dette i Forbindelse med den kønne Bygning, den enestaaende Have og Park gjorde Laust Arnums Gaard til et Valfartssted for Folk fra nær og fjern. Og da Laust Arnum var gæstemild, blev det ingen billig Husholdning, han førte. Som gammel Mand beklagede han sig over, at han i sin Ungdom ikke var kommen paa Rødding Højskole. Vi andre maa gøre det samme. Ja, kunde et Ophold paa en Højskole en Vinter eller to endda have styrket hans økonomiske Rygrad, vilde meget være vundet. Han havde Nerver som Staal og kunde holde paa alt undtagen Penge; de gled igennem Fingrene. Hans kostbare Byggerier og Anlægsforetagender har sagtens skaffet ham nogen Gæld. Hans stadige Farter paa Rejser, forbunden med udstrakt Gavmildhed til alle Sider, har sammen med hans nye Foretagender, som ikke altid faldt lige heldige ud, ført ham ind paa det økonomiske Skraaplan, der endte med, at hans prægtige Ejendom skulde sælges. Ja, hvem ved! Maaske vilde et Ophold paa Rødding Højskole have virket hen til, at Laust Arnum var bleven en Førsterangsfører for sit Folk. Nu naaede han det ikke, selv om han alle Dage blev ved at være en god dansk Mand, som var paa Færde overalt, hvor det nationale Liv ytrede sig. Da han et Par Aar, før han døde, flyttede delvis til sin Søn i Askov, vilde Tyskerne tage hans politiske Stemmeret fra ham; men han

værnede om den til det sidste. Han gjorde Hostrups Ord til sine:

Hvad jeg har, er kun min Stemme,
den skal aldrig blive hjemme,
naar det gælder Danmarks Sag.

Det er selvfølgelig, at der til en Mand som Laust Arnum vide blive overdraget en lang Række Tillidshverv.

Han var saaledes i en lang Aarrække Formand for »Den Nordslesvigske Landboforening« og Medlem af Kaaringskommissionen for Hingste i Slesvig. Han var Sognefoged, Menighedsrepræsentant, Kirkeældste, Medlem af Synoden, Provinslanddagsmand, Kredsmand og — til sin Død — Medlem af Smaabaneudvalget osv.

Som Paaskønnelse for hans Virksomhed skænkede »Den Nordslesvigske Landboforening« Laust Arnum en livsaarig Livrente paa hans 70aarige Fødselsdag, saa han kunde hæve 400 Mark, saa længe han levede. Laust Arnum's Hustru døde 1889, og 6 Børn overlever dem.

H. T.

HANS PETERSEN.

(1845—1909).

Hvorledes de nationale Forhold har udviklet sig i Slogs Herred, fra den Tid ogsaa herinde den danske og den tyske Fane blev plantet omkring 1840, er der ikke fremdraget ret meget Stof til. P. Lauridsens fortræffelige Skildring af det Folk, der ved denne Tid vaagnede til dansk Bevidsthed, holder sig nærmest til Haderslev og Aabenraa og disse Byers Opland. Hverken den grundtvigske Vækkelse i Vestlandet (Forballum) eller i Midtlandet (Bovlund) har hidtil fundet sin Samler af Overleveringen, ikke stort mere ved vi om, hvorledes Alsinger og Sundevedboer vakttes, ja ogsaa Flensborg venter endnu paa een, der vil tage Emnet op. Om Steenholdtslægten i Ravsted her i Herredet, der blev tysk, har dog Lauridsen lidt, men om Danskhedens Opstandelse i de andre Sogne herinde maa man kræve, at Minderne snart samles gennem mundtlig Overlevering og Breve; hver Dag dør der af de gamle, som endnu husker den Tid.

Hans Petersens Fader Nis Petersen var dog allerede kærnedansk, thi da i Februar 1864 de tyske Tøndringer bortjog Fysikus Ulrik og Herredsfoged Kjær, tog de først deres Tilflugt til ham. En dansk Mand i Rørkær var ogsaa Sognefoged Peter Sørensen Lund, der var Medlem af Slesvigs sidste Stænderforsamling før 1864. Da var Hans Petersen 19 Aar gammel, i en Alder, hvori Anskuelserne grundfæstes for Livet. Det Indtryk, han da modtog af den Vold, som overgik hans Hjemland, blev grundlæggende for hans nationale Stilling; hans Leven mellem fanatiske, dygtige og pengestærke Hjemmetyskere i Sognet selv bekræftede ham deri; gennem sin egen saare milde, danske Hustru, som han fik ud af en tysk Familie, var han nøje igaaret med Tyskerne.

Hvorfor stod Hans Petersen som de ypperste i den danske Kreds her, og hvorfor er han bleven ved at staa for os som en af de nordslesvigske Bønder, vi var holdt mest af og respekteret højest?

Vi tror, det i første Række skyldes hans Finfølelse, som viste sig i hans smukke Smil, der tit var lidt ironisk, men ogsaa ofte saa varmt og hjerteligt. Han var ikke af dem i Kredsen, der sagde mest, men hans Ord kom altid med Vægt, vel overvejede; altid var han selvkritisk, talte aldrig med om noget, han ikke forstod sig paa. Det skyldtes den store Ærbødighed, han havde for Kultur, en Egenskab, der ude paa Landet og ogsaa i Byerne ikke er saa helt hyppig; Folk tror netop, de har Kultur nok til at snakke med, eller de — ligesaa almindeligt — giver deres Besyv med i Laget for at vise deres Foragt for Kultur. Han vidste, at der er Værdier, som det ikke er hver Mands Sag at bidrage til. Han var heller ikke overfladisk nok eller forfængelig nok til at have Trang til at gøre sig; var der andre, der ytrede slig Lyst og gik for vidt, kunde han sidde stille og lytte til med sit lidt kritiske Smil og saa stiltfærdigt med en lille Bemærkning pille dem ned af deres selvoplyste Piedestal.

Alligevel som den Mand i virkelig Forstand, han var, vidste han i høj Grad Besked med sit eget Værd. Hvor han følte sig hjemme, optraadte han myndigt; naar han sagde noget, var det med Fasthed, og hvis noget uægte irriterede ham, kunde han være skarp og dømmende. Og overfor Lumskhed, Fejghed og Brutalitet, som han syntes, den fandtes hos visse tyske Elemen-

ter i hans Sogn, var han ikke blot stejl, men haard, ja lidenskabelig. Han var saa jydsk med sit »Sind«.

Selv var han redelig i sine Meninger, sikkert ogsaa i sin Handel og Vandel. Sit givne Ord svigtede han aldrig. En Alvorsmand maa han kaldes. Han vrøvlede aldrig, han konverserede aldrig, han var for ægte dertil, men han havde meget Lune. Og Humoren og Klogskaben gjorde ham omgængelig, elastisk — til et vist Punkt. Selv i det gladeste Lag efter mangan en Grog var han den samme. Samme til Lune, Værdighed og Holdning.

Paa det nationale Omraade var han ligesaa; han tog aldrig Fraser i Munden og talte ikke oftere, end det var nødvendigt, om sin Danskhed, uden at man dog et Øjeblik tvivlede om hans Sindelags Oprigtighed og Dybden i hans Følelse.

Saaledes blev han egnet til i sin By og sit Sogn at være første Mand. I god Forstand var han Sognekonge. Naar den store By Rørkærs mange Smaafolk er bleven dansk midt mellem hjemmetyske Storbønder, har han sikkert været blandt dem, der har gjort mest hertil. En Mængde Tillidshverv af kommunal, kirkelig og politisk Art blev betroet ham. En Tid var han endog Kommuneformand, men blev afskediget af Prøjerne, der ikke kunde være tilfreds med ham. Han var blandt de ledende ved Opførelsen af Sognets Forsamlingshus i Jejsing. Som han privat i sit Hus havde det hyggeligt og smagfuldt som ikke hyppigt, saaledes blev ogsaa Forsamlingshuset det. Det blev opført af en virkelig Arkitekt og kan fremhæves som Vidnesbyrd om dansk æsthetisk Kultur, hvad desværre ikke ret mange andre af Nordslesvigs Forsamlingshuse kan.

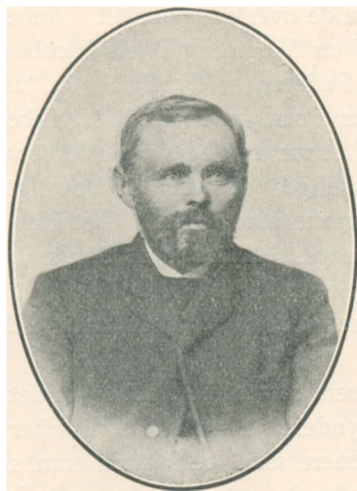
Indtil sin Død var han Formand for Tilsynsraadet i Tønder Landmandsbank, og i Sprogforeningen var han Bestyrelsesmedlem. Sprogforeningens Bogsamling i Rørkær var før Verdenskrigen en af de bedste, det var ham en Fornøjelse at vise den frem. Det er saa et Spørgsmaal, hvorfor han ikke kom i første Række blandt Nordslesvigernes Talsmænd og Tillidsmænd, hvortil han efter vor Mening havde baade ydre og indre Betingelser. Vi maa vist her pege paa hans Stilfærdighed og Selvkritik, der ikke gjorde ham landskendt, men man maa vist ogsaa nævne hans Hjembys noget afsides Beliggenhed, og at Tyngdepunktet i Tønder Amt dengang nødvendigvis maatte ligge i de tidligere

nørrejyske Enklaver. Grundtvigianer var han da heller ikke, og han havde vist meget faa Forbindelser med Kongeriget.

Altfor tidlig gik denne stovte Mand bort; vi havde ønsket ham — og mange andre — Genforeningens Glæde.

H. V. Clausen og Sven Schou.

JACOB MICHELSEN.

Gaardejer Jacob Michelsen stammede paa fædrene Side fra Vejleegnen, hvorfra hans Fader Mads Michelsen som ung Tømrersvend udvandrede til Aabenraa. Her oprettede han et Baadebyggeri, der senere udvidedes til et Skibsværft, hvorfra adskillige større Skibe er udgaaede, navnlig solgte til Hamborg. Mads Michelsen ægtede den i Aabenraa barnefødte Marie Jensen. De ejede et lille Hus i Skibbrogade, som endnu staar uforandret, og her fødtes som den yngste af syv Søskende Ægteparrets eneste Søn Jacob den 29. Januar 1845.

I hans tidligste Barnealder faldt den første slesvigske Krig, og der fortælles, at den lille 3—4 Aars Purk nemt kunde have sat Livet til, da han en Dag løb og legede med sit lille Dannebrogssflag paa Gaden, som just blev bestrøget af Kuglerne fra de danske Orlogsskibe, som laa ude paa Fjorden og skød paa Oprørerne, der holdt Byen besat.

Moderen døde, da Drengen var syv Aar gammel. Efter et

Par Aars Forløb blev Jacob sendt til Kolding i Huset hos Provst Gad, af hvis Sønner den ene til Gengæld kom til Aabenraa for at lære Skibsbyggeriet hos Mads Michelsen. I Kolding blev Jacob undervist sammen med Provstens Sønner, og Undervisningen gik med Fynd og Klem under Provstens omhyggelige Tilsyn.

Opholdet i Kolding afbrødes ved Mads Michelsens Død 1856. Jacob var 11—12 Aar gammel. I Testamentet var det bestemt, at han engang skulde overtage Værftet i Aabenraa, der indtil da skulde bestyres af en Slægtning, Niels Jacobsen, som i de senere Aar havde været Faderen en dygtig Støtte. Men baade Sønnens og de øvrige Børns Formynder fandt sig ikke tilfreds med denne Ordning; Værftet var nyt og skulde først vokse sig stærkt, og Tiderne var vanskelige; det var for voveligt saaledes at sætte Børnenes hele Formue paa et Kort. Det blev derfor bestemt, at Værftet skulde sælges. Køber blev Niels Jacobsen, som herefter drev det for egen Regning, indtil det omsider ligesom de øvrige aabenraaske Værfter bukkede under i Konkurrencen med de flensborgske.

Jacob Michelsen havde imidlertid fundet et nyt Hjem hos en af sine Formyndere, Agent C. C. Fischer i Aabenraa, hvis Hus han ogsaa senere altid betragtede som sit Hjem. Sammen med sine Plejebrodre besøgte han Byens bedste Skole og levede i øvrigt sine Drengaar i stor Frihed. Søen gav rig Lejlighed til at lære at sejle, ro, svømme, løbe paa Skøjter og lignende, og de nærliggende Marker og Skove indbød til al mulig anden Friluftsidræt og Ungdomslystighed.

Den ældste Søster var imidlertid bleven gift med Laurids Hansen, en Broder til Stiftsprovst M. Mørk-Hansen i Vonsild. Ved hyppige Besøg hos denne Svoger, der ejede en Gaard i det nærliggende Løjt-Kirkeby, fik Jacob Lyst til at lære Landvæsen, og da han var bleven konfirmeret, valgte han at gaa denne Vej i Stedet for som flere af Kammeraterne at gaa til Søs.

Laurids Hansen blev Jacob en kyndig og kærlig Vejleder paa Landbrugets Omraade, indtil den unge Knøs i Begyndelsen af 60erne drog til København for at gaa paa Landbohøjskolen. Krigen udbrød, og Jacobs Hu stod til at gaa med som frivillig; men hans Plejefader forlangte, at først skulde han tage sin Eksamen som Landbrugskandidat. Da dette var naaet, var Krigen

omtrent forbi; Dybbøl var faldet, Udsigterne var fortvivlede, og Tilliden og Begejstringen var borte.

Da Jacob Michelsen naaede den værnepligtige Alder, foretrak han i Henhold til Wienerfreden at aftjene sin Værnepligt i Danmark. Han blev der indkaldt som menig, men lod sig, af Hensyn til de truende Krigsudsigter og sit allerede den Gang skrøbelige Helbred, indskrive paa Officersskolen. 1867-68 laa han som Løjtnant ved 7de Bataillon i Nyborg under daværende Kaptain Zeilau, i hvis Hjem han var en hyppig Gæst. Her vakttes og uddannedes hans Sans for Musik, og selv gav han sig til at dyrke Klaver, hvorved han i de senere Aar tit fordrev en ledig Stund og forlystede andre. Efter endt Soldatertid købte han en Gaard i Skodborg. Samtidig deltog han som Landmaaler i Opmaalingen ved Nyreguleringen af Landet. Ved den fransk-tyske Krigs Udbrud rykkede den danske Hær ned til Kolding, og Michelsen fik da Ordre til paa korteste Varsel at stille ved sit Regiment; men Danmark bevarede sin Neutralitet og undgik at dele Frankrigs Skæbne i Frankfurterfreden.

I Skodborg boede Michelsen i flere Aar. Her hjemførte han 1871 sin Hustru Karen, Datter af Sognefoged Hans Madsen Møller i Kolstrup ved Aabenraa. Vielsen fandt Sted i Præstegaarden i Kolding ved en af Provst Gads Sønner, der var Kapellan hos sin syge og sengeliggende Fader.

1873 solgte Michelsen sin Gaard i Skodborg for at overtage Svigerfaderens Gaard i Kolstrup. Som dansk Undersaat maatte han endnu i adskillige Aar holde sig borte fra al Deltagelse i det offentlige Liv; det eneste Tillidshverv, han i disse Aar turde modtage, var Virksomheden som Sekretær, senere Formand for »Aabenraa Amts Landboforening«. I Aaret 1887 efter Advokat Bekkers Død blev han, der nu i en Del Aar havde været prøjsisk Undersaat, imidlertid valgt til Formand for »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig«, som var oprettet i 1880, og i denne Virksomhed traadte han frem i første Række af Nordslesvigs ledende Mænd. Han udfyldte denne Plads paa en værdig og god Maade og arbejdede med den dannede Mands Besindighed og Takt. Han var en yderst beskednen Mand, hvem det egentlig altid kostede Overvindelse at fremtræde offentlig; naar han dog gjorde det, var det alene Hensyn til Sagen, aldrig til den personlige Ære, han kunde vinde derved, der drev ham. En af de

Mænd, som gennem en længere Aarrække har staaet ham nær i hans Arbejde for den nationale Sag, har sagt om ham: »Grundtrækkene i hans Karakter var Tjenstvillighed, Beskedenhed og Ærlighed«, i Sandhed et smukt Eftermæle for en Mand, der har indtaget en ledende Stilling.

Michelsens Betydning for Nordslesvig er ikke indskrænket til hans Virksomhed som Sprogforeningens Formand. Hans Dygtighed som Landmand kom baade - som alt bemærket — »Aabenraa Amts Landboforening« — og ligeledes »Nordslesvigs Frøavlerforening« til gode, hvilken sidste Forening han var med til at stifte og stedse omfattede med stor Interesse. Ogsaa privat har han virket meget for det nordslesvigske Landbrug, i det mange unge har baade ham og hans Hustru at takke for god og praktisk Vejledning.

Efter »Nordslesvigsk Søndagsblad«.

NIS H. BOSSEN.

Løgumkloster har altid ligget noget afsides; den store Landevej Ribe-Tønder og senere Vestbanen gik en god Mil vest for Flækken. Der kom ingen fremmede, undtagen de havde Ærinde, og saa mest til de store Markeder, først og fremmest Bartholomæus-Markedet — Bæddemøs —, der varede i hele 3 Dage midt i August Maaned. Til dagligdags levede Klosterboerne roligt og lidt for sig selv, det var, som Byen havde arvet noget af det gamle Klosters Afsondrethed, som den laa ved Bredeaaens Tilblivelse af Smedebæk og Fiskbæk, fredelig og drømmende i Dalen rundt om den gamle Klosterkirkes Tagrytter. Endogsaa den nationale Modsætning kunde synes mindre. Herfra var Klosterpolitikken udgaaet; det var en hel Undtagelse, at Byens Navn nævntes af nationale Aarsager, som da Gustav Johannsens Møder i 1888 to Gange forstyrredes, saa først det tredje Møde samlede saa mange Tilhørere, som der aldrig havde været til et Møde i Løgumkloster; men da boede ogsaa den tyske Forenings Grundlægger i Byen. Da var der Grund til at tage til Genmæle.

Det kunde synes for fremmede, som om Byen langsomt, men uopholdeligt gled ind under Fortyskningen; men med Urette. Den mest blivende Del af Befolkningen holdt fast ved sin Folkelighed. Bønderne i Løgumkloster var Danske. Det er deres Trofasthed, vi kan takke for, at der ved den store Afstemning var dansk Flertal i Løgumkloster Flække.

Disse danske Bønders første Mand var i mange Aar Nis H. Bossen. Det var om ham og i hans Hjem, at de danske i Løgumkloster samlede. Især efter at Urmager Rosenbom var gaaet bort.

Nis Bossen var født i Løgumkloster den 13. Maj 1839 og var Søn af gode danske Forældre. Han gik i Skole i sin Fødeby og kom efter sin Konfirmation i Lære hos den kendte Købmand Peter Olufsen i Tønder som dennes første Lærling. Efter fire Aars Læretid forblev han endnu $1\frac{1}{2}$ Aar som Handelsbetjent i dennes Forretning og tog saa Plads i Præstø, hvor han blev i tre Aar. Derefter vendte han tilbage til Løgumkloster og boede der til sin Død. Det var 1863, at han begyndte en selvstændig Købmandshandel i en gammel Bondegaard ved den morsomme trekantede, træindrammede Markedsplads, og der giftede han sig samme Aar med Margrethe Nissen fra Ellum.

Forretningen gik godt, Bossen fik hurtigt Ord for at holde gode Varer, og naar Husmødrene savnede noget særligt i Slagtetiden, fandt de snart ud af, hvor det var bedst at hente. Bossen var paa den Tid den eneste Købmand i Løgumkloster, der købte Uld, og naar Faarene klippedes ved Foraarstide, stabledes der hele Uldbjerge op i hans Pakhus, et Lager, der nu om Stunder vilde have repræsenteret en vældig Formue.

Naar Landboerne kom til Løgumkloster, spændte de efter den Tids Skik deres Vogne fra og lod Hestene staa i Købmandsgaarden. Først og fremmest Bønderne ude fra Ellum i Løgumkloster Landsogn. De kunde ikke tænke sig, at de skulde komme ind til deres Kirkeby, uden at de skulde ind til Bossens. Ikke bare, fordi de havde Forretninger at gøre med ham, men ikke mindre for at faa Raad og Hjælp. Bossen var et ualmindelig lyst Hovede og kunde i en Fart sætte sig ind i alt. Man kom til ham om Raad i Familieanliggender og Skiftesager. Der var ikke den Ting, man ikke kunde komme og spørge om, og mange var de Testamenter og Kontrakter, der blev skrevne i Bossens Hus og af hans Haand.

Det var naturligt, at Bossen ved det jævnlige Samkvem og de mange Samtaler med Bønderne fik Lyst til ogsaa at prøve Handelen med deres levende Produkter, og saa blev Kramboden Nummer to i hans Forretning og i hans Interesse. Fra denne Tid er det at Bossen blev kendt viden om. Om Efteraaret og først paa Vinteren strejfede han rundt i Omegnen for at købe Kreaturer til Levering ved Majdagstide; om Foraaret besøgte han Haderslev og de jyske Markeder for at hente Græskøer hjem, som han saa igen solgte paa de store Markeder i Tønder. Om Sommeren græssede han store Kvægflokke baade hjemme og i Marsken, og hver Fredag Efteraaret igennem kunde man være vis paa at træffe Bossen paa Markedet i Tønder, saa sikkert som han ogsaa var at finde paa de store Markeder i Husum og i Itzehoe.

Bossen kunde føre et Regnskab som kun de faa, og naar han kom hjem fra en Handelsrejse, var det første, han foretog sig, paa det nøjagtigste at skrive enhver Handel op, han havde afsluttet, ja enhver Skilling, han havde givet ud undervejs. Bossen havde en næsten utrolig Arbejdskraft, og ved Siden af alt det, hans store Forretning krævede, havde han altid baade Tid og Lyst til at opfylde de Krav, Offentligheden stillede til ham. Han var Medlem af Løgumkloster Bykollegium fra dets Oprettelse, af Kirkekollegiet som Kirkeældste og af Fattigkommissionen.

Men der kom vanskelige Kaar for Danskheden i Løgumkloster. Oplandet savnede danske Førere; Embedsmændenes Tal var stort, der kom den Dag, da Danskheden i Løgumkloster trængtes tilbage. I 1898 opnaaedes der ved Rigsdagsvalget kun 54 danske mod 138 tyske og 1912 kun 85 danske mod 169 tyske Stemmer. Det laa dog ikke i, at der ikke var nogen Danskhed. Bossen var vel nok den danske Mand, der mest stillede sin Person i Forgrunden forud disse Valg. Han holdt støt fast ved Tanken om, at det var de Danske, der havde Ret i Landet, og han tog sin Del af Arbejdet. Det var ham en Glæde, naar der kunde meldes om national Fremgang, og han hørte ikke til dem, der bøjede Hovedet i Køllertidens Uvejr; men fra de offentlige Hverv blev han trængt ud. I den Tid var der ikke mere Plads til dansk-sindede Folk i Løgumkloster; men saa blev han Tillidsmand baade for Sprog- og Skoleforeningen og hvervede for dem begge efter bedste Evne.

Han havde Betingelser for det. Som Auktionator, særlig

for Salg af Kreaturer og Grundejendom, som Købmand og som Ejer af en koncessioneret Kro, kom han i Forhold til mange Mennesker. Det var godt at komme i hans Beværtning; for hverken Værten eller hans Hustru lagde Vægt paa Gæsternes »Fortæring«; men allerede i 1877 opgav Bossen Købmandsforretningen og flyttede ind i en Landejendom, hvorfra han fortsatte sin Kvæghandel og sit Gæstgiveri og passede sine Tillidsposter.

I en lang Aarrække var han Medlem af den »store Vandløbskommission« og fra 1887, da »Lygumkloster Bank« oprettedes, var han dennes Formand. Virksomheden i Banken omfattede Bossen med ganske særlig Kærlighed og var stedse rede til at varetage Bankens Ledelse, naar Forholdene gjorde det nødvendigt.

Nis Bossen blev en gammel Mand, men lige til sidst var han en livlig Mand, Ven af al Idræt. Om Sommeren gik han trolig i den aarle Morgen rundt til sit Græskvæg paa Markerne, om Eftermiddagen kunde man finde ham paa Fiskeri ved Aaen eller ude med sin Bøsse; thi han var en ivrig Jæger og en god Skytte. Det viste han mange Gange i Skyttelavet. Om Aftenen yndede han meget et Spil Kort, og da han paa en Rejse naaede ned til Rivieraen, var det en Selvfølge, at Vejen maatte lægges ad Monte Carlo.

Bossen var en gammel Mand, da Krigen kom; men han saa hele Tiden lyst paa dens Udvikling. Han tvivlede aldrig om, at nu skulde Danebrog atter faa Lov til at vaje i hans Fødeby eller, som han tit sagde, om, at nu skulde Ørnen nok faa baade Vingler og Kløer klippede.

Desværre fik han ikke at se, at hans Haab opfyldtes, han saa ikke det Opsving for Løgumklosters Danskhed, der fulgte efter Krigen; men han døde i Troen derpaa i 1917, og det er paa en gammel støt Danskhed, som den Bossen ejede, at det nye skal bygges. Han var en af dem, vi i første Række kan takke for, at Løgumkloster viste sig dansk ved den store Afstemning og at vi ikke nu har behov at tvivle om dens danske Fremtid.

H. N. Jeggesen og H. Lausten Thomsen.

JENS JESSEN.

Født den 5. Februar 1854. — Død den 22. Juli 1906.

»Den Mand er bestemt til at bære en stor Del af Nordslesvigs Fremtid« — saaledes spaaede J. P. Junggreen i Aabenraa for en Snes Aar siden om Redaktør Jessen. Spaadommen ramte rigtig. Men uden Tvivl har Junggreen tænkt sig Opfyldelsen endnu mere omfattende. Efter alt at dømme maatte Jessen have et langt Liv foran sig, og hans Evner, man kunde sige hans Geni, vilde gøre ham ubestridt til den første Fører i Nordslesvig. Han blev den første Fører, lykkeligvis ikke den eneste, og hans Liv blev ikke langt. Men hans Førerskab vil række langt ud i Fremtiden.

Skønt Redaktør Jessens ydre Liv er kendt af mange, skal dets Omrids nævnes her.

Født i Toghale Skole tæt Nord for Møgeltønder oplevede han her sin Barndom og første Ungdom. I 17 Aars Alderen kom han paa det nærliggende Tønder Seminarium og tog 1874 Ek-

samen herfra. Nogle Aar derefter var han Privatlærer, først ved en Skole i Broager, siden hos Advokat Gjessing i Tønder. I Aaret 1876, altsaa allerede 22 Aar gammel, tog han første Gang over den Grænse ved Kongeaaen, som i 1864 var bleven dragen med Vaabenmagt, og med det samme besøgte han den svenske By Gøteborg ved Kattegattet, hvor fordum de tre nordiske Rigers fælles Grænseby laa. Et Par Aar senere drog han til Paris og studerede fransk Sprog.

Ved Universitetet i Göttingen forberedte han sig til Eksamen for Lærere ved tyske Mellemskoler og bestod med Fransk og Engelsk som Hovedfag. Derefter fik Jessen Ansættelse ved den private danske Realskole, som den Gang bestod i Haderslev, og da dennes hidtilværende Forstander kort efter fratraadte, skulde han overtage Skolen. De tyske Myndigheder nægtede ham imidlertid Bevilligen under Paaskud af, at han ikke havde Rektoratseksamen. I al Stilhed rejste Jessen bort og tog denne Eksamen i Kassel. Men nu begrundede man Afslaget med, at der ingen Trang var til en privat dansk Realskole i Haderslev. Skolen blev lukket, og trods alle Modforestillinger lykkedes det ikke at faa den genaabnet.

Jessen kom nu, i 1882, til Flensborg og knyttedes som Medarbejder til »Flensborg Avis«, hvis Redaktion han overtog den 1. Juli samme Aar. I denne Stilling virkede han i 24 Aar indtil sin Død. Udvidelse fulgte paa Udvidelse for Bladet. Fra 800 Holdere i 1882 er det steget til 9000 i 1906, og den mindste af dets Særudgaver er større end Hovedbladet den Gang. Ved Siden af sin Bladvirksomhed har Jessen i Aarenes Løb udbredt Tusinder af Billedstavebøger til Hjemmeundervisning og Børnestavebøger. Han har udgivet »Mellem Østersø og Vesterhav« og et lille Stridsskrift »Talesprog og Skriftsprog«. En dansk Ordbog med Udtalebetegnelser blev desværre ikke fuldendt. Ofte har Jessen medvirket som Foredragsholder, især ved politiske Møder.

Da Gustav Johannsen under Forberedelserne til de tyske Rigsdagsvalg i 1898 ved Sygdom var forhindret fra at holde Møder, paatog Jessen, som selv var Rigsdagskandidat i Tønder-Husum Valgkreds, hvor Sejren dog paa Forhaand var udelukket, sig at føre Valgkampen, og han førte den med stor Kraft. Udfaldet blev ogsaa godt. Efter Gustav Johannsens Død i 1901 blev Jessen kaaret til Rigsdagskandidat i hans Sted. Under Valg-

arbejdet til dette Udfyldningsvalg fremkom et lille Hefte med ti »Valgtaler«. I Foraaret derefter valgtes Jessen første Gang til Rigsdagsmand. Efter dette Mandats Udløb et Aar senere genvalgtes han selvfølgelig.

Som Rigsdagsmand er Jessens Virksomhed i frisk Minde. De sidste Aar led han meget af indvortes Sygdomme. Han døde paa en Klinik i København Natten til Søndagen den 22. Juli 1906.

At der inden for denne Ramme af ydre Livsomrids maa staa en Personlighed, som rager et stort Stykke op over Genemsnittet, kan hurtig ses, selv hvor Rammen er given saa begrænset som her. Uafbrudt Arbejde for Danskheden og en haard Vilje til at være sig selv er de to Træk, som kendemærker Redaktør Jessens Liv og giver ham det retlinede og faste Præg, som baade Venner og Fjender har fremhævet ved hans Død. Hans ranke Holdning med det tilbagekastede Hoved var som Legemliggørelsen af hans stolte Aand.

Opvokset i et Hjem, hvor selvstændig Tænkning og rig Deltagelse i alle Livets Foreteelser udfoldedes, og baade paa fædrene og mødrene Side dybt rodfæstet i den nordslesvigske Jord var der gode Vilkaar for Udviklingen af en Fribaarenhed i Aand og Hjerte, der medførte stor Aandsoverlegenhed og Krav paa at være Førerer. Tidlig udviklet var Jens Jessen allerede som ganske ungt Menneske klar over sine Evner. Paa et Eksempel af »Vestslesvigs Tidende« i Møgeltønder, hvori dets første Udgivers Død meldes, findes følgende Optegnelse: »Hvis Far ikke var saa gammel og jeg ikke saa ung, burde vi overtage Bladet.« Jessen var 16 Aar, da han skrev dette. Men endnu tidligere var hans Hu vendt til Bladskrivning. Ved hans Død udbrød en Mand paa Vestereggen: »Nu har jeg holdt mit Løfte til Jessen. Naar jeg spurgte ham som Dreng, hvad han vilde være, svarede han: Redaktør! Og mit Svar var: Saa skal jeg love altid at holde dit Blad.« Drengens Vilje førte til Mandens Maal.

Man maa dog ikke tro, at Redaktør Jessen i sin Ungdom kun tænkte paa det ene, at blive Pressens Mand, den nordslesvigske danske Presses første Mand, som han blev. For ham med hans sunde Opfattelse stod det klart, hvor nødvendigt det først og fremmest er at samle Kundskaber for Livet, og hans ukuelige Vilje brød Vej ved Selvhjælp, hvor de aller fleste vilde have bøjet af. Helt rigtigt er det ikke, naar der i enkelte Artikler ved hans

Død er faldet den Udtalelse, at der ikke var Raad til at studere. Unægtelig kunde det ikke være sket uden Laan. Men lettere end for mange andre kunde det her være lykkedes at skaffe Midler til Veje. Uafhængighedsfølelsen i Fædrenehjemmet var imidlertid saa stærk, at man foretrak ikke at strække sig videre, end man selv kunde række.

Med den Gave, Jessen havde til at oplære andre, og med den Overlegenhed, han i alle Henseender sad inde med, og som gjorde ham det let at være Opdrager, var det ham en virkelig Sorg, at den danske Realskole i Haderslev blev lukket. Han elskede ogsaa Ungdommen, og det var hans største Glæde at føre de Unge frem i Udvikling. Som Grundtanken bag ved alt laa, at enhver dygtig oplært og i Evnen til at ville det rette velskolet Dreng vilde blive en haard Nød mere for Tyskerne at knække.

Saa kom der lange og i Begyndelsen trange Arbejdsaar i Flensborg. Jessen var ved Forholdenes Magt bleven tvungen ind paa den Vej, han saa tidlig havde drømt om. Nu var han Folkeleder, Folkeopdrager, og som han saa stort paa sin Gerning, kunde han ikke tænke sig den omfattende nok. Ilsmot blev der arbejdet. Planerne jog hinanden. Men der kom tit tvungne Afbrydelser, og de mange Fængselsstraffe forblev selvfølgelig ikke uden Virkning paa hans i Forvejen ikke særlig stærke Helbred. Hvor oprivende dette Liv var, skal belyses ved kun et eneste Træk.

Dagen efter sin Fødselsdag, Søndagen den 6. Februar 1887 om Middagen havde Jessen udstaaet en Straffetid paa fire Maanedere. Behandlingen havde været usædvanlig streng, og da Jessen uafbrudt rettede Klager til de øverste prøjsiske Retsmyndigheder, var Forholdet til Fængselsdirektøren i Flensborg, som tillige er første offentlige Anklager, første Statsadvokat ved den derværende prøjsiske Landretsdomstol, blevet saa tilspidset som vel muligt. Statsadvokaten gik til den aller yderste Grænse af sin Magt. Der svævede to Anklager mod Jessen, som var bleven dømt til tre og otte Maaneders Fængsel. Den første Sag var paadømt i alle Instanser, og Rigsretten i Leipzig havde forkastet Revisionen. Men den skriftlige Udfærdigelse af Kendelsen var endnu ikke kommen Statsadvokaten i Hænde, og Dommen over Jessen kunde altsaa ikke gøres retskraftig. Spændingen var stor. Efter bestemt Forlydende den Gang var Statsadvo-

katen paa sit Kontor hele Søndag Formiddag og sendte Bud paa Bud til Posthuset. Men til det fastsatte Minut maatte Jessen frigives. Kollaborator Monrad afhentede ham i Vogn ved Fængselsporten, og efter at have styrket sig ved ordentlig Mad og et Par Timers Hvil afrejste Jessen uset af Politiet med første Tog Syd paa over Kiel til København for at komme til Kræfter. En anden Mand havde løst Billetten til Rejsen. En ny lang Fængselstid umiddelbart efter de overstaaede haarde Maaneder vilde selvfølgelig have virket ødelæggende. Om Eftermiddagen kom Dommen. Stikbrev blev udsendt af de præsiske Myndigheder. Om Efteraaret, i de første Dage af Oktober, stillede Jessen sig frivillig, men kom dog nu til et andet Fængsel.

Det var under dette hans Ophold i Kongeriget, at Jessen blev forlovet og gift med Marie Oktavia Fibiger, Datter af Oberst i Rytteriet A. Fibiger. Han gik fra Bryllupsfærd til Fængselsporten. Endnu mange Fængselsstraffe ramte de Nygiftes Hus hurtigt paa hinanden i flere Aar. Pludselige Arrestationer forefaldt. Med haard Haand blev der grebet ind i et Hjems Ro og Lykke.

Redaktør Jessen er gaaet bort og kan ikke længere kæmpe for vor Ret mod Magthaverne. Men hans Gerning vil spores i lange Tider. Han har opdraget det nordslesvigske Folk til Aarvaagenhed og til at være lydør overfor enhver Fare, der kan true vort Folkeliv. Hans Virkemidler var ikke Blidhed og Mildhed, men kraftig Tale og tit æggende Spot. Hans Eksempel var ikke Sløjhed og ørkeløst Tankespind, men en rask og stærk Griben til, ikke sjælden en hensynsløs Energi. Hans Natur var ikke Sagtmodighed og Overbærenhed, men med haarde Kanter og uden Bøjelighed. Han var de danske Nordslesvigeres altid vaagne Samvittighed og ransagende Øje.

Men han forstod ogsaa og kendte rige og bløde Stemninger, og hans store Arbejde for den danske Kirkesag i Flensborg maa ikke glemmes. Man vilde alle sine Landsmænd vel. Ingen kunde som han udtrykke sin Glæde over, naar det gik hans Kendinge og Venner godt.

Uforsonlig var Redaktør Jessen kun overfor vore Fjender fra 1864. Han kaldtes Protestmand, Protestmændenes første Fører. Hans Protest bundede i, at Prøjserne 1864 kom ind i vort Land med Erobrernes Ret, og at de bagefter gav os et Kongeløfte, som

de ikke har holdt, men som vi aldrig maa aflade med at kræve opfyldt.

T ø n d e r i August 1906.

R. P. Rossen.

For fyrretyve Aar siden.

Jeg ved godt, at Undertitlen over disse Linjer ikke er af mig selv. Som bekendt for mange bærer en Bog af Kaptajn Daniel Bruun om Krigsminderne fra 1864 dette Navn. Men det er en god Overskrift. Fyrretyve Aar er et godt Hvilested for Tanken — halvtreds er tit for meget. Men fyrretyve Aar: da er Begivenhederne og Tildragelserne endnu ikke udviskede og ligger dog saa langt tilbage, at de fremtræder med Erindringens og Mindets smukke Patina.

For fyrretyve Aar siden opholdt Jens Jessen sig i Paris, ikke for at forberede sig til den Gerning, som skulde blive hans store politiske Indsats i de danske Sønderjyders Kamp mod Fortyskningen: Redaktionsvirksomheden. Han opholdt sig i den franske Hovedstad for at lære Fransk, saa han kunde tage Eksamen i dette Sprog ved en tysk Lærestalt med Kvalifikation til Ansættelse som Bestyrer af en præjssisk højere Skole, ikke ved en Statsskole, hvor Jessen vilde have følt sig bunden i sin Samvittighed, men ved en privat Skole, Realskolen i Haderslev, som det senere viste sig.

Men umiddelbart forud for dette Jessens Ophold i Udlandet gik en fleraarig Lærervirksomhed i Tønder som Privatlærer i Advokat Gjessings Hus. Paa Tønder Seminarium havde Jens Jessen faaet sin første Uddannelse, og under sin Virksomhed som Privatlærer fortsatte han sin Omgang med en Del af Seminariets danske Elever, idet hans yngre Broder, den senere saa bekendte Skolemand Peter Jessen den Gang var Seminarist og samlede en Flok ligesindede i sit lille Lejeværelse i Slotsgade.

Hvad var den store Grundtanke, som fyldte de unge fra dette Tidsrum?

Det var: Naar blive vi danske igen?

Men dette Spørgsmaal var som underbygget med en vis Mystik. Paa Bunden af de unge Sjæle laa der, naar den Tanke tænktes, en Blanding af Længsel og Haab tilsyneladende mod alt Haab, en mystisk Følelse, som ikke kunde forklares, en Slags

Underbevidsthed, som sagde, at det maa komme engang. Det var noget af en Skæbnetro: I Stjernerne staar det skrevet, at Danebrog atter skal komme til at vaje over vort Fædreland. Og saa sang Seminaristerne paa deres Møder: »Og gamle Danmark skal bestaa . . .«

Privatlærer Jessen var nu og da med til saadanne Møder. Men de var ikke det væsentligste for ham. Praktisk anlagt var det ham om at dygtiggøre de vordende Lærere til at opdrage Ungdommen i dansk Aand, saa Folket kunde bevares, indtil Dagen kom. Naar den skulde komme, og h v o r d a n den skulde — det udtalte han sig aldrig om. Han æggede kun til Arbejde for Nutiden og Fremtiden: Oplæring i dansk Sprog og Litteratur og i Begyndelsesgrundene til Engelsk og Fransk.

Der blev ogsaa dannet en lille Kreds, og af det, hvad der læstes her, kan man danne sig et Skøn om den Retning, Jessens Tanker gik i. Til dansk Litteratur i Almindelighed brugtes Chr. Flors udmærkede Haandbog. Men i Særdeleshed læstes af Øhlenschläger »Hakon Jarl«, og da understregedes det Sted, hvor Jarlen siger:

»Jeg stod med mine Mænd paa Danevirke, og mine Mænd var Normænd.

Ned vi vare dragne for at hjælpe Kong Harald Blaatand.

Olaf stod paa Fjendens Side, hjalp den kristne Otto at brænde Nordens Fæstning.

L a n d s f o r r æ d e r e r h a n . . . «

Og der lagdes Mærke til Grib, som ønskede at kunne gribe Hornet og sætte sig ved Bordet med de andre Frimænd.

Af Engelsk valgtes »Ivanhoe« af Walter Scott. Bogens Personer blev Symboler for de danske Sønderjyders Kamp mod Tyskerne. Ved Cedric the Saxon førtes Tanken hen paa Nordslesvigs stovte Storbønder, der sad urørlige i deres danske Tro og Følelse. Hans Datter Rowena var Billedet paa de ranke sønderjyske Piger, som de skulde og burde være. Men navnlig var Sønnen Ivanhoe sikkert den, som Jessen helst ønskede den danske Ungdom til Forbillede. Som Ivanhoe til Fuldkommenhed var forfaren i de normanniske Kriegeres Vaabenfærdighed og kunde slaa dem i Ridderdyst og i alvorlig Kamp, saaledes skulde Nordslesvigs unge Mænd lære alt det, som Tyskerne kunde lære dem, for senere at bruge disse Vaaben mod Tyskerne selv.

Og Jessen gik foran med det gode Eksempel og ønskede den Gang intet ud over som Lærer at maatte faa Lov til at hjælpe med til at uddanne en Ungdom i Nordslesvig, som kunde staa fast i alle Storme.

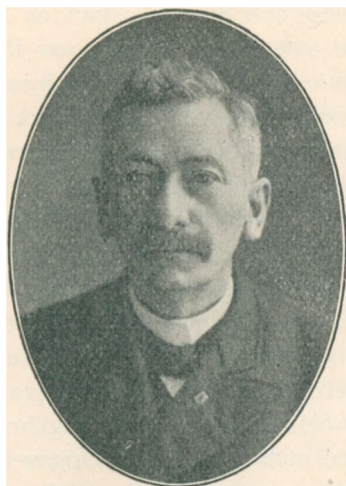
Prøjerne vilde det anderledes; de tvang Jessen til at slaa ind paa en anden Vej end Lærergerningen, en Vej, der imidlertid førte til samme Maal sikkert i endnu højere Grad.

— — Det er ørkesløst at gætte paa, hvilke Følelser Redaktør Jessen vilde have været opfyldt af, nu da Genforeningen er bleven Virkelighed, og da den stundede til. Jeg har ingen Udtalelse hørt af ham, hvoraf der kan drages nogen Slutning. Men de Emner, han valgte til Læsning og nationalt opbyggende Studium for de unge Mænd for fyrretyve Aar siden, giver Fingerpeg nok.

T ø n d e r, den 5. April 1920.

R. P. Rossen.

PETER JESSEN.

(En kortfattet Levnedstegning ved N. J. Gotthardsen.)

Naar Børn oplever en stor Glæde, er det en smuk og naturlig Trang hos dem, at denne Glæde skal deles med Forældrene, for at den rigtig kan straae i al sin Glans. I denne Genforeningstid er der nok mange, der ikke kan nøjes med at »dele« med de levende alene, men maa ty tilbage til de henfarne Forkæmpere for dansk Sprog og Folkeliv med Tak for deres Indsats i Kampen og ud fra en dybtfølt Trang til ogsaa med dem at dele, ikke blot Glæden over Genforeningen, men ogsaa Sorgen over, at det kun blev en delvis Løsning af vort folkelige nationale Spørgsmaal, der naaedes.

Naar jeg i Anledning af Genforeningen til Bogen »Haabets Mænd« skal skrive en kortfattet Levnedstegning af min Ven og Lærer P. Jessen, maa jeg først med faa Ord stille Jessen, som han var, i Forhold til Genforeningen og den Grænse, der nu er en Kendsgerning. Det ligger da lige for at fremhæve, at alene Nav-

net »Jessen« i sig rummer en levende Protest imod den Opfattelse, at vort nationale Haab nu skulde være tilfredsstillet. Fik en saadan Tankegang Raaderum, var der hverken Saft eller Kraft i vor Danskhed, da maatte det, der er vundet, tabes paany. Gustav Johannsen, Redaktør Jessen og mange med dem, de danske Helte, der har kæmpet for hele Sønderjyllands Ret til Samhørighed med Danmark, hvis Grave i vor danske Jord overlodes til de fremmede, Erobrerne, maatte da vende sig i disse Grave af Sorg og Græmmelse over vor Utroskab, og Straffen vilde ikke udeblive. — Saadan og nøjagtig saadan var P. Jessens Syn paa vort Grænsespørgsmaal, og saadan vilde hans Dom være over Nutid og Fremtid, om han havde været iblandt os.

Der er Klang som af Staal i Navnet »Jessen«, en Klang der ikke vil forstumme, saalænge Sønderjylland nævnes i Forbindelse med Danmark. At det er saaledes, skyldes dog i første Linie Broderen Redaktør Jens Jessen af Flensborg, hvis Betydning for vor nationale Kamp vanskeligt kan vurderes højt nok. Naar P. Jessen sammenlignet med Broderen Jens Jessen ikke fik udrettet saa meget for den danske Sag og i det offentlige Livs Tjeneste, skyldes det ikke saa meget Brist paa Evner, men mere en vis Mangel paa Selvhævdelse, en Hang hos ham til at søge sin Begrænsning ved at tage de smaa Opgaver op. Selv om det er rigtigt, at P. Jessen var født Skolemand, saa udelukker dette ikke, at en Landsbyskole under tysk Styre med alt, hvad deraf følger, var for snævert et Virkefelt for en Mand med hans store Begavelse. Det noget uligevægtige, der var over hans Væsen, kan finde sin naturlige Forklaring i, at hans Evner ikke blev tagne i Brug i det Omfang, de krævede. Var Jessen i sin Ungdom kommen under en lykkeligere og rigere Udvikling end den, der kunde vindes igennem en tysk Seminarieuddannelse med efterfølgende ufri Virksomhed i en Landsbyskole, havde han haft udmærkede Betingelser for at udrette langt mere, end det han naaede frem til; hans mange gode Egenskaber kom, som Forholdene laa, ikke til en fri og ubunden Udfoldelse.

Peter Jessen er født den 20. April 1858 i Toghale ved Møgel-tønder, hvor hans Fader Hans Møller Jessen var Skolelærer. Denne skildres som en meget selvstændig, klartskuen og viljestærk dansk Mand. Moderen, Anna Kjestina, født Bundesen, stammede fra Genner, hvor Slægten i umindelige Tider havde

siddet paa den samme Gaard, saa Slægtens Rødder fra mødrene Side stikker dybt i den sønderjyske Bondejord. Hun var en blid, kærlig og dog stærk Natur, rede til at bringe Ofre, naar det gjaldt.

P. Jessen blev ligesom sin ældre Broder Jens Jessen uddannet paa Seminariet i Tønder og tog derfra Skolelærereksamen i 1879. Efter at have virket i Draved ved Løgumkloster kom han 4 Aar senere som Lærer til Daler, Nabosognet til hans Fødesogn. Her virkede han 22 Aar i Skolens Tjeneste, pligtopfyldende til det yderste, med den største Kærlighed og Opofrelse overfor den Ungdom, han kom i Forhold til. — Jessen betegnede selv Skolegerningen i Daler som den lykkeligste Tid af sit Liv; han gik helt op i Gerningen og knyttede varige og stærke Baand med den Ungdom, der forlod Skolen. Det var ganske ufatteligt, saa mange og saa lange Breve, Jessen kunde overkomme at skrive til sine Venner, til gamle Elever, han stod særlig nær, eller andre, som henvendte sig til ham; der var ingen, der blev afvist. Der er næppe mange Lærere, der i en saa udstrakt Grad har bevaret Forbindelsen med tidligere Elever som Jessen; han var Kammerat med sine Elever og følte sig knyttet til dem og deres Fremtid. — Det var Jessens Styrke, at han kunde glemme sig selv og ofre sig for andre og for sin Hjertesag, Danskhedens Sag i Sønderjylland. Men dette, at han i Selvforglemmelse kunde ofre sig for andre, for det, han holdt af, medførte, at han til Dels glemte at søge til Bunds i sin egen Personlighed, og inderst inde var han et længselsfuldt lidende Menneske, der dulmede denne Længsel i et rastløst, virksomt Liv. — Enhver, der har haft noget nærmere Kendskab til Jessen, vil have undret sig over alt det, han kunde overkomme, alt det, han havde med at gøre, og dog blev det, han havde taget sig paa, besørget. —

Det var ikke kun i Skoletiden, at Jessen gav sig af med sine Elever, ofte underviste han privat i Musik, tysk eller engelsk, og Timerne kunde falde paa de forskelligste Tider af Døgnet, ofte om Morgenen før Skoletid, i Middagstimen eller ogsaa om Aftenen. Man mærkede aldrig, at disse Timer var ham tilovers, det var vel saa godt som altid Eleverne, enkeltvis eller i Hold, der først blev trætte; jeg ved ikke af, at Jessen nogensinde har tænkt paa eller beregnet sig et Vederlag for sin Umage, det var kun Interessen for Ungdommen og det Maal, han havde sat sig med

den, at dygtiggøre den, der drev ham. — Hans Interesse og Kærlighed til Ungdommen bundede i den Erkendelse, at den, der ejer Ungdommen, ejer Fremtiden, derfor maatte Ungdommen vindes, for at Fremtiden kunde blive vor.

Det siger sig selv, at Jessen paa Grund af sin Stilling som Lærer i den præjssiske Skole maatte være meget tilbageholdende og var udelukket fra al Deltagelse i offentligt dansk Folkeliv. At Broderen, Redaktør Jessen i Flensborg, arbejdede sig frem til at blive Danskhedens Fører og Tyskhedens skarpeste Modstander, gjorde Stillingen endnu vanskeligere for ham. — Det skortede da heller ikke paa Angiverier, men da hans Skole var i en upaaklagelig Orden, og man ikke kunde paavise ham andet, end at han underviste i sin Fritid og drev Sport sammen med de Unge, maatte Klagerne imod ham afvises, han fik dog Tilhold om at opgive sin Virksomhed som Læder af svensk Gymnastik, der om Sommeren dyrkedes paa Legepladsen, men straks var der Unge, der havde været paa Højskole, der kunde fortsætte. —

Jessen var altid paa Færde med at samle Kundskaber ind for at kunne uddele af dem paany. I Sommerferien foretog han lange Rejser til Udlandet for at modtage nye Indtryk og berige sin Aand, men samtidig var han sparsommelig og dog gavmild som intet andet Menneske, jeg har kendt. Mange er blevne hjulpede med smaa og store Bidrag af Jessen, og ikke mindst i den tyske Militærtid var han flittig til at give til tidligere Elever, hvor han mente at kunne glæde og gavne. Det siger sig selv, at et saa opofrende Liv ogsaa maatte bære god Frugt, og mange og som er de Unge, der er udgaaet fra Daler Skole staar i dyb Taknemmelighedsgæld til Jessen. Jessens Helbred var ikke godt, og han tænkte ikke paa at skaane sig selv; da tilmed Trykkes, som Myndighederne udøvede over for alle Embedsmænd, tiltog, og særlig var Lærerne strengt under Kontrol, besluttede han sig i 1885 til at søge om sin Afsked, som ogsaa bevilgedes ham med den Pension, hans Tjenestealder gav Ret til. —

Efter endt Skolegerning nedsatte Jessen sig i Sønderborg for herfra at tage et folkeligt og kristeligt Oplysningsarbejde op, og ingen var i de Aar saa efterspurgt en Foredragsholder som han, især har han talt ved mange Ungdomsmøder ud over vor Landsdel, ligesom han ogsaa holdt mange Foredrag Nord for Kongeaen. Det omflakkende Liv tog svært paa hans Kræfter, saa han

paa Grund af en stærkt tiltagende Asthma maatte begrænse sit Rejseliv, og da der blev tilbudt ham en Stilling som Bankbogholder ved en Filial af Tønder Landmandsbank i Gram, tog han imod Pladsen. Men heller ikke her blev der undt ham Hvile; da der ved Rigsdagsvalget i 1907 skulde opstilles en Kandidat i »Tønder Amt« (fjerde Kreds), var Befolkningen i Kredsen enig om at udpege Jessen som Kandidat, og i Henhold til dette Ønske fra Befolkningen blev han enstemmig opstillet af den »nordslesvigske Vælgerforening«. — Ved Valget den 25. Januar naaede han at sætte Stemmetallet op fra 1576 til 1784 Stemmer, og ved Valget den 12. Januar 1912 fra 1784 til 1895 Stemmer. Ogsaa ved Landdagsvalget i 1908 var Jessen Kandidat med det Resultat, at der valgtes 7 danske Valgmænd flere end ved det forudgaaende Valg. Til Overflod kan meddeles, at Jessen ogsaa havde Sæde i Vælgerforeningens Tilsynsraad. —

Det, som altid kunde paaregne Jessens mest levende Interesse, og som var Genstand for hans varmeste Følelse, var den danske Befolkning i de saakaldte truede Egne, og herunder forstod han ikke Firkanten, Tønder-Tinglev-Løgumkloster-Aabenraa, men Flensborg og den sydligste Sproggrænse, og altid var det hos ham underforstaaet og en Selvfølge, at vi, alt som vi vandt Kræfterne til det, skulde trænge sydpaa, ned til vor gamle Grænsevold, ikke ved at fordanske Befolkningen dernede, men ved at føre den tilbage til sin Oprindelse. — Ingen, der har været Elev af Jessen, vil være i Tvivl om, at dette Maal, at vinde det tabte tilbage, var Livsnerven, Kærnen i hans Danskhed.

Jessen oplevede ikke Verdenskrigens Udbrud i 1914 og ikke Genforeningens Glæde efter denne, men han forskaanedes ogsaa for den Sorg at se de sydligste Danske stængt ude. Skarpt vilde hans Paatale have været over for den Utroskabens og Forsagthedens Aand, der skød Øjeblikkets Opgave bort, ud i det uvisse, og lod Forposterne i Stikken uden nogen tvingende Nødvendighed.

Jessen faldt under det gamle Banner og saa at sige med Værget i Haanden. Ligesom Broderen Jens Jessen blev han forskaanet for et langt Sygeleje. I Februar 1913 maatte han opgive at tale ved et Møde paa Grund af en lettere Lungebetændelse. Da han var i Bedring, besøgte han sin Søster Fru Reinholdt paa Oksgaard, hvor en Blodstyrtning den 2. Marts 1913 brat gjorde Ende paa hans Liv, knap 55 Aar gammel. Han jor-

dedes under stor Deltagelse paa Daler Kirkegaard, hvor ogsaa hans Forældre er begravet, og hvor hans kæreste Livsgerning var fuldbyrdet.

Det som dannede Understrømmen i hans Liv var hans sønlige trofaste danske Sindelag, hans usvigelige Tro paa Sandhed, Ret og Retfærdighed og hans Tillid til Gud som den trofaste Hjælper i vor menneskelige og folkelige Nød. — Siden Ulykken i 1864 ramte os, er vi Sønderjyder sikkert paa en særegen Maade skolede til at føre Kampen for vort Land. Gennem Ulykken, tvungne af den brutale Overmagt, lærte vi at elske Retten, at sætte Troskaben i Højsædet. Stoltere og paa dette Grundlag mere typiske Repræsentanter for den sønderjyske Danskhed end Brødrene Jessen kan man ikke nævne. Ubøjelige, pligt-opfyldende og energiske, med en levende og urokkelig Tillid til vort Ret, er de blevne Eksempler for mange.

Paa Tilskyndelse af Elever og i taknemlig Erkendelse af den Betydning, Jessen har haft for Ungdommen og for Danskhedens Bevarelse og Vækst i vor Landsdel, enedes hans Venner og tidligere Elever om at rejse en Mindesten paa hans Grav. Mindestenen afsløredes Søndagen den 19. April 1914 under stor Deltagelse og med Fortsættelsen ved et Møde i Forsamlingshuset i Visby. — Stenen, der er af Granit, bærer følgende Indskrift:

Peter Jessen.
Han var Ungdommen
og sit Folk
en fuldgod Ven.
Venner og Elever
satte denne Sten.

Disse jævne og dog meget sigende Ord, er et fuldgyldigt Udtryk for den Betydning, der kan tilmaales Jessens Opdragergerning, i vort Folk, og den Taknemlighed, der har affodt. —

Af Afsløringsstalen, der holdtes af Forfatteren af disse Mindeord, skal som yderligere Illustration af hans Liv og Gerning endnu hidsættes følgende Brudstykke:

»Fra dette Sted har Kirkeklokkerne ringet de store Højtider: Jul, Paaske og Pinse ind i vort Sind. I denne Kirke er mange af os døbt, konfirmerede, maaske ogsaa ægteviede. Her har vi i barnlig Fromhed lyttet til Guds Ords Forkyndelse og følt hans Nærhed. Og her paa denne Kirkegaard, under Mulde ligger vore Forfædre, vor Slægt og vore Venner, og her ligger ogsaa han,

vor gamle Lærer og Ven, om hvis Minde vi er samlede her i Dag, og her skal vi engang selv lægges ned. Jo sandelig, det er hellig Jord, vi staar paa, og vi er knyttet til denne Jord med de stærkeste Baand. —

Og tæt herved ligger den Skole, hvor Jessen igennem 22 Aar ovede sin Skolegerning, og hvor vi, hans Elever, har modtaget saa mange gode og stærke Indtryk. Det er en endeløs Kæde af Minder, der herfra trænger sig ind paa os. Men det er jo ikke disse Huse, ikke denne Vej eller Sti, vi saa tit har traadt, ikke Poppel eller Pil, heller ikke disse Grave, intet af alt dette, der dog hver for sig drager os med saa stærke Baand, intet af disse ydre Rammer, men det er dets Aands- og Sjæleliv, de Tanker og Følelser, vi har nærret i Forbindelse med det altsammen, der taler sit stille, stærke Sprog til os.

Det gaar nu mig saaledes, og jeg er vis paa, at det gaar andre paa lignende Vis, at ind i alt dette kender vi Jessens Indflydelse. Hans Liv er netop, særlig fra Barndomstiden og den første Ungdomstid, kædet saaledes sammen med vort, at det ikke er let at skille ud derfra. Vor Skolegang har Jessen begyndt paa almindelig Vis med Undervisning; men den udviklede sig for mange af hans Elevers Vedkommende til et Samliv, en Luft, man aandede og levede i. Dette Samliv fortsattes op igennem Aarene og holdtes vedlige igennem de utallige Breve, Jessen skrev og modtog.

Det er paa Baggrund af disse Minder og Indtryk fra Barndoms- og den første Ungdomstid, at jeg bedst formaar at værdsætte Jessens Liv og Gerning som Skolemand og Ungdomsopdrager.

Det er ikke let at dømme om, hvor stor en Indflydelse, der maa tilskrives Jessen over for de enkelte Elever, den er sikkert forskellig for de forskellige; men der kan næppe være Tvivl om, at Jessens største Livsgerning var hans Skolegerning. Her gav han sig helt og fuldt.

Jeg vil gerne gøre de Ord til mine, som Hans Jensen, der nu selv er død og begravet, skrev til mig kort Tid efter Jessens Død: »Hvor har vi dog meget at takke ham for! Det maa kaldes en Lykke at have haft ham til Lærer; men endnu mere at have haft ham som trofast Ven gennem Ungdomsaarene og de første Manddomsaar. Naar der engang skal skrives en udførlig Lev-

nedstegning af Jessen, maa den Paavirkning, han har øvet igennem sine Breve, ikke glemmes. Vi har i disse et sanddru Billede af denne mærkelige Personlighed, som samtidig drog til sig og stødte tilbage, med det noget uligevægtige Sind, men med et Hjerte saa varmt, saa trofast og selvopofrende, saa deltagende i Menneskers Nød og Vaande, som noget Menneskebryst kan huse det.«

Ja, det er sandt, hvad der staar paa Stenen, som vi nu om lidt skal se: »Han var Ungdommen en fuldgod Ven.« Men det er ikke mindre sandt, hvad der er tilføjet: »Han var sit Folk en fuldgod Ven!«

Kærligheden til Ungdommen og hans Folk var den stærkeste Drivkraft i Jessens Liv. Det er i en levende Erkendelse deraf og i Erkendelse af, hvad vi, hans Elever, skylder ham som Lærer og Opdrager, at vi, hans Venner og Elever satte ham dette Minde.

Jessen var i mange Maader støbt i sin egen Form. Der var jo, som antydet og hvad næsten alle kunde se, de Kanter, man kunde støde sig paa. Stenen, vi har rejst ham, er en Kampesten, Granit, usleben og noget uregelmæssig dannet, men netop derfor med sin egen Skønhed. — Som Stenen her, saadan var Jessen usleben i sin ydre Optræden, men trofast og uomskiftelig i al Slags Vejr og for al Slags kommende Paavirkning. Gid da Stenen maa mane os og Efterslægten til at træde i hans Fodspor og villigt i Selvforglemmelse give vort Liv for vore Venner og vort Land.

Ære være hans Minde!

N. J. Gotthardsen.

PETER TIMMERMANN.

I Aarhundreder har Slægten Timmermann boet i Skærbæk Sogn, Navnet er ganske vist ungt. Det var først Peter Timmermanns Fader, der tog det; men Slægten er gammel. Der fortælles i Kirkebogen om Gaardejer Ok Lassen af Gesing, der kort efter Aaret 1700 druknede i Brøns Mølledam. Efter ham sad hans Efterkommere, Søn efter Fader som Gaardejere i Gesing. De bar Navnet Oksen efter ham, indtil Hans Timmermann lod Navnet falde.

Hans Timmermann sad paa en af Sognets største Gaarde, der samtidig var kongelig privilegeret Kro, han var Sognefoged, Leder af den stedlige Sparekasse, en dygtig og myndig Mand og meget anset. Han var, som hans Sønner Erik og Peter efter ham, høj og statelig, med et stort, noget langstrakt, aabent Ansigt.

Det var en Selvfølge, at hans Søn Peter kom til at hjælpe ham i Sparekasse og i Sognefogedforretninger, at han gled ind i og overtog Faderens Hverv, da han fik Gaarden. Den ældste

Søn Erik boede i Gesing, Peter blev Kromand og Gaardejer i Skærbæk.

Peter Degn Timmermann blev født den 30. Juli 1846, gik i Skole i Skærbæk og kom saa et Aar til Christiansfeld. Der var en gammel pietistisk Vækkelse i Nordslesvig, i Forbindelse med Hernhutterne i Christiansfeld, det laa naturligt for Haanden, at den unge begavede Mand sendtes dertil som saa mange andre velhavende Bonders Born. Peter Timmermann prægedes en Del af dette Ophold, endnu faa Aar for sin Død rejste han til Missionsfesterne i Christiansfeld, og Brødremenighedens Missions-tidende gav han aldrig Slip paa.

Peter Timmermann lærte Købmandshandel i Tønder, og saa kom han atter hjem. Han blev Gaardejer og Gæstgiver paa den smukke Gaard lige over for Apoteket, overtog Slægtens Gerning, arvede og fæstnede dens Anseelse. Han blev gift med en Pige fra Skærbæk, men efter faa Aars Forløb Enkemand efter et barnløst Ægteskab. Alligevel blev han aldrig nogen ensom Mand. Han blev Egnens første Tillidsmand, en af de smukkeste Bondetyper, Vestslesvig har fostret. Han levede i det smukkeste Forhold til Broderen Erik, hvis Virksomhed for Landvin-ding og Vejanlæg vil sikre hans Minde i lang Tid. Han blev den naturlige Tilflugt over for Myndigheder, han blev Raadgiver i nationale, politiske og økonomiske Spørgsmaal langt ud over Sognets Grænser. Der paastaas, at der i mange Aar ikke kom noget tysk Brev til Skærbæk Sogn, uden at det læstes af Peter Timmermann. Han var god at komme til for dem, der søgte Raad. Hans Ungdoms Drøm havde været at studere Jura; men det mente Faderen, der var en af Egnens mest velhavende Mænd, at der ikke kunde blive Raad til. P. Timmermann beklagede det, saa længe han levede. Han savnede juridisk Grundlag, skønt han som Lægmand vidste mere især om økonomiske og familieretlige Spørgsmaal end de fleste. Det var en Selvfølge, at hans Evner toges i Brug ud over Sognet. Hans frejdige Dansk-hed, hans absolute Redelighed, hans Overbevisningstroskab, der kunde blive til Stejlhed, skaffede ham Indflydelse baade i Prov-stisynode og Kreds-dag. Sammen med Anders Hørlück fra Rurup betød han en Magt i Haderslev Kreds-dags danske Mindretal, der ikke har set smukkere Repræsentanter fra Vestslesvig end disse to høje, stoute Mænd.

Peter Timmermann var ikke nogen mild Mand, hans Domme om Ting og Personer kunde være skarpe og haarde; men han var en glad Mand. Børn og unge Mennesker elskede ham, da han stod i sin Manddoms Kraft, og højt kunde hans Latter lyde, naar han i Jubel slog Hænderne mod sine Knæer. Han var en retsindig Mand. Han var Kirkeældste i henved tredive Aar og Medlem af Skærbæk Kommuneraad fra dets Oprettelse. Sammen med sin noget ældre gode Ven og Nabo Chresten Thygesen ledede han og ordnede han i Grunden alle Sognets Forhold ret enevældigt, og af de to Venner var Timmermann baade den dygtigste og stærkeste. Fandt der et Valg Sted, var det ham, der udpegede, hvem der skulde stemmes paa. Der laa en Del Sandhed bag den Spotteverse, der sagde, at Peter Timmermann og Chresten Thygesen mente, at ingen Kylling kunde se Dagens Lys i Skærbæk, uden at de to rugede Ægget ud. De var i Virkelighed Sognets Forsyn, og hos dem var det i paalidelige og trygge Hænder. De var et Værn for Byens Danskhed, der holdt og skærmede den i mange Aar. De var Valgmænd sammen til Landdagsvalget; som de hjemme ledede Sognets Forhold, repræsenterede de det og dets Danskhed udadtil. Redelige og støtte. Deres Danskhed bundede nok for en stor Del i Overlevering, den var det eneste naturlige for dem; men for Peter Timmermann var den samtidig en bevidst aandelig Værdi. For hans klare Forstand var der ingen Tvivl om, at Valgtal som Udtryk for Danskhed var mindre værd end dansk Tankesæt og Følelse, at det i nationale Spørgsmaal var aandeligt Tilhørsforhold, der maatte være det bærende, og ogsaa saaledes set var hans Danskhed inderlig og ægte. Ingen kunde synes at sidde fastere og sikrere paa den arvede Gaard end Peter Timmermann, økonomisk uafhængig, dygtig i Gaardens Drift og med fast Haand ledende den gamle Kro, hvor intet Svireri taaltes. Kom man ind i Gæstestuen, mødte man en Mand, der myndigt bestemte Tonen i sin Stue, og hvis Ord havde Vægt ud over Sognegrænsen, og saa blev endda hans sidste Aar en Kamp for at blive og bo paa Fødestavnen.

Det begyndte med Kampen mod Præsten. I Aaret 1884 blev Johannes Jacobsen fra Starup valgt til Præst i Skærbæk, en begavet og ærgerrig Mand, der aldrig følte sig som Menighedens Tjener, men først og fremmest som den prøjsiske Stats

nidkære Embedsmand, hvis Hovedformaal var Fortyskning. Da nogle Mænd fra Skærbæk før Præstevalget opsøgte ham, hørte de danske Melodier spille i hans Hjem. Han var ikke smaalig i sine Midler for at blive valgt, og han var ikke nøje-seende med sine Midler, naar det gjaldt Fortyskningens Fremme. Præstegerningen kom til at lide derunder, Præsten blev en Forargelse i Sognet. Han kom snart i den stærkeste Modsætning til Timmermann, der følte hans Optræden som en Vanhelligelse af den gamle Sognekirke. Der kom til at staa en aarelang Kamp imellem disse to om Indflydelse i Kirke og Sogn. Den varede til 1903, da Præsten for personlige Forholds Skyld blev suspenderet fra sit Embede af Konsistoriet i Kiel. Timmermanns Forhold til Kirken var ikke mindst bestemt ved Slægtens Overlevering. Under andre Forhold vilde han næppe have forladt en Kirke, hvor han var døbt og konfirmeret, hvor hans Slægt havde færdedes i Aarhundreder, hvor han selv havde været Ældste i Aartier; men Modsætningsforholdet blev for stærkt, Timmermann deltog i Oprettelsen af Frimenigheden i Skærbæk i 1899 og søgte derefter sin Opbyggelse i den; men det har sikkert kostet Overvindelse.

Præstens Gerning medførte en stærk Indvandring af Tyskere til Skærbæk; de maatte finde sig i alle Vegne at møde Timmermanns Modstand, mest og stærkest maaske i Kommuneraadet. Der faldt saa de stærkeste Angreb imod ham. Hans personlige Hæderlighed var uangribelig; der kunde ikke sættes nogen Plet paa ham; skulde »Skærbæks danske Konge«, som Præsten kaldte ham, miste sin nationale Indflydelse, maatte hans Statsborgerret fratages ham. Hvem der har fattet Planen, er aldrig til fulde opklaret. Da de tyske Foretagender i Skærbæk brød sammen, skød Landraaden i Haderslev, Præsten og Kommuneforstanderen i Skærbæk gensidig Skylden paa hverandre. Ved et Kommuneraadmøde i Skærbæk paastod den konstituerede Amts- og Kommuneforstander, en forhenværende tysk Officer Winter v. Adlersflügel pludselig, at Timmermann ikke var tysk Statsborger. Der havde aldrig før været ytret Tvivl om den Ting. Timmermann sad ligbleg i den yderste Forbavselse; men Slaget var vel forberedt. Præsten fortalte i et Anklageskrift til Statsadvokaten, at det var Winter v. Adlersflügel, der i Februar 1902 havde fattet Planen. Han skrev derom:

Han (Winter v. Adlersflügel) lod mig sige ved en Mellem-person, den daværende Direktør for Kreditbanken, Hr. W. Lassen:

»Skomager Greisen i Blanker har været her den Gang og er derfor sandsynligvis ogsaa stundom taget til Ribe i Danmark som den nærmeste By. Han maa foranlediges til at udtale, at han den Gang har set P. Timmermann i Danmark, og at P. Timmermann den Gang har opholdt sig længere Tid i Danmark.

Dette Udsagn maa han bekræfte med sin Ed, ligegyldigt, om han nu husker det nøje eller ej.

For dette edfæstede Udsagn stiller jeg 1000 Mark og, om det er nødvendigt, 2000 Mark til Raadighed.«

Meningen var, at Timmermann nu skulde udvises, saa snart det ved Greisens Vidnesbyrd var bevist, at han var Optant; men det glippede alligevel. Greisen vilde ikke aflægge en Mened for Penge, og Timmermann blev siddende paa sin Fødegaard, saa fast og sikker som nogen Sinde. Denne Sag efterfulgtes ikke af nogen Retssag for forsøgt Køb af Mened; men Timmermann saa baade Præsten og den konstituerede Amtsforsander forsvinde. Sagen havde dog taget stærkt paa ham, han var kommen ud for en saa forunderlig Trusel, man havde mødt hans retlinede danske Adfærd med saa utrolige Midler, at han fik noget Præg af den Tid. Han blev en forsigtig Mand.

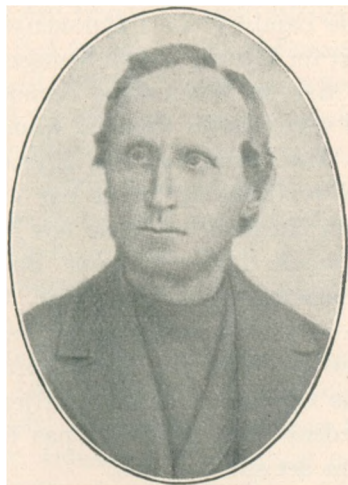
Da Præstens og hans Fællers Magt var brudt, kom der et nationalt dansk Opsving i Skærbæk; men Førerskabet gled over i andre Hænder. Naturligvis glædede Timmermann sig derover og var med i det; men han syntes undertiden, at de nye Mænd, der tog Ledelsen, kunde være for iltre og paagaende. Hans Helbred var heller ikke mere saa godt, hans rungende Latter hørtes sjældnere; men hans Interesse var usvækket. Kommunale og nationale Spørgsmaal laa ham stadig stærkt paa Sinde; han vilde nok tages paa Raad og drøfte Sagerne med de yngre. Han havde tit sit eget Standpunkt og holdt stærkt paa det. Der skulde gode Grunde til at rokke ham fra det; men han respekterede dem, naar de mødte ham.

Endnu faa Dage før han døde, var Timmermann stærkt optaget af et kommunalt Valg; han fik en Afskrift af Valglisten og gjorde sine Bemærkninger til den. Han var endnu rede til at afgive sin danske Stemme, men han kom ikke til det.

Han døde 19. April 1911 paa sin Fødegård i Skærbæk, i den By, han i en Menneskealder havde præget stærkere end nogen anden, og i hvis Udvikling han havde sat stærke Spor. Han fortjener at mindes som en helstøbt god dansk Bonde, som en af sin Stands og sin Landsdels smukkeste danske Skikkelser.

H. Lausten Thomsen.

ANDR. THYSSEN HANSEN.

Selvejerbonden Jes Bundsen af Lovrup († 1614), der var med i den haarde, langvarige til Dels sejrige Kamp for Selvejrbøndernes Friheder og Rettigheder mod Godske Rantzau til Trøjborg, staar navnlig gennem sin Dattersøn Herredsfoged Jens (Jes) Lauritzen i Barsbøl (Skærbæk Sogn) som Stamfader til en Mængde fremragende Familier her paa Vestkysten, med talrige Sognefogeder, Sandemænd og Kirkeværger blandt deres Medlemmer. Til denne Slægt hører ogsaa Thyssen Hansen af Randrup. Han var en sjælden fribaaren og selvstændig Natur, med dyb Alvor i Sjælen, blød af Sind, med en rig Følelse, men fast i sin Overbevisning og klar i Forstand og Tanke, med megen Sans for det komiske og en sikker Skelnen mellem det ægte og uægte.

Han var født i Forballum den 21. Juli 1834. Faderen var Gaardmand og Folketingsmand for Enklaverne Niels Andersen Hansen; hans Moder hed Kjerstine og var eneste Barn af Peder Andersen og Maren Peders i Randrup, hvis Gaard Thyssen Han-

sen senere overtog og som vedblev at være hans og hans store Families Hjem. I Niels Andersen Hansens Hjem var Sansen for Danskhed og Frihed tidligt bleven vakt, og ved Præsten Hass' Komme til Mjolden i 1835 blev det aandelige Liv grundtvigsk paavirket, baade folkeligt og kristeligt. En levende kristelig Forkyndelse kom i Rationalismens Sted og fandt i Sognet en god Jordbund, og da C. Kold ved Hass' Mellekomst var bleven Huslærer hos den rige Knud L. Knudsen i Forballum, blev denne lille afsides liggende Landsby ude i Marskengene en Tid lang et aandeligt Midtpunkt for Egnen. Jakob Knudsen har i »To Slægter« skildret disse Aar og Menneskene derude; Niels Andersen Hansens Hjem, der var Nabo til Knud L. Knudsen, hvor C. Kold boede de første to Aar, mens han var Huslærer for den store Børneflokk fra disse to Hjem og for et Par andre, medens han det sidste Aar af sin Huslærertid boede hos Niels Andersens, er ogsaa tegnet med nogle Linier i denne Bog. Men hvorledes Thyssen Hansens Barndomshjem ellers var, faar man maaske det bedste Indtryk af ved at nævne de to Vers, der findes paa Forældrenes Ligsten paa Randrup Kirkegaard. Paa Niels Andersens staar: Hans Øje var mildt, hans Hjerte var blødt, han var Livets og Frihedens Ven. Gudsordet paa Fædrenes Maal var ham sødt, i Tro paa det sov han hen.

Paa hendes Ligsten staar (hun var blind tilsidst): Gudsordet for Dig lyste, mens Synet sluktes ud, i Tro og med Gudsfreden du vandred hjem til Gud. I Kærlighed og Fred Gud signe dit Hvilested. Begge Vers er skreven af daværende Lærerinde Anne Clausen, nu Degnekone i Ballum.

Thyssen tilbragte i øvrigt en Del af sin Barndom hos sin Mormoder i Randrup, og ved disse Ophold blev han saa inderlig knyttet til den gamle fromme Mormoder, at han, da han var bleven gift, opkaldte sin ældste Datter efter hende. Hun lærte ham at bruge Korsets Tegn ved Bønnen, og den Aftenbøn, han lærte af hende, naar han var kommen til Hvile i Alkoven i den gamle Gaard, huskede han som gammel Mand og gengav paa følgende Maade: O, forlad os, Fader milde, hvad vi gjorde, som var ilde, saa vi vorde fromme, saa vi i Din Himmel komme, smile sødt i Englefavn, hør Du os i Jesu Navn! — Ofte var hans Faders Moder An' Hanskone ogsaa i Besøg i længere Tid i Randrup, de to Bedstemødre kom saa godt ud af det med hinanden, fortalte

en af Gaardens gamle Karle (Josias Petersen i Mollerup).

Faa Børn har som Tyssen og hans Søkende og Knudsens Børn faaet en vækkende og betydningsfuld Undervisning, der prægede dem for hele Livet, og skønt Tyssen kun fik begyndt at gaa i Skole hos Kold (der forlod Forballum i April 1841), blev hans aandelige Udvikling ved at gaa efter de Grundlinier, der var lagte af Kold. Thi selv om Kold var rejst bort, fortsattes det, han havde sat i Gang, især de smaa Ungdomsmøder, der var noget helt ukendt den Gang. De trak alle de unge til sig og vedblev at trives, om end under vekslende Former og Navne, de er den første Stamme til »Dansk Samfund«, senere kaldet Fore-dragsforening og sidst traadt frem som Frimenighed, da Kredsen ikke kunde tilfredsstilles af de tyske Præster og selv maatte sørge for sin aandelige Næring. Kold havde straks faaet fat i »Dansk Samfunds« Sanghefte inde fra København, og den opvakte Ungdom i Forballum med Knud L. Knudsens yngste Broder Jens Lassen Knudsen (senere Præst i Lejrskov) i Spidsen sang med Jubel disse Sange, især da Kold og Lassen Knudsen i Vinteren 1840—41 havde faaet regelmæssige Ungdomsmøder i Gang. Hver Onsdag Aften samledes de til Sang og Oplæsning af Ingemanns Romaner, de havde faaet Hus hos den ugifte Gaardmand Hans Chr. Hansen i Mjolden, og saa rige Aftener som her kendtes faa Steder i Landet i de Dage. Danskheden voksede og slog saa dybe Rødder hos de femten unge Karle, at det var kendeligt hele deres Liv igennem.*) Der var foruden de to Hovedmænd Fedder Nielsen Brodersen, hvis Søster senere blev gift med Hans Chr. Hansen, Hans Hansen Hage, Peder Møller, Niels Andersen, A. F. Dichmann o. a., men ikke alle Byfolk saa mildt til dem, og da Kold engang havde talt til dem om Fønixfuglen som den danske Folkeaand, sagde de udenforstaaende spottende, at man kunde grangivelig se Aanden svæve hver Onsdag Aften over Hans Christians Skorsten. Da Lassen Knudsen engang mange Aar senere skrev til Tyssen Hansen om disse Dage, siger han: »Karlene med de »gyst' Barseler« kender jeg godt: de er Sønner af dem, der for 20 Aar siden enten skelede til eller fnyste over vort lille »danske Samfund«; Studestalden er deres Kirke, Klangen af »Prøjserne« deres Klokketoner! Lykkelig Du og hver, som haanes af dem for Guds eller

*) Se Fr. Nygaard: C. Kold I, Side 109.

Holger Danskes Skyld! — Hils din Fader og Moder; Vor Herre velsigne paa dem sit hellige Kors!» (dat. Rødding, d. 7. Jan. 1859.)

Tyssen Hansen mente, at Navnet »Dansk Samfund« allerede i 40erne blev brugt om deres Sammenkomster. Han kom tidligt med og forsømte aldrig Møderne i Forballum og Mjolden. Alleerede som fjortenaars Dreng, under Trearskrigen, dannede Tyssen sig sit eget Skøn om Dansk og Tysk, og han stillede sig, ledet af sin Retsindighed, med hele sin Sjæl paa Danskhedens Side. Senere blev Student Christian Sigfred Ley Lederen af de unges og de ældres Møder baade i Forballum og Visby. Knud L. Knudsen, som i 1848 havde forpagtet Trøjborg med Hedegaard og som købte Godset i 1852 og var flyttet fra Forballum til Hedegaard, hvor han altid boede, tog Ley med sig fra København i 1850, for at han skulde være Lærer for hans egne yngste Børn og August Becks Børn. Men efterhaanden fik Ley, efter Børnenes Udgang af Skolen, en stor Virksomhed i Egnen som Oplæser og Leder af folkelige Møder. En Tid lang havde han sin Bolig paa det ubeboede, forfaldne Trøjborg, hvor han i sin Fritid gik og ransagede de Mængder af gamle Dokumenter, der laa derovre, medens først August Beck som Godsforvalter, senere Hans Oksen Knudsen som Ejer boede i Alvsgaardens Stuehus. Senere boede han i et Par Loftsværelser i Købmand Jacobsens Hus i Visby. Ley var en mærkelig Mand, velbegavet, barnligt troende, der havde levet et rigt Ungdomsliv i København, med mange af Datidens fremragende Mænd; men udvortes opnaaede han aldrig nogen fast Stilling. Han vedblev at være gammel Student, fattig, omflakkende, men havde i sin Tid en stor og paaskønnet Gerning paa Vestkysten. Dagbogsblade og Slægtsoptegnelser af ham er optrykte i Historisk Maanedsskrift 1888 og »Danskeren« II—IX. Bind. Han begynder Optegnelserne om sin Slægt, der stammede fra Sundved, med følgende Ord til sin Søsterdatter: »Syndens Sold er Døden, og det evige Liv er Guds Naadegave i Kristus Jesus. Af Naade er i frelste. Det er ikke ved eder selv eller af Gerningerne, at ingen skal rose sig. I retfærdiggøres af Guds Naade uforskyldt. — Denne Sandhed stadfæstes ved din Bedstefaders Liv og Død.« Han havde en stærk Tro til Aandens Magt og tabte ikke Modet. Da Tyssen engang klagede sig til ham, at det saa smaat ud med Sammenkomsterne i Forballum og skrev: »Det gaar i Stykker, Ley!« — svarede han: »Nej, saa længe vi

er syv Mand til at holde sammen, bestaar de.«

I 1853—54 var Thyssen Hansen Elev paa Rødding Højskole et Aar og atter et halvt Aar i 1855. Her mødtes han atter med Jens Lassen Knudsen, der var bleven teologisk Kandidat og var Lærer paa Højskolen fra 1852—62. I de ti Aar fik han stor Betydning for de mere opvakte og dybere Naturer blandt Eleverne, navnlig i kristelig Henseende, og til Thyssen Hansen vedblev han at være knyttet ved Venskabsbaand.

Efter Hjemkomsten fra Rødding Højskole opholdt Thyssen sig mest paa sin Moders Fødegaard i Randrup, som han drev med Flid og Dygtighed. Her fik han sit Hjem, da han i 1861 havde ægtet sin Kusine Margrethe Hansen fra Forballum. Her levede de da et arbejdsomt Liv med deres store Børneflokk i Glæder som i Sorger. Strængest for dem var vel adskillige voksne Børns Død. I 1898 ved Juletid mistede Thyssen Hansen ogsaa sin Hustru.

I Aarene omkring 1860 opstod der paa Vestkysten et Røre, der er gaaet over i Historien under Navnet »Klosterpolitik«, da et af de første større Møder blev afholdt i Løgumkloster, vistnok 26. April 1861. Men Bevægelsen var ældre. Der sad en Del alvorlige Mænd herude mod Vest med Hjerte for Danskhed og Kristendom og med Villie til at arbejde for begge Dele. De var ikke mange og havde egentlig kun tre Talere: Ley, Corn. Appel og Beck. De havde Tro til Danskhedens Vækst og Kristendommens Sejr, hvis Friheden kom til at raade over alt i det borgerlige og kirkelige Liv. De følte det som en Ulykke, at ikke hele Sønderjylland var kommet ind under Junigrundloven, kun »Enklaverne« ejede den samme Frihed, som det egentlige Kongerige. I det øvrige Sønderjylland var der ingen Skolefrihed, ingen Sognebaandsløsning, og heller ingen Forstaaelse derfor. Da Sofus Høgsbro engang talte for at faa slettet Forskellen mellem de slesvigske og de kongerigske Gaarde, svarede Niels Smed i Rejsby: »Vi vil tegen blyw ve' det gammel.« Og naar disse Mænd, »Klosterbrødrene«, saa mod Syd, fandt de, at Friheden var aldeles nødvendig. Bevægelsen var ikke særlig en Danskhedsbevægelse, men et Røre for Friheden, skønt det var for Danskhedens Sag og for dens Trivsel, at man krævede Friheden. Udspringet til dette Frihedsrøre herude maa sikkert søges i Grundtvigs Kamp for kirkelig Frihed, saaledes som Kristne maa forlange den, og et af Kravene var, at

de unges personlige Vedkendelse af Daabspagten ikke maatte være bundet, hverken til en bestemt Alder eller forud fastsat Dag. Det tvungne Løfte ved Konfirmationen skulde afskaffes, ligesaa Forberedelsen hos en bestemt Præst. Allerede nogle Aar inden der var noget, der hed Klosterpolitik, førte en af Grundtvigs Venner, den nævnte Chr. Sigfred Ley, Konfirmationsspørgsmaalet paa Bane ved et kirkehistorisk Møde i Slesvig 1857. De kirkelige Frihedskrav overførte Ley under sin Virksomhed i Vestslesvig paa de derværende stedlige Forhold og udvidede derfra sit Syn til de saakaldte blandede Egne, hvor Sprogreskriptet af 51 havde Gyldighed. Denne omhyggelige og billige Ordning af dansk og tysk Sprog i Skolen saavel som i Kirken blev lagt for Had af Slesvigholstenerne, og alt Had og al Gnidning mente Ley at kunne tage Brodden af, hvis der indførtes Frihed til at bruge den Præst, man ønskede til Konfirmation og Konfirmationsforberedelse af sine Børn. Sproget ved de kirkelige Handlinger kunde man vælge, som man vilde, tysk eller dansk, uanset hvad der taltes i Hjemmet. Ved Kirkemødet i Slesvig anmeldte Ley Foredrag om den tvungne Konfirmations Afskaffelse; men man nægtede ham Ordet, efter at først Fr. Hammerich, F. Fenger og hans egen Svoger Laurent havde fraraadet ham at bringe det frem. Som Grundlag for Forhandlingen havde Ley, med C. Appels og Præsten Dahls Underskrifter, ladet trykke en Udtalelse, som senere, da Sagen blev afvist i Slesvig, blev offentliggjort af Appel i »Dansk Kirketidende« 1857.

Der manglede Sognebaandsløsning i Sønderjylland, og der manglede Skolefrihed. Ley saa tæt ved Visby et ejendommeligt Udslag af Trangen til Skolefrihed. Ejeren af Gaarden Raad ved Tønder, Feddersen, tysksindet, skønt udgaaet fra et dansk Hjem (Godsinspektørens paa Schackenborg), havde et lille Stykke Jord, der var kongerigsk Enklave. Der lod han bygge en lille Skole, og her blev hans Børn under Junigrundlovens Frihed undervist paa Tysk af Hjertenslyst. — Et lille Glimt af kirkelig Frihed bragte det Kgl. Patent af 4. 1. 1861, hvorved bestemtes: at Eksamen, Overhøringen af Konfirmanderne skulde foretages paa en anden Dag end selve Konfirmationshandlingen, at Sproget paa Konfirmationsdagen maatte vælges frit, kunde godt være et andet end det, hvori Konfirmationsforberedelsen havde fundet Sted, og at enhver herefter frit kunde lade sine Børn konfirmere

udensogns. Dette i »Fædrelandet« og andetsteds haardt angrebne Patent fandt en Forsvarer i C. Appel i »Dansk Kirketidende« 1861.

C. Appel har som gammel udtalt »Klosterbrødrenes« Grundtanke paa følgende Maade: »Klosterpolitikens egentlige Væsen og Formaal var kort og godt hverken mere eller mindre end at føre Ordet for, at naar den fortyskede, men i Grunden og i Munden danske Del af Slesvig i Aand og Sandhed skulde generhverves for Danskheden, da kunde dette kun lykkes ved en aaben, fri og frigørende Brug af aandelige Vaaben, i hvilken det ærlige og varme danske Vidnesbyrd baade mundtlig og skriftlig — i Forening med en tilsvarende Frihedsfærd i det hele — kunde faa Lov og Rum til at prøve Styrke med den kunstige Fortyskning, der igennem Slægtled havde tynget som et Mareridt paa Mellemslesvig og havde fundet Ly og Raaderum under selve den danske Regerings Varetægt. Væsentlig derimod at støtte sig til den øjeblikkelige ydre Magt og Overmagt, hvad enten det var ved Indførelsen af en konstitutionel Forfatning med et absolut og forudgivet Flertal for Regeringens Politik, eller det var ved et af Magten støttet og i Hovedsagen tvangsmæssig gennemført Embedsmandsherrederomme, det var dette, at Klosterbrødrene gerne vilde advare imod og om muligt bidrage til at sætte en Stopper for. De indsaa godt og billigede tilfulde, at der ved Lov, Institution og Administration burde og maatte rejses et Bolværk mod den hidtil overgribende Tyskhed, men naar Talen var om at vinde Folkesindet for Danskheden, i Grunden altsaa for Folkets egen Natur, da mente de, at den ydre Magtvej med dens op-hidsende og i Reglen fanatiserende Tvangsfærd afgjort var at fraraade som den egentlige Hovedvej og at aflægge Vidnesbyrd imod. Saaledes var Grundtanken i Klosterpolitikens Program.«*)

Men fra Maj Maaned 1863 foreligger følgende Henvendelse fra de mest bekendte Klosterbrødre til den danske Regering

»Et Ord om Slesvigs Stilling.«

Under sidste Rigsraadssamling forenede vi Undertegnede os om nedenstaende Udtalelse angaaende Løsningen af det slesvigske Spørgsmaal og fremsatte det som vor Overbevisning, at en afgjort Optræden fra Regeringens Side i frihedssindet Retning vilde være den bedste Vej til at vinde Slesvigernes Tillid og Til-

*) Sønderj. Aarb. 1893.

slutning. Den slesvigske Stænderforsamlings Adspaltelse har gjort det til en bydende Nødvendighed, at der træffes særegne og gennemgribende Foranstaltninger, da dens Ophør ellers maa drage Rigsraadets Fald efter sig.

Hvad enten man nu vil søge at genoplive Stænderforsamlingen efter den hidtil gældende Valglov, eller man vil søge at faa dannet en anden Repræsentation paa et folkeligt Grundlag, da er det af allerstørste Vigtighed, at Slesvigerne, førend de skulle vælge, faa haandgribelige Beviser paa, at Regeringen for Alvor vil gøre Slesvig borgerlig frit, og da Kongen for Øjeblikket i Virkeligheden er Enevoldsherre i Slesvig, synes Tiden til at indføre borgerlig Frihed der ikke at kunne være heldigere, da det derved vil blive uimodsigeligt godtgjort, at det alene beror paa Slesvigerne selv, om de ville gøre fælles Sag med deres Konge i at fremme Frihedsværket og Slesvigs Udvikling, eller staa sig selv i Lyset ved atter at vælge Folk, som ingen Regering kan arbejde sammen med.

Det var at ønske, at alvorlige Mænd i Slesvig vilde tage vor Udtalelse for sig, og at hvem der tror at kunne enes med sammes Grundbetragtning, vilde virke til, at lignende Udtalelser ogsaa kunde komme andensteds fra og iøvrigt hjælpe Sagen frem efter bedste Skøn, maaske ved Sammenkomster i større eller mindre Kredse.

For at faa Ende paa Striden med Tyskland, og for at vor egen indre Udvikling kan gaa sin rolige og naturlige Gang, er det nødvendigt, at der alvorlig stræbes efter at fremkalde Enighed og Tilfredshed i Slesvig, saaledes at tysktalende og dansktalende kunde bo og virke sammen i Fred og god Forstaaelse, og den hele Landsdel føle sig fri og tryk netop ved sin uopløselige Forbindelse med Kongeriget, alene afhængig af den danske Krone. En saadan Stemning i Slesvig vilde gøre den erobringssyge Indblanding i dettes Anliggender næsten magtesløs, og den vilde gøre det muligt, at Slesvig omsider med fuld Bevidsthed kunde indtage sin naturlige Plads som en uadskillelig Del af Danmarks Rige, og som folkeligt Overgangsled mellem det Nordiske og det Tyske, hvor Folkekredsene venlig mødtes og fredelig forenedes til fælles Bedste.

Med dette Maal for Øje maa fremfor alt de slesvigske Forhold, baade de særlige Anliggender og Fællesforfatningen med

Kongeriget, ordnes paa en billig Maade i en frisindet og folkelig Aand, men tillige med fast og sikker Haand, der ikke bærer Sværdet forgæves, hvor det gælder aabenbart oprørske Handlinger og Idrætter.

Dels som Deltagere i selve Kampen og Bevægelsen her i Slesvig og dels som Tilskuere paa nært Hold have vi haft rig Opfordring til at overveje det slesvigske Spørgsmaal, og vi have forenet os om at udtale vor Anskuelse af sammes foreløbige Løsning i følgende Punkter:

1. Slesvig maa selv have afgørende Medvirkning, naar dets Stilling til Kongeriget skal forandres og endelig ordnes.

2. En saadan Medvirkning kan endnu ikke finde Sted, da den slesvigske Stænderforsamling har en saa ufolkelig Sammensætning, at den ikke kan gælde for et sandt Udtryk af Slesvigernes virkelige Sindelag og Villie.

3. Indtil der kan forhandles med en virkelig slesvigske Folkestemme, maa det blive, som det nu er, baade med Slesvigs Forfatningsforhold til Kongeriget, og med den indskrænkede Indflydelse, som den nuværende slesvigske Stænderforsamling er i Besiddelse af.

Hermed skal imidlertid ikke udtales nogen Indvending mod en Udvikling af Danmark-Slesvigs Rigsraad i fri og folkelig Retning; kun at der indtil videre ikke sker nogen Forandring i den nuværende Grænse mellem særligt og fælles.

4. For at fremkalde Ro og Tilfredshed i Slesvig og opelske en virkelig slesvigske Folkestemme, er det nødvendigt at vække de gode og ædle Kræfter i Folket selv, og altsaa udløse dette af den nuværende Umyndigheds Tilstand. Det herskende Regimente, der i mange Henseender bærer Svaghedens Mærke, og saaledes er mistænksomt, vakkende og tvangsløst, maa afløses af en fast og sikker Styrelse i tillidsfuld, folkelig og frisindet Aand. I Stedet for at trænges tilbage maa den frie Ytring tværtimod fremkaldes og udvikles gennem en aabenlys Indførelse af Tale- og Pressefrihed, Forsamlings- og Foreningsfrihed, hvorved Folkestemmen kan komme til Orde.

Overalt maa Selvvirksomhed og Selvstyrelse, foreløbig i mindre Kredse, søges vakt og fremhjulpen, ligesom der i det Hele bør skænkes Slesvigerne et rundeligt Maal af personlige og borgerlige Rettigheder som en Gave af vor frihedskære Konges Haand. Sær-

lig bør der gives Slesvigerne Tilsikring om, at skønt Sprogordningen for det offentlige Skolevæsen maa staa fast, vil der ikke blive lagt nogen Hindring i Vejen for, at der, under det sædvanlige Tilsyn, oprettes private Skoler med frit valgt Undervisningssprog, samt at de Børn, der i det blandede Sprogbælte bestemmes til tysk Konfirmation, frit kunne henvende sig til en hvilkensomhelst Præst for at konfirmeres og blive forberedte i det tyske Sprog, hvis deres Sognepræst ikke vil paatage sig dette.

Hvad de tre første Punkter angaar, tør vi haabe at være i saa god Samstemning baade med Ret og Billighed og med den bydende Nødvendighed, at ingen videre Udvikling behøves. Men fuldt vel indse vi, at store Vanskeligheder maa være forbundne med, ad Bestyrelsesvejen at fremkalde borgerlig og personlig Frihed, især da Bestyrelsen kun alt for længe er gaaet i den modsatte Retning. Men Vanskeligheden maa overvindes, og Umagen dermed vil finde rig Erstatning. Det vil klare op i de slesvigske Forhold, idet Slesvigernes Hjertelag vil vise sig i et nyt Lys, ikke som Lyst og Tilbøjelighed til evindeligt at kævles om Tysk og Dansk, men som fredelskende og forstandig Beregning af »Fælles Bedste«. Dette Grundlag i den slesvigske Folkekarakter var det vel værd at bygge paa og benytte sig af for at bortmane det slesvigholsteinske Drommebillede, der snart vil opløse sig, naar det ret begynder at blive Dag paa de folkelige Enemærker.

Altsaa kunne vi kun ønske, at H. M. Kongen vil give Slesvig en frisindet Bestyrelse i det Hele, fra Øverst til Nederst, og hvad særlig de aandelige Anliggender angaar, minde disses Talsmænd om, at i Aandens Verden tjenes en god Sag bedst under Friheden.

I Maj Maaned 1863.

C. Appel	Aug. Beck	Jørgen Favsbøl
Tønder.	Visby pr. Tønder.	Branderup Mølle pr. Haderslev.
Niels Andersen Hansen		Andreas T. Hansen
Randerup pr. Løgumkloster.		Randerup.
Peder Jensen		K. L. Knudsen
Lovrup pr. Løgumkloster.	Visby Hedegaard pr. Tønder	
Chr. Sfr. Ley	Bunde Refslund d. Æ.	Bunde Refslund d. Y.
Visby.	Bovlund pr. Haderslev	Bovlund.
	I. I. Rosendahl	
	Tønder.	

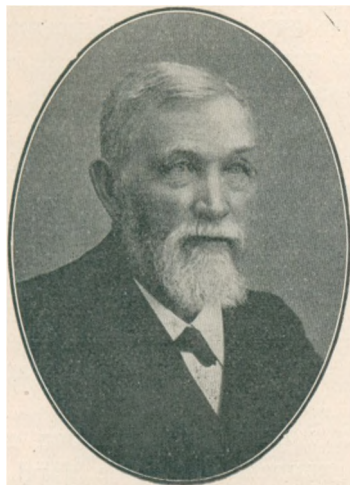
Den ulykkelige Krig i 1864 standsede alt dette. Men »Klosterbrødrenes« Tanker er ikke døde bort, de er i flere Henseender satte levende i Værk i det genvundne Stykke af Sønderjylland. Thyssen Hansen vedblev at være sin Ungdoms Idealer tro. Under prøjsisk Styre vedblev han at være den samme Ridder uden Frygt og Dadel for Hjemliv og Menighed. »Dansk Samfund« og dets Af-fødning, Frimenigheden i Forballum, stod han i Spidsen for i 36 Aar. I 24 Aar var han Medlem af Tønder Kredsraad og var saa agtet af alle tyske, at man tillod ham at tale Dansk. I 20 Aar var han Medlem af Herredsraadet. Desuden Formand for Randrup Sogneraad i mange Aar og Bestyrelsesmedlem for »Sparekassen for Skærbæk og Omegn«. Men mest kendt og afholdt blev han ved sin Virksomhed som Skoleforeningens Formand (fra 1899—1911). Mange vil mindes hans hjertelige, fyndige Taler fra den Tid og det stærke Indtryk af hans Kærlighed til denne Sag. Selv under sin Sygdom fulgte han Skoleforeningens Anliggender med Varme. Han led en Del under den langvarige Sygdom, men med sjælden Opofrelse blev han plejet af sin Svigerdatter og den Søn, til hvem han i 1907 havde afstaaet sin Gaard. Men som han tidligt havde lært at bruge Korsets Tegn, søgte han ogsaa under sit Livs Sorger og Bekymringer ind under Korset og oplevede Velsignelsen derfra.

Han døde den 4. April 1914. Et meget stort Følge rundt om fra ledsagede ham til Graven, og Teksten til Ligtalen over ham var dette Vers, der kan staa som Overskriften over hele hans Liv:

»Min Mund og mit Hjerte
de gjorde en Pagt
I Fryd og i Smerte
af al deres Magt
hinanden at følge
og aldrig fordølge,
hvad i dem er levende lagt«.

J. Jørgensen, Skærbæk.

LAURIDS B. POULSEN.

Laurids Bertelsen Poulsen blev født i Hundebøl ved Rødding den 20. Februar*) 1840. Kaarene var smaa i Hjemmet, og tidligt maatte Drengen tage fat ved strengt Arbejde, og allerede i 12 Aars Alderen maatte han ud at tjene. Han var stor og stærk, men langsom i sin Udvikling og derfor noget bag efter sine jævnaldrende.

Den Slags bliver let Drengflokkens Skumpelskud og udsat for Drillerier. For Faderen var det derfor en Begivenhed, da han første Gang saa sin Dreng slaa fra sig. Det blev ikke sidste Gang, han gjorde det.

*)En haardnakket Trykfejl sætter hans Fødselsdag til d. 20. September. Den stammer fra »Illustreret Tidende«, findes derefter i »Haandbog i det nordsl. Spørgsmaals Historie«, og i Joh. Clausen's »Frimenigheden«. Skønt jeg i 1910 rettede den i »Højskolebladet«, fejrede mange Blade nord for Kongeaaen dog hans 75 Aars Fødselsdag den 20. Sept. 1915. Th. P.

Den lile Laurids var i det hele en af de Drengene, som baade jævnaldrende og voksne finder, at der ikke er noget videre ved, men hvis Særhed dog undertiden fængsler en Iagttagers Opmærksomhed og vækker en Anelse om, at der er mere i ham, end det ser ud til. En ligefrem Grubler var han vel ikke, men hans Tanker søgte dog tit andre Veje end de flestes, og tidligt steg der Følelser op i ham, der gav ham den Utryghed over for sig selv, der kan blive skæbnesvanger for et Menneske, men hvori ogsaa det bedste i det kan komme til Gennembrud.

Den Mand, han var kommen i Tjeneste hos, var slem til at bande, Karlene ogsaa, og selvfølgelig lærte Laurids det ogsaa snart. Han drev det endda videre end sine Læremestre. Naar han gik ude i Obbekær Enge og vogtede Kørne, kunde han over for disse sætte Ederne sammen i nye Forbindelser. Det syntes han var morsomt. Men trak der saa f. Eks. et Tordenvejrr op af Sydvest, tav han stille med sin Banden. Under det usædvanlige derude i Ensomheden vaagnede Følelsen af, at han kunde blive kaldt til Regnskab for, hvad han sagde. Der var i det hele ved at vaagne hos ham en Følelse af Ansvar over for Gud og sig selv.

Lærer Bødtcher i Kamptrup, som han om Vinteren gik i Skole hos, var en gammeldags troende Mand, hvis hjertevarme Undervisning i Religion greb Drengen, saa at han, naar han gjorde noget urigtigt, gik med en daarlig Samvittighed over for den Mand, han følte, vilde ham saa vel.

Værst var det den Vinter, han gik til Konfirmationsundervisning hos Kapellan Hjort i Hygum. Kapellanen var en alvorlig Mand, der kunde tale bevæget og gribende til sine Konfirmander. Tit fik han virkelig godt Tag i dem. Men Drengeflokken var den Vinter helt forfalden til Kortspil. Fra Præsten gik de lige hen i Stalden ved Kroen, paa et mørkt og koldt Loft eller til en gammel Aftægtsmand for at spille Kort Resten af Dagen. Laurids var lidenskabeligt med i det, men var alligevel ikke godt tilpas derved. Han havde i det hele Følelsen af, at han ikke var, som han skulde være. Og naar saa Karlen, Hans Peter, som han senere delte Kammer med hos sin Morbroder i Hundebøl, sagte bad sin Morgen- og Aftenbøn og — uden at gøre noget som helst Omvendelsesforsøg — i det hele ved sin Færd aflagde Vidnesbyrd om det Liv, der var vakt i ham og næredes i de gudelige

Forsamlinger, han besøgte, da trak det stærkt i Laurids.

Saaledes brødes og forberedtes det i den frugtbare, tilsaæde Hjertemuld. Men der skulde noget særligt til, for at Frembrudet kunde ske.

I Attenaarsalderen faldt han i en svær Sygdom. Under den brød det igennem hos ham. Han blev sig bevidst, at hans Liv maatte ind i en anden Skure, at det var som Kristen, han ene kunde leve det saaledes, at det bedste i ham kunde komme til sin Ret. Nu sluttede han sig til de gudelige Forsamlingers Folk, der for en stor Del stammede fra Fyn. Der var f. Eks. Laust Andersen (Fredslund) i Hygum, Mads Pedersen, Hans Skrædebo og Træskomageren Niels Christensen i Brendstrup, Bendix i Stenderup og Knud Hansen i Grønnebæk. En stor Del af disse var Fynboer af Fødsel.

Nu vaagnede ogsaa i Poulsen Trangen til at virke for Guds Rige. For at blive i Stand til det trængte han dog til Oplysning og i det hele til Opdyrkning af sine Evner. I det Øjemed søgte han til Seminariet. Det var ikke egentlig Lysten til at blive Lærer, der drev ham derhen. Først gik han en Søndag til Jellinge og hørte Forstanderen, Pastor Svendsen, prædike. Han fandt dog baade ham og en af Lærerne, Matzen, for grundtvigske. Saa gik han til Tønder og løb her lige i Armene paa den Grundtvigianisme, han var flygtet for, og som skulde præge ham saa dybt for hele Livet. Det var i Foraaret 1859.

I Begyndelsen var Poulsen aandelig ensom i Tønder. Blandt Lærerne syntes han mindst godt om Forstanderen, Kühnel. Hans Bibelhistorie og Bibelforklaring fandt han noget tør, og da han i det sidste Læreaar skrev en Artikel i »Dansk Skoletidende« om Seminariet, var det særlig den, han med sin frimodige Selvstændighed kritiserede. Pastor Meyers Troslære fik han meget mere ud af, ligeledes af hans Historieundervisning. Meyer havde godt Greb paa at gøre det levende for dem. Kaptajn de Thura fortalte udmærket, men han stødte undertiden Poulsen ved sin ringeagtende Omtale af Herrnhutterne og andet, denne var kommen til at sætte Pris paa.

Hos ingen af disse Lærere mødte Poulsen dog Kristendommen helt i den Skikkelse, den var bleven ham kær i. Naar han alligevel ogsaa i den Henseende havde Udbytte af deres Undervisning og af frit Samkvem med dem, laa det vel nok for en stor

Del i, at han uforstyrret talte med dem om, hvad han ikke uden videre kunde give dem Ret i.

Størst Indflydelse paa ham fik dog et Par Mænd, der ikke hørte til Seminariets faste Lærerpersonale, men som de unge dog kom i Forbindelse med. Det var Andenpræsten i Tønder J. M. Dahl og Lærer ved Borgerskolen Cornelius Appel, der gav Timer i Regning og Skrivning paa Seminariet. Dahl var stærkt paa-virket af Søren Kierkegaard, men nærmede sig mere og mere til Grundtvig. Appel var fuldt ud Discipel af Grundtvig.

Skønt Pastor Dahl allerede den Gang var stærkt præget af den Grundtvigianisme, Poulsen var tyet til Tønder for at undgaa, holdt denne dog meget af hans Forkyndelse, kom ogsaa i Huset hos ham og havde frugtbare Samtaler med ham. Gennem Pastor Dahl kom Poulsen i Forbindelse med Appel og med en anden af Lærerne i Byen, Rosendahl, der senere kom til Høve paa Sjælland, og ligeledes var stærkt paavirket af Grundtvig. Poulsen følte sig til at begynde med mest tiltrukket af Rosendahl. Først senere kom han til at sætte Pris paa Appel og boede det sidste Aar i Huset hos ham.

Af senere bekendte Mænd, der var samtidige med Poulsen kan nævnes Lycke, Frimenighedspræst i Rødning, Jacob Klop-penborg i Harreby, Gustav Johannsen, Jacobsen fra Anslet, i en Aarrække Udgiver af »Landmandsbladet«, M. P. Schmidt fra Bovlund, der blev Redaktør af »Bornholms Tidende«, Kordegn Kjølseth i Randers og Carstens, Forstander for Bergs Navigati-onsskole paa Bogø.

Skønt Poulsen fra første Færd var paa Vagt mod den grundtvigske Paavirkning, der udgik fra Mænd som Dahl, Thura Rosendahl og navnlig Appel, blev han dog saa stærkt grebet af den, at den blev bestemmende for hans Syn paa Kristendom og Folkeliv for alle Tider. Og da han engang hørte Kold tale om Friskolen, fik dennes Tanker saadant Tag i ham, at han omgik-kes med Planen om at forlade Seminariet for at søge Virksomhed som Friskolelærer; men Professor Kühnel fraraadede ham det, og han blev der sin Læretid til Ende.

Sit første Embede som Lærer fik Poulsen i Rangstrup i Agerskov Sogn i Foraaret 1862. Omtrent samtidig kom der tre andre unge grundtvigsk paavirkede Lærere der til Sognet, og

1861 var Boesen fra Vodder kommen dertil som Præst. Allerede i flere Aar havde der været et folkeligt Arbejde, der havde sit Højdepunkt i Mandbjergfesterne, i Gang der paa Egnen. Sin Rod havde det i Rødning Højskole. De holdt Aftenmøder med Foredrag over historiske og andre folkelige Emner. Men da Pastor Boesen begyndte at holde Bibellæsninger, sluttede de sig dertil. Mange af Sognets Beboere stod uforstaaende og tilbageholdende over for dette Arbejde. Da nu de unge Lærere desuden underviste efter nye Metoder i Friskolens Aand, rejste der sig en Del Modstand imod dem.

Da Poulsen i Sommerferien 1862 besøgte flere fynske Friskoler, deriblandt ogsaa Kolds, talte han med Kold om dette. Denne raadede ham til at faa Folk skilt ad, saa at de, der holdt med ham, sluttede sig sammen om ham og dannede en Friskole. Skønt senere Landstingsmand Jørgen Petersen nogle Aar tidligere havde holdt Friskole der i Byen, viste Tilslutningen sig dog at ville blive for lille. Poulsen fortsatte derfor sit Arbejde i Almueskolen.

Snart blev det imidlertid afbrudt paa anden Maade. Da Krigen udbrød i 1864, meldte Poulsen sig som frivillig efter først at have ordnet sine Pengesager saadan, at de, der havde ydet ham Laan til Uddannelsen, ikke skulde lide noget Tab, hvis han faldt eller blev arbejdsudygtig. Skønt han som Lærer godt kunde være bleven hjemme, følte han, at det vilde være at svigte noget af det bedste i sig selv. Efter nogen Uddannelse i København kom han til Dybbøl den 17. Marts og kom hurtigt med ud i Skanserne. Den 17. April om Aftenen var hans Afdeling netop bleven afløst og trukket fra Skanserne tilbage til Brohovedet. Her var Poulsen saa med til at dække Tilbagetoget efter Tabet af Skanserne. Han var med blandt de sidste, der kom over til Als.

Efter Krigens Afslutning genoptog Poulsen sit Arbejde som Lærer i Rangstrup, blev snart Førstelærer der og giftede sig i August 1866 med Kjerstine Refslund fra Bovlund.

Allerede i Maj 1867 maatte det unge Par dog forlade sit Hjem. Da Prøjerne forlangte Hyldingseden af Poulsen, nægtede han at aflægge den og blev afsat. Poulsen forstod ikke som saa mange andre Eden som en Slags Forskrivning til Tyskerne. Han vilde ikke have haft Skrupler ved at aflægge den. Naar han alligevel nægtede at aflægge den, var det, fordi han godt kunde

se, at han ikke derved vandt nogen Mulighed for bedre end ellers at udføre et frit og godt Arbejde som dansk Mand.

Et Aars Tid boede Poulsen nu hos sin Svigerfader i Bovlund uden bestemt Erhverv og uden Udsigt til noget. Da han saa blev indkaldt til Kontrolforsamling og Edsaflæggelse som gammel Soldat, nægtede han at møde. At han faktisk havde været Soldat, var en privat Sag, hævdede han. Vilde de have ham, skulde de tage ham paa Session. Da de saa vilde tage ham med Magt, flygtede han, blev imidlertid ved at forfølge sin Sag og Ret hos Indenrigsministeriet i Prøjsen.

Under sin Landflygtighed var Poulsen i halvandet Aar Forstander for Vejstrup Højskole. I den Tid holdt han ogsaa Søndagsmøder, naar Birkedal ikke kunde komme dertil.

Snart kaldtes der igen ad Poulsen hjemmefra, og i Foraaret 1870 flyttede han derfor paa ny til Bovlund, købte en lille Ejendom paa Bovlund Bjerg, byggede nyt Hus og indrettede deri en Sal til Møder. Her samlede han nu Folk fra Omegnen til kristelige Møder om Søndagen og foranstaltede større Møder med fremmede Talere. Efter kort Tids Forløb kaldtes han ogsaa ud til Vester Aabølling og Forballum. 1879 blev han præsteviet og overtog nu helt Præstegerningen for disse tre Kredse.

Dermed var Poulsen kommen ind i den Gernig, han vedblev at udføre, saa længe han havde Kræfter til det. De brydsomme Rejser ad daarlige Veje ud til Vestkysten hver anden Søndag slap han omsider for, da Jørgensen i 1899 blev præsteviet og overtog Kredsene derude. Hjemme i Bovlund fortsatte han imidlertid trods gentagne Lammelser og anden Sygdom sit Arbejde indtil Foraaret 1916. Saa maatte han give endelig Afkald paa det, men levede endnu i tre Aar, var fuldstændig aandsfrisk og den meste Tid nogenlunde rask, indtil han døde den 21. Marts 1919.

Det var ikke nogen stor Virkekreds, Poulsen havde faaet, og den voksede saa godt som slet ikke før midt i Halvfemserne. Ved den Tid gik der et nyt frisk Røre hen over Nordslesvig og kom Frimenighederne til gode. Skoleanordningen af 1888 havde givet Støtte til det, men der laa ellers andet og bedre bag ved. Det var en lykkelig Tid for Poulsen. Da blev der kaldt ad ham til Møder alle Vegne fra. Han talte paa de store Møder i Majkro, og han krævede paa et Møde i Gram Præsterne til Regnskab for

Angrebet paa Grundtvig og Grundtvigianismen, ført frem af Pastor Weber fra Toftlund paa Synoden i Gram. Det syntes en Stund næsten, som om hele Nordslesvig laa aaben for Frimenighederne. Og Poulsen folte sig lykkelig ved saaledes at blive taget i Brug. Samtidig fremkom der fra hans Haand adskillige gode Indlæg i Dagspressen i Kampen mod Fortyskningen af Skole og Kirke, skønt det at skrive ellers ikke laa synderligt for ham.

Som Prædikant var Poulsen en ejendommelig Mand. Granskning og Spekulation laa ikke meget for ham, men han havde et rigt Væld at øse af i sin ejendommelige Tænkning og i sine egne kristelige Erfaringer og Oplevelser. Og han gjorde det paa en jævn og tit forunderligt gribende Maade, som hos Tilhørerne kunde faa Strengte til at dirre, der maaske aldrig før var rørt ved. Et Salmever kunde i hans Mund faa en helt ny Klang, og saadan som han fremsagde det, kunde det gøre et Indtryk paa en, der aldrig udviskedes. Det stærkeste Indtryk gjorde han nok alligevel ved sin Brug af det jævne og indholdsrigeste Ord, Trosordet. Naar han bekendte Troen, folte man, at han i det havde mødt det største paa Jord, selve Evigheden og fundet sin Sjæls bedste Rigdom, det evige Liv.

Poulsen brugte ved det som i sin Prædiken og overalt sit sønderjyske Folkemaal. Derved forhøjedes vel endnu Indtrykket af den jævne Inderlighed og Ægthed, der var i al hans Tale som i hele hans Færd.

For Poulsen var der en saa inderlig Sammenhæng mellem sundt Kristenliv og et godt Menneskeliv, at han ganske selvfølgelig maatte være med til at vække og rejse ogsaa det sidste og at værne det mod en Ødelæggelse, som den der her i Sønderjylland truede fra Fortyskningen. Hvor danske Mænd stævnede sammen til Arbejde for Danskhedens Bevarelse og Berigelse, der kunde man være sikker paa at træffe Poulsen blandt de forreste.

I Genforeningens Morgengry lukkede han sine Øjne og rejste til sit Fædreland — det rette og evige.

Thade Petersen.

HANS AAGESEN KNUDSEN.

Hans Aagesen Knudsen, Søn af Knud L. Knudsen og Gyde Marie f. Oksen, er født 1831 den 7. Januar. Han blev døbt Hans Oksen efter sin Morfader, men efter Krigen 1848 ændrede han dette for at fjerne det tyske Præg til Hans Oksen, og da han endnu ikke fandt det dansk nok, ændrede han det senere til Hans Aagesen.

Hans Barndomshjem laa i Forballum ved den vestre Vej, der fører fra Skærbæk syd paa gennem de tidligere danske Enklaver, lige syd for Bredeaaen. Forballum er en meget gammel Landsby. Gaardene ligger paa Verr eller Værfer — kunstige Høje —, for at Floden ikke skal ødelægge dem, naar den ved Efteraarstide skyller ind over det indtil for et Par Aar siden ubeskyttede Land. Der gaar blandt Befolkningen endnu mange Sagn om Stormfloder, der har voldt Død og Ulykke over for-
dums Slægter.

Paa Værret Vesten for den gamle sandede Landevej, som

snoede sig i sære Bugtninger gennem det grønne Landskab, laa i Trediveerne i forrige Aarhundrede en stor og statelig Bondegaard med mange Karm Vinduer mod Syd, med et tint Mahognitræs Bohave i de rummelige Stuer, lavet af en kunstfærdig Ribesnedker, og med Staldene fulde af fede Stude. — Gaarden ejedes af Vesteregns-Storbonden Knud L. Knudsen, som var kommet hertil fra Ribe, hvor han var født som Søn af den bekendte Gæstgiver og Kreaturhandler Kresten Knudsen, der af Sønesønnen Jacob Knudsen er skildret i Bogen »To Slægter«, i en Blanding af Digt og Virkelighed. Knud Knudsen havde giftet sig ind i den store Gaard. Hans Hustru var Gyde Marie, født Oksen, der nedstammede fra en meget gammel Slægt paa Egnen og ved Arv var kommet i Besiddelse af en stor Formue.

Fra Gaarden i Forballum saa man langt ud over Landskabet, mod Vest Marsken og Havet, mod Syd over mod den kullede Brorson-Kirke i Randerup og mod Østen ud over Gesten mod den mærkelige Munkekirke i Løgumkloster, et Landskab, der til enhver Tid af Aaret har et eget Trylleri for den, der er født og opvokset herude. Men ogsaa inden Døre herskede der et mere end almindeligt Vidsyn i aandelig Forstand, vakt ved de gode Præster i Mjolden L. C. Hagen og senere Harald Boisen samt ved den senere saa navnkundige Kristen Kold; han kom som Huslærer for den store Børneflokk, der efterhaanden voksede op i den store Gaard. Ved disse Mænd droges Beboerne ind i Tidens Strømninger. Kendte Navne gik ud og ind i Knudsens Gaard. Store Tildragelser prægede Sindelag og Tanker.

Hans Aagesen Knudsen er utvivlsomt tidligt blevet stærkt paavirket af de mange Rørelser, der var fremme i Tiden; og som for Vesteregns Vedkommende havde deres Brændpunkt i hans Hjem paa Gaarden i Forballum. Femten Aar gammel kom han paa Rødding Højskole, hvor han var et Par Aar. Der vakte ved dygtige Lærere hans Lyst til bolig Syssel, som fulgte ham gennem hele Livet. — Under Krigen var han mest hjemme, var ogsaa med paa Togter af Bønder for at fordrive de tyske Embedsmænd; et af dem gik til Tønder, men da de kom der, var Embedsmændene flygtede Syd paa. — Kort efter Krigen kom han til England for at lære Landvæsen. Han medbragte derfra et betydeligt Kendskab til engelsk Sprog og engelske Sympatier, som han beholdt.

Imidlertid havde hans Fader i 1850 købt det store Gods Trøjborg med Hedegaard. Selv flyttede gamle Knudsen et Par Aar efter til Hedegaard, men overlod Hovedgaarden til sin Søn. Den Gang stod endnu Peter Rantzaus gamle Slot med Taarne og Tinder, men det var stærkt i Forfald. Den demokratiske Bondefører Knud L. Knudsen ønskede imidlertid ikke, at hans Søn skulde føle sig som Herremand, og efter at han for-gæves havde tilbudt den danske Stat Slottet, og da dets Istandsættelse vilde koste en Formue, lod han det rive ned. — I den hyggelige, jævne Beboelseslejlighed, der hørte til Avlsgaarden i Udkanten af den prægtige Slotspark fik Hans Aagesen Knudsen nu sit Hjem.

I 1854 blev han gift med Flora Tranberg, Datter af Tranberg til Lønborggaard, med hvem hans Fader stod i Handelsforbindelse. Det var et Par meget forskellige Mennesker, der her kom sammen. Hun var en livlig og meddelsom Natur, mild og glad og af dem, der kunde meddele af sit kærlige Sind til andre. Han var en mere stille Natur, tilbageholdende og, i alt Fald i det ydre — noget kold. Men der levedes et lykkeligt Liv paa Trøjborg, og det blev et lykkeligt Hjem for de mange Børn — 9 Sønner og to Dotre, som her i de følgende tyve Aar levede deres Barndom. Dertil bidrog en Række af dygtige Huslærere og -lærerinder, blandt hvilke særlig maa nævnes Frøken Møller — senere Provstinde Heiberg —, N. L. Højberg — senere Skolebestyrer i Helsingør — og Vilh. Hansen — nu Provst i Nykøbing Mors —, som sluttede sig inderligt til Familien, men ogsaa — særlig sidstnævnte — fik stor Betydning for Egnen.

Dertil bidrog gode Venner og Naboer i Aug. Becks Hus i Visby, endvidere den smukke Have med herlige store Træer, gennemskaaret af de gamle Slotsgrave, og endelig Musikken, der blev et Baand, som knyttede Familiens Medlemmer indbyrdes og deres Venner sammen. Baade Knudsen og Fru Knudsen havde meget smukke Sangstemmer, og der blev sunget tidlig og silde paa Trøjborg.

I politisk Henseende sluttede Knudsen sig ved 64 Tiden til det nationalliberale Parti og i religiøs Henseende til Grundtvigianismen. Hans Standpunkt karakteriseres ved de Blade, han paa den Tid holdt: »Fædrelandet«, Boisens »Budstikke«, senere Høgsbros »Dansk Folketidende«, desuden »Pjerrot«, et

Vittighedsblad, udgivet af danske Studenter, hvis Hug tilhøjre og venstre han i høj Grad nød, endvidere »Illustrated London News«. Efter Faderens Død 1866 deltog Knudsen ligesom denne i det økonomiske og folkelige Liv dernede. Han var Formand for De blandede Distrikters Landboforening, Medlem af Herredsraadet for Enklaverne og af Kredsdagen, i Bestyrelsen for »Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse« og »Den nordslesvigske Vælgerforening«; i 1880, da det store danske Fællesmøde holdtes i Sønderborg, valgtes han til dettes Præsident. — Da Krüger døde i 1881, henvendte en Deputation af ansete Mænd fra Østkysten sig til ham med Opfordring til at lade sig opstille som Krügers Eftermand, men han afslog Tilbudet med den Motivering, at han ikke var det tyske Sprog mægtig, at han manglede Tillid til sine Evner som Taler, samt at han ikke kunde være borte fra sin Bedrift. — Derimod modtog han samme Aar Tilbudet om at lade sig opstille som dansk Kandidat ved Valget til den tyske Rigsdag i 4. slesvigske Valgkreds; ogsaa i den følgende Periode blev han opstillet; paa Grund af den tyske Valggeometri var det dog umuligt at sætte en Kandidat igennem i denne Kreds. — I den sønderjyske Politik sluttede han sig fuldtud til Jessen og ønskede helst, at denne blev opstillet som Enhedskandidat for hele det danske Slesvig. Da dette tilsidst blev Tilfældet, var han meget glad over det baade for den slesvigske Politik og for Jessens Skyld, men maaske ogsaa for sin egen Skyld.

Knudsens mest fremtrædende Karaktertræk var hans udprægede Retlinethed og Retsindighed, parret med Værdighed og Myndighed i sin Fremtræden. Denne Retlinethed viste han saavel i Tale som i Handling; det var ham ganske umuligt at gaa paa Akkord med det, som han ansaa for Uret. Derfor var han ogsaa i en sjælden Grad overbevist om Rigtigheden af den Anskuelse, han i et omstridt Tilfælde var kommet til, og tog f. Eks. i Klosterpolitikken ikke i Betænkning offentlig at optræde mod sin Fader, da han mente, denne havde Uret. Men i Almindelighed var han tilbageholdende og trængte sig sjælden frem med sin Mening, uden naar han blev spurgt, men saa gjorde han det ogsaa saaledes, at det ikke kunde misforstaas, og han havde Lyst til at tilspidse sin Form baade mundtlig og skriftlig og skyede ikke Haan overfor manglende Logik eller egoistiske Motiver. — Han hadede det tyske Regimente og led stærkt ved at

være Vidne til al den Uret, der øvedes fra tysk Side, men at demonstrere derimod, blot for at demonstrere, var han ikke med til, og den megen Tale og megen højrostede Tale om »vor Hertesag« vakte Kritikken hos ham; kunde han høre Toner deri, som ikke var helt ægte, stødtes han straks tilbage, og han havde et meget fint Øre for den Slags.

Knudsens mange Børn søgte, efterhaanden som de voksede op, her til Danmark, og da han 1906 efter 52 Aars lykkeligt Ægteskab mistede sin Hustru, solgte han Trøjborg og flyttede til Fredericia, senere til København, hvor han døde 1917.

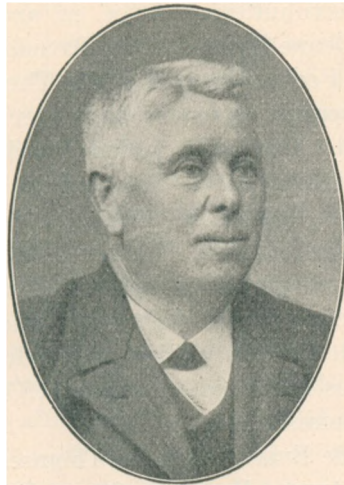
»Dannevirke« skrev da om ham: »Til Trods for adskillig offentlig Virksomhed, og skønt der kom talrige fremmede i det gæstfrie Hjem, var der ikke mange, som rigtig lærte den stille, indadvendte, tilbageholdende Knudsen paa Trøjborg at kende. De faa, som fik nøjere Indblik i hans Væsen, lærte at sætte Pris paa ham som en yderst rettænkende, nobel og dyb Personlighed, et fint og fribaaret Skud af Befolkningens gamle Stamme, der ved sin Slægt, sin Opdragelse og sin Virksomhed gennem et halvt Aarhundrede var knyttet saa nøje til Vesteregns Historie og Udvikling som næsten ingen anden.«

I et længere Digt til Guldrudeparret 1904 siger Jacob Knudsen

»Hver Trøjborg Gæst højt prise maa
 Husfruens gæstfri Mildhed;
 dog mest af alt jeg tænker paa
 Husbondens ædle Stilhed.
 Thi Du blev stille mer og mer,
 skønt Heldet end i Hjemmet bor,
 en Mand af ikke mange Ord,
 Du synger lidt og sjælden ler.
 Det var hint Gitter imod Nord,
 der spærred Dig den gamle Vej;
 det var, ret som Du kunde ej
 se Landet, hvor Din Ungdom bor.
 Hver Sønderjyde føler vel
 det samme: at før Dødens Kulde
 det er, som noget af ham selv
 alt forlods var nedlagt i Mulde —

K. K.

HINRICH THOMSEN.

Under dette Navn er den Mand, hvorom der her skal fortæles, bedst kendt ikke alene i Sønderjylland, men i hele Danmark.

Hinrich Thomsen fødtes den 1. August 1845 i Roost, hvor hans Bedstefader Hinrich Thomsen, der stammede fra Tønder-egnen, havde købt en Gaard i Aaret 1787.

Hinrich Thomsens Fader, Hans Thomsen, var ligesom alle sine Brødre konfirmeret hos Præsten Mathiesen i Oversø, hvor de blev sendt hen for at lære Tysk, han havde udpræget religiøs Interesse, hvilket Brevveksling fra hans Haand med Venner i Nørre- Jylland om religiøse Spørgsmaal bærer Vidnesbyrd om. Men var Hinrich Thomsens Barndomshjem et Hjem, hvor der blev vist stor Respekt og Ærbødighed for kristeligt Liv, saa var det i ikke mindre Grad et dansk Hjem, til Trods for at der baade paa Faderens og Moderens Side var tysksindede Slægtninge. Faderen var Sognefoged i Arrild Sogn.

Hinrich Thomsen fik 1 3 Aars Alderen en Hofteskade, idet

han fik Benet af Led og aldrig sat rigtig paa Plads igen. Dette førte med sig, at han som Dreng gik ved Krykker, men tillige at han som ung Mand opholdt sig flere Maaneder i København, firmationsundervisningen fik Hinrich Thomsen hos en Pastor Mühlensteth i Bjolderup, der var gift med hans Moster.

Pastor Mühlensteth var en højkirkelig, meget formfuldendt og statelig Mand, som Hinrich Thomsen paavirkedes stærkt af og altid saa op til. Han kom ogsaa i Forbindelse med Kristiansfeldbevægelsen (Herrnhutterne), hvor en anden Moster havde været paa Skole. Denne Paavirkning i Barndoms- og Ungdomsaarene er vel nok Forklaring paa, at H. Thomsen en lang Tid af sit Liv stod skeptisk og endogsaa meget afvisende overfor Højskolebevægelsen i Danmark og den grundtvigske Frimenighedsbevægelse i Sønderjylland. Som ganske ung Mand havde han stærkt udpræget boglige Interesser, han hjalp sin Fader en Del med skriftligt Arbejde. H. Thomsen skrev omtrent fejlfrit Tysk. Hans Dansk var altid klart og let forstaaeligt, ligesom han særlig i sin Forretningsførelse helt indtil sine ældre Dage kort og rammende fandt Ordene for den nødvendige Besked. Denne Evne forbandtes hos ham med en udpræget Ordens- og en lige-saa udpræget økonomisk Sans.

Disse udprægede Evner gjorde H. Thomsen til en Mand, der i første Linje blev taget i Brug paa Omraader, hvor netop disse Anlæg kunde komme til sin Ret. Han var saaledes Vandsynsmand, Taksator for Landsbrandkassen, Medlem af Haderslev Kredsraad, Medlem af Lygumkloster Banks Tilsynsraad, Revisor ved samme, som han var dette sidste ved forskellige andre Sammenslutninger og Foretagender. Han var Sekretær for den nordslesvigske Landboforening, Forligskommissær, ligesom han en lang Overgang skrev saa godt som alle Ansøgninger og Klager til og over de tyske Myndigheder, der blev fremført for hans Egn.

De offentlige Kontorer og Provinsens Embedsmænd kendte hans Haandskrift og hans Stil, idet han var utrættelig i at fremføre Klager over Myndighedernes Overgreb imod ham selv og andre, Klager, der til Tider kunde grænse til det smaalige, men altid var klart og sagligt begrundede.

Mange var de, der søgte hans Raad i kommunale og økonomiske Spørgsmaal. Det er imidlertid givet, at en Mand med

H. Thomsens Sans for Samfundsspørgsmaal ogsaa maatte blive draget stærkt med ind i den nationale Kamp og det nationale Arbejde. Han var saaledes stærkt interesseret i Edskampene og stod der helt paa Hans Andersen Krügers Side som Edsnægter. Senere blev han Tillidsmand paa sin Egn for Sprog- og Vælgerforeningen, ligesom han ogsaa var med i det Arbejde, der blev gjort af S. S. Kolding saavel som det, der udførtes af De samvirkende sonderjyske Foreninger. Han kom i Forbindelse med A. D. Jørgensen og gamle Fysikus Ulrik i København, der blev hans særlige Venner, som han besøgte mindst et Par Gange om Aaret. Gennem Forstander Dr. Nørregaard paa Testrup Højskole kom han i nærmere Forhold til Folkehøjskolen paa en Maade, saa hans Syn paa dens Gerning i vort Folk ændredes stærkt. Han blev i det hele taget med Aarene en mere frisindet Mand, der ikke længere havde de skarpe Bemærkninger paa rede Haand om Skaberi o. s. v., naar det gjaldt Højskolen og Frimenighederne, selv om han med sin stærkt udprægede Realitetssans altid var paa Vagt paa dette Punkt helt til det sidste. Det der imidlertid mere end noget andet førte H. Thomsen ind i stærk aktiv Deltagelse i det nationale Arbejde, var Sprogforordningen af 1888. Han affattede Petitioner om at beholde dansk Undervisning i Skolerne, til sidst en særlig Petition om dog i det mindste at faa Lov til at beholde den danske Undervisning i hans egen lille By Roost. Det var da ganske naturligt, at H. Thomsen blev valgt som Kasserer for Den nordslesvigske Skoleforening, da denne blev stiftet i Aaret 1892 paa Baggrund af det danske Sprogs Udelukkelse af Folkeskolen i Nordslesvig. Selv om der kunde være noget vist selvmodsigende i at vælge netop denne Mand, der havde staaet meget kritisk over for Folkehøjskolen, til Kasserer for en Forening, hvis Opgave det skulde være at skaffe Midler til Veje til at betale for ubemidlede unge Menneskers Ophold netop paa saadanne Skoler, saa kunde man sikkert ikke have valgt nogen bedre Mand til dette Hverv.

Her var et Arbejde, der først og fremmest tiltalte Hinrich Thomsen som dansk Mand, men tillige tiltalte det hans praktiske Sans. Han saa hurtigt, at her var en Form for virkningsfuldt dansk nationalt Arbejde, der samtidig gav de unge praktisk Færdighed i Brugen af deres Modersmaal i Skrift og Tale. Til at begynde med og delvis helt til sin Død holdt han paa, at

kom et ungt Menneske kun et Halvaar paa en dansk Skole, saa skulde han eller hun paa en Efterskole, det maatte være det første at lære at læse og skrive sit Modersmaal ordentlig, som han udtrykte sig. Dette var paa en Gang Udtryk for hans Skepsis over for de saakaldte Aandsfag i Højskolevirksomheden; som det var Udtryk for den Realitetssans, der i saa høj Grad prægede ham. Han indsaa sent, at Kold havde Ret i at Højskolens Hovedbetydning skulde ligge i dette at vække de slumrende Aandsevner i de unge og give dem Sansen for og Længselen imod det fuldkomne Menneskeliv som den bedste Drivkraft til en villende Indsats i Livets smaa og store Ting, ogsaa de, der hører det rent praktiske, haandgribelige Virke i vort Menneskeliv til. Men jo ældre, han blev, des bedre forstod han det. Valget af Hinrich Thomsen til Kasserer i Nordslesvigsk Skoleforening gjorde utvivlsomt dobbelt Nytte. Hans praktiske Sans, hans store personlige Bekendtskabskreds, hans stærke Vilje til gennemført Arbejde, parret med et uforstyrreligt Humør til at banke paa for den gode Sag alle Vegne, hvor han havde Haab om at faa Kilder til at flyde til Støtte for nordslesvigsk Ungdom, gav ham de bedste Betingelser for at være denne Forenings Kasserer. Han skabte sig da ogsaa et fra alle Sider anerkendt Navn i Nordslesvig ved sit Arbejde i denne Sags Tjeneste. De Minder, jeg har fra Samarbejdet med Hinrich Thomsen i Skoleforeningens Tjeneste, er for mig helt igennem Vidnesbyrd om den Hjertevarme, hvormed han var kommet til at omfatte den Sag, han her havde faaet at arbejde med. Var det da et stort Held for Skoleforeningens Gerning, at en Mand som han fra første Færd var med til at lede dens Arbejde ind i faste, sunde Baner, saa var det utvivlsomt til Vækst og Gavn for H. Thomsen selv at være med i dette Arbejde.

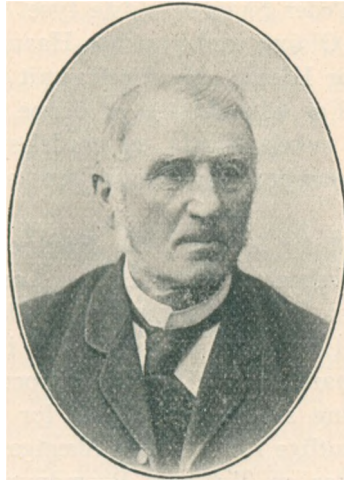
Jo længere han syslede med Arbejdet for at skaffe Midler til de unges Uddannelse, jo bedre lærte han at forstaa den Lykke, det var, at de Skoler, de besøgte, ikke alene lagde an paa at give de unge Færdighed i at bruge deres Modersmaal, men at de ogsaa i ret høj Grad magtede at give dem Del i og Sans for det aandelige, kristelige Liv, der er Aandsmagten i vort Modersmaal. Dette, i Forening med hans Venneforhold til A. D. Hør-lück i Rurup, Fausbøl i Branderup Mølle og Bunde Refslund d. y. i Bovlund knyttede ham i stigende Grad til Frimenighedspræst

Poulsen i Bovlund og til hans Forkyndelse. Jo ældre han blev, des bedre forstod han Talen om Aandsmagts Virkelighed i Menneskesind og Mennesketanker som en Værdi, ikke blot engang i Tiden, men som en drivende Kraft til Virkelighedsvirke i vort Jordeliv og tillige som en Værdi, der, naar den gennemtrænges og bæres af kristeligt Liv, giver Fred i Sindet og Fred blandt Mennesker. Som hans Sind mildnedes med Alderen, blev hans Dom om Mennesker og Forhold mindre skarp, Forstaaelse for andres Tanker og Kaar mere udpræget, han var en Mand, der under en omfattende Livsgerning var i Vækst, aandelig talt, til op under de graa Haar. Jeg er maaske en af dem, der bedst kan tale med om Sandheden i dette. Naar jeg som militærpligtig i Krigsaarene Gang paa Gang blev indkaldt til Haderslev og Gang paa Gang rejste hjemmefra i Uro for og Uvished om, hvad Fremtiden vilde bringe, baade for mig personlig, men ogsaa for vort haardt prøvede Folk, da var der altid Trøst i dette at bo hos og tale med Hinrich Thomsen. Hans Tro paa vort Folks Fremtid var fortrøstningsfuld, og hans Tillid til og Erfaring om Kristentroens Bæreevne voksede i disse Trængselsaar til afgjort Virkelighedsmagt i hans Sind. Hinrich Thomsen fik at se de voldsomme Kræfters Sammenbrud ved Verdenskrigens Afslutning, og han naaede at faa Vished for vort Folkehaab for Nordslesvigs Vedkommende. Hans Standpunkt til Grænespørgsmaalet var dette: »Hvad skal vi med en Afstemning om dette Spørgsmaal i 1920, det stemte vi om i 1867, dermed bør den Sag være afgjort, Løftebrud i over 50 Aar frier ikke fra Løftets Forpligtelse.« — Han døde uden at opleve Genforeningens Fuldbyrdelse, uden at se vort statslige Grænespørgsmaal løst, men i Tillid til Guds Førelse med Folke- og Menneskeskæbner og i Tillid til hans Naade. Hans særlige Evner og Anlæg var blevet taget i Brug paa mange Maader, men selv voksede han til op under de graa Haar under Virket for at hjælpe sønderjysk Ungdom til at blive dygtige, vaagne, danske, kristne Mennesker.

Der sprang for Hinrich Thomsen dobbelt Værdi af denne Gerning. Som Nordslesvigs Skoleforenings Kasserer vil hans Minde leve med Ære iblandt os.

H. Jepsen Christensen.

PEDER SKAU.

»Hvor Livet er, der er Sejren«, har afdøde Pastor Mørk-Hansen engang udtalt i et Foredrag om Laurids Skau. Han sigtede dermed til det nationale Vaarliv, der var vakt ved Laurids Skaus og hans Kampfællers Virksomhed, og han spaaede med disse Ord Danmarkens Sag en god Fremtid under Fremmedherredømmet. Blandt de Yngre, som i første Række kom til at løfte Laurids Skaus Arv, stod som selvskreven hans Broder Peder Skau. Denne havde i sin Ungdom levet blandt Førerne for 'den vaagnende Danmark i Sønderjylland. Navnlig kom han tidlig til at staa i et fortroligt Forhold til sin ældre og mest berømte Broder og til Professor Flor. I sine Manddomsaar deltog han som en af de mest evnerige i Løsningen af store nationale, folkelige og økonomiske Opgaver. Indtil sin Død som næsten 92-aarig Olding fulgte han utrætteligt med i det offentlige Liv. I vor Historie staaer han som en af de rankeste og stouteste Foregangs-mænd under Kampen mod Tyskheden. Hans indholdsrige Levned

spændte over en saadan Mangfoldighed af vigtige Begivenheder, at det er umuligt paa et Par Sider at værdsætte hans Indsats i vor nationale Folkekamp.

Gaar man ad Landevejen til højre for Fjelstrup Kirke, passerer man et af de frodigste østslesvigske Landskaber. Her ligger ved Vejen ikke langt fra Skaus gamle Gaard Bukshave et lille teglhængt Hus med hvide Mure, store Vinduer, der byder Solen Velkommen, og en smuk lille Rosenhave rundt omkring. I dette Hus boede Peder Skau de sidste tyve Aar af sit Liv, og her skrev han som Olding med rystende Haand, men med frisk Hukommelse og klar Hjerne »Minder fra mit Liv og min Tid«, som udkom 1909. For Efterslægten er denne Bog en rig Kilde til Fordybelse i en enkelt Mands, en nordslesvigsk Bondes betydningsfulde Virksomhed for Bevarelsen af Sønderjyllands Danskhed.

P. Skau var født den 5. Juni 1825. Han nedstammede fra en af vore gamle Odelslægter. Hans Broder Laurids har i nogle korte Livserindringer, ligeledes udgivet af P. Skau, skildret deres Barndomshjem og Livet, som det førtes her i Sognefoged Jens Lauridsen Skaus Gaard i første Halvdel af forrige Aarhundrede. Sagn og Overlevering skabte Grundlaget for Familiens tidlige Deltagelse i det offentlige Liv. Denne Slægtgaard og dens nærmeste Omgivelser var en Tid lang Brændpunktet for den nationale Bevægelse i Fyrreerne.

Her sad den 11-aarige Peder i 1836 og lyttede til, naar Faderen læste op af »Stændertidende«. Forposterne i Kampen var allerede skudte frem med Nis Lorenzens og Hans Nissens Optræden. Politikeren Hiort Lorenzen havde indtaget sin vigtige Stilling, og den næste Bannerfører, Bondesønnen Laurids Skau, stod udrustet med Ungdom, Evner og Vilje til at kaste sig ind i Striden. Naar man skriver om Peder Skau, bør man mindes dette Hjem og Begivenhederne i hans første Ungdom.

Hvad var det af Indholdet i »Stændertidende«, som interesserede Sognefogden og hans Dreng? — Det var Nis Lorenzens Arbejde for Indførelsen af dansk Retssprog. Et Par Aar senere udkommer »Dannevirke«. Nu er det Hiort Lorenzens Optræden, man læser om og drøfter og mest hans danske Taler i Stændersalen. Under disse Forhold vokser Peder Skau op. Paa Skamlingsbanke, Rødding Højskole, hvor han var blandt de

første Hold Elever, ved Samtaler og Rejser sammen med Datidens betydelige Mænd og i nær Berøring med Den slesvigske Forening indviedes han til sin Gerning i den nationale Sags Tjeneste.

Folkebevægelsen modnedes ualmindelig hurtigt i de faa Aar, der ligger mellem Kong Kristian den Ottendes Samtale med Laurids Skau paa Før i 1843 og Kong Frederik den Syvendes Indtog i Haderslev 1848. »Var det Dig, der talte paa Skamlingsbanke?» spørger Kristian den Ottende en unge, endnu ret ukendte Bonde, forbavset over at se en jævn Mand i den Grad tage Del i det politiske Liv. Men da Frederik den Syvende fem Aar senere holdt sit Indtog i Haderslev, red den samme Laurids Skau som Folkets Fører ved Kongens Side.

Under slige Indtryk henrandt Peder Skaus Ynglingsaar. Det var en Brydningstid og indholdsrige Læreaar. Hans korte Soldatertjeneste i 1847 i Rendsborg, da han marcherede i rød Spidskjole efter tyske Kommandoord, hører med dertil. Vel tog han ikke ligefrem Del i de følgende Krigsaar; men han fik flere Gange Krigens Følger at føle. Med Liv og Lune kunde han fortælle om sine gentagne Anholdelser. Snart sad han som Arrestant i Præstens Studerekammer, snart som mistænkt for politisk Spionage paa en Knippe Halm paa en Vogn undervejs til Købstaden, eskorteret af tyske Soldater, derefter i Arrestcellen i Haderslev.

Efter Krigen begyndte Manddomsaarene og Manddomsgerningen. Skau bliver gift og overtager Gaarden i Sommersted. I 1856 køber han Gaarden Bukshave, og to Aar senere vælges han allerede ind i Amsraadet. Der kom ogsaa mørke Skyer paa den politiske Himmel, og Ulykkesaaret 1864 blev tungt for Skau i dobbelt Forstand. Da døde hans Broder Laurids. Østrigske Soldater stod opstillede ved Indgangen til Gammel Haderslev Kirkegaard og præsenterede Gevær, mens Liget af den afdøde Fører bares til Graven. Det saa ud, som om et nationalt Arbejde gennem to Aartier var spildt. Den ny Grænse afsattes nord for Bukshave. Hvilken Forandring! Det var jo kun et Aars Tid, siden Frederik den Syvende gæstede Slesvig paa sin sidste Rejse, og Skau holdt Talen for Grevinde Danner. I jævne, men gribende Ord beretter Skau i sin Levnedsbog om Afskeden med Kong Kristian den Niende den 7. December 1864 i Kolding. Den gamle Konge bevarede siden den Dag Bonden fra Bukshave i sin Er-

indring og gav ham senere ofte Foretræde i København.

Amtsraadet blev til Kredsdag. Om dens Forhandlinger i de første Aar efter Krigen er der ikke meget at sige. Peder Skau blev snart Egnens Repræsentant i alle offentlige Anliggender. Dertil hørte efter Indlemmelsen Udvidelsen og Forbedringen af Vejnettet og Jordens Bonitering. Det skal ogsaa nævnes, at han var blandt »de 47« Nordslesvigere, som i 1866 drog til Berlin for at takke daværende Kong Vilhelm af Prøjsen for Løftet i § 5.

Peder Skau holdt meget af at fortælle. Jo ældre han blev, des mere levede han i Erindringen uden at fortabe sig i den og glemme Nutiden. Han følte sig ung op under de graa Haar. Til de Oplevelser, han med særlig Forkærlighed dvælede ved, hørte hans Deltagelse i Provinslanddagen for Hertugdømmerne, som han i en lang Aarrække var Medlem af. I en Afhandling i »Sønderjydske Aarbøger« har han skildret den Virksomhed, han her fik Lejlighed til at udføre. Her lærte han at værdsætte den praktiske Forhandlingspolitik, hvilket han ikke blev træt af at fremhæve overfor senere Tidens politiske Brydninger mellem Protest- og Realpolitik. For Skaus Vedkommende blev Følgen af denne Brydning, at han ikke genvalgtes ved Kredsdaysvalget i 1880. Han havde da været Medlem af Amtsraad og Kredsday i 22 Aar. Samme Aar blev han af lignende Grunde vraget som Medlem af Provinslanddagen. Det var dog kun forbigaaende, han svigtedes af Folkegunst; nogle Aar senere valgtes han igen ind i baade Kredsday og Provinslanddag. I Slutningen af Halvfjerdserne var han desuden bleven Medlem af Provstisynoden og Provinssynoden, og efter Krügers Død opstilledes han gentagne Gange af Edsnægternes Modstandere som Kandidat ved Valgene til den prøjsiske Landdag. Som Synodemedlem har han blandt andet udført et fortjenstfuldt Arbejde ved sin Medvirkning ved Udgivelsen af den slesvigske danske Salmebog. Ved Siden af fik han Tid til at holde oplysende Foredrag paa Rejser i Kongeriget. Med Mund og Pen arbejdede han utrætteligt for de Ting, som optog ham, uden at han derved forsømte sin Gaard. I mange Aar sad han i Bestyrelsen for Amtets danske Landboforening.

Utallige er de Tillidshverv, som i Aarenes Løb blev overdraget Peder Skau. Han var Medstifter og Medlem af Bestyrelsen af vore to ældste Foreninger, i flere Aar Formand for Vælgerforeningens Tilsynsraad og indtil sin Død Medudgiver af

»Sønderjydske Aarbøger«. De Unge vil maaske bedst huske ham som den myndige og taktfulde Ordstyrer ved vore store Aarsmøder. Den danske Befolkning vidste, hvad den skyldte gamle Skau, og gav, da han fyldte 70 og 80 Aar sin Taknemmelighed til Kende ved at hylde ham ved en Fest paa »Harmonien« i Haderslev. Den 5. Juni 1895 overraktes ham et Sølvdrikkehorn, der bærer Indskriften »For trofast Arbejde i vor Folkesag«.

Skau havde i sin Tid — i Halvtredserne — som selvstændig slesvigsk Bondemand drøftet politiske Spørgsmaal med Carl Moltke, han havde et halvt Aarhundrede senere under helt andre Forholdt staaet overfor Overpræsident Ernst Mathias von Köller og givet Udtryk for den danske Befolknings Krav; i Begyndelsen af Verdenskrigen opsøgte han under et Besøg i København Kong Kristian den Tiende for at skildre Stemningen i Sønderjylland. »Jeg tillader mig at tale frit til Deres Majestæt, som jeg har talt frit til Deres Majestæts Forfædre«. Saaledes indledede han med en vis Stolthed Samtalen.

Han oplevede ikke at se den Sag sejre, som han havde kæmpet saa mandigt for. Den 7. Marts 1917 døde han pludselig, ramt af et Slagtilfælde. En mørk og trist Vinterdag, mens Krigens Hjem søgelser hærgede vort Folk allerværst, blev han stille fulgt til Graven. Som Følge af Fremmedaaget kunde ved hans Baare ikke siges de Mindeord, som han saa redeligt havde fortjent. Det blev endog af Censuren forbudt Frimenighedspræst Thade Petersen at offentliggøre den Tale, han havde holdt i Hjemmet.

Fra Fyrrernes Mænd havde Peder Skau faaet den nationale Begejstring i Arv. Efter Nederlaget staaer han forrest blandt dem, der holdt igen og byggede op. I det ny Aarhundrede samles han med den unge Slægt i Arbejdet for at uddybe dansk Kultur, hædret af sine Landsmænd, agtet af sine Modstandere, ordholdende og paalidelig, aandelig spændstig og klar af Tanke til det sidste. Vi, der lever ved Indgangen til den ny Tid, vil bevare denne smukke Høvdingeskikkelse fra Kampens Aar et varigt Minde. De bedste Egenskaber hos den sønderjydske Befolkning fandt i ham en værdig Repræsentant.

Nicolai Svendsen.

JØRGEN FAUSBØL.

Den Branderup Møller, Jørgen Fausbøl, var i sine Velmagtsdage en Mand, der nød stor Anseelse og havde betydelig Indflydelse ud over Nordslesvig. I disse Dage var han en af de ledende, og hans Indsats i den nationale Kamp var mangesidig og betydelig. Ganske vist er det vanskeligt at maale den Slags Ting, og en Mands Gerning og Betydning i folkelig Henseende kan bedømmes forskelligt, alt efter som det Øje er som ser paa ham. Og dette finder vel især Anvendelse paa en Mand som Jørgen Fausbøl, der var en i høj Grad sammensat Natur, i hvem Modsætninger mødtes.

Han havde en overmaade skarp Forstand og en i Förhold til hans Stand alsidig Kundskabsfylde. Da han tilmed var anlagt for Satire, kom han somme Tider til at saare sine Medmennesker, og paa den Maade kom der en Del Uvilje imod ham. Men ved Siden af den skarpe Forstand og hans Lyst til Satire ejede han det fromme Gemyt og den barnlige Tro, som ingenlunde

er blind for egne Fejl, men erkender sig for en Synder overfor Gud og Mennesker. Hans Væsen og Væremaade var en saadan, at der var dem, som kaldte ham stolt og ufolkelig, og dog var han folkelig i Ordets bedste Forstand, saa sandt som dette at snobbe nedad, Jagten efter at blive populær, intet har at gøre med virkelig Folkelighed, der alene bestaar i dette: at leve i nær Samfølelse med Folket, at elske Folket, Modersmaalet, Minderne i Sagn og Historie, i Sange og Eventyr. Og i den Forstand var Jørgen Fausbøl folkelig som faa. Han kendte kun og vilde kun kende det, som var dansk. Alt det fremmede var ham imod. Derfor holdt han ogsaa stærkt paa det sønderjyske Folkemaal og snærtede efter dem, som uden skellig Grund forsøgte sig med det rigsdanske Sprog.

Jørgen Fausbøl blev født paa Gaarden Mandbjerg ved Rurup, Branderup Sogn, den 27. Juni 1838. Hans Slægt stammer fra Gaarden Fausbøl i Uge Sogn. Faderen Thomas overtog Mandbjerg 1822 og giftede sig 1827 med Anna Kjestine Ravn fra Jels. Begge var dygtige Mennesker, især Moderen, almindelig kaldet Stine. Hun skaanede sig ikke selv og formaaede at faa sat Skik paa Husførelsen, som under forskellige Husbestyrerinder var bleven i høj Grad forsømt. Et stort Hus førtes der efter Dattidens Forhold. En Gang om Aaret husede de Amtsforvalteren for Haderslev Vesteramt, Kammerjunker Krogh. I Mandbjerg Skov afholdtes der store Jagter, hvor saa fine Herrer som Kammerherre Krogh, en Broder til Kammerjunkeren, Hertugen af Augustenborg, en Del Grever og andre Højfornemme kom sammen. Hvad Folkene paa Mandbjerg har ment om disse Mennesker, er ikke godt at sige. Men da Folkelivet begyndte at vaagne i Sønderjylland i Fyrrerne, kom man godt med i dette paa Mandbjerg. Og i Halvtredserne afholdtes der store danske Folkedager i Mandbjerg Skov, den i 1852 samlede saaledes 3—4000 Mennesker, og dette gav selvsagt Stine noget at varetage.

I disse Aar voksede Jørgen Fausbøl op. Han kunde fortælle om, hvorledes man under hans Skolegang begyndte at synge danske Sange i Rurup Skole. Indtil da blev der kun sunget Salmer. Saaledes sang de engang: »Der var engang, da jeg var meget lille.« Jørgen syntes godt om denne Sang, og da han ikke kunde huske Melodien, spurgte han sin Moder, om hun kendte den. Det gjorde hun. Hun sang den saa for ham, men tog bag-

efter det Løfte af Drengen, at han ikke maatte fortælle nogen, at hun havde sunget, og under dette kom Taarerne hende i Øjnene. Det lille Træk viser, hvor indestængt hun — og vel ogsaa de andre — gik med deres Følelser, og hvor angst man var for at stille dem til Skue. Men dette var vel den Gang almindeligt paa Landet, hvor den tørreste Rationalisme i Regelen var sat i Høj-sædet. I Skolen havde Jørgen Fausbøl en Tid en Lærer, som horte til den pietistiske Retning, og hans Tale om det kristelige gjorde stærkt Indtryk paa Drengen. Efter Konfirmationen kom han til Aabenraa for der i en Privatskole at lære Tysk. Meningen var, at han vilde være Apoteker, men Moderen fraraadede dette med den Begrundelse, at han kunde komme til at give fejl Medicin og maaske forvolde et Menneskes Død. Denne Plan blev saa opgivet, men til Gengæld fik han Lov til at komme paa Rødding Folkehøjskole til November 1855. Dette Højskoleophold fik stor Betydning for ham, ikke alene derved, at han fik lært noget mere, end Almueskolen og den tyske Skole i Aabenraa havde kunnet give ham, men ogsaa derved, at han paa denne Maade kom sammen med og blev ført ind i Kredse, som blev de førende i dansk Retning under Prøjserne.

Allerede i en temmelig ung Alder blev han Ejer af Brande-rup Mølle med tilhørende Avlsgaard. Hans første Kone var fra Bovlund, en født Refslund. Hun døde imidlertid efter faa Aars Forløb, og han giftede sig en Tid derefter med Maren Lautrup fra Gestrup.

Allerede i en ung Alder kom Jørgen Fausbøl ind i den poli-tiske Kamp, som den Gang før 64 ikke alene førtes mellem Dansk og Tysk, men ogsaa mellem Danskerne indbyrdes. Der var saa-ledes Brydninger mellem Embedsmandspartiet og de af den grundtvigske Bevægelse i frisindet Retning paavirkede Kredse. Til disse sidste sluttede Jørgen Fausbøl sig, og han kom saa-ledes ind i det, som almindelig kaldes »Klosterpolitikken«, der blev Navnet paa en Bevægelse, der gik ud paa at fremme en fri politisk Udvikling i Sønderjylland, saaledes at Tyske og Danske kunde bo og virke sammen i Fred og god Forstaaelse. Det første Møde holdtes i Løgumkloster 1860. Foruden Jørgen Fausbøl var der til Stede Cornelius Appel, Lærer ved Tønder Semina-rium, August Beck paa Trøjborg, Andreas Tyssen Hansen og hans Fader fra Randerup, K. L. Knudsen paa Visby Hedegaard,

Peder Jensen, Lovrup, Kandidat Chr. Sigfred Ley, Visby, Bunde Refslund og Søn, Bovlund og Lærer Rosendahl fra Tønder og flere. Efter dette første Møde i Kloster fik denne Bevægelse Navn, og dens Ledere blev kaldt Klosterbrødre. Disse krævede politisk og borgerlig Frihed i Slesvig paa lignende Vis som i Kongeriget. Der levede man nemlig under den frisindede Junigrundlov, medens Slesvig stod under en enevældig Konge og havde som Folke-repræsentation en ufolkelig sammensat Stænderforsamling.

Klosterbrødrene krævede nu en paa bred folkelig Basis grundet Folkerepræsentation for Slesvig, for at denne i Forening med den danske Rigsdag kunde ordne Slesvigs endelige Forhold til Kongeriget. Indtil dette kunde ske, krævede man, at den enevældige Konge gav de borgerlige Friheder, som tiltrængtes f. Eks. Næringsfrihed og Skolefrihed. Skolespørgsmaalet var især brændende. Den danske Sproganordning i Begyndelsen af Halvtredserne havde især i Mellemslesvig hos Tyskerne skabt en hel Del Forbitrelse. Især ankedes der over, at der lagdes Hindringer i Vejen for Oprettelsen af tyske Privatskoler. Dette Forhold ønskede Klosterbrødrene ændret. I en offentlig Tilkendegivelse af Maj 1863 skriver de blandt andet saaledes:

»Særlig bør der gives Slesvigerne Tilsikring om, at skøndt Sproganordningen for det offentlige Skolevæsen maa staa fast, vil der ikke blive lagt nogen Hindring i Vejen, for at der, under det sædvanlige Tilsyn, oprettes private Skoler med frit valgt Undervisningssprog . . . Altsaa kunne vi ønske at H. M. Kongen vil give Slesvig en frisindet Bestyrelse i det hele, fra Øverst til Nederst, og hvad særlig de aandelige Anliggender angaar, minde disse Talsmænd om, at i Aandens Verden tjenes en god Sag bedst under Friheden.«

Klosterpolitikken vidner i det hele taget om, at der den Gang var fremskuende Mænd med klart Blik for, hvad der tiltrængtes til Fred og Forsoning i Slesvig. Disse Mænd blev ikke hørt den Gang, ja det var ikke fri for, at man vilde betegne dem som Tyskere, men de havde aabenbart Ret, og netop i en Tid som vor, da det samme Spørgsmaal bliver brændende, vilde det være gavnligt at faa en grundig Udredning af denne Bevægelse, som kaldtes Klosterpolitikken. En saadan Udredning kunde maaske bidrage sit til, at der nu ikke skal blive begaaet de samme Fejl som mellem Krigene.

Jørgen Fausbøl kom efter den ulykkelige Krig straks ind i de danske Rækker, som gik foran i Kampen for Danskheden. Branderup Mølle var et Sted, hvor gode Mænd ofte samledes og drøftede Tidens brændende Spørgsmaal, og mange kongerigske Turister fandt der et gæstfrit Hjem for kortere eller længere Tid. Jørgen Fausbøl deltog da ogsaa i Kampen om Edsspørgsmaalet og i Organisationen af Danskheden i de nationale Foreninger. Det skyldtes ogsaa ham, at Sprogforeningen begyndte at udgive en Almanak, som han selv skrev mange Bidrag til, og som gennem de mange Aar indtil nu har været god folkelig Læsning i de tusinde Hjem. Jørgen Fausbøl interesserede sig især for de gamle Folkeminder. Hele sit Liv igennem samlede han saadanne fra Folkemunde, Kirke og Tingbøger osv. Men kun en Del naaede han at faa bearbejdet og udgivet. I 1889 offentliggjorde han i »Dannevirke«: »Forsøg til en Indlandsrejse af Mag. Johan Arendt Dyssel 1763«. I 1890 udgav han »Haderslev Amts Beskrivelse af P. Rhode« eller rettere et Uddrag af samme. Nævnes maa det ogsaa, at han i den Tid skrev en hel Del Indlæg i Dagspressen i den politiske Strid. I et af disse satiriserer han over Folks Forkærlighed for det fremmede (Xenomani) og særlig over enkelte Menneskers Kærlighed til det tyske (Germanomani).

I Begyndelsen af dette Aarhundrede begyndte det at gaa tilbage for ham i økonomisk Henseende, og det endte med, at han 1909 maatte sælge Branderup Mølle. Han og hans Hustru fandt saa et Hjem hos deres Svigersøn Grosserer Top og Datter i Aabenraa, og i de sidste 10 Aar af sit Liv viede Fausbøl sig her til Folkeminderne. Han udgav en Række Skildringer af Livet i gamle Dage. Her skal nævnes: »En Slægts Historie i Rurup og Mandbjerg samt Fortællinger om Forholdene der«, »Minder fra Agerskov Sogn«, »Minder fra Branderup Sogn og Roost«, »Degn Gammelgaard og Varnæs i ældre Dage«, »Minder fra Sundved og Felsted Sogn.«

Gennem disse Smaaskrifter aander en varm Kærlighed til Folket og dets Minder. Om det drejede hans Tanker sig for det meste, og i Samtaler kunde han ret fortælle, saa det var en Lyst at høre paa det.

Fra ung af sluttede han sig til Frimenigheden, og paa sine

gamle Dage var han en stadig Gæst i Aabenraa Frimenighedskirke, hvor han havde valgt sin Plads paa den nederste Bænk. I den tyske Statskirke havde han aldrig sat sin Fod undtagen enkelte Gange ved Begravelser.

Paa sine gamle Dage blev han en ensom Mand. Hans Hustru døde 1911. I Aabenraa kunde han ikke ret slaa Rod, men han glædede sig som et Barn, naar han fik Indbydelse til kortere eller længere Ophold hos Slægt eller Venner paa Landet, hvor han, som han udtrykte sig, kunde være sammen med rigtige Mennesker.

Kom man op til ham, kunde han under fire Øjne og helst i Mørkningen, aabne Hjertet og tale om Nyt og Gammelt, om den standende Strid, om Troens gode Strid, om vort Folkehaab, der aldrig blegnede hos ham. Han ventede Folkets Forløsning. Især drejede hans Tanker sig om dette under den store Krig. Hans Tro til at den skulde ende godt for os, var klippefast, og end ikke de største tyske Sejrsberetninger kunde rokke ved den. Og han saa, at det bar i den rigtige Retning i Sommeren 1918. Men da var han allerede syg og svækket. Han døde den 3. September og begravedes den 7. September fra Aabenraa Frimenighedskirke. Fred med hans Minde!

Knud Rosendal.

PEDER HANSEN WIUFF.

Blandt de Storbønder paa Haderslevegns Østkyst, som var med i Kampen for Bevarelsen af Danskheden under Prøjservældets Tryk, var P e d e r H a n s e n W i u f f i S i l l e r u p, en stor Landsby i Fjelstrup Sogn et Par Mil nordvest for Haderslev. Af Evner var han en af de fremmeligste og vilde uden Tvivl være bleven Sognets første Mand, dersom ikke samtidig med ham Peder Skau paa Bukshave havde været virksom. Peder Skau var nemlig ikke mere dygtig og begavet; men han besad den Egenskab, at han var mere veltalende og smidig, bedre kunde lempe sig frem og vinde Folkeyndest, medens P. H. Wiuff hørte til den Race af Østkystens selvbevidste Bønder, der uden at se til højre eller venstre eller spørge efter andres Mening stolt og mandig, djærvt og klart sagde, hvad han tænkte, og handlede, som hans gode Samvittighed bød ham det. Derfor var han ogsaa anset og agtet ikke blot i sin Fødeby og i Sognet, men i hele Haderslev Østeramt, med hvis Storbondeslægter han var i Slægt-

skabs- og Venskabsforhold, baade nordenfjords og søndenfjords. P. H. Wiuff var Typen paa en ægte sønderjysk Mand af gammel Bondeæt. Og han var altid til Stede, hvor det gjaldt et Arbejde for Sønderjyllands nationale, folkelige og økonomiske Velfærd. Hver Mandag kunde man, saa længe han var rask og rørig, træffe ham i »Harmonien« i Haderslev, Danskernes Samlingssted under Fremmedherredømmet, hvor saa mange Planer fødtes til Gavn for og Fremme af Danskheden.

Peder Hansen Wiuff var født paa den Gaard i Sillerup, som han selv kom til at eje, og som var gammel i Slægtens Besiddelse, den 1. December 1838. Hans Fader hed Hans Wiuff, og hans Moder, født Bjørnshauge, stammede fra den gamle Frigaard »Sillerupgaard«, der er saa godt som Nabo til Wiuffs Fødeggaard. Paa fædrene og mødrene Side hørte Per Wiuff, som han almindelig kaldtes, til Sognets gamle og agtede Storbondeætter.

I et godt, ægte dansk Hjem voksede P. H. Wiuff op og blev en smuk, stærk og livlig Ungersvend, og denne hans Livlighed og frodige Livsglæde bevarede han helt op til Alderdommen, da Sygdommen kom og lagde en Dæmper paa hans Livsglæde. Hvor han var til Stede i et Selskab, kunde man altid høre hans kraftige og hjertelige Latter over alle. Han havde nemlig en stærk og gennemtrængende Stemme, der særlig kom ham til Gode som Taler, og der blev ikke holdt noget Møde af Betydning, hvor ikke Peder Wiuff var til Stede, havde Ordet og fremkom med gode og sunde Tanker til Sagens Fremme. Han havde en vis Evne til at ramme Sømmet paa Hovedet.

Nøgen fyldig Skoleuddannelse havde P. H. Wiuff uheldigvis ikke faaet i sin Barndom. Den Gang var det ikke rigtig Skik og Brug, at begavede Børn fra Landsbyerne blev sendte ind til Byerne paa Latinskolen. Ligeledes var der heller ikke rigtig kommen Gang i, at unge Piger og Karle blev sendte paa Højskoler. Landsbybørnene maatte nøjes med Landsbylærerens Undervisning, der ofte kunde være ufuldkommen nok, baade paa Grund af Lærerens Uddannelse, de mange Børn, som han havde at undervise, og den uregelmæssige Skolegang. Men i det sidste Aar, før han kom ud af Skolen, fik P. H. Wiuff den Lykke at faa en meget dygtig Lærer, A. Kloster, der var en Søn af den kendte, ansete og dygtige Degn og Lærer Kloster i Sommersted, fra hvis Skole mangan dygtig Nordslesviger er gaaet ud med et

efter Datidens Brug særlig godt Fond af Skolekundskaber, ikke mindst i Fædrelandets Historie. Hos A. Kloster fik Wiuff et rigt Maal af Kundskaber og sin Evne til selvstændig Tænkning udviklet. Disse Kundskaber udvidede han senere som ung og ældre ved megen Læsning, saa at han som Mand, ja som Olding var i Stand til klart at udtrykke sine sunde og gode Tanker baade i Taler ved vore Forsamlinger og i Skrift i vore Dagblade, hvor han ofte skrev om Dagens brændende Spørgsmaal, særlig i Kollertiden, under Mærket »Per Hansen«.

I 1886 efter Faderens Død overtog Peder Hansen Wiuff som ældste Søn Slægtsgaarden. Han giftede sig med Inger Marie Nissen, Datter af Sognefoged og Amsraadsmlem Nis Iversen Nissen i Hyrup, Øsby Sogn, og kom saaledes i Frændskab med Storbondæfterne paa Haderslev Næs. Det blev et lykkeligt Ægteskab, hvori der fødtes fire Sønner og to Døtre. De to Sønner traadte ud af Bondestanden og blev Købmænd, og den yngste Søn, som er den, der mest slægter Faderen paa, Martin Wiuff, blev gift med sit Næstsøskendebarn paa »Sillerupgaard« og vendte saaledes tilbage til sin Farmoders Slægtsgaard og blev Ejer af den. En af Døtrene er gift med den kendte Gaardejer Jørgen From i Fjelstrup og den anden med Johan From paa Gaarden »Bygvraa« ved Fjelstrup, hvor P. H. Wiuff, efter at alle hans Børn havde forladt Hjemmet, og han havde solgt sin Gaard til Fremmede, havde sit sidste Hjem. Hans Hustru havde da været død i mange Aar; men hos Datteren og Svigersønnen paa »Bygvraa« fandt han et godt Alderdomshjem.

Som nævnt var P. H. Wiuff ikke med i første Række i Kampen mod Tyskeriet; men han havde sin store Betydning i sit Hjemsovn og i sit hjemlige Amt. Her blev han valgt til at beklæde mange Tillidshverv saa vel paa det kommunale og kirkelige Omraade, som i vore økonomiske Sammenslutninger. Han sad i Kommuneraadet, Fjelstrup Sogns Fattigforstanderskab, var Stedfortræder i Kredsagen (Amsraadet) og i Provinslanddagen, Medstifter af »Genforsikringsforening for Land- og Skovbrug i Haderslev Østeramt« og dens første Formand. En Række Aar sad han i Bestyrelsen for Sønderjyllands største danske Landbosammenslutning, »Haderslev Amts Landboforening«, der har virket til betydelig Gavn for det sønderjyske Landbrug.

I et langt Tidsrum var han Kirkeældste, Medlem af Haders-

lev Provstisynode og sad mange Aar i dettes Udvalg, hvor han var med til at tale for vort danske Modersmaals Ret i Skole og i Kirken.

Paa alle Omraader, hvor Sønderjyllands dansksindede Befolkning havde Bestemmelsesret over, hvem den vilde have til sine Tillidsmænd, blev Peder Hansen Wiuff paa sin Egn valgt til at repræsentere den, og han gjorde det djærvt og til sine Vælgeres Tilfredshed.

Inden for det danske Parti sluttede han sig til dem, der mente, at vor nationale Kamp skulde føres paa langt Sigt, og han var derfor i Overensstemmelse med dem, der efter H. A. Krügers Død talte for, at vore valgte Repræsentanter i den prøjsiske Landdag skulde aflægge Eden paa den prøjsiske Forfatning for at kunne indtage deres Sæde i Landdagen og der paatale de prøjsiske Myndigheders Overgreb samt kræve de danske Sønderjydere Rettigheder opfyldte og Ejendommeligheder respekterede.

P. H. Wiuff blev ikke nogen ældgammel Mand, næppe 74 Aar; men han havde den Lykke at gaa bort, før han mistede sine Aandsevner, og før han helt blev til Byrde for sig selv og sine Nærmeste. De sidste Par Aar blev han plaget af Svaghed, som ofte følger med Alderen, og da Smerterne blev alt for ulidelige, rejste han efter sin Læges Raad til København for paa Professor Rovsings Klinik at blive opereret for sin Svaghed. Operationen forløb ogsaa heldig, men Alderen gjorde sin Indflydelse gældende, og den 24. Oktober 1912 gik han bort, blidt og roligt.

Den 31. Oktober blev han jordfæstet i Familiegravstedet paa Fjelstrup Kirkegaard ved Siden af sin for mange Aar siden bortkaldte Hustru. En meget talrig Skare saavel fra selve Sognet som udensogns fra fulgte ham til Graven. Det store Følge var et Bevis paa, at en af vort Lands gode og trofaste Sønner havde endt sin Livsbane.

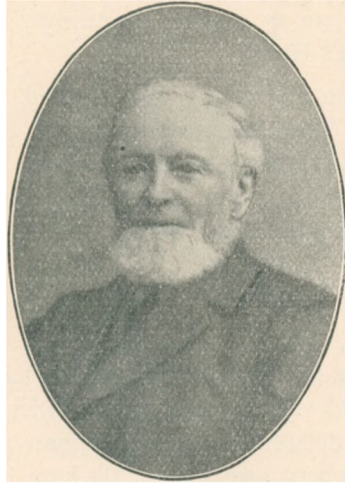
Genforeningen oplevede P. H. Wiuff altsaa ikke; men han var blandt den heldigvis store Flok af sønderjyske Kvinder og Mænd, der aldrig gav Slip paa Haabet om, at Retten og Sandheden nok til sidst skal sejre. Dette Haab gav han engang Udtryk for paa den ham ejendommelige Maade under den værste Køllerperiode ved et nationalt Møde i Forsamlingshuset »Frej«

i Tyrstrup, hvor flere hundrede af Omegnens Beboere var mødte. Man drøftede Spørgsmaalet om, hvorvidt den lille Flok af dansk-sindede Sønderjyder kunde holde ud i Kampen mod den store og stærke tyske Overmagt. Da stod Per Wiuff frem, stolt og uforfærdet, og sammenlignede den mod Fortiden trofaste Befolkning i Sønderjylland med en Ambolt og de prøjsiske Magthavere med den Hammer, der slaar paa Ambolten. Ingen Sinde, sagde han, er det Ambolten, der først bliver slidt op; men der skal mange Hammere til, før Ambolten bliver slaaet i Stykker; den nordslesvigske Ambolt holder nok Stand for den prøjsiske Hammer.

Og P. H. Wiuffs Haab er gaaet i Opfyldelse, det, han i Modgangens Tider trøstede sig selv og sine Landsmænd med. Haabets og Frejdighedens Ord havde i ham en god Tolk. Derfor har hans Liv og hans Gerning ikke været forgæves blandt os. Var P. H. Wiuff end ikke en stor Fører i Sønderjyllands Udlændighed, saa var han blandt de Foregangsmænd, som ikke kan undværes i den nationale Kamp; han var en af de dygtige, udholdende og sejge Kæmper i Danskhedens Tjeneste, hvem vi vil mindes med Tak.

N. Petersen.

FREDERIK HØYBERG.

Juleaftensdag 1832 blev Frederik Høyberg født i Tønder, hvor hans Fader var Farver. Baade paa fædrene og mødrene Side nedstammede han fra bekendte slesvigske Slægter. Fra Barndomstiden i Tønder ejede han dog ingen Minder; thi allerede i 1835 flyttede Familien til Ribe, og to Aar senere døde Faderen, kun 38 Aar gammel. Dette gav Anledning til, at Børnene maatte ud blandt Slægtens Paarørende. Frederik Høyberg kom i Huset hos sin Faster, der blev en kærlig Plejemoder for ham.

Sin Undervisning fik Frederik Høyberg i Ribe Borgerskole, hvortil der var knyttet en Realskole, i hvilken Drengen modtog yderligere Skolekundskaber. Hele Barndommen henlevede han altsaa i den gamle Kongestad ved Nipsaa. Der kan næppe tænkes noget dejligere Sted at være Barn, naar vedkommende da har et modtageligt Sind. Her var ikke blot de mange Minder, der knytter sig til Slotsbanken og Domkirken, og som tidligt blev indprentede Barnesjælen. Byen selv er noget af et Eventyr med

krogede Gader; snævre Slipper, sære gamle Huse med fremstaaende Stokværk, Tavleværk og Udkæringer paa Bindingsværkets Bjælker. Hvor man færdes, møder man Aarhundreders Historie og sagnagtige Beretninger.

Udenom Staden og forgrenet ind igennem dens enkelte Dele slyngede Aaløbet sig. Det rislede forbi de gamle, stille Haver, de travle Købmandsgaarde, stillede sig villigt i Vindskibelighedens Tjeneste, drev paa sin Vej videre frem Byens tre Møller for senere samlet paa ny i store Bugtninger at sno sig gennem frodige Holme mod Havet.

Aaen var Vejen til Verden og Velstand. Herude fra Havet kom ved gunstig Vind fremmede Fartøjer fra Hamborg, Holland, Norge og England med alle mulige Varer. Undertiden laa der ved Skibsbroen to anselige Rækker fuldriggede Skibe og vidnede om den livlige Omsætning. Thi den Gang drev Ribe endnu en ret betydelig Handel, og Sejladsen var ikke i den Grad vanskeliggjort ved Kappestræb udefra og Naturforhold som nu om Dage.

At være Dreng i Ribe i Fyrreerne i forrige Aarhundrede var under disse Forhold virkelig som at leve et Eventyr, og hvis man vilde høre lidt af dets Indhold, skulde man en Sommerdag besøge Ribe med Høyberg som Fører. Da kom han hurtig i Aande og befolkede i sin livlige Fremstilling Gader og Gyder med Slægter, som nu kun kendtes af Navn. Man aflagde Besøg paa de Steder, der betød mest for den faderløse Dreng: den ærværdige, smukke Bispebolig Korsbrødregaard, hvor hans Slægtninge boede, ligesom i Maren og Kresten Knudsens gamle Gæstestue ved Sønderport, der er skildret af Jakob Knudsen i hans Bog »To Slægter«. Her gik hans Familie ud og ind, og det var til Dels Folk, som higede ud efter og bragte Bud fra den store Verden, baade nord og syd paa.

Paa Vandringen kom man ogsaa til Steder, hvor Barndomsparadiset var ødelagt og Idyllen brudt. Der har rejst sig grimme og graa Kvarterer, som ikke rigtig passer til denne By, der ellers er saa rig paa Stemning.

Drengens Hu stod til at blive Landmand. Han skulde dog ikke straks faa sit Ønske opfyldt. Fra 1846—1850 havde han nemlig Ansættelse paa Ribe Toldkontor. Han var altsaa godt paa

Vej til at blive Embedsmand, og saa overdreven kedelig var en saadan Tilværelse ingenlunde.

Det var jo de gode gamle Dage. Frederik den Sjettes Tid laa ikke langt tilbage. Endnu var Enevælden det raadende Regeringssystem. Da man trods Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget havde bibeholdt den unaturlige Grænse ved Kongeaaen, og der desuden opkrævedes Bytold, havde Ribe Toldkontor en vis Betydning efter Datidens Forhold.

Hver Bonde, der kørte til Byen med Gaardens Afgrøder, maatte stoppe op udenfor Akciseboden ved Sønder- eller Nørreport og betale Afgift af de indførte Varer. Men Smuglersindet laa Folk i Blodet, og kunde man snyde Tolderne, gjorde man sig ikke nogen Samvittighedsskrupler derved. Betjentene var derfor paa Post Dag og Nat. Snart fandtes en Bøtte Smør, en Hud, en Hare eller en Gaas, som Bonden ikke havde faaet klareret. For Toldmanden var det naturligvis en lækker Bid, da opsnappede Varer tilfaldt ham og dannede en god Bifortjeneste ved Siden af de magre Indtægter.

Det var tillige en morsom og mærkelig Tid. Den nationale Bevægelse havde grebet store og smaa. Treaarskrigen kom og ogede Begejstringen for Fædrelandets Sag. Høyberg kunde fortælle livlig om den Modtagelse, Ribe Borgere havde tiltænkt Slesvig-Holstenerne, om Ribeboernes smaa Krigstogter paa egen Haand, om Fanger og Gidsler, Manøvre, Skærmydsler og Barrikader i Gaderne og ikke mindst om Fjenden, der — da han omsider kom, efter at der længe var gaaet Varsler om ham — fik en saare venlig Behandling og laa i længere Tid i et lunt og hyggeligt Kvarter i den lille Handelsby.

Da Krigen var forbi, stod den unge Høyberg paa Skillevejen, Toldkassereren tilbød ham Posten som Fuldmægtig; men han havde ikke glemt Landvæsnet og dets Fortryllelse. Den 4. Juli 1850 kom saa den bekendte Knud L. Knudsen fra Forballum, som den Gang var Folketingsmand, paa Hjemvejen fra Rigsdagen til Ribe, og uden Forhandlinger tog han den unge Slægtning med til Forballum.

Nu begynder et nyt Afsnit, Vandre- og Læreaar, og de tager et betydeligt Tidsrum.

Høyberg kom til Forballum midt i Højbjergningen, og der var nok at tage Vare paa. Det daglige Liv paa den store Ejen-

dom formede sig omskifteligt. Knudsen havde paa den Tid ogsaa Herregaarden Trøjborg med Visby Hedegaard i Forpagtning, og her fik Høyberg Sysselsættelse i 1850—51. Han kom dermed til den Egn, som skulde blive hans endelige Hjem.

Her forelaa betydelige Opgaver. Hedegaards Jorder blev opdyrkede og et stort Brænderi anlagt. Fra 1851—54 var Høyberg særlig knyttet til sidstnævnte Side af den omfattende Foretagsomhed.

Det var den Gang Skik, at vordende unge Landmænd, som satte sig større Opgaver, skulde til Skotland, der gjaldt for at have det mest fremskredne Landbrug. Høybergs Udlængsel drog ham ogsaa derhen. Men dette syntes hans myndige og faderlige Ven og Velynder Knud L. Knudsen ikke om, og han fik i Stedet for Plads til ham hos den bekendte Edvard Tesdorff paa Falster. Han var en Banebryder for Jordens Forbedring ved Rørlægning og ved Kunstgødning; han gik i Spidsen ved at bruge Kraftfoder til Kvæget. I det hele prøvede han, hvad der kunde komme ud af at bruge en stor Driftskapital til Dyrkningen af Jorden.

Fra Slesvigs Vestkyst til Falster var en lang Vej midt i forrige Aarhundrede. Det var først paa Aaret, da Høyberg tog af Sted, og Rejsen skulde foretages sammen med Folketingsmand Niels Andersen fra Forballum. Da de den første Dag kom til Gasse, begyndte det at fye, og de maatte søge Ophold for Natten hos en Landmand i Allerup. Næste Dag naaede de til Bevtoft og tredie Dags Aften til Haderslev. Rejsen over Aarøsund-Assens til København tog atter tre Døgn.

Sommeren 1854 tilbragte Høyberg paa Tesdorffs Ejendom Gedsergaard, hvor han lærte Landbruget at kende fra en helt ny Side.

Arbejdet var strengt inddelt, og alt gik paa Kommando. Særlig fik han her Indblik i Jordens Dræning.

Det vilde føre for vidt at gaa i Einzelheder.

I de følgende Aar efter Krigen, da saa megen Foretagsomhed gjorde sig gældende, forestod han fra 1854—58 sammen med en Broder et af sidstnævnte oprettet Brænderi i Ribe, og fra 1858—66 var han knyttet til en lignende Virksomhed ved Brænderiet paa Hedegaard i Forbindelse med den nyopbyggede Visby Mølle, som hørte til Knudsens store Ejendom.

I denne Tid faldt den ulykkelige Krig, som lavede om paa saa mange Forhold. Da Fredsbetingelserne rygtedes, fremkaldte de særlig i Enklaverne og langs hele Vestkysten et meget stærkt Røre. Der maatte gøres noget for at forhindre en Afstaaelse af Landsdelen til Sejrherren. Befolkningen der paa Egnen har altid haft en Evne til snarraadig Handling i vigtige Anliggender, og det besluttedes da, at nogle Mænd skulde tage til Paris for at tolke det danske Slesvigs Sag overfor Kejser Napoleon den Tredie, Nationalitetstankens Talsmand paa Tronen.

Deputationen kom til at bestaa af Fysikus Ulrik af Tønder, Billedhugger Klewing af Flensborg, Ølbrygger Hansen af Haderslev, Gaardejer Simon Nielsen af Kærbølling og Frederik Høyberg. I Paris sluttede desuden den slesvigske Kandidat V. Schmidt sig til dem. Rejsen fandt Sted omkring 1. Oktober 1864, altsaa nogle Uger før Fredens Ratifikation.

Hvervet var vanskeligere, end de udsendte Mænd maaske havde troet. Vejen til Tronens Fod er spærret af mange Hindringer, ikke mindst for dem, som kommer fra et andet Folk. Imidlertid lykkedes det at faa den franske Kejser personlig tilstillet et længere Bønskrift, hvori det blandt andet hed:

»Allernaadigste Kejser!

I mere end tusind Aar har Slesvig udgjort en Del af Danmark og været vor Stammes Bolværk mod Tysklands Stormflod; men i Tidens Løb har tysk Nationalitet trængt sig ind hos os, saa vi er blevne afsplittede i to Dele, først forskellige i Sprog, siden fjendlig stillede overfor hinanden. De tyske Stormagters Paaskud for deres Angreb paa os var, at Sydslesvigerne undertrykkedes af de Danske. Men nu i deres Overmod træder de det Nationalitetsprincip under Fødder, som de nylig paakaldte, og de fordrer, at Nordslesvig for bestandig skal adskilles fra det danske Folk.«

Efter at der saa er fremsat Forslag om en fri Afstemning, siges der: »Vi, det skandinaviske Nordens Forpost, nu forladte af Alverden, har anset det for en hellig Pligt at drage herved for at anraabe Deres Kejserlige Majestæt om Bistand.«

Kejser Napoleon kunde ikke modtage Deputationen personlig; men ved Udenrigsministeren udtryktes mundtlig og skriftlig: »Hans Majestæts Sympati for Nordslesvigernes Lidelser samt

Hans Majestæts Tak for den Tillid, de havde vist ham ved at henvende sig til ham, et Skridt, som i højeste Grad har rørt Hans Majestæt, som er en Ven af Folket!«

Naar Kejseren ikke kunde give Nordslesvigerne Foretræde, skete det af Hensyn til Tyskland; men han lovede at ville støtte Danmarks Sag, og Nationalitetsprincippet, som Kejseren vedkendte sig, og hvorfor han arbejdede fandt senere Udtryk i Form af Pragfredens Paragraf fem, som gav Løfte om, at Nordslesvig efter en fri Afstemning fra Befolkningens Side skulde genforenes med Danmark.

Omvæltningen førte nye Forhold med sig. Det mærkedes, ogsaa mange Steder paa det økonomiske Omraade. Brænderiet i Forbindelse med Møllens Drift var ikke mere nogen indbringende Forretning.

For anden Gang drog Høyberg da i 1866 ud i det fremmede for at øge sine Kundskaber og lære noget nyt at kende. Han opholdt sig først en Tid lang paa den ældgamle jyske Gaard Spøttrup, hvor der ligeledes var indrettet et Brænderi. Sommeren 1867 over var han sysselsat hos den meget ansete Foregangsmand paa Mejeriets Omraade, Lawaetz i Omegnen af Kalundborg. Man maa huske, at den Gang var Mejerivæsenet endnu i sin Vorden. Her var der Tale om, at han skulde have været uddannet til Mejerikonsulent; men det blev dog ikke til noget. I flere Aar fandt han derpaa et behageligt Ophold hos Familien Breinholt paa Vandborg Vestergaard. Overalt var der nyt at se og godt at tage Lære af. Frederik Høybergs Manddomsgerning faldt imidlertid i hans slesvigske Hjemstavn, paa Gaarden Nørmark ved Visby. Fra 1870 til 1882 havde han den i Forpagtning; fra da til 1902 var den hans Eje.

Paa denne Gaard var der Brug for alle de Erfaringer, Høyberg havde samlet i de lange Læreaar.

Han anvendte den navnlig i de første Aar under gunstige Konjunkturer med betydeligt Held. Senere var Lykken ham ikke altid saa huld.

Frederik Høyberg var som skabt til en Samfundsgerning. Hvad han havde tilegnet sig af godt og nyttigt, maatte han gøre andre delagtige i. Han blev derfor Egnens Tillidsmand paa forskellige Omraader og den, der uden at tænke paa sig selv, viste Vej til ny Foretagsomhed.

Her skal blot nævnes nogle af de Ting, han har haft med at gøre:

I 1870 gav han Stødet til Oprettelsen af Brugsforeningen i Visby, som endnu er i fuld Virksomhed. I 1871 var han med til at danne Visby Arbejder-Sparekasse. Det siger sig selv, at han snart blev valgt ind i »Det blendede Distrikts Landboforening«s Bestyrelse. I mange Aar var han Næstformand. Desuden var han fra 1892 til sin Død Formand for Løve Herreds Brandkasse og i de senere Aar ligeledes Formand for Tilsynsraadet i Tønder Landmandsbank, en Institution, som han omfattede med megen Interesse.

Endvidere har Høyberg været virksom ved Dannelsen af Sprogforeningen og Skoleforeningen, ligesom han har været Medlem af Vælgerforeningens Tilsynsraad.

I 1884 var han medvirkende ved, at Turen til Vestjylland kom i Stand. Ti Aar senere lykkedes det ham og andre at faa Tinghuset i Visby købt og omdannet saaledes, at der var Plads til danske Møder.

Blandt andre offentlige Virksomheder, han havde med at gøre, kan endnu nævnes Hagelskadeforsikringsforeningen, Byggeselskabet i Tønder og Udvalget for kirkelig Virksomhed i Nordslesvig. Endvidere har han været Medlem af Kommuneraadet og Formand for Sogneforstanderskabet i Visby.

I 1881 blev Høyberg gift med Johanne Elisabeth Feddersen, Datter af afdøde Godsinspektør Feddersen i Møgeltønder. Denne højsindede og varmtfølede Kvinde var ham en stor Støtte under Livets omskiftelige Forhold, ikke blot i selve Hjemmet, men ogsaa i den offentlige Virksomhed. Hun opildnede sin Mand til mangan god Handling og delte hans lyse Syn i Tilfælde, hvor andre maaske vilde have opgivet Ævret. Det følte derfor som et Tab paa hele Eggen, da Fru Høyberg blev bortkaldt før Tiden.

Det er en vanskelig Opgave at samle Frederik Høybergs omfattende Livsgerning under et Synspunkt og bestemt at sige, hvor hans Betydning ligger. Hvad han har været for Vesteregnen, turde fremgaa af ovenstaaende. Naar der nu ned mod Bæltet med det politiske Dødvande bor en saa kærnedansk Befolkning, som ikke blot har forstaaet at bevare sin Nationalitet, men ogsaa at uddybe den, skyldes det for en god Del Frederik

Høybergs Utrættelighed, Iderigdom, Offervillighed og Arbejds-kraft.

Han døde den 1. Oktober 1919 i en Alder af 87 Aar, efter at han var bleven syg paa Hjemvejen fra en Rejse til Danevirke. Det skulde ikke forundes ham at opleve Genforeningsdagen; men Danebrog smældede over hans Baare hin smukke Efteraarsdag, da man bar ham til Graven, og et stort Følge ledsagede ham til hans sidste Hvilested. Nicolai Svendsen.

For tyve Aar siden.

24. 12. 1832 — 1. 10. 1919.

Da var der kommen en ny Slægt. Høyberg paa Normark hørte allerede den Gang til de gamle, men stod midt i de unges Arbejde. Hos den nye Slægt var Mystiken, om man kan sige saa, traadt en Del i Baggrunden. Der var gaaet haarde Tider hen over vort Land. Magthaverne havde lært os at tage Sigte paa en lang Kamp. Det blev en Pligt at holde ud, og vi maatte styrke vor Vilje til at dygtiggøre os selv og vort Folk til Opfyldelse af denne vor Pligt. Først og fremmest maatte de danske Sønderjyder hævde sig i den haarde økonomiske Kamp og beholde Førerskabet i denne evig standende Strid.

En Dag i Foraaret 1901 stod Høyberg paa »Flensborg Avis«s Kontor og sagde de Ord til mig: »Vil De være med til at oprette en dansk Bank i Tønder?« Havde Tanken maaske end groet længe i Stilhed hos ham og sikkert hos andre ogsaa, saa blev dette Møde dog Udgangspunktet til det Arbejde, der hidtil er nedlagt i »Tønder Landmandsbank«. Dette er kun et Eksempel, men det, jeg kender bedst, paa Frederik Høybergs mærkelige Evne til at gaa ind i den nye Ungdoms Arbejde. Der kunde nævnes meget andet, men her er ikke Stedet til en Biografi. Høyberg forstod, at den nye Tid krævede mere Organisation. Den danske Befolkning maatte sammensvejses materielt.

Skønt maaske nærmest kirkelig interesseret, hvorom Dan-nelsen af Visby Frimenighed bærer Vidne, idet Kirkesalen i det gamle Tinghus havde hele hans Hjerte, forstod han godt, at vil vi hævde vor Danskhed, vil vi vedblive at være danske under det fremmede Styre, indtil vi faar vor Ret anerkendt, saa er dertil det materielle Grundlag nødvendigt.

Og nu er Dagen der, vor Ret er anerkendt: vi skal hjem!

Frederik Høyberg fyldtes af en stor og inderlig Glæde. Før sin Død saa han Forjættelsens Time nærme sig.

— — En stille Aftenstund i Høstens Tid i den vidunderlig dejlige Sommer 1914 lød Kirkeklokkernes kaldende Røst ud over vort Land. Klokkerne kaldte ikke til from og fredelig Opbygelse, men til Krigsfærd og Voldsfærd. I fire lange og tunge Aar for Asgaardsrejen i Storm over Jordan, og da endelig »Sej-erens Engel fløj over Ø«, dryppede hans Vinger af Blod: 6000 døde fra vort snævrere Hjemland maatte bringes som Offer. Tvungne af Forholdene maatte vore Brødre og Sønner gaa med i Rækkerne mod de Folk, som var vore Venner. En sværere Gang kan ikke tænkes, og vi formaar ikke at maale Dybden af deres Sjælslidelser. Men aldrig vaklede Høyberg i sin Tro paa vort Folks Udholdenhed. Han forstod, at Slægt følger efter Slægt, og da han selv gik bort, før vi endnu havde faaet vor Ret, kunde han give sit Folk det sidste Farvel i Haabet om, at Dagen nu var nær.

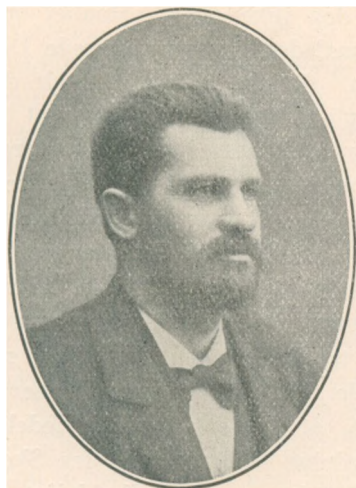
I Aaret 1919 stod han nede ved Danevirke og saa vor gamle Grænsevold for sidste Gang. Danebrog hejstes paa halv Stang ved hans Jordefærd og gik til Tops, da han var stedet til Hvile. Det stemte med hans Sind, hvad Bjørnstjerne Bjørnson synger om den faldne Vikingehøvding, som Kampfællerne har jordet paa Stranden:

»Men før det kvælder, vi Sejl maa hejse,
ej døde hæfter paa Livets Rejse!«

T o n d e r, den 5. April 1920.

R. P. Rossen.

MATHIAS ANDRESEN.

Hvem i Sønderjylland kender ikke »Den blaa Sangbog« og »Sprogforeningens Almanak«? Deres Tal er kun ringe. Rundt omkring i de Tusinde Hjem vil vi kunne finde disse to Bøger med tydelige Mærker af, at de ikke har staaet ret meget paa Boghylden, men at de har været i jævnlig Brug. Og om ikke af anden Grund saa burde M. Andresen dog nævnes som en af vore gode Mænd, thi det var ham, som var Udgiver af disse yndede Folkebøger.

M. Andresen fødtes den 30. August 1858 i Bøgeskovskov i Adsbøl Sogn ved Graasten. Faderen, Jørgen Andresen, tilhørte en gammel sundvedsk Gaardmandsslægt; hans Moder, Christine født Staugaard, havde flere Lærere i sin Familie. Der var imidlertid smaa Kaar i Hjemmet. Kaadnerstedet kunde ikke ernære den talrige Familie, hvor der efterhaanden fødtes 10 Børn, og Faderen maatte derfor i mange Aar søge det sværeste og mest vellønnede Arbejde hos fremmede. Alligevel var der gode Forhold i Hjemmet. Faderens Arbejdsduelighed og gode Humør formaaede at holde Næringsssorgerne borte fra Hjemmet. Dertil

bidrog dog ogsaa i væsentlig Grad Moderen, som forstod at holde Hus med lidt, saa det strakte langt, og tillige indpodede hun i Børnene Nøjsomhed og Kærlighed til alt, hvad der er sandt og godt.

Efter sin Konfirmation kom M. Andresen ud at tjene, men hans Moder og hendes Halvbroder, Lærer Staugaard i Lade-gaardskov, kunde dog ikke opgive Haabet om, at Forholdene kunde ændre sig saaledes, at den begavede Dreng kunde komme frem i Verden. Ganske naturligt faldt deres Tanker paa Lærergerningen, og i 1875 fik de ham anbragt hos Lærer Madsen i Avnbøl, som saa forberedte ham til Lærergerningen. I Begyndelsen af 1876 blev han ansat som Hjælpelærer i Blans, og Aaret efter havde han ved ihærdig Flid bragt det saa vidt, at han kunde optages paa Tønder Seminarium, hvor han 3 Aar efter tog Lærereksamen. Straks derefter blev han ansat som Andenlærer i Ravsted. Det varede ikke længe, inden han begyndte at føle sig trykket af den Udvikling, som foregik i den nordslesvigske Skole. Med Aarene kom det nemlig mere og mere tydeligt for Dagen, at Skolens øverste Ledelse tog Sigte paa fuldstændigt at fordrive Modersmaalet fra Skolens Enemærker, og han fandt det til sidst ganske uudholdeligt at være Redskab i Fortyskningens Tjeneste. I 1887 indgav han Ansøgning om sin Afsked, som han ogsaa fik. Man kan forstaa, hvad dette Skridt har kostet ham. Det var jo at give Afkald paa det, han med saa megen Ihærdighed havde tilkæmpet sig: en smuk Stilling og en Gerning, som havde hans Kærlighed. Saa meget desto mere beundringsværdigt er det, at han dog fulgte sin Samvittigheds Røst, der manende talte til ham om ikke at blive staaende i Urettens Tjeneste.

Kort Tid efter søgte og fik han en Stilling som Medarbejder ved »Dannevirke-Freja« med Bopæl i Aabenraa. Dette varede dog kun til 1892. Dette Blads Ejer, Dyrslæge Jørgen Hansen Bjørnshauge, og M. Andresen var saa forskellige Naturer, at de i Længden ikke kunde arbejde sammen. Imidlertid var han i 1889 bleven valgt ind i Sprogforeningens Bestyrelse som Sekretær og Formand for dens Bogkomite. Aaret efter begyndte han Udgivelsen af »Nordslevigsk Børneblad«, som ved sine Stilpræmier spredte en Masse gode og fornøjelige danske Læse-bøger rundt blandt nordslesvigske Skolebørn. Vi er mange, som

mindes, hvor glade vi som Børn blev ved en saadan Læsebog fra M. Andresen.

I 1893 begyndte han sammen med Fausbøl, Branderup Mølle, og Skrumsager, Københoved, at udgive »Sprogforeningens Almanak«, som indtil Dato har været yndet Folkelæsning rundt omkring i vort Hjemland. Senere udgav han ogsaa den saakaldte »Blaa Sangbog«, som er bleven flittigt benyttet og som er udkommet i mange Oplag.

I 1890 blev han valgt til Formand for »Foreningen til det danske Sprog Bevarelse i Nordslesvig«. Dette blev hans egentlige Livsgerning. Han havde været Lærer i Ravsted; men nu blev han paa en Maade hele Nordslesvigs Lærer. Med Iver og Forstaaelse tog han fat paa at oprette danske Bogsamlinger rundt omkring i Sognene, og under hans Ledelse blev Sprogforeningen en vigtig Faktor i den nationale Kamp.

I 1897 giftede han sig med Tobaksfabrikant Johann Junggreens Enke Margrethe f. Aarøe og overtog samtidig Tobaksfabrikken og Forretningen i Aabenraa, og denne Virksomhed ledede han med Dygtighed, saa han efterhaanden blev en velstaaende Mand. Men herover glemte han ingenlunde vor Folkesag. Hans Gerning i dennes Tjeneste havde hans største Interesse og dybeste Kærlighed og brugte det meste af hans Tid.

M. Andresens ydre Fremtræden var jævn og tilforladelig, præget af Godhed og Velvilje. Dette kom frem paa mange Maader, blandt andet overfor Arbejderne paa Tobaksfabrikken og de fattige og trængende i Aabenraa. Han kunde afse noget til andre. Men trods sin voksende Velstand var han dog stedse nøjsom og sparsommelig overfor sig selv. Det havde han nemmet i sin Barndom. Han blev heller ikke træt af at prædike Nøjsomhed overfor andre, og han kunde daarligt forlige sig med den Ødselhed, som viste sig i vort Folk paa mange Maader.

Med Hensyn til de brændende Spørgsmaal i Tiden havde han sine egne Tanker og Meninger, sit eget Standpunkt. Men overfor anderledes tænkende var han mild og skaansom i sin Dom. Rivninger, som vi har erfaret en Del af, sørgede han over, og han prøvede altid paa at optræde mæglende og forsonende. Dette var vel nok i første Linie en Følge af hans gode Hjerte og hans gode Tro til Menneskene, men det skyldes ogsaa hans rolige og ligevægtige Temperament, som bevirkede, at han i

Stridens Hede kunde vogte sig for de forhastede og saarende Ord.

Denne Naturgave viste sig ogsaa i hans offentlige Virksomhed. Hans Ro og Besindighed gjorde ham konservativ. Han sværmede ikke for det nye og uprøvede, var snarere lidt for ængstelig for alt saadant. Naar der rejstes Krav om at drage nye Omraader ind under Sprogforeningens Virksomhed, holdt han ofte tilbage. Det forhastede var ham imod. Dette er ikke altid noget rosværdigt. Ofte gælder det at handle hurtigt, naar noget godt skal fremmes, men i al Almindelighed kan man sige, at Udviklingen kan ske for hurtig og hovedkulds, og at det derfor er godt, at der er nogen til at bremse, saa Farten kan blive jævn og støt.

Som Formand for Sprogforeningen har M. Andresen undertiden været Genstand for Kritik. Om Berettigelsen af denne Kritik kan der være delte Meninger, selvfølgelig. Derimod er der blandt dem, der kendte ham, kun een Mening om ham personlig, denne at han var en god Mand, og at han med Iver og god Vilje arbejdede i vor Folkesags Tjeneste.

I Begyndelsen af Verdenskrigen begyndte den Sygdom, som blev til Døden. Mens Sygdommen skred frem, dvælede hans Tanker især ved den Ungdom, som led og blødt paa de mange Valpladser. Han følte dette saa tungt, fordi han elskede denne Ungdom. Hans Virksomhed havde jo ført med sig, at han kendte overmaade mange Mennesker rundt omkring i Nordslesvig, og naar han i Aviserne læste de faldnes Navne, kendte han som oftest dem eller deres Familie. Dette forøgede hans Sorg og Smerte under hans sidste haarde Sygeleje. Hans Hustru, med hvem han levede i et lykkeligt Ægteskab, plejede ham trofast, og selv viste han Taalmodighed, idet han mindede hende om, at de maatte takke Gud for de gode og lykkelige Aar, de havde levet sammen, og at de maatte lægge alt i hans Haand og stole paa hans Naade.

Den 31. Marts 1916 døde han paa en Klinik i Kiel, og ved Begravelsen fra Frimenighedskirken, hvor han havde været en stadig Gæst, taltes der gode Ord om den hjemfarne. Mange havde indfundet sig fra fjern og nær for at følge ham til Graven, og hvis vi havde haft Fred i Landet, var Følget blevet endnu større; thi han var en af Folkets bedste Sønner. Knud Rosendal.

NIKOLAJ ANDERSEN.

Det er meget muligt, at Nikolaj Andersen under andre Forholdt havde faaet en helt anden Bane. Efter hans Anlæg og Studier laa det nærmest at tænke sig, at han var endt som Lærer i Matematik ved en højere Lærestalt, med en indbringende Bibeskæftigelse som Beregner eller Leder ved et stort Forsikringsselskab. Noget saadant har han utvivlsomt ogsaa mere end en Gang tænkt sig, men Forholdene stillede deres Krav, og de var stærkere. Han blev Sprogmand, Bladmand og Digter, og han blev en af Arbejderne i den folkelige Sag.

Nikolaj Andersen er født i Svejrup i Felsted Sogn den 8. August 1862. Hans Fader, en vel begavet og oplyst Maler, tog sig meget af sine Børn — Moderen døde tidlig fra dem — og hans begavede Søn kom ikke til at nøjes med Landsbyskolens Undervisning. I denne oplevede han som trettenaarig Overgangen fra dansk til tysk Undervisning, og derved fik han i en tidlig Alder Sprogkampen ind paa Livet, den Kamp, hvor han senere

selv skulde komme til at slibe Vaabnene og føre dem. Sognepræsten gav ham nogen privat Undervisning, og 17 Aar gammel kom han ind i Haderslev lærde Skole, hvorfra han allerede 21 Aar gammel igen gik ud med glimrende Studentereksamen. Han havde i det hele staaet sig særdeles godt i Skolen, og det gik ogsaa godt for ham med hans Studier i Leipzig og Kiel, hvor han særlig studerede Matematik. Skønt han studerede en hel Del andet end sit egentlige Fag, og skønt han ikke holdt sig tilbage fra Deltagelse i Studenterlivet, fik han dog ogsaa i sine Studenteraar Tid til at klargøre sin Stilling med Hensyn til det nationale. Da han i 1888 havde taget sin Embedseksamen, var han klar over, at hans Plads var i de danske Rækker, og han blev snart knyttet som Medarbejder til »Flensborg Avis«. Noget senere overtog han Redaktionen af Bladets tyske Udgave »Flensburger Zeitung«. Under sin Virksomhed i Flensborg giftede han sig med Sophie Buchholdt. Da han ikke i Længden havde let ved at arbejde sammen med Jessen, trak han sig i 1892 tilbage fra Bladet og søgte at skabe sig en Stilling i Forsikringsvæsenet, uden at han forøvrigt helt afbrød sit Medarbejderskab ved »Flensborg Avis«. Det er i disse stille Aar, medens han var borte fra Kamppladsen, at han skabte sit Ry som Sprogforsker og vandt sig et videnskabeligt Navn, det eneste, Nordslesvig har at opvise siden Historikeren A. D. Jørgensen. I 1900 traadte han atter ind i de egentlige Kamprækker, idet han blev Sprogforningens Sekretær og Bibliotekar, snart efter ogsaa Vært paa »Folkehjem«, hvor hans dygtige Hustru dog nok bar den største Del af Arbejdet, og Medudgiver af »Sønderjydske Aarbøger«. Og som om det ikke var Arbejde nok for et Menneske, maatte han endda, den Gang Krigen tog den ene af »Hejmdals« Medarbejdere bort efter den anden, overtage Redaktionen af dette Blad under den tyske Militærcensurs Formynderskab. Samtidig blev hans Hjem fyldt af tyske Soldater, og hans eneste Barn laa i Felten som Læge, først ved Verdun, senere i Rumænien. Endelig lysnede det, da Tysklands Sammenbrud kom. Ganske vist blev der travle Tider med Møde paa Møde i »Folkehjem«; men nu var der da Udsigt til, at han igen kunde komme ind i en mindre oprivende Virksomhed, vel snarest som Lærer ved Byens lærde Skole, saa han kunde afslutte noget af sit videnskabelige Arbejde og faa en rolig Livsaften i sine Kæres Kreds; Sønnen, som var

kommen hjem, stod lige for sit Bryllup, som skulde staa i Kristiania. Nik. Andersen rejste til dette Bryllup, men paa Rejsen fik han Koldbrand i den ene Fod. Han kom hjem igen, men en Operation var uundgaaelig, og han havde ikke Kræfter til at gaa den igennem. Den 16. Oktober 1919 døde han paa Aabenraa Sygehus, som ikke saa faa andre uden at se sit Haab om Nord-slesvigs Frigørelse opfyldt.

Nikolai Andersen var egentlig af Uddannelse Matematiker, men han har ikke faaet Lejlighed til paa dette Omraade at udrette noget virkeligt. Og dog blev Matematikken ved at være det, han regnede for sit egentlige Omraade. Han har brugt sin Dygtighed i denne Videnskab til at give en forstaaende Skildring af en matematisk begavet Bonde i hans Hjemegn, Jørgen Hansen (Sønderj. Aarb. 1909), han har anvendt den i sine statistiske Opgørelser over de nordslesvigske Valg (Sønderj. Aarb. 1912/13), og han anvendte den ogsaa i sine Undersøgelser af sproglige Forhold (Lydstyrkens Afhængighed af Spænding og Tonehøjde), skønt han vist aldrig fik nedskrevet, endsige udgivet noget af sine herhen hørende Undersøgelser.

Naar vi fraregner hans Fremstilling af Sprogforeningens Historie (Sønderj. Aarb. 1905) har hans Virksomhed, for saa vidt den er kommen Offentligheden for Øje, ellers væsentlig knyttet sig til hans Modersmaal i snævraste Forstand, dels hans Digtergærning, dels hans sprogvidenskabelige Arbejde. Begge har sigtet til samme Maal: at vise, at det sønderjyske Folkesprog i sig rummer Værdier baade for Videnskaben og for Livet, og at det er et brugeligt og levedygtigt Sprog, som endog har haft Kraft til at vinde ind paa Livet af sin store Modstander.

Det var i Flensborg-Tiden, han begyndte som Folkemaalsdigter. Mellem hans Digte findes enkelte alvorlige, som paa en smuk Maade slutter sig til det bedste af Blichers og Karsten Thomsens jyske Digte, saadan som »Gamle Kærsten« og »Vor Skat«. Men især bliver han en Mester i Anekdoter paa Vers, hvor han paa en fortræffelig Maade forstaar at forme sin Fortælling saadan, at den ender med en Spids, der borer sig lige ind i Læseren og udøser en befriende Latter. Her har han ligefrem dannet Skole, som Sprogforeningens Almanak bærer Vidne om. Ogsaa den gemytlige Selskabssang kan han finde Ord til; hans Vise om Kaffeputsen staar fuldt værdig ved Siden af Karstensens

Alsingervise. En lun og fornøjelig Fortæller, men ogsaa med dybere Toner, er han.

Men i de stille Aar mellem Flensborg og »Folkehjem« øvede han dog sin største Bedrift. Da var det, hans Navn blev skaaret saadan ind i den nordiske Sprogvidenskabs Historie, at det ikke kan slettes ud mere. I de sidste Aar af 1890erne fremkom i »Dania« og »Sønderjydske Aarbøger« en Række sproglige Undersøgelser fra hans Haand. Den betydeligste, og maaske i det hele den vigtigste Afhandling om danske Folkemaal, der nogensinde er udgivet, var »Den musikalske Akcent i Østslesvigsk« (»Dania« IV. 1897). For at forstaa dens Rækkevidde maa man vide, at de nordiske Sprog paa et vigtigt Punkt er meget forskellige. Dansk har en ejendommelig Lyd »Stødet«, som indtræder i en Række Ord og Ordformer, i de forskellige Egne under ret forskellige Betingelser, men det mærkelige er, dels at dette Stød mangler i en Række syddanske Folkemaal (deriblandt Østslesvigsk syd for Genner Bugten), dels at Norsk og Svensk har en ejendommelig musikalsk Forskel mellem nogle Ordformer og andre, der til en vis Grad viser Overensstemmelse med Brugen af Stødet i Dansk. Nu paaviste Nikolaj Andersen gennem en overmaade fyldig og fortræffeligt ordnet Række Eksempler, at hans østslesvigske Modersmaal havde en tilsvarende musikalsk Forskel, som lige ind i de fineste Enkeltheder stemte med den, vi finder i Svensk og Norsk, dog med bestemte Afvigelser, der viser nær Overensstemmelse med Stødets Brug i Nordslesvigsk. Gennem denne Afhandling paaviste Nikolaj Andersen da, at hans Hjemstavns Sprog var en ægte nordisk og samtidig en ægte jysk Sprogform, paa en saadan Maade, at det var aldeles uigen-driveligt.

I en anden Afhandling »Gennem 500 Aar« (Sønderj. Aarb. 1899) paaviste han, at det Sprog, vi finder i Flensborg-Haandskriftet af Jyske Lov, paa det nøjeste stemmer med den Sprogform, det sundevedske Folkemaal maa være udviklet af, og viste derved, i hvor høj Grad det sønderjyske Folkesprog var hjemme-groet, og hvor falsk den Tanke var, at det skulde være indvandret nordfra.

I den tredje, »Det danske Sprogs Indflydelse paa Højtysk i Nordslesvig« (»Dania« VI, 1899) viser han endelig, at det højtyske Sprog i Nordslesvig paa en lang Række Punkter har for-

dansket sig, og det endogsaa i Kredse, hvor man med Stolthed vaager over aldrig at sige et dansk Ord. Det foragtede danske Sprog har ikke blot bevaret sig gennem Aarhundrederne, men det har ogsaa trængt sig ind i sine Modstanderes faste Borg.

Men Nikolaj Andersen var ikke den Mand, der holdt af at standse, inden han var naaet til Vejs Ende. Han drømte om, naar han fik Tid, at vende tilbage til Tonegangen i Sundeved-maalet og faa oplyst lige til den sidste Enkelthed, hvori Toneforskellen bestod. Han rejste til Paris for at faa sine Udtaleformer fotograferede — det lader sig nemlig gøre med nogle sindrige Apparater, som Abbé Rousselet har opfundet. Han skulde saa selv matematisk beregne Tonesvingningstallene og alt saadant. Fotografierne havde han liggende, og han saa ogsaa paa dem nu og da, men Tid — hvordan skulde Sprogforeningens Sekretær faa Tid? Og nu, da han havde Udsigt til at faa Tid, nu døde han. Hans Doktorafhandling blev aldrig skrevet, men hans Værk er mere værd for den nordiske Sprogvidenskab end adskillige Doktorafhandlinger tilsammen. Det maa være os en Trøst.

Og en anden Trøst maa vi søge i det Forhold, at hvad han kæmpede for baade med sine Afhandlinger, sine Digte og sit Sekretærarbejde, Hævdelsen af Modersmaalets Ret og Troen paa dets Fremtid, det har han været med til at kæmpe for med Fremgang, lige til Kræfterne svigtede, og han faldt paa Valpladsen.

Marius Kristensen.

LORENS POULSEN.

Det var engang midt i Halvfemserne, at jeg første Gang saa Grosserer Lorens Poulsen; da anede jeg ikke, at jeg skulde faa Lov at sidde ved hans gæstfrie Bord og blive regnet blandt hans Venner. Paa en af sine Forretningsrejser havde han haft nogle Eksemplarer af et Prospektkort med, som ikke behagede Fortyskningens Haandlangere. Uden Tvivl har de tyske Handelsrejsende udbredt mange tyske Prospektkort, uden at nogen Dansker fandt paa at gøre Ophævelser derover; men Lorens Poulsen skulde boykottes derfor, hvis det var muligt. En tysk Journalist offentliggjorde en lang Artikel med de værste Angreb imod ham. Han lo dog kun deraf; han vidste vel, at det ikke kunde skade ham stort, og i hvert Fald havde han aldrig lagt Skjul paa, at han var dansk, og vilde heller aldrig gøre det. Lorens Poulsen aflagde i den Anledning et Besøg paa »Flensborg Avis's« Kontor og havde en Samtale med Redaktør Jessen.

Det var vistnok dette, der blev Indledningen til det nære Venskab og Samarbejde mellem de to Mænd.

Lorens Poulsen var dengang henved et halvt Hundrede Aar gammel. Han var født i Sønderborg den 3. August 1844. Hans Forældre flyttede til København, men de døde begge under Kolera-epidemien 1853, hvorefter Drengen blev opdraget hos Slægtninge. I en Alder af 15 Aar kom han i Handelslære i Kolding. 1868 kom han til Flensborg, hvor han først i et Par Aar var Rejsende for det kendte Firma Laue Bang og fra 1870 for Engros-Kolonialfirmaet H. Schmdt. Den dygtige unge Købmand blev hurtigt dettes ledende Kraft; 1875 blev han gift med Indehaveren Henning Schmidts Datter og optaget som Medindehaver af Firmaet, som han senere overtog alene. Poulsen oparbejdede Forretningen til en af de største i denne Branche i Sønderjylland. Men han var ogsaa en Arbejdskraft som faa. I en lang Aarrække, til langt ind i dette Aarhundrede, foretog han jævnlig selv Rejser til Kundekredsen, og naar han ikke var paa Rejse, var han altid at træffe paa Kontoret. Hvor stor hans Anseelse som Købmand var, ses af, at talrige unge Mænd fra Kongeriget søgte til Flensborg for at fuldende deres Uddannelse hos ham.

Alt for tidligt begyndte Helbredet at svigte ham. Allerede en Del Aar før Verdenskrigen blev han angreben af en tiltagende Aareforkalkning, som han forgæves søgte at modarbejde ved et Par Baderejser. Det var haardt for den flittige Mand, at han somme Tider maatte holde Sengen; saa snart det var ham muligt, sad han igen paa Kontoret. Sin sidste Rejse foretog han sidst i Juli 1919, da han tillige med sin Hustru tog Ophold i Troense. Her fejrede han sin 75 Aars Fødselsdag og var Genstand for megen Hyldest. Men har var allerede den Dag stærkt lidende, og faa Dage efter gjorde Sygdommen Ende paa hans Liv, den 8. August 1919. Han blev begravet fra Dansk Kirke i Flensborg den 15. August, hans Bryllupsdag, ledsaget af et overordentlig stort Følge fra nær og fjern.

Helt siden 1869, altsaa i et halvt Hundrede Aar, var Lorens Poulsen Medlem af Borgerforeningen, og i længere Tid var han dens Formand. Han var en usædvanlig elskværdig Mand og kendt af Alverden; ikke mindst var han kendt for sin Redebonhed til at yde Hjælp med Raad og Daad, hvor saadan tiltrængtes. I den flensborgske Handelsverden indtog han en meget

anset Stilling; her kunde hans danske Sindelag næppe skade ham hos ret mange.

Thi at han var dansk, vidste alle. Hans politiske Anskuelse var i fuld Overensstemmelse med Redaktør Jessens. Allerede før dennes Død blev han Medlem af Vælgerforeningens Tilsynsraad. Et Par Dage efter Krigens Udbrud 1914 fyldte Poulsen 70 Aar. En Artikel, som i den Anledning fandtes i »Flensborg Avis« for 2. August (den 3. August var en Mandag), havde maattet beklippes stærkt; thi Pressefriheden var ophævet. Fra den Tid af maatte de danske Blade ikke nævne, at der gaves en dansksindet Befolkning i Landet; da »Flensborg Avis« i Efteraaret 1914 havde aftrykt en Artikel i »Kölnische Zeitung«, hvori dette Faktum drøftedes, blev den forbudt i otte Dage.

Lorens Poulsen fik Tid til at besøge sine internerede Venner; men i Slutningen af August blev han selv arresteret. Han havde ikke villet tillade en Lejer at hejse Flag paa hans Hus i Anledning af de tyske Sejre. Af den Grund maatte den halvfjerdsindstyveaarige, svagelige Mand tilbringe en Maanedes Tid i Navigationsskolen, hvor han boede sammen med Grev Schack og Skovrøy i et ret rummeligt Taarnværelse. Saaledes herskede dengang Angiveri og Ondskab.

Da Krigens Slutning nærmede sig, var Poulsen selvskreven til at lede de smaa Sammenkomster, der fandt Sted i Flensborg ligesom i de andre nordslesvigske Købstæder. Han ansaa det for en Selvfølge, at Tysklands Sammenbrud maatte medføre Befrielse fra Fremmedherredømmet for alle Danske, som boede paa gammel dansk Jord. Om det Møde, som Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad holdt i Flensborg den 12. Oktober, skriver Kloppenborg Skrumsager i »Slesvig delt«: »Grosserer L. Poulsen blev ved at trænge ind paa Hanssen for at faa en Udtalelse af ham om, hvor han mente, Grænsen vilde komme. Hanssen søgte længe at undgaa at svare herpaa; men til sidst kom han med en noget uklar Udtalelse, som gjorde et nedslaaende Indtryk, da vi saa, hvor bevæget Poulsen blev; han var gammel og svag, og Flensborg var hans Hjertesag til det sidste.«

Poulsen var altsaa ikke uforberedt hin 10. November, da Budskabet kom fra Hanssen i Berlin, at Grænsen skulde drages ved Skelbækken nord om Flensborg. Men det gjorde sikkert alligevel et ikke mindre stærkt Indtryk paa ham end paa de andre

tilstedeværende. Da laa uden Tvivl et skarpt Ord paa manges Læber; men det blev ikke udtalt, fordi vi alle ansaa det for utænkeligt, at Nordslesvigerne og det øvrige danske Folk kunde gaa med til en saadan Handling. Det var vistnok samme Aften, der var en lille Kreds samlet i Poulsens Hjem, hvor blandt andet Advokat Ravns Henvendelse til Flensborg Magistrat blev oplæst, inden den blev tilstillet Aviserne. Den 15. November ledede Poulsen det Møde i Borgerforeningen, fra hvilket 250 Mænd og Kvinder paa Tusinder af Flensborgeres Vegne rejste det Krav, at ingen Del af vort Folk paa Forhaand maatte afskæres fra at udøve Selvbestemmelsesretten. Da Mellemslesvigsk Udvalg blev dannet den 18. November, var Poulsen ogsaa til Stede, men blev paa Grund af sit daarlige Helbred ikke Medlem af det. Da han om Aftenen den 22. November aabnede det store Møde i »Kolosseum« og talte Dansk, blev den gamle Mand med det hvide Haar paa pøbelagtig Maade skreget ned af de Tyskere, der havde trængt sig ind. Det var Tyskernes Optakt til deres Kamp om Flensborg; Fortsættelsen blev den værdig.

Efter den Tid deltog Poulsen ikke mere aktivt i det politiske Arbejde, men han fulgte det, til Dels fra Sygelejet, med den største Interesse. Da der i Januar 1919 foretoges Nyvalg til Vælgerforeningens Tilsynsraad, maatte han give Afkald paa at blive genvalgt; i Tilsynsraadets første Møde derefter blev han udnævnt til dets Æresmedlem; han var dog for svag til at deltage i noget af de senere Møder.

Lorens Poulsen havde den Glæde at se Danmarkens frodige Vækst i Flensborg. Han var med til Festen paa Valdemarsdagen i Borgerforeningens Sal og var til Stede senere engang, da nogen Ungdom, til Dels fra Børnenes Eventyrskib »Ægir«, var samlet i Haven; det var vistnok sidste Gang, han var i sin kære Borgerforening.

Efter hans Død — som nævnt faa Dage efter hans 75 Aars Fødselsdag — sluttede »Flensborg Avis« sin Artikel om ham med følgende Ord:

»At han oplevede denne Dag, lige før han lukkede sine Øjne, forsoner os noget med hans Bortgang nu, da vi formentlig kun er et Par Maaneder skilte fra den Begivenhed, som han med os alle længtes saa saare imod. Der føjes et Navn mere ind i den lange Række af dyrebare døde, som hviler paa Flensborg Kirkegaard.

Vi mindes dem i Tak og Kærlighed og Stolthed. Vi kan ikke tro andet, end at Danmark vil huske dem i sin Skæbnestund.«

Vi ved, hvorledes det gik, og vi priser Lorens Poulsen lykkelig. Vel slap han ikke, som de danske Slesvigere, der døde inden Efteraaret 1918, for at se alt det grimme, der da tog rat; men han havde dog i disse sidste tre Fjerdingaar ogsaa mangen Glæde, og han fik Lov til at dø med Haabet i sit Hjerte.

P. Simonsen.

INDHOLD:

1. Hans Krüger af H. Lausten Thomsen	9
2. Nicolai Ahlmann af Fr. v. Jessen	19
3. H. D. Kloppenborg af H. D. Kloppenborg Skrumsager	35
4. Cornelius Appel af G. la Cour-Pedersen	43
5. Martin Bahnsen. Efter A. Worsoe	53
6. A. G. Freudenreich af L. P. Christensen	59
7. Jac. Plætner efter J. Plætner Tychsen o. fl.	63
8. D. G. Monrad. Efter »Flensborg Avis«	67
9. A. C. C. Holdt af P. L. Madsen	73
10. Sigfred Ley af K. K.	77
11. Biskop Jørgen Hansen af K. Rosendal	82
12. J. P. Junggreen af Hans Petersen	87
13. Advokat Bekker af Niels Hansen	93
14. P. A. Madvig af J. Jessen	99
15. H. P. Hansen af P. Tønder	107
16. S. Bych af M. Simonsen	111
17. Knud Knudsen af P. Kaad	113
18. Redaktør Bjørnshauge af P. Eliassen	119
19. Gustav Johannsen af M. Michelsen	125
20. C. P. Wolf af H. Andresen	131
21. S. Amorsen af N. Svendsen	136
22. H. Schack af P. Skovrøy	139
23. H. Nissen af N. Nissen, Nørborg	143
24. J. Moldt af H. P. Hanssen	149
25. Karsten Thomsen af L. P. Madsen	157
26. R. P. Clausen af P. H.	161
27. Rasmus Thomsen af Thade Petersen	167
28. Ph. Møller af Hans Petersen	175
29. Mads Jensen af M. C. Mathiesen	181
30. M. C. Mathiesen af P. Eliassen.	185
31. Bunde Refslund d. æ. af M. R. Poulsen	191
32. A. D. Hörluck af J. Jørgensen	195
33. Laust Arnum af H. T.	201
34. Hans Petersen af H. V. Clausen og Sven Schou	205
35. Jac. Michelsen. Efter »Nordsl. Søndagsblad«	209
36. Nis H. Bossen af H. N. Jeggesen og H. Lausten Thomsen	213

37. J. Jessen af R. P. Rossen	217
38. P. Jessen af N. J. Gotthardsen	225
39. P. Timmermann af H. Lausten Thomsen	233
40. A. Tyssen Hansen af J. Jørgensen	237
41. L. B. Poulsen af Thade Petersen	251
42. H. A. Knudsen af K. K.	259
43. H. Thomsen af H. J. Christensen.....	265
44. P. Skau af N. Svendsen	271
45. J. Fausbøl af K. Rosendal	277
46. P. Wiuffaf N. Petersen	283
47. Fr. Højberg af N. Svendsen og R. P. Rossen	289
48. M. Andresen af K. Rosendal	299
49. Nic. Andersen af Marius Kristensen	303
50. Lorens Poulsen af P. Simonsen	309

4